శ్రీ శో ఽ వ్యా స న్న

శబ్దరత్నావళిః

గీర్వాణ భాషా ధ్యేతౄణా ముత్కృష్టో పకారాయ
బ్రహ్మశ్రీ॥ గరణి వైయాకరణ కృష్ణాచార్యేణ విరచితా
బ్రహ్మశ్రీ॥ సిద్ధాన్తి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిణా పరిష్కృతా
విజయతేతరామ్.

SABDARATNAVALI.

AN

EASY GUIDE TO SANSKRIT GRAMMAR

BY

G. VIYAKARANA KRISHNACHARYAR,

CANARESE PANDIT, MADRAS CHRISTIAN COLLEGE

Published for the use of Sanskrit Students

BY

SIDDHANTI SIVASANKARA SASTRI

AND

G. V. KRISHNACHARYAR.

Second Edition

Revised and Enlarged

Madras:

PRINTED BY T STREENIVASIAH,

AT THE "EXCELSIOR" PRESS,

No. 161, Broadway.

1886

GUSTAV O

PROFESSOR OF SANSK

Presidency

Telugu Transla

SANSKRI

RESPECTFULLY

DEDIC.

BY

THE AUT

PREFACE TO THE FIRST EDITION.

The books hitherto published on Inflection of Nouns and Conjugation of Verbs, being defective in the arrangement of their parts, many beginners of the Sanskrit language have felt great difficulty in mastering them up. We have known many instances in which the students have given up studying the Sanskrit language in despair. Besides labour, they had to spend, quite unnecessarily, much of their time in commiting to their memory, pages after pages treating of words of little or no importance.

To remove these difficulties and to make the subject as simple and familiar as possib the Author has taken much pains in brir out this work.

The following points have been ke view :—Orthography ; Easy words of and *Halantas* with new Sanskrit Texts examples ; Different uses of Cases, Compou words, Conjugations of verbs.

As an Appendix to help English students glossary of grammatical terms is also given at the end.

THE AUTHOR.

MADRAS,
November 1878

PREFACE TO THE SECOND EDITION.

Since the publication of the 1st edition, I have come to understand that there are certain passages in the first edition of this book that are too difficult to be easily comprehended by the students; I have, in the present edition, worked out those difficult topics in great detail.

As the first edition treats of only a few verbs, the students are at times compelled to consult other costly books, which are not within the reach of many a student. To obviate this difficulty, rules have been laid down in this edition, clearly pointing out the mode of deriving the different forms (in the active voice) of nearly four hundred verbs.

An alphabetically arranged Index of all words treated of with their English equiva- has been, further, added with a view to te reference to them.

act, this book has been carefully revis- a good deal of new matter added to it.

shall feel amply rewarded for the labour have bestowed on this, if it serves the purpose of those for whom it is intended.

I shall be happy to receive any suggestions and corrections.

Madras
August 1886

G. V. K.

ఉపోద్ఘాతః.

సన్తికిల భూయాంసో బాలబోధోపయోగిన శ్శబ్దమఞ్జర్యాది గ్రన్థా శ్చెన్నపుర్యాదిషుముద్రితాః ప్రకటీకృతా శ్చతైస్తైః తేషు గుణదోషగవేషణేసతి దృశ్యన్తే బహూని శాస్త్ర విరుద్ధాని నదృశ్యన్తేచ ప్రకృతోపయోగ్యవశ్య విజ్ఞేయాని సాధుపదానిచేతి । తాన్యనాదృత్యా క్షీణవరచనాం శాస్త్ర సమ్ప్రదాయ శుద్ధసుబద్ధ పద పుఞ్జమఞ్జుళాం శబ్దరత్నావళి మాశాసానై శ్చెన్ననగరీ వాసిభి ర్బహుభిర్ప్రార్థితేస్య, మహీశూర పురవాసిశ్రీమద్వైయాకరణ వ్యాసకృష్ణాచార్య సపర్యా సమధిగత మహాభాష్యస్య, శ్రీమదానన్దతీర్థ భగవత్పాద సత్తీర్థ సంశుద్ధాన్త రజస్య, పరిగిపురీసన్నిహిత గరణీ తిమ్మణాచార్య స్యాజ్ఞయా తదాత్మజేన, తచ్చరణ సేవాసమధిగత సిద్ధాన్త కౌముద్యాది గ్రన్థజాతేన, వైయాకరణ కృష్ణాచార్యేణ; యథాశాస్త్రం సఙ్గృహ్యాయం గ్రన్థో నిరమాయి. యద్యప్యత్ర బాలబోధోపయోగినో విజ్ఞేయాంశాస్సర్వేపి నాదర్శిషత. తథాప్యత్ర గ్రన్థేపాణినీయాగమానుసారి సన్ధయః, అకారాది హకారాన్త వర్ణాన్త కారికాణాం యథాక్రమ మఖిలన్త్రిలిఙ్గేష్వపి శబ్దరూపభేదాదికం, అవ్యయ సమాస కృత్తద్ధిత విభక్త్యర్థ తిఙన్త

ప్రకరణాని, తత్తత్ప్రక్రియా విశేషాశ్చ నిష్కృష్య ప్రదర్శితా ఇత్యస్తి మహానతిశయః ప్రాక్తనాభ్యో రచనాభ్యః ప్రకృత రచనాయాః - తమేనమామూలచూడం పరతో గురుముఖా దర్థం విజ్ఞాయాధ్యేతు ర్బాలకస్య గీర్వాణభాషాభ్యాసస్సు సాధ స్సుగమశ్చ ధ్రువం భవితేతి సర్వ మనవద్యమ్.

యద్యత్ర దీర్ఘ విసర్గబిన్దువర్ణాది స్ఖలితం సుధీభి ర్లక్ష్యేత తదప్యోధనీయం క్షన్తవ్యం చేతి ప్రార్థ్యతే.

నృత్తావసానే నటరాజరాజో।
ననాద ఢక్కాం నవపఞ్చవారమ్॥
ఉద్ధర్తుకామ స్సనకాదిసిద్ధాన్।
ఏతద్విమర్శే శివసూత్రజాలమ్॥

అయమర్థో, మాహేశ్వరాణిసూత్రాణీత్యత్రానుసన్ధేయః. పు ౨.

విషయానుక్రమణికా.

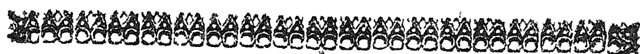
Corrections and Additions.

శుద్ధాశుద్ధపత్రికా.

పుట.	పఙ్క్తిః.	అశుద్ధమ్.	శుద్ధమ్
౪	౧౭	సంస్కృత	సంస్కృత
౭	౧౧	గ్ణో + ఉ	గ్జా + ఉ
౮	౧౬	స్త్రైకీ, స్త్రై	నైకీ, నై
౧౦	౨౧	జోధ్యమ్	బోధ్యమ్
౧౪	౧	ఝులాం	ఝులాం
౨౨	౧౩	శస్త్రోణా	శస్త్రోగ్రా
౨౩	౩	లిఙ్గా	లిఙ్గా
౨౪	౪	రాన్త	రాన్త

పుట.	పఙ్క్తి.	అశుద్ధమ్.	శుద్ధమ్.
౨౪	౬	శాన్తను	శాన్తన్వ
,,	౨౨	జ్దక్షు	జ్జక్ష
౨౭	౬	భ్యాణ్	భ్యాన్
౩౩	౮	లిఙ్గజ్గ	లిజ్గఙ్గ
౩౪	౧౬	లిఙ్జ.	లిఙ్గ
౪౬	౧౪	పుల్లిఙ్గ	పుల్లిఙ్గ్గ
౫౪	౨	ఉభాశబ్ద	ఉభశబ్ద.
౫౯	౩	యూష	య్యూష
౬౨	౮	శసిఙ్జా	శసి, ఙా,
౭౦	వక్తవ్యః — ఇకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గస్త్రిశబ్దః - నిత్యం బహువచనాన్తః. తిస్రః తిస్రః తిసృభిః తిసృభ్యః తిసృభ్యః తిసృణాం తిసృషు		
౭౬	౧౬	లిఙ్హో	లిఙ్గో
౮౬	౫	భుక్	భుత్ భుద్.
౮౮	౧	అర్వానౌ	అర్వాణౌ
౯౨	౫	సుదవి	సుదివి
౧౦౧	౧౪	లింగో	లిఙ్గో
౧౦౩	వక్తవ్యః — నాస్త నపుంసకలిఙ్గో దణ్డిన్‌శబ్దః. దణ్డి దణ్డినీ దణ్డీని- హేదణ్డిన్, హేదణ్డి హేదణ్డినీ హేదణ్డీని - దణ్డి దణ్డినీ దణ్డీని - శేషం యశస్విన్వత్. ఏవం స్రగ్వి వాగ్మిగుణి.		
౧౦౩	౧౨	స్తాన్త	ష్టాన్త
౧౦౪	౧౩	చ్ఛబః	చ్ఛబ్దః.
౧౦౮	౧	పదవృ	పదవృత్తి
౧౧౯	౬	జమ్పృతి	జమ్మృతీ
౧౨౦	౧౨	పుమాణ్	పుమాన్
౧౩౩	౧౭	భవిష్య	భవిష్య
౧౪౨	౨౧	కోధా	క్రోధా
౧౪౪	౪	హిమాదే	హిమాద్రే

పుట.	పఙ్క్తి.	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౧౫౨	౨౨	కారస	కారస్య
౧౫౪	౫	నిమిత్తే	నిమిత్తై
౧౫౪	౩	స్(ః	స్(ః)
౧౫౫	౬	మహి	మహే
౧౫౫	౧౪	సామ్ సీధ్వము-	స్థామ్ సీధ్వమ్.
౧౬౦	౮	అస్వహి	ఆస్వహి
౧౬౦	౧౨	అసీధ్వమ్	ఆసీధ్వమ్.
౧౬౧	౨౩	ద్విత్రిష్ఠా	ద్విత్రిష్ఠాః
౧౬౨	౯	డాతవః	ఢాతవః
౧౬౪	౨౨	మాస్రిషాః	మాస్రిష్ఠాః
౧౮౧	౨౩	అతనిష్టాః	అతనిషుః
౧౮౯	౨౧	అయంసిషామ్	అయంసిష్టామ్
౧౯౧	౬	పు ౧౬౫	పు ౧౬౬
౧౯౨	౨	అనిడాతవః	అనిఢాతవః
,,	౧౨	అసాక్షీృత్	అసాక్షీత్
,,	౨౩	అసాౄత్స్వమ్	అసాౄణత్స్వమ్
౨౦౧	౧౦	నజ్క్ష్యతి	నఙ్క్ష్యతి
౨౦౩		వక్తవ్యః - ఇష్ = ఇచ్ఛాయామ్-పర॥ సక॥ సేట్. ఇచ్ఛతి । ఇచ్ఛతు । ఐచ్ఛత్ । ఇచ్ఛేత్ । ఇయేష । ఏషితా । ఏషిష్యతి । ఇష్యాత్ । ఐషీత్ । ఐషిష్యత్ ।	
౨౦౪	౯	అదరించు	ఆదరించు
,,	౧౨	ఆదరిష్యత్	ఆదరిష్యత
౨౦౯	౧౯	గరిషామ్	గరిష్టామ్
౨౧౫	౨౧	ఆ లీఢామ్	ఆ ॥ లీఢామ్
౨౨౩	౧౯	బభ్నీవ	బభ్నివః బభ్నీవ
౨౨౫	౫	గృహీతే	గృహ్ణీత

జయహయవదన.

శబ్దరత్నావళిః.

శర్వాణ్యా ఊరుసంస్థస్సన్ యస్తాం శ్శైశవభాషయా।
వినోదయామాస తస్మై ప్రత్యూహపతయే నమః॥౧॥

నిర్విఘ్నంస్తాత్.

కల్యాణమూర్తేర్గి కమలాశ్రయస్య
కలౌ యుగే వేఙ్కటనాయకస్య॥
కృపాసముద్రస్య చిదాత్మకస్య
నామ స్మృతిర్మే శ్రియమాతనోతు॥౨॥

వ్యాకృతిరత్నాకర మవగాహ్యాదాయచ సుశబ్దరత్నాని।
రచయామి శబ్దరత్నావళి మతిశుద్ధాంసమర్పయే చ హరౌ॥౩॥
సంస్కృతభాషామాదౌ జిజ్ఞాసూనాంసుఖేనబోధాయ।
మాహాఽ కారిమయాయత్నస్సోఽ యంసదనుగ్రహేణసఫల
స్స్యాత్॥౪॥

శబ్దరత్నావళౌ సఞ్జ్ఞాప్రకరణమ్.

ఓంనమశ్శ్రీపాణిని కాత్యాయనపతఞ్జలిభ్యోమునిభ్యో
మహద్భ్యోగురుభ్యః.

అ ఇ ఉ ణ్ ॥౧॥ ఋ ఌ క్ ॥౨॥ ఏ ఓ ఙ్ ॥౩॥
ఐ ఔ చ్ ॥౪॥ హ య వ ర ట్ ॥౫॥ ల ణ్ ॥౬॥ ఞ మ
ఙ ణ న మ్ ॥౭॥ ఝ భ ఞ్ ॥౮॥ ఘ ఢ ధ ష్ ॥౯॥ జ బ

గ డ ద శ్ ॥౧౦॥ ఖ ఫ ఛ ఠ థ చ ట త వ్ ॥౧౧॥ క ప య్॥౧౨॥ శ. ష స ర్ ॥౧౩॥ హ ల్ ॥౧౪॥

ఇతి మాహేశ్వరాణి సూత్రాణి అణ్, అక్ ఇత్యాది సఞ్జ్ఞార్థాని॥ 1.—ఉపదేశే*అన్త్యభూతా హల్వర్ణాః ఇత్సఞ్జ్ఞకాస్స్యుః తేషాంలోపశ్చ॥ ఇత్యుక్తత్వేన ఏతచ్చతుర్దశసూత్రాన్త్యవర్ణాః ణ్, క్, ప్రభృతయః ఇత్సఞ్జ్ఞకాస్సన్తః అణాదిసఞ్జ్ఞాసు నగృహ్యన్తే.

2.—ఇత్సఞ్జ్ఞకై స్సూత్రాన్త్యవర్ణైః (ణకారాదిభిః) సహితోవర్ణః (అకారాదిః)మధ్యగానామ్ (ఇ ఉ ఇత్యాదీనామ్) స్వస్యచ (అకారస్య) సఞ్జ్ఞా (ప్రత్యాహారః) స్యాత్॥ యథా(౧)అణ్ - ఇతి అ ఇ ఉ వర్ణానాంసఞ్జ్ఞా, (౨) అక్ ఇతి అ ఇ ఉ ఋ ఌ వర్ణానాంసఞ్జ్ఞా, ఏవమ్ ఇక్-ఇ ఉ ఋ ఌ; ఉక్- ఉ ఋ ఌ; (౩) ఏఙ్-ఏ ఓ; (౪) అచ్-అ ఇ ఉ ఋ ఌ ఏ ఓ ఐ ఔ; ఇత్థమేవ ఏచ్, ఐచ్; (౫)అట్; (౬)అణ్, ఇణ్, యణ్; (౭) అమ్, యమ్, ఙమ్, ఞమ్, (౮) యఞ్ ; (౯) ఝష్, భష్, (౧౦) అశ్, హశ్, వశ్, ఝశ్ జశ్, బశ్ ; (౧౧) ఛవ్ ; (౧౨) యయ్, మయ్, ఝయ్, ఖయ్, చయ్; (౧౩) యర్, ఝర్, వర్, ఖర్, చర్, శర్ (౧౪) అల్, హల్, వల్, రల్, ఝల్, శల్ ; ఏతేచతుశ్చత్వా

* ధాతుసూత్రగణోణాదివాక్యలిఙ్గానుశాసనమ్ ॥ ఆగమప్రత్యయాఽఽదేశాఉపదేశాఃప్రకీర్తితాః॥

రింశ దేవ ప్రత్యాహారా వ్యవహ్రియన్త ఇతి బోధ్యమ్॥ హయవరట్ ఇత్యాదిషు హకార ప్రభృతిషు శ్రూయమాణః అకారః కేవలముచ్చారణార్థః.

3.—"ఏకమాత్రో భవేద్ధ్రస్వః, ద్విమాత్రో దీర్ఘ ఉచ్యతే। త్రిమాత్రస్తు ప్లుతో జ్ఞేయః, వ్యఞ్జనన్త్వర్ధమాత్రకమ్" ఇత్యుక్తత్వేన అ ఇ ఉ ఋ ఏతే హ్రస్వ దీర్ఘప్లుతానాం బోధకాస్స్యుః- ఌ అయం హ్రస్వప్లుతయో ర్బోధకః. ఏచః దీర్ఘప్లుతయోర్బోధకాః. హ్, య్, ఇత్యాదయః హలః (వ్యఞ్జనాని) అర్ధమాత్రాకాలికాః॥ అనుస్వార (ం) విసర్గ (ః) జిహ్వామూలీయో (ᳵక్) * ఉపధ్మానీయాః (ᳶప్) ద్విమాత్రకాస్సన్తః (గురుసఞ్జ్ఞకాః) అచిహలిచ సామాన్యతో గృహ్యన్తే॥ హ్రస్వాస్సర్వేపి (అ ఇ. క కి ఇత్యాదయః) లఘుసఞ్జ్ఞకాః, సంయోగపరకాస్తే గురుసఞ్జ్ఞకాః। (కృష్ణచ్ఛత్రమ్) దీర్ఘాస్తు (ఆ ఈ, కా కీ ఆద్యాః) గురుసఞ్జ్ఞకాః ; ప్లుతా అపిగురవఏవేతిబోధ్యమ్.

4.—ముఖసహిత నాసికయోచ్చార్యమాణావర్ణాః అనునాసికసఞ్జ్ఞాస్స్యుః॥ తత్ర అచః ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితభేదైః త్రివిధాః. తేచవేదేద్రష్టవ్యాః.

---

* జిహ్వామూలీయః=క, ఖా, భ్యామ్ ప్రాగర్ధచన్ద్రాకారవ్వర్ణ్యమాన విసర్గః ప్రాతᳵకాలః. కᳵఖనతీత్యాదావుదాహార్యః॥

ఉపధ్మానీయః = ప, ఫా, భ్యామ్ ప్రాగర్ధచన్ద్రాకార వర్ణవత్ ఉచ్చరితవిసర్గః. యథా - కᳶపచతి, తరుᳶఫలతి, త్యాదౌ జ్ఞేయః

5. —సమాన స్థానప్రయత్నా * వర్ణాః పరస్పరం సవర్ణసఞ్జ్ఞకాః. తేన అకారస్య ఆకారః, ఆకారస్య అకారశ్చ అనులోమవిలోమాభ్యాం సదృశ ఇత్యర్థః ఏవమేవ ఇకారాదిషు. విశేషతః ఋ ఌ వర్ణయోశ్చమిథః.

6. —అత్ (హ్రస్వాకారః), ఏ, ఓ, ఏతేగుణసఞ్జ్ఞకాః. ఆత్ (దీర్ఘాకారః), ఐ, ఔ, ఏతేవృద్ధిసఞ్జ్ఞకాః. తత్రఋకార. ఌకార స్థానికోగుణః అర్, అల్, ఇతి; వృద్ధిస్తు ఆర్, ఆల్, ఇతిచబోధ్యః.

7.—వర్ణానామవిలమ్బేనోచ్చారణంసంహితా సఞ్జ్ఞం స్యాత్, స్వరైరవ్యవహితాః హలఃసంయోగసఞ్జ్ఞాస్స్యుః.

8.—సుబన్తం తిఙన్తఞ్చ పదసఞ్జ్ఞంస్యాత్. సుప్, తిఙ్. । సప్త్యాహారౌతూత్తరత్రవక్ష్యేతే.

9.—క్రియాయోగేసతి ప్రాదయః ఉపసర్గసఞ్జ్ఞకాః, గతిసఞ్జ్ఞకాశ్చస్యుః । తేతువింశతిః - ప్ర, పరా,

* సవర్ణోపయోగి ప్రయత్నః ద్విధా-అభ్యన్తరోబాహ్యశ్చేతి. తత్రాభ్యన్తరః చతుర్ధా - స్పృష్టః, ఈషత్స్పృష్టః, వివృతః, సంవృతశ్చేతి । స్పృష్టప్రయత్నః స్పర్శానామ్ । ఈషత్స్పృష్టః అన్తస్థానామ్। వివృతః స్వరాణామ్, ఊష్మణాఞ్చ । హ్రస్వాకారప్రయోగేసంవృత ఇతి॥ బాహ్యప్రయత్నస్త్వేకాదశధా - వివార, స్సంవార, శ్శ్వాసో, నాదో, ఘోషో, ఽఘోషో, ఽల్పప్రాణో, మహాప్రాణ, ఉదాత్తో, ఽనుదాత్త, స్స్వరితశ్చేతి॥ అయంప్రాయశస్సవర్ణసఞ్జ్ఞాయామనుపయుక్తో వ్యాకరణాన్తరతమ్యపరీక్షాయాముపయోక్ష్యత ఇతిసఙ్గృహీతః.

అప, సమ్, అను, అవ, నిస్, దుస్, (నిర్, దుర్) వి, ఆఙ్, ని, అధి, అపి, అతి, సు, ఉత్, అభి, ప్రతి, పరి, ఉప, ఇతి॥ ఏషామర్థాః ప్రయోగాశ్చ టీకాయాం ప్రదర్శయిష్యన్తే.

10.—అద్రవ్యార్థాః ప్రాదయః చాదయశ్చ (చ-వా-హ - అహో-భోః - ఇత్యాదయః) నిపాతసఞ్జ్ఞాస్స్యుః చాదిరాకృతిగణః.

వర్ణానాం స్థానాదివివరణమ్.

అ, ఆ, ఇ, ఈ, ఉ, ఊ, ఋ, ౠ, ఌ, ౡ ఏ, ఐ, ఓ, ఔ, అమ్ (ం), అః, ≍క్, ≍ప్, ఏతే అచః=స్వరాః.

క ఖ గ ఘ ఙ = కవర్గః.
చ ఛ జ ఝ ఞ = చవర్గః.
ట ఠ డ ఢ ణ = టవర్గః.
త థ ద ధ న = తవర్గః.
ప ఫ బ భ మ = పవర్గః

ఏతే పఞ్చవింశతిః స్పర్శాః.
య ర ల వ - ఏతే అన్తస్థాః
శ ష స హ - ఏతే ఊష్మాణః
ళకారస్తు భిన్నోఽపిన- కిన్తు లకార ఏవ. క్షకారః కషయోర్యోగేన, జ్ఞకారః జఞోర్యోగేన భవతీతి జ్ఞేయమ్.

అ,కవర్గ,విసర్గ,హ,కారాణాం కణ్ఠః. ఇ,చవర్గ,య,శానాం తాలు. ఋ, టవర్గ, ర, షాణాం మూర్ధా. ఌ,తవర్గ,ల,సానాం దన్తాః ఉ, ఊ, పవర్గో, పధ్మానీయా నామోష్ఠౌ. ఞ,మ,ఙ,ణ,నా, నాం, నాసికా చ. ఏకారైకారయోః కణ్ఠతాలు. ఓకారౌకారయోః కణ్ఠోష్ఠమ్. వకారస్య దన్తోష్ఠమ్. అనుస్వారస్య నాసికా. జిహ్వామూలీయస్య జిహ్వామూలమ్.

ఇతిస్థానాని.

ఇతిసఞ్జ్ఞాప్రకరణమ్.

శబ్దరత్నావళీ.

అథసన్ధిప్రకరణమ్.

వర్ణానాం పదానాం వా సమాయోగః, * లోపాగమాదేశాది భిర్వర్ణవికారో వా, సన్ధిరిత్యుచ్యతే। సా చ సంహితావిషయే బోధ్యా - సంహితా తు క్వచిన్నిత్యా క్వచిద్వివక్షాయత్తా॥ తథా చోక్తమ్—“శ్లో॥ సంహితైకపదే నిత్యా, నిత్యా ధాతూపసర్గయోః, నిత్యా సమాసే, వాక్యే తు సా వివక్షామపేక్షతే,” ఇతి॥

స సన్ధిః సామాన్యతః అచ్సన్ధిః (స్వరసన్ధిః), ప్రకృతిభావసన్ధిః, హల్సన్ధిః, (వ్యఞ్జనసన్ధిః) విసర్గసన్ధిః, స్వాదిసన్ధిశ్చేతి పఞ్చధా॥ తత్రాచ్సన్ధిః సవర్ణదీర్ఘః, గుణః, వృద్ధిః, యణాదేశః, వాన్తాదేశః, యాన్తాదేశః, పూర్వరూపం, పరరూపం, ఇత్యాదిరచ్సన్ధిభేదాస్సప్తధా.

1.—సవర్ణదీర్ఘసన్ధిః—అకః సవర్ణే అచి పరే దీర్ఘ ఏకాదేశః (పూర్వపరయోః స్థానే) స్యాత్. యథా.—దైత్య+అరిః=దైత్యారిః, రమా+ఆశ్రయః=రమాశ్రయః, రామ+ఆదిః=రామాదిః, సీతా+అత్ర=సీతాత్ర, అత్రి+ఇదమ్=అత్రీదమ్, లక్ష్మీ+ఈశః=లక్ష్మీశః, మహీ+ఈడ్యా=మహీడ్యా, గౌరీ+ఇయమ్=గౌరీయమ్, గురు+ఉదయః=

* లోపః=వర్ణానామదర్శనమ్। ఆగమః=(మిత్రవత్) వర్ణాన్తరస్య పరతో వా వర్ణాయతిః। ఆదేశః=(శత్రువత్) స్థితస్య వర్ణస్య స్థానేఽన్యస్యాగమః॥

గురూదయః, వధూ+ఊరూ=వధూరూ, చారు+ఊహః = చారూహః, చమూ+ఉదధిః= చమూదధిః, హోతృ+ఋకారః=హోతౄకారః, భ్రాతృ+ఌకారః=భ్రాతౄకారః-ఋకార ఌకారయోస్సావర్ణ్యాత్ దీర్ఘః ఌకారస్య ౠకారః - అన్యాన్యుదాహరణాని ప్రయోగాభావాన్నోదాహృతాని ॥ఏవమగ్రేఽపి॥

2.—గుణసన్ధిః.—అకారాన్తా, దాకారాన్తాద్వా ఇకిపరే పూర్వాపరయోః స్థానే ఏకోగుణఆదేశస్స్యాత్॥యథా.—వద+ఇతి= వదేతి, రాజా+ఇవ=రాజేవ, ధన+ఈశః=ధనేశః-రమా+ఈశః=రమేశః, కూప+ఉదకమ్=కూపోదకమ్, గఙ్గా+ఉదకమ్=గఙ్గోదకమ్, రామ+ఊహః=రామోహః, రామా+ఊరూ=రామోరూ; కృష్ణ+ఋద్ధిః=కృష్ణర్ద్ధిః, తవ+ఌకారః=తవల్కారః॥ఋకారవిషయే ప్రకృతిభావోవక్ష్యతే.

3.—వృద్ధిసన్ధిః.—అకారాన్తా, దాకారాన్తాద్వా, ఏచిపరే పూర్వపరయోస్స్థానే వృద్ధిరేకాదేశస్స్యాత్. యథా.—తస్య+ఏషః=తస్యైషః, ప్రథమా+ఏకవచనమ్=ప్రథమైకవచనమ్; గృహ+ఓషధిః=గృహౌషధిః, గఙ్గా+ఓఘః=గఙ్గౌఘః; దేవ+ఐశ్వర్యమ్=దేవైశ్వర్యమ్, రమా+ఐక్యమ్=రమైక్యమ్; కృష్ణ+ఔత్కణ్ఠ్యమ్=కృష్ణౌత్కణ్ఠ్యమ్, రమా+ఔదార్యమ్=రమౌదార్యమ్. అత్రవిశేషః.

4.—అకారాన్తాదుపసర్గాత్ ఋకారాదౌ ధాతౌ పరేవృద్ధిరేకాదేశస్స్యాత్. యథా—ప్ర+ఋచ్ఛతి=ప్రార్ఛతి. ఏవము పార్ఛతీత్యాది ॥ తత్రవిశేషః-నామధాతౌ పరే తు వా. ప్ర+ఋషభీయతి=ప్రర్షభీయతి ప్రార్షభీయతీత్యాది.

5.—ఉపసర్గాత్ ఏజాద్యోః ఇణేధధాత్వోః పరయోః ఊఠాదేశే పరేచ (పరరూపంగుణాచ్చబాధిత్వా) వృద్ధిర్భవతి। యథా—ఉప+ఏతి=ఉపైతి; ప్ర+ఏధతే=ప్రైధతే. ప్రష్ఠ+ఊహః=ప్రష్ఠౌహః.

6.—ప్రేత్యుపసర్గాత్ ఊహ, ఊఢ, ఊఢి, ఏష, ఏష్య, ఋణ, ఏషు పరేషువృద్ధిః. క్రమేణోదాహరణాని. ప్రౌహః, ప్రౌఢః, ప్రౌఢిః, ప్రైషః, ప్రైష్యః, ప్రార్ణమ్ ॥ ప్రేషః, ప్రేష్య ఇత్యాదౌ ప్ర+ఈష, ఈష్య ఇతి జ్ఞేయమ్.

7.—అక్షశబ్దాత్ ఊహినీశబ్దేపరే; స్వశబ్దాత్ ఈర, ఈరిన్ శబ్దేపరే; వత్సతర, కమ్బల, వసన, దశ, ఋణ, ఏభ్యః ఋణశబ్దేపరే; తృతీయాసమాసే ఋతశబ్దేపరేచ; వృద్ధిస్స్యాత్।క్రమేణోదాహరణాని-అక్షౌహిణీ; స్వైరీ, స్వైరిణీ; వత్సతరార్ణమ్, కమ్బలార్ణమ్, వసనార్ణమ్, దశార్ణః=దేశః నదీ చదశార్ణా, ఋణార్ణమ్=ఋణాపనయనాయకృతమన్యదృణమ్; సుఖార్తః=సుఖేనఋతః. అన్యత్రపరమర్తః.

8.—యణాదేశసన్ధిః— ఇకాంస్థానేయణః స్యురసవర్ణే అచిపరే. దధి+అత్ర=దధ్యత్ర, సుధీ+ఉపాస్యః=సు

ష్యుపాస్యః, అతి + ఊర్ధ్వమ్ = అత్యూర్ధ్వమ్, మతి + బుద్ధిః = మత్యుద్ధిః, అపి + ఏవమ్ = అప్యేవమ్, దధి + ఓదనః = దధ్యోదనః, హరి + ఐశ్వర్యమ్ = హర్యైశ్వర్యమ్. బుద్ధి + ఔత్కర్ణ్యమ్ = బుద్ధ్యౌత్కర్ణ్యమ్; మధు + అరిః = మధ్వరిః, పితృ + అంశః = పిత్రంశః; ౡ + ఆకృతిః = లాకృతిః - శేషమూహ్యమ్.

9.—యాన్తాదేశసన్ధిః, వాన్తాదేశసన్ధిశ్చ.—ఏచాంస్థానేక్రమాత్ అయ్, అవ్, ఆయ్, ఆవ్, ఏతే ఆదేశాస్స్యురచిపరే. హరే + ఏ = హరయే, విష్ణో + ఏ = విష్ణవే, నై + అకః = నాయకః, పౌ + అకః = పావకః॥ అత్రవిశేషః.

10.—యకారాదౌ ప్రత్యయేపరే ఓకారౌకారయోః అవ్, ఆవ్, ఏతావాదేశౌస్తః. గో + యత్ = గవ్యమ్, నౌ + యత్ = నావ్యమ్. (గో + యూతిః = గవ్యూతిః) ఏవంలవ్యమ్, అవశ్యలావ్యమ్॥ యాన్తాదేశవిషయే - శక్యార్థేక్షయ్యజయ్యౌవిక్రేయ్యేక్రయణార్థమేవేత్యర్థేక్రయ్యమితిచవిశేషః. అన్యత్ర క్షేతుంయోగ్యం క్షేయమ్, జేతుంయోగ్యంజేయమ్; క్రేయమ్ = క్రయణార్హమ్.

11.—పూర్వరూపసన్ధిః.—పదాన్తాత్ ఏజఃహ్రస్వాకారేపరేపూర్వరూపం (పూర్వపరయోఃస్థానే)స్యాత్. హరే + అవ = హరేఽవ, విష్ణో + అవ = విష్ణోఽవ.

12.—పరరూపసన్ధిః.—అవర్ణాన్తోపసర్గాత్ ఏజాదౌ ధాతౌపరే పరరూపం నిత్యంస్యాత్ ; ఏజాదౌసుబన్తే

ధాతౌ ఏరేపవా-సమాసే ఓష్ఠశబ్దే,ఓతుశబ్దే చ వా॥ ప్ర+ఏజతే = ప్రేజతే, ఉప + ఓషతి = ఉపోషతి, ఉపేడయతి. ఉపైడయతి-బిమ్బ+ఓష్ఠః=బిమ్బోష్ఠః, బిమ్బౌష్ఠః స్థూలోతుః, స్థూలౌతుః. (అసమాసే తవౌష్ఠ ఇత్యేవ)

13 —శకన్ధ్వాదిగణపఠితేషు* టేః పరరూపం వక్తవ్యమ్. శక+అన్ధుః = శకన్ధుః. మనస్ + ఈషా = మనీషా. పతత్ + అఞ్జలిః=పతఞ్జలిః. కుల+అటా=కులటా. ఏవం లాఙ్గలీషా, కర్కన్ధుః, మార్తణ్డః, సీమన్తః= కేశవేశః తస్మిన్నన్యత్ర సీమాన్త ఇత్యాది. శకన్ధ్వాదిరాకృతిగణః.

14 —అవక్తాత్ ఓఙ్కారే, ఆఙివపరే, అనవధారణార్థకే ఏవశబ్దేపరేచ పరరూపం స్యాత్. శివాయ+ఓంనమః=శివాయోంనమః, శివ+ఆ+ఇహి=శివేహి ఏవమువేహీత్యాది; క్వ+ఏవభోక్ష్యసే=క్వేవభోక్ష్యసే - అవధారణార్థేతువైవ॥ అనుకరణే విశేషః. పటత్ + ఇతి=పటితి, పటత్పటత్ + ఇతి=పటత్పటేతి, పటత్పటదితీత్యాది.

15. —అవఙాదేశసన్ధిః.—సహాన్తే గోశబ్దస్య అచి పరే అవఙాదేశో (క్వచిత్) వాస్యాత్; ఇన్ద్రశబ్దేపరేనిత్యమ్. గో+అగ్రమ్=గవాగ్రమ్, గోఽగ్రమ్. గో+ఈశః=

* టిర్నామ క్వచిదన్త్యాజ్వర్ణః,క్వచిదన్త్యాజ్ఘటితపరభాగో వర్ణః. యథా, శక ఇత్యత్ర అకారః, మనస్ ఇత్యత్ర అస్, పతత్ ఇత్యత్ర అత్ - ఏవం సర్వత్రజ్ఞేయమ్.

గవేశః, గపీశః, (నిత్యమ్) గవాక్షః; గో+ఇన్ద్రః=గవేన్ద్రః॥
ఇత్యచ్ సన్ధిః॥..............................*

అథప్రకృతిభావసన్ధిః

16.—పదాన్తా ఇకః అసవర్ణే అచిపరే ప్రకృత్యాస్యుః హ్రస్వాశ్చవాభవతి. సమాసేతున. చక్రీ+అత్ర=చక్రి అత్ర చక్రీ అత్ర చక్ర్యత్ర. సమాసే వాపీ+అశ్వః= వాప్యశ్వః.

17.—పదాన్తస్య అకః ఋకారేపరే సమ్బద్ధినిమిత్తకౌకారస్య ఇతిశబ్దేపరే, గోశబ్దస్య హ్రస్వాకారేపరేచప్రకృతిభావో వాస్యాత్. సప్త+ఋషయః=సప్త ఋషయః, సప్తర్షయః; విష్ణో+ఇతి=విష్ణో ఇతి, విష్ణవితి గో+అగ్రమ్= గోఅగ్రమ్, గోఽగ్రమ్.

18.—ఈ, ఊ, ఏ, ఎతదన్తద్వివచనేభ్యః అమీ, అమూ,ఎతదన్తాదదశ్శబ్దాత్, ప్లుతాత్ ,ఓకారాన్తనిపాతాచ్చ; అచిపరేప్రకృతిభావః స్యాత్. క్రమాదుదాహరణాని.— హరీ+ఏతౌ=హరీ ఏతౌ, విష్ణూ+ఇమౌ=విష్ణూ ఇమౌ, గఙ్గే+అమూ=గఙ్గే అమూ, అమీ ఈశాః, అమూ ఆసాతే; హే కృష్ణ౩! ఆగచ్ఛ; అహో ఈశాః, భో ఆయుష్మన్!

*॥ ఇతి ప్రకృతిభావసన్ధిః॥ *॥........................*

అథహల్సన్ధిః.

19.—శ్చుత్వసన్ధిః—పూర్వత్ర పరత్రవా శకారచవర్గాన్యతరయోగేసతి సకారతవర్గయోఃక్రమాత్ శకారచవ

ర్గౌ స్తః. యథా.—హరిస్ + శేతే=హరిశ్శేతే, రామస్ + చినోతి=రామశ్చినోతి, సత్ + చిత్=సచ్చిత్, శార్ఙ్గిన్ + జయ=శార్ఙ్గిఞ్ జయ, (శాత్పరతవర్గస్య న-విశ్నః, ప్రశ్నః)

20.—ష్టుత్వసన్ధిః—సకారతవర్గయోః క్రమేణ షకారటవర్గౌ స్తః షకారటవర్గయోర్యోగే సతి; నతు పదాన్తస్థాత్ టవర్గాత్పరయోస్సకారతవర్గయోః; నచాపితవర్గస్య షకారేపరే. రామస్ + షష్ఠః=రామష్షష్ఠః, హరిస్ + టీకతే=హరిష్టీకతే, పేష్ + తా=పేష్టా, తత్ + టీకా=తట్టీకా, చక్రిన్ + ఢౌకసే=చక్రిణ్ఢౌకసే; షట్ + సన్తః = షట్సన్తః, షట్ + తే=షట్తే, సన్ షష్ఠః.

21.—జశ్త్వసన్ధిః.—పదాన్తేవర్తమానానాంఝలాంస్థానే సవర్ణాజశస్స్యుః. అచ్ + అన్తః=అజన్తః-అజ్వర్ణః, అప్ + లిఙ్గమ్=అబ్లిఙ్గమ్, అబిన్ద్రియమ్, వాక్ + ఈశః=వాగీశః-వాగ్వాదః, షట్ + అఙ్గః=షడఙ్గః-షడ్వారమ్, చిత్ + రూపమ్=చిద్రూపమ్-చిదంశః.

22.—అనునాసికసన్ధిః.—పదాన్తస్యయరః అనునాసికేపరేసవర్ణానునాసికోవాస్యాత్, తత్రఅనునాసికాదిప్రత్యయేపరేనిత్యమ్. తత్ + మురారిః=తన్మురారిః, తద్మురారిః, కకుప్ + నేతా=కకుమ్నేతా, కకుబ్నేతా, వాక్ + మహిమా=వాఙ్మహిమా, వాగ్మహిమా, విట్ + మూత్రమ్=విణ్మూత్రమ్, విడ్మూత్రమ్; చిత్ + మయమ్=చిన్మయమ్, చిన్మాత్రమ్; (గరుత్మాన్-కకుద్మాన్ఇత్యాదానిపాతనాన్న)

23.—అనుస్వారసన్ధిః— అపదాన్త మకార,నకార యోర్ఝలిపరే;మకారాన్తపదస్యహలిపరేచ అనుస్వారః(ం) స్యాత్. ఆక్రమ్+స్యతే= ఆక్రంస్యతే, యశాన్+సి=యశాంసి, హరిమ్+వన్దే=హరింవన్దే॥రాట్శబ్దేపరేసమోమస్య నానుస్వారః- సమ్+రాట్=సమ్రాట్.

24.—పరసవర్ణసన్ధిః—అపదాన్తానుస్వారస్య యయిపరే నిత్యంపరసవర్ణస్స్యాత్;పదాన్తానుస్వారస్యతువా;తవర్గస్యలకారేపరేనిత్యమ్॥అఙ్కితః,అఞ్చితః,కుణ్ఠితః,శాన్తః, గుమ్ఫితః; త్వంకరోషి, త్వఙ్కరోషి - త్వంచతురః, త్వఞ్చతురః - తంధర్మమ్, తన్ధర్మమ్- ఏవంసంయన్తా, సయ్యన్తా, సంవత్సరః, సవ్వత్సరః, యంలోకం, యల్లోకమ్, తత్+లయః=తల్లయః - విద్వాన్+లిఖతి=విద్వాల్లిఖతి॥

25.—పూర్వసవర్ణసన్ధిః—ఝయఃపరస్య హకారస్య పూర్వసవర్ణో వాస్యాత్; ఉదుపసర్గాత్పరయోః స్థా, స్తమ్భ, ధాత్వోఃనిత్యమ్॥ వాక్+హరిః=వాగ్ఘరిః, షట్, హయాః=షడ్ఢయాః, తత్ + హితమ్=తద్ధితమ్, అప్+హవిః=అబ్భవిః, రూపాన్తరాణి సిద్ధాని; ఉత్+స్థానమ్, ఉత్థానమ్, ఉత్+స్తమ్భనమ్=ఉత్తమ్భనమ్.

26.—ఛత్వసన్ధిః—ఝయఃపరస్య శకారస్య ఛకారోవాస్యాత్ అమిపరే. తత్ + శివః=(శ్చుత్వమ్) తచ్ఛివః. తత్ +శ్లోకః=తచ్ఛ్లోకః, అత్రవిశేషః.

27.—చర్త్వసన్ధిః—ఖరిపరే ఝలాంస్థానే చరః స్యుః, తచ్ శివః, తచ్ శ్లోకః, షట్ శాస్త్రమ్, వాక్పతిః తత్ సరః, కకుప్పతిః.

28.—సత్వసన్ధిః— అమ్పరకచ్ఛవిపరతః నాన్తస్య పదస్య; అమ్పరకఖయిపరతః పుమ్శబ్దస్య; కాన్నకారస్యా మ్రేడితే పరేపిరుః స్యాత్తత్పూర్వమనుస్వారశ్చ; ప్రశాన్శబ్దస్యన॥ తస్యరోః విసర్గః విసర్గస్య సకారఇతిజ్ఞేయమ్. చక్రిన్ + త్రాయస్వ, (చక్రింరు + త్రాయస్వ, చక్రింః + త్రాయస్వ, చక్రింస్ + త్రాయస్వ)=చక్రింస్త్రాయస్వ. ఏవం. శార్ఙ్గిన్ + ఛిన్ధి=శార్ఙ్గింశ్ఛిన్ధి, రాజన్ + టఙ్కారః=రాజంష్టఙ్కారః; పుమ్ + పుత్రః= పుంస్పుత్రః, పుమ్ + కోకిలః= పుంస్కోకిలః; కాన్ + కాన్=కాంస్కాన్; ప్రశాన్ + తనోతి= ప్రశాన్తనోతి.

29.—తుగాగమసన్ధిః—అజన్తస్య ఛకారేపరేతుగాగమోనిత్యంస్యాత్. ఆఙ్మాఙ్ భిన్నపదాన్త దీర్ఘస్యతువా. (కిత్త్వాదన్త్యావయవః) యథా—రామచ్ఛత్రమ్, చేచ్ఛిద్యతే; లక్ష్మీ + ఛాయా = లక్ష్మీచ్ఛాయా, లక్ష్మీఛాయా (ఆచ్ఛాదయతి-మాచ్ఛిదత్) ॥నాన్తపదస్యశకారేపరేపి వాతుగాగమః. పక్షే ఛత్వంశ్చుత్వ మనుస్వారపరసవర్ణౌచ॥ సన్ + శివః=సఞ్ఛివః, సఞ్ చ్ ఛివః, సఞ్ చ్ శివః, సఞ్ శివః. ఏవంరూపచతుష్టయమ్.

30.—ధుడాగమసన్ధిః—డకారాత్పరస్య, నకారాత్పరస్యచ, సకారస్య ధుడాగమో వా స్యాత్ - (టిత్త్వాదాద్యవయవః. చర్త్వమ్) షడ్ + సన్తః, (షడ్ధ్సన్తః) షట్ త్ సన్తః=షట్త్సన్తః, షట్ సన్తః. సన్+సః=సన్త్సః, సన్సః.

31.—ఙముడాగమసన్ధిః—హ్రస్వాత్పరో యో ఙమ్ తదన్తం యత్పదం తస్మాత్పరస్యాచః నిత్యం ఙముడాగమస్స్యాత్. ప్రత్యఙ్ + ఆత్మా=ప్రత్యఙ్ఙాత్మా, సుగణ్ + ఈశః సుగణ్ణీశః. సన్+అచ్యుతః=సన్నచ్యుతః ||*|| ఇతిహల్ సన్ధిః.

అథ విసర్గసన్ధిః.

32.—పదాన్తసకారస్య రేఫాదేశః. తస్యఖరిపరే, అవసానేచ విసర్గః స్యాత్. యథా—రామస్+ఖాదతి రామర్+ఖాదతి=రామః ఖాదతి; హరిస్, హరిర్. హరిః, ఏవమ్, పునర్=పునః, ప్రాతర్=ప్రాతః.

33.—విసర్గస్య ఖరిపరే సకారాదేశః; శరిపరేతు వా, శర్పరక ఖరిపరే విసర్గస్య విసర్గ ఏవనాన్యః. హరిః+తరతి=హరిస్తరతి, రామః+చరతి=రామశ్చరతి; హరిః, శేతే=హరిశ్శేతే, హరిః శేతే—రసాః షట్, రసాష్షట్. జనాః సర్వే, జనాస్సర్వే; కఃత్సరుః- అద్భిః ప్సాతమ్. నరః క్షుభ్యతీత్యాది.

34.—ఖర్పరకశరిపరే వా విసర్గస్య లోపస్స్యాత్ పక్షేసత్వం విసర్గశ్చ. రామఃస్థాతా, రామస్థాతా, రామస్స్థాతా. ఏవం హరిః స్ఫురతి, హరిస్స్ఫురతి, హరిస్ఫురతి

35.—విసర్గస్య కఖయోః పఫ యోశ్చ పరయోః క్రమాత్ జిహ్వామూలీయో, పధ్మా నీయావా స్తః, పక్షే విసర్గశ్చ. కఁకపిః, కఃకపిః యఁఖలః, యఃఖలః; కఁపతతి, కఃపతతి;ద్రుఁఫలతి, ద్రుఃఫలతీత్యాది. అత్రవిశేషః.

36 —పాశ, కల్ప, క, కామ్య, ప్రత్యయేషుపరతః అనవ్యయస్య విసర్గస్య సకారాదేశః ఇణ్పరస్య విసర్గస్యాపితథైవ షకారస్స్యాత్; యథా. పయస్పాశమ్=కుత్సితంపయః, యశస్కల్పమ్, యశస్కమ్, పయస్కామ్యతి; సర్పిష్పాశమ్, సర్పిష్కల్పమ్, సర్పిష్కమ్, సర్పిష్కామ్యతి॥ సర్పిష్కుణ్డికాది గణపఠితానామపిషః. ధనుష్కపాలమ్, భ్రాతుష్పుత్రః (మాతుఃకృపా) ఆకృతిగణః.

37.—ఇకారో, కారో, * పధస్యా ప్రత్యయస్య విసర్గస్య షకారాదేశః కవర్గేపవర్గేచపరే; (ముహుశ్శబ్దస్య న.)ఆవిః+కృతః=ఆవిష్కృతః ఏవం దుష్కృతమ్,నిష్ప్రత్యూహమ్, బహిష్కృతమ్; (ముహుఃకామా) అగ్నిఃకరోతి, గురుఃకరో తీత్యాదౌ విసర్గస్య ప్రత్యయ సమ్బన్ధిత్వాన్నషత్వమ్.

38.—ఇస్, ఉస్, ప్రత్యయ విసర్గస్య; కృత్వసుచ్ ప్రత్యయార్థే (క్రియాభ్యావృత్తిగణనే) విద్యమాన విసర్గస్యచ షకారోవాస్యాత్కవర్గేపవర్గేచపరే. సర్పిః + కరో

* అన్త్యవర్ణాత్పూర్వోవర్ణః ఉపధాసఞ్జ్ఞకః.

తి=సర్పిష్కరోతి, సర్పిఃకరోతి. ఏవం ధనుష్కరోతి, ధనుఃకరోతి, ద్విష్కరోతి, ద్విఃకరోతీత్యాది.

39.—అకారాత్పరస్యానవ్యయస్య విసర్గస్యసమాసే నిత్యం సకారాదేశః స్యాత్, కృ, కమ్, ధాత్వోః కంస, కుమ్భ, పాత్ర, కుశా, కర్ణీషుచ పరేషు, గతిసఞ్జ్ఞకయోః పురస్, నమ, శ్శబ్దయోర్విసర్గస్య కవర్గపవర్గయోః పరతశ్చ; నిత్యంసకారాదేశః తథాభూతతిరశ్శబ్దస్యతు వా. యథాక్రమ ముదాహరణాని.—యశస్కారః, యశస్కామః, అయస్కంసః, పయస్కుమ్భః, పయస్పాత్రమ్, అయస్కుశా, అయస్కర్ణీ; పురస్కృత్య, నమస్కృత్య; తిరస్కర్తా, తిరఃకర్తా.

40.—నౄనిత్యస్య పకారేపరేనకారస్య వావిసర్గః, పక్షే ఉపధ్మానీయశ్చవా. నౄన్ + పాహి=నౄఃపాహి, నౄఁపాహి, నౄన్పాహి.॥ *॥ ఇతివిసర్గసన్ధిః॥ *॥

అథస్వాదిసన్ధిః.

41.—హ్రస్వాకారాత్పరస్య పదాన్త సకారస్య ఉ ఇత్యాదేశస్స్యాత్ హ్రస్వాకారే, హశిచపరే. యథా. రామస్ + అర్చ్యః (రామఉ + అర్చ్యః ఇతిస్థితేగుణః, (సూ 2, 11.) పూర్వరూపఞ్చ.)=రామోఽర్చ్యః; శివస్ + వన్ద్యః= శివోవన్ద్యః। మనస్ + రథః=మనోరథః.

42.—అవర్ణాత్పరస్య పదాన్త సకారస్య అశిపరే యాదేశః. దేవాస్+ఇహ, దేవాస్+నమ్యాః=దేవాయ్ ఇహ, దేవాయ్+నమ్యాః ఇతిస్థితేసతి.

43.—అవర్ణాత్పరయోర్పదాన్తయకార, వకారయోః, అశిపరే వాలోపః తత్రహలిపరేతు నిత్యమ్. లోపపక్షే అచిపరే గుణాదికార్యఞ్చ నభవతి. యధా=దేవా ఇహ, దేవాయిహ; దేవానమ్యాః॥ అన్యాన్యుదాహరణాని. హరే+ఏహి=హరయేహి, హరఏహి; (సూ-9) శ్రియై+ఉద్యతః=శ్రియాయుద్యతః; శ్రియా ఉద్యతః, విష్ణో+ఇహ= విష్ణవిహ, విష్ణఇహ, గురౌ+ఉత్కః=గురావుత్కః, గురా ఉత్కః॥ మనస్+ఏవ=మన ఏవేత్యాదిచ జ్ఞేయమ్.

44.—రేఫస్య, ఢకారస్యచ, క్రమాద్రేఫే, ఢకారేచ పరేలోపః స్యాత్.

45.—తథా రేఫఢకారలోపనిమిత్తభూతయోః రేఫఢకారయోః పరతః పూర్వస్య అణః దీర్ఘః స్యాత్. యథా—పునర్+రమతే (పున+రమతే) = పునారమతే, లిఢ్+ఢః (లిఢః) =లీఢః, ఏవం, హరీరమ్యః, గురూరాజతే॥

46.—హలిపరే ఏత, త్తదోః, సుప్రత్యయస్య నిత్యం లోపః స్యాత్ (నఞ్ సమాసే, కాత్పరస్యచ న) ఏషస్ + రుద్రః=ఏషరుద్రః, సస్+శివః=సశివః (అసశ్శివః, ఏషకో రుద్రః) అచిపరేతు ఏషోఽత్ర. తచ్ఛబ్దస్యతు.—

47.—అచిపరేతచ్ఛబ్దసమ్బన్ధినస్సుప్రత్యయస్య లోపస్స్యాత్ లోపేనైవచేత్పాదపూరణమ్. లోపానన్తరం గుణాదికంభవత్యేవ. యథా.—సేమామవిడ్ఢిప్రభృతిమ్, సైషదాశరథీరామః, ఇత్యాది. లోపేనైవేత్యేవధారణేన “సోఽహమాజన్మశుద్ధానామ్, సఏవముక్త్వా మఘవన్తమూచే” ఇత్యాదౌనేతి బోధ్యమ్.

48.—అహన్శబ్దనకారస్య రూప రాత్రి రాత్రరథన్తరశబ్దేషు పరేషుః సుపిపరేచ ఉ ఇత్యాదేశః; అన్యత్రరేఫాదేశః. (గుణః) అహఉ + రూపమ్ (అహ ఉ + రూపమ్)=అహోరూపమ్, అహోరాత్రిః, అహోరాత్రః, అహోరథన్తరమ్ః (అహఉ + భ్యామ్ = అహ ఉ + భ్యామ్) =అహోభ్యామ్ ; అహన్ + గణః = అహర్గణః అహరహః అహర్పతిః అహర్గపతిః, అహఃపతిః.

ఇతిసన్ధిప్రకరణమ్.

అథసుబన్తప్రకరణమ్.

లోకేశబ్దాస్సర్వేపి ప్రాతిపదిక* ధాతుమూలకాః సుబన్తతిఙన్తభేదేనద్వివిధాః. సుబిత్యుక్తౌ.—* స్వౌజసమౌట్ ఛష్టాభ్యామ్ భిస్ జేభ్యామ్ భ్యస్ ఙసిభ్యామ్ భ్యస్ ఙసోసామ్ఙ్యోస్సుప్ ॥ ౪-౧-౨॥ ప్రాతిపదికాత్పరే ఏతే ఏకవింశతిప్రత్యయాస్స్యుః॥ అనేనస్వౌజసిత్యత్ర(సు) ఇత్యా

* ధాతుభిన్నప్రత్యయభిన్నప్రత్యయాన్తభిన్నమర్థవచ్ఛబ్దరూపం కృదన్త, తద్ధితాన్త, సమాసాశ్చ, ప్రాతిపదికసఞ్జ్ఞాస్స్యుః. * సు, జస్యోరుకారే, కారౌ, జ, శ, ట, ఙ, పా, శ్చేత్సఞ్జ్ఞకాస్సన్తీలుప్యన్తే.

రభ్యఙ్యోస్సుబిత్యన్తం సూత్రాన్త్యభూత పకారేణ (సూ॥2) ప్రత్యాహారేకృతే సుబితిభవతి, తదన్తాశ్శబ్దాః సుబన్తాః. తే అష్టవిధాః॥ ౧॥ పుల్లిఙ్గాః॥ ౨॥ స్త్రీలిఙ్గాః ॥ ౩ ॥ నపుంసకలిఙ్గాః॥ ౪॥ పుంస్త్రీలిఙ్గాః॥ ౫॥ స్త్రీనపుంసకలిఙ్గాః॥ ౬॥ పున్నపుంసకలిఙ్గాః॥ ౭ ॥ త్రిలిఙ్గాః॥ ౮ ॥ అవ్యయానిచేతి॥ తత్రసామాన్యతః అజన్తేషు విసర్గ, దీర్ఘ, బిన్దు, ప్రభృతి చిహ్నైః, పుం, స్త్రీ, క్లీబాః క్రమాజ్జ్ఞేయాః, హలన్తేషు తులిఙ్గానుశాసనతః ॥ ౧ ॥ రామః హరిః గురుః మరుత్ ఋత్విక్॥ ౨॥ రమా గౌరీ దిక్ ఆశీః వధూః॥ ౩॥ ధనమ్, వనమ్, అహః, ధనుః, దధి॥ ౪॥ దాక్షిః, దాక్షీ ; మృగః, మృగీ ఇత్యాద్యపత్యాన్త, జాతిభేదాదయశ్చ ॥ ౫ ॥ మైత్ర్యమ్, మైత్రీ, ఔచిత్యమ్, ఔచితీ; త్రిఖట్వమ్, త్రిఖట్వీ॥ ౬॥ కళత్రః, కళత్రమ్. కణ్టకః కణ్టకమ్॥ ౭ ॥ తటః, తటీ, తటమ్; పాత్రః, పాత్రీ, పాత్రమ్॥ ౮ ॥ లిఙ్గ విభక్తివచన శూన్యాని. "కిల, పరితః, దోషా, సాకమ్, అహో" ఇత్యాదీన్యవ్యయాని తత్ప్రకరణే వక్ష్యన్తే॥ తథాపృథక్ తిఙన్తాఅపి॥ సుబన్తేషు సర్వత్ర (అవ్యయభిన్నేషు) ప్రథమా, సమ్బోధనప్రథమా, ద్వితీయా, తృతీయా, చతుర్థీ, పఞ్చమీ, షష్ఠీ, సప్తమీచేతి విభక్తయోఽష్టౌజ్ఞేయాః. తత్రతదాదీనాం సర్వనామ్నాం సమ్బోధన ప్రథమానాస్తీతి విశేషః. ఏకైకస్యాం విభక్తౌ త్రీణి త్రీణి వచనానీతి బోధ్యమ్. యథా;—

ఏకవచనమ్.	ద్వివచనమ్.	బహువచనమ్	
సు.(స్)	ఔ.	జస్(అస్.)	ప్రథమావిభక్తిః, సమ్బోధనప్రథమాచ
అమ్.	ఔట్(ఔ)	శస్(అస్.)	ద్వితీయావిభక్తిః.
టా. (ఆ.)	భ్యామ్	భిస్.	తృతీయావిభక్తిః.
ఙే. (ఏ)	భ్యామ్.	భ్యస్.	చతుర్థీ విభక్తిః.
ఙసి (అస్.)	భ్యామ్.	భ్యస్.	పఞ్చమీ విభక్తిః.
ఙస్ (అస్.)	ఓస్,	ఆమ్.	షష్ఠీవిభక్తిః.
ఙి. (ఇ.)	ఓస్.	సుప్.(సు)	సప్తమీ విభక్తిః.

* అథశబ్దానుక్రమణికా.

1. ధ్యాత్వా శ్రీతురగగ్రీవం బాలవ్యుత్పత్తి సిద్ధయే॥
అనుక్రమణికా శబ్దరత్నానాం క్రియతే ఽధునా॥

2. త్రిషులిఙ్గేష్వమీ తుల్యరూపాః షట్ పఞ్చసప్తచ॥
అష్టానవేత్యాదినాన్తాః కత్యస్మద్యుష్మదీతథా॥

3. సామాన్యతమకృష్ణాశ్చ స్వశ్చజ్ఞాతిధనార్థకః॥
సఙ్జ్ఞాయామవ్యవస్థాయాంపూర్వాదిస్తుల్యవాక్సమః॥

4. అన్తరశ్చేలబాహ్యస్య వాచీచైతేసమాఃస్మృతాః ॥ ౧౨॥
సర్వశ్చవిశ్వః కతరః కతమాన్యతరాన్యకాః ॥

5, ఇతరస్త్వస్సమసిమావపితుల్యాదశేరితాః ॥ ౧౦ ॥
ఉభోభయాతథానేమస్త్రయోఽమీభేదశాలినః॥

---

* సుబన్తేషుమిథోవిభిన్నాశ్శబ్దా ఇయన్తఏవేతిమాహేశ్వరసూత్రోక్తవర్ణానుక్రమేణపరిగణ్యన్తే ॥ తేషాంరూపాణితూపరిష్టాత్ప్రదర్శయిష్యన్తే అకారాదిహకారాన్తవర్ణానుక్రమేణ.

6. పూర్వాపరావరాశ్చాపి దక్షిణోఽపర ఉత్తరః॥
అధరస్స్వాన్తరం చేతే నవతుల్యాగ్ర ప్రకీర్తితాః॥౧౨॥

7. ఏకశబ్దస్సర్వవత్స్యాద్ద్వితీయస్తు తృతీయవత్॥ 3॥
ప్రథమశ్చరమశ్చైతౌ ద్వితయాల్పావిమౌ తథా॥

8. అర్ధాకతిపయశ్చైతే తుల్యాష్షట్పరికీర్తితాః॥ ౬॥
నిర్జరగ్ర పాదదన్తా దమాసయూష్షాశ్చభిన్నకాః॥౫॥

9. దోష్యాస్యహృద్యాసనాయూష్ణాస్సమాపతే త్రయస్స్మృతాః
అదన్తేషు చ పుంల్లిఙ్గా ఏకపఞ్చాశదీరితాః॥౫౧॥

10. విశ్వపాస్సోమపాస్తుల్యౌ హాహాశబ్దస్తు భిద్యతే॥
[illegible] హరిశ్చ [illegible] ధీనాంగికతిపతిస్సఖా॥ ౮॥

11. ద్వితీశబ్దా న భిద్యన్తే ఽపీదన్తా ఇతీరితాః॥
[illegible] ప్రమిరసౌ॥ ౬॥

12. [illegible] సోక్తా [illegible] త్రయిలీరితః॥
బహుశ్రేయస్యసౌ [illegible] స్తథా॥

13. గ్రామణీ [illegible] రితి [illegible] భిన్నకాః॥
[illegible] ఊకారాన్తా [illegible] తాః॥౭॥

14. గురుర్నామా సమాక్రోష్టా [illegible] దిత్యుదన్తకాః॥
మిథో భిన్నాస్త్రయో ఽప్యస్య [illegible] భూః।

15. వర్షాభూఖలపూశబ్దాః పునర్భూశ్చ తథా సులూః॥
చత్వార ఏతే తుల్యాస్స్యుః [illegible] ఊదన్తాస్సమీరితాః॥౧౦॥

16 ధాతా నప్తా తథోద్గాతా తుల్యాస్స్యుర్నాతు భిద్యతే॥
పితా భ్రాతా చ జామాతా సమా ఇతి బుధన్తకాః॥౭॥

17. క్రోష్టాశబ్దౌ చ ఋదన్తౌ ఌకారాన్తా గమాశకాః॥
ఏకారాన్తస్స్మృతేశ్శబ్ద ఐకారాన్తస్తు రాస్స్మృతః॥ ౬॥

18, గోశబ్దశ్చతథానద్యోరిత్యోదన్తాస్సమీరితాః॥
ఔకారాన్తాతుపరితౌ గ్లౌన్నౌస్సాశ్వహశాబ్దికైః॥ ౮ ॥
19. ఇత్యజన్తేషుపుంల్లిఙ్గాస్సమాప్తిమగమన్నిహ॥ ౯॥
రమాదుర్గామ్బికాస్తుల్యా అమ్బాశబ్దస్తుభిద్యతే॥ ౮ ॥
20. సర్వావిశ్వాచకతరా కతమాన్యతరేతరా॥
పూర్వాపరావరాదక్షిణోత్తరాస్వాపరాధరా॥
21. సమాసిమాత్వాన్తరాన్యా తుల్యా ఏకోనవింశతిః॥ ౧౯॥
పూర్వోత్తరాదిక్సమాసే తథైకైకేచభిన్నకాః॥
22. ద్వితీయాచతృతీయాన్యా జరాశబ్దస్తుభిద్యతే॥
నాసికాచ నిశాశబ్దో భిద్యేతేప్రతనాతథా॥
23. గోపాశబ్దస్తథాధ్వైన్యత్యాదనాగ్ర ప్రకీర్తితాః॥ ౧౦॥
మతిగేకతిద్విత్రిశబ్దా ఇకారాన్తాః ప్రభేదకాః॥
24. గౌరీవత్స్యాత్సఖీశబ్దోలక్ష్మీస్త్రీశ్రీస్సుధీప్రధీః॥
నీశ్చభిన్నాస్సమాహ్రీశ్చరీకారాన్తా ఇమేస్మృతాః॥ ౧౪॥
25. ధేనుతన్వాదయశ్శబ్దా ఉకారాన్తా ఇహేరితాః॥
వధూర్భ్రూర్భూశ్చవర్షాభూర్దృగ్వాదన్తాః ప్రభిన్నకాః॥
26. స్వసృశబ్దోమాతృశబ్దౌబుధన్తాభేదశాలినా॥
ఓదన్తస్తుభవేద్ద్యౌశ్చ నారాదన్తఃప్రకీర్తితః॥ ౧౦॥
27. ఇత్యజన్తేష్వమే ప్రోక్తాస్స్త్రీలిఙ్గాశ్శాబ్దికోత్తమైః॥ ౧౬॥
సమంజ్ఞానఞ్చాన్యతమం కతరత్కతమత్తథా॥
28. ఇతరాన్యతరాన్యాని పఞ్చతుల్యాన్యథాజరమ్॥
హృదయఞ్చాస్యముదకం మాంసమిత్యపిభిన్నకాః॥
29. సర్వవత్స్యాదేకతరమిత్యదన్తాస్సమీరితాః॥ ౧౪॥
వార్యనాది సఖిద్విత్రిశబ్దా ఏతేప్రభిన్నకాః॥
30. దధిసక్థ్యక్షిచాస్థీతి సమాః ప్రోక్తాఇదన్తకాః॥ ౯॥
మధుశబ్దస్సానుచాయం భిద్యతే ఇత్యుదన్తకాః॥ ౩॥

31. కర్తృహర్తృఋకారాన్తావిత్యజన్తానపుంసకే॥౬॥
హలన్తా అథకథ్యన్తే లిఢ్ముగ్ద్రుగ్విశ్వవాట్తథా॥

32. అనడ్వాంశ్చతురాషాట్చ హోనాః స్యుర్భేదశాలినః॥
సుద్యౌరితి వకారాన్తశ్చతుశ్శబ్దస్తురాన్తకః॥౭॥

33. కిమిదఙ్చ ప్రశాంశ్చామీ మాన్తాభిన్నాస్సమీరితాః॥
ణాన్తస్సుగణ్విజన్తస్స్యాత్కిం వబన్తశ్చేత్సుగాణితి॥౮॥

34 రాజా ప్రతిదివాభిన్నౌ యజ్వా బ్రహ్మాసమావుభౌ॥
యశస్వి శార్ఙ్గిణౌ తుల్యౌ సమా పూషార్యమావతౌ॥

35. వృత్రహా మఘవాశ్వా౽ర్వా యువాచామీ ప్రభిన్నకాః॥
పన్థామన్థాస్సహ ప్రోక్తా వృభుక్షాస్తు విశిష్యతే॥

36. పఞ్చన్ సప్తన్నవన్ శబ్దా దశన్ శబ్ద ఇమే సహ॥
అష్టన్ శబ్దస్తు భిన్నస్స్యాదేకవింశతినాన్తకాః॥౯॥

37. ధకారాన్తస్తభుచ్ఛబ్దో, యుజ్సుయుగ్భేదశాలినౌ॥
పరివ్రాట్ పరిమృట్ దేవేట్ రాట్చ భ్రాడ్విశ్వసృట్సమాః॥

38. విశ్వరాట్ భ్రట్చభిన్నే తే ఋత్విగూర్క్చ సమాస్మృతా॥
ద్వాదశేమే జకారాన్తా, స్తత్ర్యచ్ఛబ్దౌ సహాస్మృతౌ॥

39. యదేతద్యుష్మదస్మత్సు పాచ్ఛబ్దా భేదశాలినః॥౧౦॥
దకారాన్తా ఇమే సప్త; ధకారాన్తో౽గ్నిమథ్స్మృతః॥౧౧॥

40 ప్రాఙ్చ ప్రత్యఙ్ఙుదఙ్ సమ్యఙ్ సధ్ర్యఙ్తిర్యఙ్సుపృట్తథా॥
పయోముగప్యముముయఙ్ భిన్నాశ్చాన్తానవేరితాః॥౧౨॥

41. మహాన్భవంశ్చభిద్యేతే ధీమాంశ్చ మఘవాన్ భవాన్॥
త్రయస్తుల్యా అథ మరుజ్జక్షజ్జాగ్రద్దదద్దధత్॥

42. దరిద్రచ్ఛతథాశాసచ్ఛకా సచ్చసమా ఇమే॥౧౩॥
త్రయోదశ తకారాన్తాః, పాన్తో గుప్ఛబ్ద ఈరితః॥౧౪॥

43. శాన్తా విట్ భిద్యతే తాదృగ్ఘృతస్పృక్ స్పృగిమే సమాః॥
షాన్తా భిన్నా దధృగ్రత్నముట్ షట్ దోర్గపి వరీరపి॥౫॥

44. విద్వాంశ్చ నేదివాన్ స్వధా అనేహా శ్వ్యుశనా పుమాన్॥
చన్ద్రమాశ్చ సువశ్చ సౌ భిన్నా స్సాన్తా నవేరితాః॥౯॥

45. ఇత్థం హలన్తా స్త్రిపుల్లిఙ్గా స్సమాప్తి మగమన్నిహ॥౯౬॥
స్త్రియాముపానదుష్ణిక్చ హాన్తా భిన్నా చ వా న్తకః॥

46. దివ్ శబ్దోఽథ; రాన్తా ద్వార్భిస్స్నా గీర్గపూశ్చ ధూస్సమాః॥
భిన్నశ్చతుః ర్మకారాన్తా కిమిదం భేదశాలినా॥

47. నాన్తా ద్వాసీమదామానౌ బహుయజ్వా ప్రకీర్తితః॥
వీరుత్ క్షుత్కకు ద్ధకారాన్తా స్తుల్యాస్స్రగ్జాన్త ఈరితః॥

48. త్యత్తచ్ఛబ్దావిమౌ తుల్యౌ భిన్నావేతద్యదౌ మతౌ॥
యుత్సమ్పదౌ సమావేతే దాన్తాశ్చాన్త స్తు వాక్స్మృతః॥

49. అప్ఛబ్దస్తు పకారాన్తశ్శాన్తా దిగ్దృక్సమౌ మతౌ॥
త్విట్ప్రావృషౌ సజూష్షాన్తా స్సాన్తా వాశీరసౌ పృథక్॥

50. ఇత్థం హలన్తాః స్త్రీలిఙ్గా ద్వాచత్రింశత్ప్రకీర్తితాః॥౩౬॥
క్లీబేస్యాత్స్వనడుద్ధాన్తో వా న్తస్స్యాత్సదృశబ్దకః॥

51 రేఫాన్తా చ చతుశ్శబ్దవార్శబ్దౌ భేదశాలినౌ॥
భిన్నా చ కిమిదం మాన్తా బ్రహ్మాహర్దణ్డిశబ్దకాః॥

52. భిన్నా నాన్తా జకారా న్తఃక్లీబేఽసృక్ఛబ్ద ఈరితః॥౧౦॥
దాన్తా స్తద్యత్సమావేతచ్ఛబ్దో భిన్నో నపుంసకే॥

53. గవాక్ఛబ్దస్య రూపాణి క్లీబేఽర్చాగతి భేదతః॥౪॥
అసన్ధ్యవఙ్పూర్వరూపైర్న్వాధికశతం మతమ్॥

54. స్వమో స్సుప్సు నవ షడ్భ్యాదౌ షట్కేఽస్య త్రీణి జశ్శసోః॥
చత్వారి శేషే దశకే రూపాణీతి విభావయ॥

55. ఊహ్యామేషాం ద్విర్వచనానునాసికవికల్పనాత్॥
రూపాణ్యశ్వాక్షిభూతాని (౫౨౭) భవన్తీతి మనీషిభిః॥

56. సమానాతు పచద్దీవ్యచ్ఛబ్దౌ తుల్యాదదద్దధత్॥
రుదదృకృచ్ఛకృచ్చాపిభిన్నాస్స్యురితితాన్తకాః॥౮॥

57. స్వప్చ్ఛబ్దస్తుపకారాన్తష్షాన్తౌ షడ్రత్నముత్తథా॥
వచోధనురదశ్శబ్దాస్సాన్తాభిన్నాః పరస్పరమ్॥౯॥

58. నపుంసకా హలన్తేషు సప్తవింశతిరీరితాః॥ ౧౦॥ { ౧౮౪ / ౧౫౫ / ౩౩౯ }
ఇత్థంగ్రహానలగుణాః (౩౩౯) శబ్దాబోధ్యామనీషిభిః॥
ఏషాం శబ్దానుక్రమణీయస్య కణ్ఠే విభాతిసః॥
సభాయాంశాబ్దికైర్పూజ్యః ఇహాముత్రచ మోదతే॥

ఇతిశబ్దానుక్రమణికా సమాప్తా.

అథ అజన్తపుంల్లిఙ్గసాధారణశబ్దాః.

అకారాన్తపుంల్లిఙ్గో రామశబ్దః (రాముడు.) (శ్లో॥౪.)

ఏకవచనమ్.	ద్వివచనమ్.	బహువచనమ్.	విభక్తినామాని.
రామః	రామౌ	రామాః	ప్రథమావిభక్తిః
హే రామ	హే రామౌ	హే రామాః	సమ్బోధన ప్రథమావిభక్తిః
రామమ్	రామౌ	రామాన్	ద్వితీయావిభక్తిః
రామేణ	రామాభ్యామ్	రామైః	తృతీయావిభక్తిః
రామాయ	రామాభ్యామ్	రామేభ్యః	చతుర్థీవిభక్తిః
రామాత్	రామాభ్యామ్	రామేభ్యః	పఞ్చమీవిభక్తిః
రామస్య	రామయోః	రామాణాం	షష్ఠీవిభక్తిః
రామే	రామయోః	రామేషు	సప్తమీవిభక్తిః

ఏవం కృష్ణ ముకున్ద శివ నిలయా లోక వృక్షా దయః.

అజన్తపుంల్లిఙ్గసాధారణశబ్దాః

	సంస్కృతవిభక్తయః				ఆన్ధ్రవిభక్తయః		కర్ణాటకవిభక్తయః		ద్రావిడవిభక్తయః
ప్ర॥	స్	-	- ఔ అస్.	*	డు-ము-వు-లు	*	ఉ-అం-అర్-గళ్	*	అన్-ఆనదు-ఆనవన్
సమ్॥	,,	,,	,,	*	ఓ-ఓయి-ఓరి-ఓసి	*	ఏ-ఏ-ఎలై	*	ఓ-ఏ.
ద్వి॥	అమ్	- ఔ	- అస్.	*	ని-ను-ల-గురించి	*	అన్ను-అం-	*	ఐ-ఉడన్ కొండు
తృ॥	ఆ	- భ్యామ్	- భిస్.	*	చేత-చే-తోడ-తో	*	ఇం-ఇంద-ఇందె	*	ఆల్-ఆన్ - ఒడు
చ॥	ఏ	- భ్యామ్	- భ్యస్.	*	కై-కొఱకు	*	కె-గె-ఇగె-ఇంగె	*	కు-అహ-పొరుట్టు
పం॥	అస్	- భ్యామ్	- భ్యస్.	*	వలన-కంటె-పట్టి	*	దెసెయింద-అత్తణింద	*	ఇల్-ఇన్-నిన్రుం
ష॥	అస్	- ఓస్	- ఆమ్.	*	కి-కు-యొక్క-లో-లోపల	*	అ	*	అ-అహ-ఉడైయ-ఆదు
స॥	ఇ	- ఓస్	- సు.	*	అందు-ఇందు-న	*	అల్లి-ఓళ్-	*	ఇల్-కణ్ ఇడత్తిల్

వచనార్థములు.

వచనము	సంస్కృతమ్.	ఆన్ధ్రార్థః.	కర్ణాటకార్థః.	ద్రావిడార్థః.
ప్ర॥ఏ॥	రామః	రాముడు	రామను	రామన్
ప్ర॥ద్వి॥	రామౌ	ఇద్దఱు రాములు	ఇబ్బరు రామరు	ఇరెండు రామర్కళ్
ప్ర॥బ॥	రామాః	బహు రాములు	బహు రామరు	వెహు రామర్కళ్
సం॥ప్ర॥ఏ॥	హే రామ	ఓ రాముడా	ఎలై రామనే	ఓ రామనే
సం॥ప్ర॥ద్వి॥	హే రామౌ	ఓయిద్దఱు రాములారా	ఎలై యిబ్బరు రామరే	ఓయి రెండు రామర్కళే
సం॥ప్ర॥బ॥	హే రామాః	ఓ బహు రాములారా	ఎలై బహు రామర్కళే	ఓ వెహు రామర్కళే
ద్వి॥ఏ॥	రామమ్	రాముని	రామనన్ను	రామనై

ద్వి॥ద్వి॥	రామౌ	ఇద్దఱు రాముల	ఇబ్బరు రామరన్ను	ఇరెండు రామర్కళై
ద్వి॥బ॥	రామాన్	బహు రాముల	బహు రామరన్ను	వెహు రామర్కళై
తృ॥ఏ॥	రామేణ	రామునిచేత	రామనింద	రామనాల్
తృ॥ద్వి॥	రామాభ్యామ్	ఇద్దఱు రాములచే	ఇబ్బరు రామరింద	ఇరెండు రామర్కళాల్
తృ॥బ॥	రామైః	బహు రాములచే	బహు రామరింద	వెహు రామర్కళాల్
చ॥ఏ॥	రామాయ	రామునికై	రామంగె	రామనుక్కు
చ॥ద్వి॥	రామాభ్యామ్	ఇద్దఱు రాములకై	ఇబ్బరు రామగెళ	ఇరెండు రామరుక్కు
చ॥బ॥	రామేభ్యః	బహు రాములకై	బహు రామగెళ	వెహు రామరుక్కు
పం॥ఏ॥	రామాత్	రామునివలన	రామనదెసెయింద	రామనిడత్తినిన్రుం
పం॥ద్వి॥	రామాభ్యామ్	ఇద్దఱు రాములవలన	ఇబ్బరు రామరదెసెయిం	ఇరెండు రామర్కళిడత్తినిన్రుం
పం॥బ॥	రామేభ్యః	బహు రాములవలన	బహు రామరదెసెయిం	వెహు రామర్కళిడత్తినిన్రుం
ష॥ఏ॥	రామస్య	రామునియొక్క	రామన	రామనుడైయ
ష॥ద్వి॥	రామయోః	ఇద్దఱు రాములయొక్క	ఇబ్బరు రామర	ఇరెండు రామర్కళుడైయ
ష॥బ॥	రామాణామ్	బహు రాములయొక్క	బహు రామర	వెహు రామర్కళుడైయ
స॥ఏ॥	రామే	రామునియందు	రామనల్లి	రామనిడత్తిల్
స॥ద్వి॥	రామయోః	ఇద్దఱు రాములయందు	ఇబ్బరు రామరల్లి	ఇరెండు రామర్కళిడత్తిల్
స॥బ॥	రామేషు	బహు రాములయందు	బహు రామరల్లి	వెహు రామర్కళిడత్తిల్

ఈరీతి నన్ని శబ్దములకును వచనార్థముల నెఱుంగవలయును.

ఇకారాన్తపుల్లిఙ్గో హరిశబ్దః (విష్ణువు.) (శ్లో॥10.)

ఏకవచనమ్.	ద్వివచనమ్.	బహువచనమ్.	
హరిః	హరీ	హరయః	ప్ర॥
హేహరే	హేహరీ	హేహరయః	సం॥
హరిమ్	హరీ	హరీన్	ద్వి॥
హరిణా	హరిభ్యామ్	హరిభిః	తృ॥
హరయే	హరిభ్యామ్	హరిభ్యః	చ॥
హరేః	హరిభ్యామ్	హరిభ్యః	పం॥
హరేః	హర్యోః	హరీణామ్	ష॥
హరౌ	హర్యోః	హరిషు	స॥

ఏవమ్ అగ్ని శ్రీపతి రవి కవి భూపత్యాదయః.

ఉకారాన్తగ పుల్లిఙ్గో గురుశబ్దః (గురువు.) (శ్లో॥14.)

గురుః	గురూ	గురవః	ప్ర॥
హేగురో	హేగురూ	హేగురవః	సం॥ ప్ర॥
గురుమ్	గురూ	గురూన్	ద్వి॥
గురుణా	గురుభ్యామ్	గురుభిః	తృ॥
గురవే	గురుభ్యామ్	గురుభ్యః	చ॥
గురోః	గురుభ్యామ్	గురుభ్యః	పం॥
గురోః	గుర్వోః	గురూణామ్	ష॥
గురౌ	గుర్వోః	గురుషు	స॥

ఏవం విధు విష్ణు భాను శమ్భు వాయు బాహ్వాదయః॥

ఋకారాన్తగ పుల్లిఙ్గో ధాతృశబ్దః (బ్రహ్మ) (శ్లో॥16.)

ధాతా	ధాతారౌ	ధాతారః	ప్ర॥

హేధాతః	హేధాతారౌ	హేధాతారః	సం౹ ప్ర॥
ధాతారం	ధాతారౌ	ధాతౄన్	ద్వి॥
ధాత్రా	ధాతృభ్యామ్	ధాతృభిః	తృ॥
ధాత్రే	ధాతృభ్యామ్	ధాతృభ్యః	చ॥
ధాతుః	ధాతృభ్యామ్	ధాతృభ్యః	పం॥
ధాతుః	ధాత్రోః	ధాతౄణామ్	ష॥
ధాతరి	ధాత్రోః	ధాతృషు	స॥

ఏవం నప్తా ఉద్గాతా కర్తా శంస్తేత్యాదయః.

ఓకారాన్తఃపుల్లిఙ్గో గోశబ్దః (ఎద్దు) (శ్లో॥ 18.)

ప్రథమా	గౌః	గావౌ	గావః
సం॥ప్రథమా	హేగౌః	హేగావౌ	హేగావః
ద్వితీయా	గామ్	గావౌ	గాః
తృతీయా	గవా	గోభ్యామ్	గోభిః
చతుర్థీ	గవే	గోభ్యామ్	గోభ్యః
పఞ్చమీ	గోః	గోభ్యామ్	గోభ్యః
షష్ఠీ	గోః	గవోః	గవామ్
సప్తమీ	గవి	గవోః	గోషు

ఏవం సుద్యౌః స్మృతౌః ఇత్యాద్యోకారాన్తాః.

ఇత్యజన్తపుల్లిఙ్గ సామాన్య శబ్దాః.

ఆకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో రమాశబ్దః (లక్ష్మి) (శ్లో॥ 19.)

ప్రథమా	రమా	రమే	రమాః
సం॥ప్ర॥	హేరమే	హేరమే	హేరమాః
ద్వితీయా	రమామ్	రమే	రమాః

తృతీయా	రమయా	రమాభ్యామ్	రమాభిః
చతుర్థీ	రమాయై	రమాభ్యామ్	రమాభ్యః
పఞ్చమీ	రమాయాః	రమాభ్యామ్	రమాభ్యః
షష్ఠీ	రమాయాః	రమయోః	రమాణామ్
సప్తమీ	రమాయామ్	రమయోః	రమాసు

ఏవమ్ అమ్బికా దుర్గా సీతా భామా పద్మాదయః.

ఇకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో మతిశబ్దః (బుద్ధి) (23.)

ప్ర॥	మతిః	మతీ	మతయః
సం॥ప్ర॥	హేమతే	హేమతీ	హేమతయః
ద్వి॥	మతిమ్	మతీ	మతీః
తృ॥	మత్యా	మతిభ్యామ్	మతిభిః
చ॥	మత్యై,మతయే	మతిభ్యామ్	మతిభ్యః
ప॥	మత్యాః,మతేః	మతిభ్యామ్	మతిభ్యః
ష॥	మత్యాః,మతేః	మత్యోః	మతీనామ్
స॥	మత్యామ్,మతౌ	మత్యోః	మతిషు

ఏవం శ్రుతి స్మృతి బుద్ధి ఘృణి రుచ్యాదయః

ఈకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో గౌరీశబ్దః (పార్వతి) (24.)

ప్ర॥	గౌరీ	గౌర్యౌ	గౌర్యః
సం॥ ప్ర॥	హేగౌరి	హేగౌర్యౌ	హేగౌర్యః
ద్వి॥	గౌరీమ్	గౌర్యౌ	గౌరీః
తృ॥	గౌర్యా	గౌరీభ్యామ్	గౌరీభిః
చ॥	గౌర్యై	గౌరీభ్యామ్	గౌరీభ్యః
పం॥	గౌర్యాః	గౌరీభ్యామ్	గౌరీభ్యః

ష॥	గార్యాః	గార్యోః	గారీణామ్
స॥	గార్యామ్	గార్యోః	గారీషు

ఏవం పత్నీ సఖీ వాణీ పార్వతీ నద్యాదయః.

ఉకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో ధేనుశబ్దః (ఆవు) (25.)

ప్ర॥	ధేనుః	ధేనూ	ధేనవః
సం॥ప్ర॥	హే ధేనో	హే ధేనూ	హే ధేనవః
ద్వి॥	ధేనుమ్	ధేనూ	ధేనూః
తృ॥	ధేన్వా	ధేనుభ్యామ్	ధేనుభిః
చ॥	ధేన్వై, ధేనవే	ధేనుభ్యామ్	ధేనుభ్యః
పం॥	ధేన్వాః, ధేనోః	ధేనుభ్యామ్	ధేనుభ్యః
ష॥	ధేన్వాః, ధేనోః	ధేన్వోః	ధేనూనామ్
స॥	ధేన్వామ్, ధేనౌ	ధేన్వోః	ధేనుషు.

ఏవం తనుః కరేణుః కాకుః ఇత్యాదయః

ఊకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో వధూశబ్దః (ఆడుది) (26.)

ప్ర॥	వధూః	వధ్వౌ	వధ్వః
సం॥ప్ర॥	హేవధు	హేవధ్వౌ	హేవధ్వః
ద్వి॥	వధూమ్	వధ్వౌ	వధూః
తృ॥	వధ్వా	వధూభ్యామ్	వధూభిః
చ॥	వధ్వై	వధూభ్యామ్	వధూభ్యః
పం॥	వధ్వాః	వధూభ్యామ్	వధూభ్యః
ష॥	వధ్వాః	వధ్వోః	వధూనామ్
స॥	వధ్వామ్	వధ్వోః	వధూషు

ఏవం తనూః చమూః కణ్డూః రమ్భోరూః ఇత్యాదయః.

ఋకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గ స్వసృశబ్దః (చెల్లెలు) (26.)

ప్ర॥	స్వసా	స్వసారౌ	స్వసారః
సం॥ప్ర॥	హేస్వసః	హేస్వసారౌ	హేస్వసారః
ద్వి॥	స్వసారమ్	స్వసారౌ	స్వస్రూః

శేషం పుల్లిఙ్గోక్తధాతృ శబ్దవత్ । ఏవంననాన్దా దుహితే త్యాదయః॥ ॥*॥ ఇత్యజన్త స్త్రీలిఙ్గసాధారణశబ్దాః. ॥*॥

॥*॥ అథ అజన్త నపుంసకలిఙ్గ సాధారణశబ్దాః॥*॥

అకారాన్త నపుంసకలిఙ్గ ఫలశబ్దః (పండు) (27.)

ప్ర॥	ఫలమ్	ఫలే	ఫలాని
సం॥ప్ర॥	హేఫల	హేఫలే	హేఫలాని
ద్వి॥	ఫలమ్	ఫలే	ఫలాని
తృ॥	ఫలేన	ఫలాభ్యామ్	ఫలైః
చ॥	ఫలాయ	ఫలాభ్యామ్	ఫలేభ్యః
పం॥	ఫలాత్	ఫలాభ్యామ్	ఫలేభ్యః
ష॥	ఫలస్య	ఫలయోః	ఫలానామ్
స॥	ఫలే	ఫలయోః	ఫలేషు

ఏవం జ్ఞాన ధన వన వచన వదనాదయః.

ఇకారాన్త నపుంసకలిఙ్గో వారిశబ్దః (ఉదకము) (29.)

ప్ర॥	వారి	వారిణీ	వారీణి
సం॥ప్ర॥	హేవారే, హేవారి	హేవారిణీ	హేవారీణి
ద్వి॥	వారి	వారిణీ	వారీణి
తృ॥	వారిణా	వారిభ్యామ్	వారిభిః

చ॥	వారిణే	వారిభ్యామ్	వారిభ్యః
పం॥	వారిణః	వారిభ్యామ్	వారిభ్యః
ష॥	వారిణః	వారిణోః	వారీణామ్
స॥	వారిణి	వారిణోః	వారిషు

ఏవం కరాఙ్ఘ్రి- పాదపాణి- ఇత్యాదయః.

ఉకారాన్తనపుంసకలిఙ్గో మధుశబ్దః (తేనె) (30.)

ప్ర॥	మధు	మధునీ	మధూని
సం॥ప్ర	హేమధో, హేమధు	హేమధునీ	హేమధూని
ద్వి॥	మధు	మధునీ	మధూని
తృ॥	మధునా	మధుభ్యామ్	మధుభిః
చ॥	మధునే	మధుభ్యామ్	మధుభ్యః
పం॥	మధునః	మధుభ్యామ్	మధుభ్యః
ష॥	మధునః	మధునోః	మధూనామ్
స॥	మధుని	మధునోః	మధుషు

ఏవ మమ్బు శ్మశ్రు జత్రు ఇత్యాదయః

ఇత్యజన్త నపుంసకలిఙ్గసాధారణశబ్దాః.

అథ హలన్త సాధారణశబ్దాః.

చకారాన్తః పుల్లిఙ్గః పయోముక్ఛబ్దః (మేఘము) (40.)

పయోముక్(గ్)§	పయోముచౌ	పయోముచః
పయోముచమ్	పయోముచౌ	పయోముచః
పయోముచా	పయోముగ్భ్యామ్	పయోముగ్భిః

§ హలన్తేషు(§)ఏవంచిహ్నితస్థలే సమ్బోధన ప్రథమాపి ప్రథమా విభక్తివద్బోధ్యా.

పయోముచే	పయోముగ్భ్యామ్	పయోముగ్భ్యః
పయోముచః	పయోముగ్భ్యామ్	పయోముగ్భ్యః
పయోముచః	పయోముచోః	పయోముచామ్
పయోముచి	పయోముచోః	పయోముక్షు

ఏవం జలముక్ సువాక్ ఇత్యాదయః.

జకారాన్తః పుల్లిఙ్గో భిషక్ఛబ్దః (వైద్యుడు) (38.)

భిషక్ (గ్)	భిషజౌ	భిషజః
భిషజమ్	భిషజౌ	భిషజః
భిషజా	భిషగ్భ్యామ్	భిషగ్భిః
భిషజే	భిషగ్భ్యామ్	భిషగ్భ్యః
భిషజః	భిషగ్భ్యామ్	భిషగ్భ్యః
భిషజః	భిషజోః	భిషజామ్
భిషజి	భిషజోః	భిషక్షు

ఏవం సుయుక్ ఋత్విక్ తనుత్యక్ ఇత్యాదయః.

తకారాన్తః పుల్లిఙ్గో మరుచ్ఛబ్దః (గాలి) (41.)

మరుత్	మరుతౌ	మరుతః
మరుతమ్	మరుతౌ	మరుతః
మరుతా	మరుద్భ్యామ్	మరుద్భిః
మరుతే	మరుద్భ్యామ్	మరుద్భ్యః
మరుతః	మరుద్భ్యామ్	మరుద్భ్యః
మరుతః	మరుతోః	మరుతామ్
మరుతి	మరుతోః	మరుత్సు

ఏవం జక్షత్ జాగ్రత్ దదత్ దధత్ ఇన్ద్రజిత్ సోమసుత్

శాస్త్రకృత్ దరిద్రత్ శాసత్ చకాసత్ జుహ్వత్ బిభ్యత్ బోభువ దిత్యాదయః.

దకారాన్తః పుల్లిఙ్గో దివిషచ్ఛబ్దః (వేల్పు)

దివిషత్-ద్	దివిషదౌ	దివిషదః
దివిషదమ్	దివిషదౌ	దివిషదః
దివిషదా	దివిషద్భ్యామ్	దివిషద్భిః
దివిషదే	దివిషద్భ్యామ్	దివిషద్భ్యః
దివిషదః	దివిషద్భ్యామ్	దివిషద్భ్యః
దివిషదః	దివిషదోః	దివిషదామ్
దివిషది	దివిషదోః	దివిషత్సు

ఏవం శాస్త్రవిత్ తాపనుత్ క్రవ్యాత్ ఇత్యాదయః

నకారాన్తః పుల్లిఙ్గో రాజన్శబ్దః (ఱేడు) (34·)

రాజా	రాజానౌ	రాజానః
హే రాజన్	హే రాజానౌ	హే రాజానః
రాజానమ్	రాజానౌ	రాజ్ఞః
రాజ్ఞా	రాజభ్యామ్	రాజభిః
రాజ్ఞే	రాజభ్యామ్	రాజభ్యః
రాజ్ఞః	రాజభ్యామ్	రాజభ్యః
రాజ్ఞః	రాజ్ఞోః	రాజ్ఞామ్
రాజ్ఞి, రాజని	రాజ్ఞోః	రాజసు

ఏవం మహిమా సుత్రామా ఇత్యాదయః.

నకారాన్తః పుల్లిఙ్గో యజ్వన్శబ్దః (సోమయాజి)

యజ్వా	యజ్వానౌ	యజ్వానః

హే యజ్వన్	హే యజ్వానౌ	హే యజ్వానః
యజ్వానమ్	యజ్వానౌ	యజ్వనః
యజ్వనా	యజ్వభ్యామ్	యజ్వభిః
యజ్వనే	యజ్వభ్యామ్	యజ్వభ్యః
యజ్వనః	యజ్వభ్యామ్	యజ్వభ్యః
యజ్వనః	యజ్వనోః	యజ్వనామ్
యజ్వని	యజ్వనోః	యజ్వసు

ఏవం సహకృత్వా పాప్మా ఆత్మా బ్రహ్మ ఇత్యాదయః-

నకారాన్తః పుల్లిఙ్గో యశస్విన్శబ్దః (కీర్తిగలవాఁడు) (34.)

యశస్వీ	యశస్వినౌ	యశస్వినః
హే యశస్విన్	హే యశస్వినౌ	హే యశస్వినః
యశస్వినమ్	యశస్వినౌ	యశస్వినః
యశస్వినా	యశస్విభ్యామ్	యశస్విభిః
యశస్వినే	యశస్విభ్యామ్	యశస్విభ్యః
యశస్వినః	యశస్విభ్యామ్	యశస్విభ్యః
యశస్వినః	యశస్వినోః	యశస్వినామ్
యశస్విని	యశస్వినోః	యశస్విషు

ఏవం కరీ గుణీ ధనీ శార్ఙ్గీ శాస్త్రీ ఇత్యాదయః.

శకారాన్తః పుల్లిఙ్గో విట్ఛబ్దః (వైశ్యుడు) (43.)

విట్ (విడ్) §	విశౌ	విశః
విశమ్	విశౌ	విశః
విశా	విడ్భ్యామ్	విడ్భిః
విశే	విడ్భ్యామ్	విడ్భ్యః

విశః	విడ్భ్యామ్	విడ్భ్యః
విశః	విశోః	విశామ్
విశి	విశోః	విట్సు, విట్త్సు

ఏవం మృట్ భ్రట్ ఇత్యాదయః.

షకారాన్తః పుల్లిఙ్గో రత్నముట్ఛబ్దః (రత్నప్రదొంగ) (43.)

రత్నముట్(డ్)§	రత్నముషౌ	రత్నముషః
రత్నముషమ్	రత్నముషౌ	రత్నముషః
రత్నముషా	రత్నముడ్భ్యామ్	రత్నముడ్భిః
రత్నముషే	రత్నముడ్భ్యామ్	రత్నముడ్భ్యః
రత్నముషః	రత్నముడ్భ్యామ్	రత్నముడ్భ్యః
రత్నముషః	రత్నముషోః	రత్నముషామ్
రత్నముషి	రత్నముషోః	రత్నముట్సు, (ట్త్సు)

ఏవం నీలత్విట్ ద్విట్ దేహప్రట్ ఇత్యాదయః.

సకారాన్తః పుల్లిఙ్గో వేధశ్శబ్దః (బ్రహ్మ) (44.)

వేధాః	వేధసౌ	వేధసః
హే వేధః	హే వేధసౌ	హే వేధసః
వేధసమ్	వేధసౌ	వేధసః
వేధసా	వేధోభ్యామ్	వేధోభిః
వేధసే	వేధోభ్యామ్	వేధోభ్యః
వేధసః	వేధోభ్యామ్	వేధోభ్యః
వేధసః	వేధసోః	వేధసామ్
వేధసి	వేధసోః	వేధస్సు

ఏవం చన్ద్రమాః సుమనాః ఇత్యాదయః.

సకారాన్తః పుల్లిఙ్గో విద్వచ్ఛబ్దః (సండితుఁడు) (44.)

విద్వాన్	విద్వాంసౌ	విద్వాంసః
హేవిద్వన్	హేవిద్వాంసౌ	హేవిద్వాంసః
విద్వాంసమ్	విద్వాంసౌ	విదుషః
విదుషా	విద్వద్భ్యామ్	విద్వద్భిః
విదుషే	విద్వద్భ్యామ్	విద్వద్భ్యః
విదుషః	విద్వద్భ్యామ్	విద్వద్భ్యః
విదుషః	విదుషోః	విదుషామ్
విదుషి	విదుషోః	విద్వత్సు

ఏవం సేదివాన్ తస్థివాన్ ఉపేయివాన్ ఇత్యాదయః.

హకారాన్తః పుల్లిఙ్గో మహీరుట్ఛబ్దః (చెట్టు) (31.)

మహీరుట్ ౘ	మహీరుహౌ	మహీరుహః
మహీరుహమ్	మహీరుహౌ	మహీరుహః
మహీరుహా	మహీరుడ్భ్యామ్	మహీరుడ్భిః
మహీరుహే	మహీరుడ్భ్యామ్	మహీరుడ్భ్యః
మహీరుహః	మహీరుడ్భ్యామ్	మహీరుడ్భ్యః
మహీరుహః	మహీరుహోః	మహీరుహామ్
మహీరుహి	మహీరుహోః	మహీరుట్త్సు(ట్సు)

ఏవం లిట్ దామలిట్ ఇత్యాదయః.

హకారాన్తః పుల్లిఙ్గో ధుక్ఛబ్దః (పాలుపిదుకువాఁడు)(31)

ధుక్, ధుగ్ ౘ	దుహౌ	దుహః
దుహమ్	దుహౌ	దుహః
దుహా	ధుగ్భ్యామ్	ధుగ్భిః

దుహే	ధుగ్భ్యామ్	ధుగ్భ్యః
దుహః	ధుగ్భ్యామ్	ధుగ్భ్యః
దుహః	దుహోః	దుహామ్
దుహి	దుహోః	ధుక్షు

॥*॥ ఇతి హలన్త పుల్లిఙ్గ సాధారణశబ్దాః॥ *॥

చకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో వాక్ఛబ్దః (వాక్కు—) (48)

వాక్, వాగ్ §	వాచౌ	వాచః
వాచమ్	వాచౌ	వాచః

ఇత్యాది సర్వం పయోముక్ఛబ్దవత్ ఏవమ్ త్వక్. (పు-34.)

జకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గః స్రక్ఛబ్దః (మాలిక)

స్రక్ §	స్రజౌ	స్రజః
స్రజమ్	స్రజౌ	స్రజః

ఇత్యాది భిషక్ఛబ్దవత్ (పు-35)

హలన్తేషు తకారాన్తాః నకారాన్తాశ్చ; స్త్రీలిఙ్గే ప్రాయశః ఈకారాన్తాః స్యుః— ధీమతీ, భగవతీ, దదతీ, చకాసతీ, శాసతీ, జాగ్రతీ, భాతీ-భాన్తీ, జుహ్వతీ, బిభ్రతీ, సున్వతీ, తుదన్తీ- తుదతీ, రున్ధతీ, క్రీణతీ, కుర్వతీ-చోరయన్తీ, భవన్తీ, దీవ్యన్తీ, పుత్రీయన్తీ, చికీర్షన్తీ, బోధవతీ ; నామ్నీ, రాజ్ఞీ, మనోహారిణీ, కరిణీ, గుణినీ ; ఇత్యాదయ స్సర్వేపి గౌరీశబ్దవ ద్బోధ్యాః॥హరిత్, పుణ్యకృత్, ఇత్యాదయః కేచిత్ మరుచ్ఛబ్దవ త్తకారాన్తా ఏవ. (పు-35)

దకారాన్తాః ముత్, సమ్పత్, ఇత్యాదయః దివిషచ్ఛబ్దవత్ జ్ఞేయాః. (పు-36)

భకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గః కకుప్శబ్దః (దిక్కు)

కకుప్ ♀	కకుభౌ	కకుభః
కకుభమ్	కకుభౌ	కకుభః
కకుభా	కకుబ్భ్యామ్	కకుబ్భిః
కకుభే	కకుబ్భ్యామ్	కకుబ్భ్యః
కకుభః	కకుబ్భ్యామ్	కకుబ్భ్యః
కకుభః	కకుభోః	కకుభామ్
కకుభి	కకుభోః	కకుప్సు.

రేఫాన్తః స్త్రీలిఙ్గో గీర్శబ్దః (వాక్కు॥) ♀ గీః-గిరౌ గిరః। గిరమ్- గిరౌ - గిరః। గిరా - గీర్భ్యామ్ - గీర్భిః గిరే - గీర్భ్యామ్- గీర్భ్యః। గిరః - గీర్భ్యామ్- గీర్భ్యః గిరః - గిరోః - గిరామ్ గిరి - గిరోః - గీర్షు, గీష్షు॥ ఏవమ్ పూః ధూః ఇత్యాదయః.

శకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో దిక్శబ్దః (దిక్కు) [49.] దిక్ ♀ - దిశౌ - దిశః। దిశమ్ - దిశౌ - దిశః। దిశా - దిగ్భ్యామ్ - దిగ్భిః। దిశే- దిగ్భ్యామ్ - దిగ్భ్యః। దిశః- దిగ్భ్యామ్ - దిగ్భ్యః। దిశః - దిశోః - దిశామ్। దిశి- దిశోః - దిక్షు॥ ఏవం దృక్.

షకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గస్త్విట్ఛబ్దః (కాంతి) (49.) త్విట్ ♀ - త్విషౌ - త్విషః। ఇత్యాది సర్వం రత్నముట్ఛబ్దవత్। ఏవం ప్రావృట్, విప్రాట్.

సకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గ స్సుమనశ్శబ్దః (మంచిమనస్సుగల) [పు-39] సుమనాః - సుమనసౌ - సుమనసః ! ఇత్యాది సర్వం వేధశ్శబ్దవత్ ।

॥*॥ ఇతి హలన్త స్త్రీలిఙ్గ సాధారణశబ్దాః॥*॥

చకారాన్త నపుంసకలిఙ్గః సువాక్శబ్దః (మంచివాక్కుగలకులము) ప్ర సువాక్ - సువాచీ- సువాఞ్చి । పునస్తద్వత్ । శేషంపయోముక్ఛబ్దవత్. (పు-34)

తకారాన్త నపుంసకలిఙ్గః పచచ్ఛబ్దః (వండునది) [56]

పచత్ ప్ర	పచన్తీ	పచన్తి
పచత్	పచన్తీ	పచన్తి
పచతా	పచద్భ్యామ్	పచద్భిః

శేషం మరుచ్ఛబ్దవత్ (పు-25) ఏవందీవ్యత్, భవత్, నృత్యత్, ఇత్యాది భ్వాది దివాది ధాతుప్రకృతికా శ్శబ్దాః

తకారాన్త నపుంసకలిఙ్గో దదచ్ఛబ్దః (ఇచ్చునది) [56.]

దదత్ ప్ర	దదతీ	దదన్తి,దదతి
దదత్	దదతీ	దదన్తి,దదతి
దదతా	దదద్భ్యామ్	దదద్భిః

శేషం మరుద్వత్। ఏవం జక్షత్ జాగ్రత్ శాసత్.

తకారాన్త నపుంసకలిఙ్గః తుదచ్ఛబ్దః (పీడించునది) [56]

తుదత్ ప్ర	తుదన్తీ,తుదతీ	తుదన్తి

తుదత్	తుదన్తీ,తుదతీ	తుదన్తి
తుదతా	తుదద్భ్యామ్	తుదద్భిః

శేషం మరుద్వత్। ఏవం భాత్, ఉల్లసత్, సుదత్.

నకారాన్త నపుంసకలిఙ్గో బ్రహ్మన్శబ్దః [51.]

బ్రహ్మ	బ్రహ్మణీ	బ్రహ్మాణి
హే బ్రహ్మన్ / హే బ్రహ్మ	హే బ్రహ్మణీ	హే బ్రహ్మాణి
బ్రహ్మ	బ్రహ్మణీ	బ్రహ్మాణి
బ్రహ్మణా	బ్రహ్మభ్యామ్	బ్రహ్మభిః
బ్రహ్మణే	బ్రహ్మభ్యామ్	బ్రహ్మభ్యః
బ్రహ్మణః	బ్రహ్మభ్యామ్	బ్రహ్మభ్యః
బ్రహ్మణః	బ్రహ్మణోః	బ్రహ్మణామ్
బ్రహ్మణి	బ్రహ్మణోః	బ్రహ్మసు

ఏవం భర్మ కర్మ వర్మ శర్మ నర్మే త్యాదయః.

నకారాన్త నపుంసకలిఙ్గో నామన్శబ్దః (పేరు) [51.]

నామ	నామ్నీ, నామనీ	నామాని
హే నామన్ / హే నామ	హే నామ్నీ, / హే నామనీ	హే నామాని
నామ	నామ్నీ, నామనీ,	నామాని
నామ్నా	నామభ్యామ్	నామభిః

శేషం రాజన్ శబ్దవత్ (పు-36) ఏవం ధామ సురాజ దామ వ్యోమే త్యాదయః.

శకారాన్త నపుంసకలిఙ్గ స్తాదృక్ఛబ్దః (అటువంటిది.)

తాదృక్ ¶	తాదృశీ	తాదృంశి
తాదృక్	తాదృశీ	తాదృంశి

శేషం దిక్ఛబ్దవత్ । ఏవం యాదృక్ ఏతాదృక్.

షకారాన్త నపుంసకలిఙ్గో రత్నముట్ఛబ్దః॥రత్నముట్-రత్నముషీ. రత్నముంషి । పున స్తద్వత్ । శేషంపుంవత్। ఏవం సితత్విట్.

సకారాన్త నపుంసకలిఙ్గో వచశ్శబ్దః (వాక్కు) [57.]

వచః ¶	వచసీ	వచాంసి
వచః	వచసీ	వచాంసి
వచసా	వచోభ్యామ్	వచోభిః

శేషంవేధశ్శబ్దవత్ (పు-39) ఏవం మనః వయః పయః.

హకారాన్త నపుంసకలిఙ్గోలిట్ఛబ్దః (ఆస్వాదించునది) [50]

లిట్ ¶	లిహీ	లింహి
లిట్	లిహీ	లింహి

శేషం మహీరుట్ఛబ్దవత్ (పు-39)

॥*॥ ఇతిహలన్త నపుంసకలిఙ్గ సాధారణశబ్దాః॥*॥

అథసర్వ నామశబ్దాః.

సర్వ విశ్వ ఉభ ఉభయ డతర డతమ * అన్య ¶ అన్యతర ఇతర త్వ (త్వత్) సమ సిమ నేమ † పూర్వ పర అవర దక్షిణ ఉత్తర అపర అధర

స్వ అన్తర త్యద్ తద్ యద్ ఏతద్ ఇదమ్ అదస్ ఏక ద్వి యుష్మద్ అస్మద్ భవత్ కిమ్ ఇతి॥ ౩౨॥ ఏషాం లిఙ్గత్రయేఽపి క్రమేణ రూపభేదాన్ వక్ష్యామః. తద్యథాహి;—

అకారాన్తః పుల్లిఙ్గ స్సర్వశబ్దః (అంతయు) [4]

సర్వః	సర్వౌ	సర్వే
హేసర్వ	హేసర్వౌ	హేసర్వే
సర్వమ్	సర్వౌ	సర్వాన్
సర్వేణ	సర్వాభ్యామ్	సర్వైః
సర్వస్మై	సర్వాభ్యామ్	సర్వేభ్యః
సర్వస్మాత్	సర్వాభ్యామ్	సర్వేభ్యః
సర్వస్య	సర్వయోః	సర్వేషామ్
సర్వస్మిన్	సర్వయోః	సర్వేషు

ఏవం విశ్వ కతర కతమ అన్యతర అన్య ఇతర త్వ సమ సిమ శబ్దానాంరూపాణిజ్ఞేయాని.

---

* ఏతౌప్రత్యయౌ. తేన తదన్తాః కతర యతర తతర ఏకతర కతమ యతమ తతమ ఏకతమ ఇత్యాదయో గృహ్యన్తే ¶ అన్యతరశబ్దవత్ అన్యతమశబ్దో నజ్ఞేయః. కిన్తు రామవదేవ.

† పూర్వ పర అవర దక్షిణ ఉత్తర అపర అధర ఈ శబ్దములు ఒకవస్తువునకు సంజ్ఞ (పేరు) అయినప్పుడును; వ్యవస్థ (వ్యవస్థ=ఇది దీనికంటే పూర్వము, ఇది దీనికంటేపరము, లేక ఉత్తరము దక్షిణము అను అవధినియమము) లేనప్పుడును; రామశబ్దమువలె తెలియ దగినవి. మఱియు సదృశార్థకమైన సమశబ్దమును, జ్ఞాతిధనవాచకమైన స్వశబ్దమును, బాహ్యవస్త్ర భిన్నార్థకమైన అన్తర శబ్దంబును, రామశబ్దమువలె తెలియవలయు.

అకారాన్తస్య పుల్లిఙ్గో నిత్యంద్వివచనాన్త ఉభశబ్దః.

ఉభౌ ఉభౌ ఉభాభ్యామ్ ఉభాభ్యామ్
ఉభాభ్యామ్ ఉభయోః ఉభయోః। (శ్లో॥ 5.)

అకారాన్తస్య పుల్లిఙ్గ ఉభయశబ్దో ద్వివచనరహితః.

(రెండవయవములుగలది) ప్ర॥ ఉభయః- ఉభయే॥ సం-ప్ర॥ హేఉభయ - హేఉభయే। ద్వి॥ ఉభయమ్ - ఉభయాన్। తృ॥ ఉభయేన - ఉభయైః। చ॥ ఉభయస్మై - ఉభయేభ్యః। పం॥ ఉభయస్మాత్- ఉభయేభ్యః। ష॥ ఉభయస్య- ఉభయేషామ్। స॥ ఉభయస్మిన్- ఉభయేషు॥ (5శ్లో॥)

అకారాన్తస్య పుల్లిఙ్గో నేమశబ్దః (సగము) [5.]

ప్ర॥ నేమః నేమౌ నేమే, నేమాః
సంప్ర॥ హేనేమ హేనేమౌ హేనేమే, హేనేమాః.

ఇయాన్నేవవిశేషః శేషంసర్వవత్.

అకారాన్తస్య పుల్లిఙ్గ పూర్వశబ్దః (పూర్వము) [6.]

ప్ర॥ పూర్వః పూర్వౌ పూర్వే,పూర్వాః
సం॥ప్ర॥ హేపూర్వ హేపూర్వౌ హేపూర్వే, హేపూ[ర్వాః
ద్వి॥ పూర్వమ్ పూర్వౌ పూర్వాన్
తృ॥ పూర్వేణ పూర్వాభ్యామ్ పూర్వైః

చ॥	పూర్వస్మై	పూర్వాభ్యామ్	పూర్వేభ్యః
పం॥	పూర్వస్మాత్, పూర్వాత్	పూర్వాభ్యామ్	పూర్వేభ్యః
ష॥	పూర్వస్య	పూర్వయోః	పూర్వేషామ్
స॥	పూర్వస్మిన్, పూర్వే	పూర్వయోః	పూర్వేషు

ఏవం పర అవర దక్షిణ అపర ఉత్తర అధర స్వ అన్తర ఏతే తుల్యరూపాః.

అకారాన్తపుల్లిఙ్గసఙ్ఖ్యావాచకో నిత్యైకవచనాన్త ఏకశబ్దః **(ఒకటి) (1.) ప్ర॥ ఏకః-సం॥ ప్ర॥ హే ఏక - ద్వి॥ ఏకమ్-తృ॥ ఏకేన-చ॥ ఏకస్మై- పం॥ ఏకస్మాత్. ష॥ ఏకస్య- స॥ ఏకస్మిన్.

ఇకారాన్తపుల్లిఙ్గో నిత్యం ద్వివచనాన్తో *ద్విశబ్దః (ఇద్దరు) (II.) ప్ర॥ ద్వౌ- ద్వి॥ ద్వౌ-తృ॥ ద్వాభ్యామ్- చ॥ ద్వాభ్యామ్-పం॥ ద్వాభ్యామ్ - ష॥ ద్వయోః- స॥ ద్వయోః.

**శ్లో॥ ఏకోఽన్యార్థే ప్రధానేచ ప్రథమే కేవలే తథా। సాధారణే సమానేఽల్పే సఙ్ఖ్యాయాఞ్చ ప్రయుజ్యతే॥

* అస్య సఙ్జ్ఞాత్వే ।ఉపసర్జనత్వేచ ద్విః ద్వీ ద్వయః ఇతి హరిశబ్దవదేవ రూపాణి జ్ఞేయాని- ఏవం సర్వాదిగణపఠితానాం సఙ్జ్ఞోపసర్జనీభూతానాం సర్వనామసఙ్జ్ఞాప్రయుక్త కార్యంనాస్తి॥ భవచ్ఛబ్దః హలన్త విశేష శబ్దేషు కథ్యతే

దకారాన్తః పుల్లిఙ్గస్తచ్ఛబ్దః (వాడు) యచ్ఛబ్దశ్చ (ఎవడు)

సః	తౌ	తే	యః	యౌ	యే
తమ్	తౌ	తాన్	యమ్	యౌ	యాన్
తేన	తాభ్యామ్	తైః	యేన	యాభ్యామ్	యైః
తస్మై	తాభ్యామ్	తేభ్యః	యస్మై	యాభ్యామ్	యేభ్యః
తస్మాత్	తాభ్యామ్	తేభ్యః	యస్మాత్	యాభ్యామ్	యేభ్యః
తస్య	తయోః	తేషామ్	యస్య	యయోః	యేషామ్
తస్మిన్	తయోః	తేషు	యస్మిన్	యయోః	యేషు.

దకారాన్తః పుల్లిఙ్గస్త్యచ్ఛబ్దః (వాడు) స్యః-త్యౌ-త్యే। త్యమ్- త్యౌ- త్యాన్। ఏవం తచ్ఛబ్దవత్. (38-39.)

దకారాన్తః పుల్లిఙ్గ ఏతచ్ఛబ్దః. (వీఁడు) [38.]

ఏషః	ఏతౌ	ఏతే
ఏతమ్,ఏనమ్	ఏతౌ,ఏనౌ	ఏతాన్,ఏనాన్
ఏతేన,ఏనేన *	ఏతాభ్యామ్	ఏతైః
ఏతస్మై	ఏతాభ్యామ్	ఏతేభ్యః
ఏతస్మాత్	ఏతాభ్యామ్	ఏతేభ్యః
ఏతస్య	ఏతయోః,ఏనయోః	ఏతేషామ్
ఏతస్మిన్	ఏతయోః,ఏనయోః	ఏతేషు

దకారాన్తః పుల్లిఙ్గో యుష్మచ్ఛబ్దః (నీవు) (39.)

త్వమ్	యువామ్	యూయమ్
త్వామ్,త్వా	యువామ్,వామ్	యుష్మాన్,వః
త్వయా	యువాభ్యామ్	యుష్మాభిః

తుభ్యమ్, తే	యువాభ్యామ్, వామ్	యుష్మభ్యమ్, వః
త్వత్	యువాభ్యామ్	యుష్మత్
తవ, తే	యువయోః, వామ్	యుష్మాకమ్, వః
త్వయి	యువయోః	యుష్మాసు

దకారాన్తఃపుల్లిఙ్గోఽస్మచ్ఛబ్దః (నేను) (39.)

అహమ్	ఆవామ్	వయమ్
మామ్, మా	ఆవామ్, నౌ	అస్మాన్, నః
మయా	ఆవాభ్యామ్	అస్మాభిః
మహ్యమ్, మే	ఆవాభ్యామ్, నౌ	అస్మభ్యమ్, నః
మత్	ఆవాభ్యామ్	అస్మత్
మమ, మే	ఆవయోః, నౌ	అస్మాకమ్, నః
మయి	ఆవయోః	అస్మాసు

అనయో ర్యుష్మ దస్మ చ్ఛబ్దయోః లిఙ్గత్రయేఽపి ఏతాన్యేవ రూపాణీతి జ్ఞేయమ్.

మకారాన్తః పుల్లిఙ్గః కిమ్ శబ్దః (ఎవడు?) [33.]

ప్ర॥ కః - కౌ - కే । ద్వి॥ కమ్ - కౌ - కాన్ । తృ॥ కేన - కాభ్యామ్ - కైః । చ॥ కస్మై - కాభ్యామ్-కేభ్యః। పం॥ కస్మాత్ - కాభ్యామ్ - కేభ్యః । ష॥ కస్య-కయోః - కేషామ్। స॥ కస్మిన్ - కయోః - కేషు॥

మకారాన్తఃపుల్లిఙ్గ ఇదమ్ శబ్దః (వీఁడు) [33.]

అయమ్	ఇమౌ	ఇమే

ఇమమ్, ఏనమ్	ఇమౌ, ఏనౌ *	ఇమాన్, ఏనాన్
అనేన, ఏనేన	ఆభ్యామ్,	ఏభిః
అస్మై	ఆభ్యామ్	ఏభ్యః
అస్మాత్	ఆభ్యామ్	ఏభ్యః
అస్య	అనయోః, ఏనయోః	ఏషామ్
అస్మిన్	అనయోః, ఏనయోః	ఏషు

సకారాన్తః పుల్లిఙ్గో౽దశ్శబ్దః (వాఁడు) (౪౪.)

అసౌ	అమూ	అమీ
అముమ్	అమూ	అమూన్
అమునా	అమూభ్యామ్	అమీభిః
అముష్మై	అమూభ్యామ్	అమీభ్యః
అముష్మాత్	అమూభ్యామ్	అమీభ్యః
అముష్య	అముయోః	అమీషామ్
అముష్మిన్	అముయోః	అమీషు

॥*॥ ఇతి సర్వనామ్నాం పుంసి రూపాణి ॥*॥

* కిఞ్చిత్కార్యం విధాతు ముపాత్తస్య కార్యాన్తరం విధాతుం పునరుపాదాన మన్వాదేశ ఇత్యుచ్యతే - తస్మిన్నర్థే ఇదమే తచ్ఛబ్దయోః ఏనాదేశో భవతి ద్వితీయాయాం టాప్రత్యయోస్ ప్రత్యయయోః పరతః "అనేన వ్యాకరణ మధీతం. ఏనం ఛన్దో౽ధ్యాపయ. అనయోః పవిత్రంకులమ్. ఏనయోః ప్రభూతంస్వ" మితి.

ఆకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గస్సర్వా శబ్దః. [20.]

సర్వా	సర్వే	సర్వాః
హేసర్వే	హేసర్వే	హేసర్వాః
సర్వామ్	సర్వే	సర్వాః
సర్వయా	సర్వాభ్యామ్	సర్వాభిః
సర్వస్యై	సర్వాభ్యామ్	సర్వాభ్యః
సర్వస్యాః	సర్వాభ్యామ్	సర్వాభ్యః
సర్వస్యాః	సర్వయోః	సర్వాసామ్
సర్వస్యామ్	సర్వయోః	సర్వాసు

ఏవం విశ్వా ప్రభృతి [21.] అన్యాన్తానామ్ రూపాణి

ఆకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో నిత్యం ద్వివచనాన్త ఉభాశబ్దః॥ ఉభే ఉభే ఉభాభ్యామ్ ఉభాభ్యామ్ ఉభాభ్యామ్ ఉభయోః ఉభయోః.

ఏకాశబ్దః సర్వావత్ బోధ్యః. సఙ్ఖ్యార్థేతు నిత్యైక వచనాన్తః. యథా.—ఏకా, ఏకామ్, ఏకయా, ఏకస్యై, ఏకస్యాః, ఏకస్యాః, ఏకస్యామ్. (21.)

ఉభయశబ్దస్య పుంసీవ వచననియమః. రూపాణి తు సర్వావత్.

ఇకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో ద్విశబ్దః - ద్వే, ద్వే, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్, ద్వయోః, ద్వయోః.

దకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గ స్తచ్ఛబ్దః (అది) యచ్ఛబ్దశ్చ [48.]

సా	తే	తాః	యా	యే	యాః
తామ్	తే	తాః	యామ్	యే	యాః
తయా	తాభ్యామ్	తాభిః	యయా	యాభ్యామ్	యాభిః
తస్యై	తాభ్యామ్	తాభ్యః	యస్యై	యాభ్యామ్	యాభ్యః
తస్యాః	తాభ్యామ్	తాభ్యః	యస్యాః	యాభ్యామ్	యాభ్యః
తస్యాః	తయోః	తాసామ్	యస్యాః	యయోః	యాసామ్
తస్యామ్	తయోః	తాసు	యస్యామ్	యయోః	యాసు

స్యా త్యే త్యాః - ఇతిత్యచ్ఛబ్ద స్తచ్ఛబ్దవత్

దకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గ ఏతచ్ఛబ్దః (ఈమె) [48.]

ఏషా	ఏతే	ఏతాః
ఏతామ్, ఏనామ్	ఏతే, ఏనే	ఏతాః, ఏనాః
ఏతయా, ఏనయా	ఏతాభ్యామ్	ఏతాభిః
ఏతస్యై	ఏతాభ్యామ్	ఏతాభ్యః
ఏతస్యాః	ఏతాభ్యామ్	ఏతాభ్యః
ఏతస్యాః	ఏతయోః, ఏనయోః	ఏతాసామ్
ఏతస్యామ్	ఏతయోః, ఏనయోః	ఏతాసు

మకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గ కిమ్శబ్దః- (ఎవతె) ప్ర॥ కా కే - కాః । ద్వి॥ కామ్- కే - కాః। తృ॥ కయా- కాభ్యామ్ - కాభిః । చ॥ కస్యై - కాభ్యామ్ - కాభ్యః । పం॥ కస్యాః - కాభ్యామ్ - కాభ్యః । ష॥ కస్యాః - కయోః- కాసామ్ । స॥ కస్యామ్ - కయోః - కాసు.

మకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గ ఇదమ్ శబ్దః. (ఈమె) (46.)

ఇయమ్	ఇమే	ఇమాః
ఇమామ్,ఏనామ్	ఇమే,ఏనే	ఇమాః,ఏనాః
అనయా,ఏనయా	ఆభ్యామ్	ఆభిః
అస్యై	ఆభ్యామ్	ఆభ్యః
అస్యాః	ఆభ్యామ్	ఆభ్యః
అస్యాః	అనయోః,ఏనయోః	ఆసామ్
అస్యామ్	అనయోః,ఏనయోః	ఆసు

సకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గోఽదశ్శబ్దః (ఈమె) (49.)

అసౌ	అమూ	అమూః
అమూమ్	అమూ	అమూః
అముయా	అమూభ్యామ్	అమూభిః
అముష్యై	అమూభ్యామ్	అమూభ్యః
అముష్యాః	అమూభ్యామ్	అమూభ్యః
అముష్యాః	అముయోః	అమూషామ్
అముష్యామ్	అముయోః	అమూషు

॥*॥ ఇతిసర్వనామ్నాం స్త్రీలిఙ్గరూపాణి ॥*॥

అకారాన్త నపుంసకలిఙ్గ స్సర్వశబ్దః. (29.)

సర్వమ్	సర్వే	సర్వాణి
హేసర్వ	హేసర్వే	హేసర్వాణి
సర్వమ్	సర్వే	సర్వాణి

శేషంపుంవత్ ఏవం విశ్వాదీనాం । పూర్వాదీనాం నవానాం పఞ్చమీ సప్తమ్యేకవచనయోః పుంసీవ రూప

ద్వయమ్. ఏకోభోభయశబ్దానాంతు పుల్లిఙ్గవదేవ వచననియమః. ఉభాశబ్దస్య స్త్రీలిఙ్గవద్రూపాణి.

అకారాన్త నపుంసకలిఙ్గః కతరశబ్దః. (27.) § కతరత్ - కతరే - కతరాణి | కతరత్ - కతరే - కతరాణి| శేషంపుంవత్ - ఏవం కతమత్, ఇతరత్, అన్యతరత్॥ అన్యతమశబ్దస్తు, అన్యతమమ్ - అన్యతమే - అన్యతమానీతి ఫలశబ్దవదో్బేధ్యః.

దకారాన్త నపుంసకలిఙ్గస్తచ్ఛబ్దః (అది) తత్ - తే- తాని | పునస్తద్వత్ | శేషంపుంవత్ (పు-48.) ఏవం త్యత్ యత్.

దకారాన్త నపుంసకలిఙ్గ ఏతచ్ఛబ్దః | ప్ర॥ ఏతత్-ఏతే-ఏతాని | ద్వి॥ ఏతత్ - ఏతే - ఏతాని, ఏనత్ - ఏనే- ఏనాని | శేషంపుంవత్. (పు-48.)

మకారాన్త నపుంసకలిఙ్గః కిమ్శబ్దః | ప్ర॥ కిమ్ - కే- కాని | ద్వి॥ కిమ్ - కే - కాని | శేషంపుంవత్.

మకారాన్త నపుంసకలిఙ్గ ఇదమ్శబ్దః | ప్ర॥ ఇదమ్- ఇమే - ఇమాని | ద్వి॥ ఇదమ్, ఏనత్ - ఇమే, ఏనే - ఇమాని, ఏనాని | శేషం పుంవత్.

సకారాన్త నపుంసకలిఙ్గోఽదశ్శబ్దః (ఇది) ప్ర॥ అదః- అమూ - అమూని | ద్వి॥ అదః- అమూ - అమూని | శేషంపుంవత్. ॥ఇతిసర్వనామ్నాం నపుంసకరూపాణి॥

॥❋॥ ఇతి సర్వనామ శబ్దాః ॥❋॥

అథాజన్తవిశేషశబ్దాః.

అకారాన్తస్సర్వపుల్లిఙ్గో ద్వితీయశబ్దః (రెండవవాడు) (7.) తృతీయావిభక్తిపర్యన్తం రామవత్-విశేషస్తు.

చ॥	ద్వితీయస్మై / ద్వితీయాయ	ద్వితీయాభ్యామ్	ద్వితీయేభ్యః
ప॥	ద్వితీయస్మాత్ / ద్వితీయాత్	ద్వితీయాభ్యామ్	ద్వితీయేభ్యః
ష॥	ద్వితీయస్య	ద్వితీయయోః	ద్వితీయానామ్
స॥	ద్వితీయస్మిన్ / ద్వితీయే	ద్వితీయయోః	ద్వితీయేషు.

ఏవం తృతీయశబ్దస్యాపి రూపాణి బోధ్యాని.

అకారాన్తస్సర్వ పుల్లిఙ్గఃప్రథమశబ్దః(7-8.) ప్ర॥ ప్రథమః ప్రథమౌ - ప్రథమే, ప్రథమాః। సం॥ ప్ర॥ హేప్రథమ- హేప్రథమౌ - హేప్రథమే, హేప్రథమాః॥ శేషంరామ వత్. ఏవం చరమః ద్వితయః అల్పః అర్ధః కతిపయః.

అకారాన్తః పుల్లిఙ్గో నిర్జరశబ్దః (వేల్పు) (8.)

ప॥	నిర్జరః	నిర్జరసౌ / నిర్జరౌ	నిర్జరసః / నిర్జరాః
సం.ప్ర॥	హేనిర్జర	హేనిర్జరసౌ / హేనిర్జరౌ	హేనిర్జరసః / హేనిర్జరాః

ద్వి॥	నిర్జరసమ్ నిర్జరమ్	నిర్జరసౌ నిర్జరౌ	నిర్జరసః నిర్జరాన్
తృ॥	నిర్జరసా నిర్జరేణ	నిర్జరాభ్యామ్	నిర్జరైః
చ॥	నిర్జరసే నిర్జరాయ	నిర్జరాభ్యామ్	నిర్జరేభ్యః
పం॥	నిర్జరసః నిర్జరాత్	నిర్జరాభ్యామ్	నిర్జరేభ్యః
ష॥	నిర్జరసః నిర్జరస్య	నిర్జరసోః నిర్జరయోః	నిర్జరసామ్ నిర్జరాణామ్
స॥	నిర్జరసి నిర్జరే	నిర్జరసోః నిర్జరయోః	నిర్జరేషు

అకారాన్తః పుల్లిఙ్గః పాదశబ్దః (పాదము)

ప్ర॥	పాదః	పాదౌ	పాదాః
సం॥ప్ర॥	హే పాద	హే పాదౌ	హే పాదాః
ద్వి॥	పాదమ్	పాదౌ	పదః * పాదాన్

---

* పాద, దన్త, నాసికా, మాస, హృదయ, నిశా, అసృక్ యూష, దోష, యకృత్, శకృత్, ఉదక, ఆస్య, మాంస పృత, నా, సాను- ఏతేషాం శసాదా రూపద్వయమ్, తత్ప్రాక్తనస్వా ది పఞ్చవచనేషు ప్రకృతిరూపం సార్వత్రికమ్. వికృతిరూపస్తు ప్రయోగమనుసృత్యప్రయోజ్యమ్.

తృ॥	పదా పాదేన	పద్భ్యామ్ పాదాభ్యామ్	పద్భిః పాదైః
చ॥	పదే పాదాయ	పద్భ్యామ్ పాదాభ్యామ్	పద్భ్యః పాదేభ్యః
పం॥	పదః పాదాత్	పద్భ్యామ్ పాదాభ్యామ్	పద్భ్యః పాదేభ్యః
ష॥	పదః పాదస్య	పదోః పాదయోః	పదామ్ పాదానామ్
స॥	పది పాదే	పదోః పాదయోః	పత్సు పాదేషు

అకారాన్తపుల్లిఙ్గో దన్తశబ్దః (పల్లు) (8.)

ప్ర॥	దన్తః	దన్తౌ	దన్తాః
ద్వి॥	దన్తమ్	దన్తౌ	దతః దన్తాన్
తృ॥	దతా దన్తేన	దద్భ్యామ్ దన్తాభ్యామ్	దద్భిః దన్తైః
చ॥	దతే దన్తాయ	దద్భ్యామ్ దన్తాభ్యామ్	దద్భ్యః దన్తేభ్యః
పం॥	దతః దన్తాత్	దద్భ్యామ్ దన్తాభ్యామ్	దద్భ్యః దన్తేభ్యః
ష॥	దతః దన్తస్య	దతోః దన్తయోః	దతామ్ దన్తానామ్

స॥	దతి దన్తే	దతోః దన్తయోః	దత్సు దన్తేషు

అకారాన్తః పుల్లిఙ్గో మాసశబ్దః (నెల) (౪౦)

ప్ర॥	మాసః	మాసౌ	మాసాః
ద్వి॥	మాసమ్	మాసౌ	మాసః మాసాన్
తృ	మాసా మాసేన	మాభ్యామ్ మాసాభ్యామ్	మాభిః మాసైః
చ॥	మాసే మాసాయ	మాభ్యామ్ మాసాభ్యామ్	మాభ్యః మాసేభ్యః
పం॥	మాసః మాసాత్	మాభ్యామ్ మాసాభ్యామ్	మాభ్యః మాసేభ్యః
ష॥	మాసః మాసస్య	మాసోః మాసయోః	మాసామ్ మాసానామ్
స॥	మాసి మాసె	మాసోః మాసయోః	మాస్సు మాసెషు

అకారాన్తః పుల్లిఙ్గో యూషశబ్దః (కవ్వము)

ప్ర॥	యూషః	యూషౌ	యూషాః
ద్వి॥	యూషమ్	యూష్ణౌ	యూష్ణః యూషాన్
తృ॥	యూష్ణా యూషేణ	యూషభ్యామ్ యూషాభ్యామ్	యూషభిః యూషైః

చ॥	యూష్ణే / యూషాయ	యూషభ్యామ్ / యూషాభ్యామ్	యూషభ్యః / యూషేభ్యః
పం॥	యూష్ణః / యూషాత్	యూషభ్యామ్ / యూషాభ్యామ్	యూషభ్యః / యూషేభ్యః
ష॥	యూష్ణః / యూషస్య	యూష్ణోః / యూషయోః	యూష్ణామ్ / యూషాణామ్
స॥	యూష్ణి / యూషణి / యూషే	యూష్ణోః / యూషయోః	యూషసు / యూషేషు

అకారాన్తః పుల్లిఙ్గో ద్వ్యహ్నశబ్దః (9.)

స॥	ద్వ్యహ్ని / ద్వ్యహని / ద్వ్యహ్నే	ద్వ్యహ్నయోః	ద్వ్యహ్నేషు

శేషం రామవత్

ఏవం వ్యహ్నస్సాయాహ్నశ్చ

ఆకారాన్తః పుల్లిఙ్గో విశ్వపాశబ్దః (జగత్పాలకుడు.) (10)

ప్ర॥	విశ్వపాః (	విశ్వపౌ	విశ్వపాః
ద్వి॥	విశ్వపామ్	విశ్వపౌ	విశ్వపః
తృ॥	విశ్వపా	విశ్వపాభ్యామ్	విశ్వపాభిః
చ॥	విశ్వపే	విశ్వపాభ్యామ్	విశ్వపాభ్యః
పం॥	విశ్వపః	విశ్వపాభ్యామ్	విశ్వపాభ్యః
ష॥	విశ్వపః	విశ్వపోః	విశ్వపామ్
స॥	విశ్వపి	విశ్వపోః	విశ్వపాసు

ఏవం సోమపాద్యాకారాన్త ధాత్వన్తాశ్శబ్దాః

అకారాన్తః పుల్లిఙ్గో హాహాశబ్దః (గన్ధర్వుఁడు)

ప్ర॥ హాహాః	హాహౌ	హాహాః
ద్వి॥ హాహామ్	హాహౌ	హాహాన్
తృ॥ హాహా	హాహాభ్యామ్	హాహాభిః
చ॥ హాహై	హాహాభ్యామ్	హాహాభ్యః
పం॥ హాహాః	హాహాభ్యామ్	హాహాభ్యః
ష॥ హాహాః	హాహౌః	హాహామ్
స॥ హాహే	హాహౌః	హాహాసు

ఇకారాన్తః పుల్లిఙ్గో నిత్యం బహువచనాన్తః కతిశబ్దః (ఎన్ని) [10] ప్ర॥ కతి- ద్వి॥ కతి- తృ॥ కతిభిః - చ॥ కతిభ్యః- పం॥ కతిభ్యః - ష॥ కతీనామ్-స॥ కతిషు-అయం త్రిషులిఙ్గేష్వపితుల్యరూపః. (శ్లో॥2.)

ఇకారాన్తః పుల్లిఙ్గః పతిశబ్దో హరివత్-విశేషస్తు

పత్యా	పతిభ్యామ్	పతిభిః	తృ॥
పత్యే	పతిభ్యామ్	పతిభ్యః	చ॥
పత్యుః	పతిభ్యామ్	పతిభ్యః	పం॥
పత్యుః	పత్యోః	పతీనామ్	ష॥
పత్యౌ	పత్యోః	పతిషు	స॥

ఇకారాన్తః పుల్లిఙ్గస్సఖిశబ్దః- (చెలికాఁడు) [10.]

సఖా	సఖాయౌ	సఖాయః
హేసఖే	హేసఖాయౌ	హేసఖాయః

సఖాయమ్	సఖాయా	సఖీన్
సఖ్యా	సఖిభ్యామ్	సఖిభిః
సఖ్యే	సఖిభ్యామ్	సఖిభ్యః
సఖ్యుః	సఖిభ్యామ్	సఖిభ్యః
సఖ్యుః	సఖ్యోః	సఖీనామ్
సఖ్యౌ	సఖ్యోః	సఖిషు

అస్యతత్పురుషాన్తత్వేగామవద్రూపమ్. రామస్యసఖా రామసఖః రామసఖౌ రామసఖాః. ఏవంకృష్ణసఖః॥ కర్మధారయేబహుబ్రీహౌచవిశేషః.—— శోభనస్సఖాసుసఖా-సుసఖాయౌ సుసఖాయః- సం॥ హేసుసఖే. ద్వి॥ సుసఖాయం సుసఖాయౌ - సుసఖీన్ - సుసఖినేత్యాది శేషం హరివత్. ఏవమ్-అతిశయితఃసఖా అతిసఖా-పరమః సఖా యస్యసఃపరమసఖా ఇత్యాదయః. సఖీమతిక్రాన్తో ఽతిసఖిః. అయంహరివదేవబోధ్యః.

ఇకారాన్తఃపుల్లిఙ్గో నిత్యం బహువచనాన్తస్త్రిశబ్దః. ముగ్గురు. [11] ప్ర॥ త్రయః. ద్వి॥ త్రీన్. తృ॥ త్రిభిః. చ॥ త్రిభ్యః. పం॥ త్రిభ్యః. ష॥ త్రయాణామ్. స॥ త్రిషు

ఈకారాన్తఃపుల్లిఙ్గో వాతప్రమీశబ్దః. గాలినికొలుచువాడు.

వాతప్రమీః	వాతప్రమ్యౌ	వాతప్రమ్యః
హేవాతప్రమీః	హేవాతప్రమ్యౌ	హేవాతప్రమ్యః
వాతప్రమీమ్	వాతప్రమ్యౌ	వాతప్రమీన్

వాతప్రమ్యా	వాతప్రమీభ్యామ్	వాతప్రమీభిః
వాతప్రమ్యే	వాతప్రమీభ్యామ్	వాతప్రమీభ్యః
వాతప్రమ్యః	వాతప్రమీభ్యామ్	వాతప్రమీభ్యః
వాతప్రమ్యః	వాతప్రమ్యోః	వాతప్రమ్యామ్
వాతప్రమీ	వాతప్రమ్యోః	వాతప్రమీషు

ఏవం యాన్త్యనేనేతి యయీః (మార్గము.) పాతిలోకమితి పపీః (సూర్యుఁడు) ఇత్యాదయః॥ క్విబన్తవాతప్రమీశబ్దస్యతు, అమి, శసి జౌచ విశేషః. ద్వి॥ ఏ॥ వాతప్రమ్యమ్, ద్వి॥ బ॥ వాతప్రమ్యః, స॥ ఏ॥ వాతప్రమ్యి, శేషం పూర్వవత్.

ఈకారాన్తః పుల్లిఙ్గో బహుశ్రేయసీశబ్దః (మిక్కిలి శ్రేయస్సుగలవాఁడు). [12]

బహుశ్రేయసీ	బహుశ్రేయస్యౌ	బహుశ్రేయస్యః
హేబహుశ్రేయసి	హేబహుశ్రేయస్యౌ	హేబహుశ్రేయస్యః
బహుశ్రేయసీమ్	బహుశ్రేయస్యౌ	బహుశ్రేయసీన్
బహుశ్రేయస్యా	బహుశ్రేయసీభ్యామ్	బహుశ్రేయసీభిః
బహుశ్రేయస్యై	బహుశ్రేయసీభ్యామ్	బహుశ్రేయసీభ్యః
బహుశ్రేయస్యాః	బహుశ్రేయసీభ్యామ్	బహుశ్రేయసీభ్యః
బహుశ్రేయస్యాః	బహుశ్రేయస్యోః	బహుశ్రేయసీనామ్
బహుశ్రేయస్యామ్	బహుశ్రేయస్యోః	బహుశ్రేయసీషు

ఏవమతిలక్ష్మీశబ్దః. (సంపదనతిక్రమించినవాఁడు.) ప్రథ

మాయాం విశిష్యతే. అతిలక్ష్మీః, అతీలక్ష్మ్యౌ, అతిలక్ష్మ్యః.

ఈకారాన్త పుల్లిఙ్గ ప్రధీశబ్దః. ధ్యానించువాడు.(13.)

ప్రధీః	ప్రధ్యౌ	ప్రధ్యః
ప్రధ్యమ్	ప్రధ్యౌ	ప్రధ్యః
ప్రధ్యా	ప్రధీభ్యామ్	ప్రధీభిః
ప్రధ్యే	ప్రధీభ్యామ్	ప్రధీభ్యః
ప్రధ్యః	ప్రధీభ్యామ్	ప్రధీభ్యః
ప్రధ్యః	ప్రధ్యోః	ప్రధ్యామ్
ప్రధ్యి	ప్రధ్యోః	ప్రధీషు

ఏవం గ్రామణీః సేనానీః ఉన్నీః అగ్రణీః ఇత్యాదయః. ఏషాంనీశబ్దాన్తానాంసప్తమ్యాంవిశేషః - గ్రామణ్యామ్ గ్రామణ్యోః గ్రామణీషు. కుమారీమిచ్ఛతి కుమారీవాచరన్ వా బ్రాహ్మణః కుమారీ. అయం బహుశ్రేయసీవత్. ద్వితీయాయాంవిశేషః కుమార్యం- కుమార్యౌ- కుమార్యః-ఇతి.

ఈకారాన్తపుల్లిఙ్గ సుధీశబ్దః (జ్ఞానముగలవాడు (13)

సుధీః	సుధియౌ	సుధియః
హేసుధీః	హేసుధియౌ	హేసుధియః
సుధియమ్	సుధియౌ	సుధియః
సుధియా	సుధీభ్యామ్	సుధీభిః
సుధియె	సుధీభ్యామ్	సుధీభ్యః
సుధియః	సుధీభ్యామ్	సుధీభ్యః

సుధియః	సుధియోః	సుధియామ్
సుధియి	సుధియోః	సుధీషు

ఏవం శుద్ధధీః - సుశ్రీః - యవక్రీః - నీః ఇత్యాదయః. నీశబ్దస్య సప్తమ్యాంవిశేషః, నియాం నియోః నీషు.

ఉకారాన్తః పుల్లిఙ్గః క్రోష్టుశబ్దః (నక్క) (14.)

క్రోష్టా	క్రోష్టారౌ	క్రోష్టారః
హేక్రోష్టో	హేక్రోష్టారౌ	హేక్రోష్టారః
క్రోష్టారమ్	క్రోష్టారౌ	క్రోష్టూన్
క్రోష్ట్రా, క్రోష్టునా	క్రోష్టుభ్యామ్	క్రోష్టుభిః
క్రోష్ట్రే, క్రోష్టవే	క్రోష్టుభ్యామ్	క్రోష్టుభ్యః
క్రోష్టుః, క్రోష్టోః	క్రోష్టుభ్యామ్	క్రోష్టుభ్యః
క్రోష్టుః / క్రోష్టోః	క్రోష్ట్రోః / క్రోష్ట్వోః	క్రోష్టూనామ్
క్రోష్టరి / క్రోష్టౌ	క్రోష్ట్రోః / క్రోష్ట్వోః	క్రోష్టుషు

ఊకారాన్తః పుల్లిఙ్గో హూహూశబ్దః (ఒకగన్ధర్వుడు.) (14)

హూహూః	హూహ్వౌ	హూహ్వః
హూహూమ్	హూహ్వౌ	హూహూన్
హూహ్వా	హూహూభ్యామ్	హూహూభిః
హూహ్వే	హూహూభ్యామ్	హూహూభ్యః
హూహ్వః	హూహూభ్యామ్	హూహూభ్యః

హూహ్వాః	హూహూహ్వోః	హూహూహ్వామ్
హూహూహ్వి	హూహూహ్వోః	హూహూహూషు

చమూమతిక్రాన్తః అతిచమూః (సేననతిక్రమంచినవాఁడు) ప్ర॥ అతిచమూః - సం॥ ప్ర॥ హే అతిచము - చ॥ అతిచమ్వై - పం॥, ష॥ అతిచమ్వాః - ష॥ బ॥ అతిచమూనామ్ - స॥ అతిచమ్వామ్. శేషంహూహూవత్.

ఊకారాన్తః పుల్లిఙ్గః స్వభూశబ్దః (బ్రహ్మ.) (14.)

స్వభూః	స్వభువౌ	స్వభువః
హేస్వభూః	హేస్వభువౌ	హేస్వభువః
స్వభువమ్	స్వభువౌ	స్వభువః
స్వభువా	స్వభూభ్యామ్	స్వభూభిః
స్వభువె	స్వభూభ్యామ్	స్వభూభ్యః
స్వభువః	స్వభూభ్యామ్	స్వభూభ్యః
స్వభువః	స్వభువోః	స్వభువామ్
స్వభువి	స్వభువోః	స్వభూషు

ఏవమాత్మభూః, స్వయమ్భూః ఇత్యాదయోభూశబ్దాన్తాః, లూః - కటపూః ఇత్యాదయశ్చ॥ వర్షాభ్వాదయశ్చత్వారోహూహూవత్ ద్వితీయాయాం విశేషః. వర్షాభ్వమ్ - వర్షాభ్వౌ - వర్షాభ్వః. (శ్లో॥ 15.)

ఋకారాన్తః పుల్లిఙ్గః పితృశబ్దః (తండ్రి.) (16)

ప్ర॥ పితా	పితరౌ	పితరః	శేషం ధాతృవత్.
సం॥ హేపితః	హేపితరౌ	హేపితరః	
ద్వి॥ పితరమ్	పితరౌ	పితౄన్	

ఏవం జామాతృ భ్రాత్రాదయః, నృశబ్దస్యతుషష్ఠ్యామే

వవిశేషః. నుః, న్రోః నృణామ్, నౄణామ్ } ష॥ శేషం పితృవత్.

స్మృతిః ఇః=కామః యేనసః స్మృతిః ఏకారాన్తః పుల్లిఙ్గః స్మృతేశ్శబ్దః (స్మరించబడిన కాముడుగలవాడు)(17)

స్మృతేః §	స్మృతయౌ	స్మృతయః
స్మృతయమ్	స్మృతయౌ	స్మృతయః
స్మృతయా	స్మృతేభ్యామ్	స్మృతేభిః
స్మృతయే	స్మృతేభ్యామ్	స్మృతేభ్యః
స్మృతేః	స్మృతేభ్యామ్	స్మృతేభ్యః
స్మృతేః	స్మృతయోః	స్మృతయామ్
స్మృతయి	స్మృతయోః	స్మృతేషు

ఏవమినాసహవర్తత ఇతిసేః ఇత్యాదయోబోధ్యాః.

ఐకారాన్తః పుల్లిఙ్గో రైశబ్దః (ధనము.) (17)

రాః §	రాయౌ	రాయః.
రాయమ్	రాయౌ	రాయః.

రాయా	రాభ్యామ్	రాభిః
రాయే	రాభ్యామ్	రాభ్యః
రాయః	రాభ్యామ్	రాభ్యః
రాయః	రాయోః	రాయామ్
రాయి	రాయోః	రాసు.

ఔకారాన్తః పుల్లిఙ్గో గ్లౌశబ్దః. (చంద్రుడు) (13.)

గ్లౌః §	గ్లావౌ	గ్లావః
గ్లావమ్	గ్లావౌ	గ్లావః
గ్లావా	గ్లౌభ్యామ్	గ్లౌభిః
గ్లావే	గ్లౌభ్యామ్	గ్లౌభ్యః
గ్లావః	గ్లౌభ్యామ్	గ్లౌభ్యః
గ్లావః	గ్లావోః	గ్లావామ్
గ్లావి	గ్లావోః	గ్లౌషు

ఏవం-సునౌః-ఇత్యాదయః-

ఇత్యజన్తపుల్లిఙ్గవిశేషశబ్దాః.

అమ్బా అక్కా- అల్లాశబ్దాః మాతృవాచకాః రమాశబ్దవత్ (పు॥31-32) బోధ్యాః. విశేషస్తు-హే అమ్బ-హే అమ్బే-హే అమ్బాః-ఏవం హే అక్క-హే అల్ల.

ఆకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గః పూర్వోత్తరాశబ్దః చతుర్థీమారభ్య విశిష్యతే. శేషం రమావత్.

పూర్వోత్తరస్యై పూర్వోత్తరాయై	పూర్వోత్తరాభ్యామ్	పూర్వోత్తరాభ్యః	చ.
పూర్వోత్తరస్యాః పూర్వోత్తరాయాః	పూర్వోత్తరాభ్యామ్	పూర్వోత్తరాభ్యః	పం.
పూర్వోత్తరస్యాః పూర్వోత్తరాయాః	పూర్వోత్తరయోః	పూర్వోత్తరాసామ్ పూర్వోత్తరాణామ్	
పూర్వోత్తరస్యామ్ పూర్వోత్తరాయామ్	పూర్వోత్తరయోః	పూర్వోత్తరాసు	

ఆకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో ద్వితీయాశబ్దః. (రెండవది) (22.)

ద్వితీయస్యై ద్వితీయాయై	ద్వితీయాభ్యామ్	ద్వితీయాభ్యః	చ.
ద్వితీయస్యాః ద్వితీయాయాః	ద్వితీయాభ్యామ్	ద్వితీయాభ్యః	పం.
ద్వితీయస్యాః ద్వితీయాయాః	ద్వితీయయోః	ద్వితీయానామ్	ష.
ద్వితీయస్యామ్ ద్వితీయాయామ్	ద్వితీయయోః	ద్వితీయాసు	స.

శేషం రమాశబ్దవత్, ఏవం తృతీయాశబ్దః.

ఆకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో జరాశబ్దః ముసలితనము. (22)

జరా	జరసౌ జరే	జరసః జరాః	ప్ర॥

హే జరే	హే జరసౌ హే జరే	హే జరసః హే జరాః	సం॥ ప్ర॥
జరసమ్ జరామ్	జరసౌ జరే	జరసః జరా	ద్వి॥
జరసా జరయా	జరాభ్యామ్	జరాభిః	తృ॥
జరసే జరాయై	జరాభ్యామ్	జరాభ్యః	చ॥
జరసః జరాయాః	జరాభ్యామ్	జరాభ్యః	పం॥
జరసః జరాయాః	జరసోః జరయోః	జరసామ్ జరాణామ్	ష॥
జరసి జరాయామ్	జరసోః జరయోః	జరాసు	స॥

ఆకారాన్తస్త్రీలిఙ్గో నాసికాశబ్దః. రమావత్. (ముక్కు)(22)

నాసికామ్	నాసికే	నసః, నాసికాః
నసా నాసికయా	నోభ్యామ్ నాసికాభ్యామ్	నోభిః నాసికాభిః
నసే నాసికాయై	నోభ్యామ్ నాసికాభ్యామ్	నోభ్యః నాసికాభ్యః
నసః నాసికాయాః	నోభ్యామ్ నాసికాభ్యామ్	నోభ్యః నాసికాభ్యః

నసః నాసికాయాః	నసోః నాసికయోః	నసామ్ నాసికానామ్
నసి నాసికాయామ్	నసోః నాసికయోః	నస్సు నాసికాసు

ఆకారాన్తస్త్రీలిఙ్గో నిశాశబ్దః. రమావత్. (22) (రాత్రి)

నిశామ్	నిశే	నిశః, నిశాః.
నిశా నిశయా	నిడ్భ్యామ్ నిశాభ్యామ్	నిడ్భిః. నిశాభిః.
నిశే నిశాయై	నిడ్భ్యామ్ నిశాభ్యామ్	నిడ్భ్యః నిశాభ్యః.
నిశః నిశాయాః	నిడ్భ్యామ్ నిశాభ్యామ్	నిడ్భ్యః. నిశాభ్యః
నిశః నిశాయాః	నిశోః నిశయోః	నిశామ్. నిశానామ్.
నిశి నిశాయామ్	నిశోః నిశయోః	నిట్త్సు, నిట్సు. నిశాసు.

పృతనాశబ్దస్యద్వితీయాబహువచనమారభ్యరమాశబ్దవన్మరుచ్ఛబ్దవచ్చరూపాణిజ్ఞేయాని. (సేన) పృతనామ్ - పృతనే- పృతః, పృతనాః। పృతా, పృతనయా- పృద్భ్యామ్, పృతనాభ్యామ్ - పృద్భిః, పృతనాభిః॥ పృతే, పృతనాయై ఇత్యాది. గోపాశబ్దః పుల్లిఙ్గోక్తవిశ్వపావత్ (పు-59.)

ఈకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో లక్ష్మీశబ్దః (సిరి) (24.)

లక్ష్మీః . లక్ష్మ్యై . లక్ష్మ్యాః . శేషం గౌరీవత్ .

ఈకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గః స్త్రీశబ్దః ఆడుది.

స్త్రీ	స్త్రియౌ	స్త్రియః
హే స్త్రి	హే స్త్రియౌ	హే స్త్రియః
స్త్రియమ్, స్త్రీమ్	స్త్రియౌ	స్త్రియః, స్త్రీః
స్త్రియా	స్త్రీభ్యామ్	స్త్రీభిః
స్త్రియై	స్త్రీభ్యామ్	స్త్రీభ్యః
స్త్రియాః	స్త్రీభ్యామ్	స్త్రీభ్యః
స్త్రియాః	స్త్రియోః	స్త్రీణామ్
స్త్రియామ్	స్త్రియోః	స్త్రీషు

ఈకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గ శ్రీశబ్దః లక్ష్మి.

శ్రీః*	శ్రియౌ	శ్రియః
శ్రియమ్	శ్రియౌ	శ్రియః
శ్రియా	శ్రీభ్యామ్	శ్రీభిః
శ్రియై, శ్రియే	శ్రీభ్యామ్	శ్రీభ్యః
శ్రీయాః, శ్రియః	శ్రీభ్యామ్	శ్రీభ్యః
శ్రియాః, శ్రియః	శ్రియోః	శ్రీణామ్, శ్రియామ్
శ్రియామ్, శ్రియి	శ్రియోః	శ్రీషు

సుధీశబ్దస్యతు సుష్ఠుధీరితి విగ్రహేశ్రీవత్ మతాన్తరేతు పుంవత్. ప్రధీశబ్దస్యతు ప్రకృష్టాధీరితి విగ్రహేలక్ష్మీవత్ అమిశసిచ ప్రధ్యమ్, ప్రధ్య ఇతివిశేషః । మతాన్తరేతుభాషితపుంస్కత్వాత్పుంవద్రూపమ్ ॥ నీశబ్దః సుధీశబ్దవత్, సప్తమ్యాంవిశేషః. నియామ్ నియోః నీషు. హ్రీః, భీః, ధీః, ఇత్యాదయః శ్రీవదేవబోధ్యాః.

ఊకారాన్తఃస్త్రీలిఙ్గో భ్రూశబ్దః (కనుబొమ) (25)

భ్రూః	భ్రువౌ	భ్రువః
భ్రువమ్	భ్రువౌ	భ్రువః
భ్రువా	భ్రూభ్యామ్	భ్రూభిః
భ్రువై, భ్రువే	భ్రూభ్యామ్	భ్రూభ్యః
భ్రువాః, భ్రువః	భ్రూభ్యామ్	భ్రూభ్యః
భ్రువాః, భ్రువః	భ్రువోః	భ్రూణామ్, భ్రువామ్
భ్రువామ్, భ్రువి	భ్రువోః	భ్రూషు

ఏవం-సుభ్రూఃఇత్యాదయోఽభాషితపుంస్కాః

ఋకారాన్తాః స్త్రీలిఙ్గేఈకారాన్తా భవన్తి.కర్త్రీ-భోక్త్రీ-గన్త్రీ ఇత్యాదయః గౌరీశబ్దవద్జ్ఞేయాః. స్వసృశబ్దో ధాతృశబ్దవత్. శసి—స్వసౄః.మాతృశబ్దః పితృశబ్దవత్ శసి—మాతౄః. ఇయానేవవిశేషః. (శ్లో॥26.)॥ద్యోశబ్దః గోశబ్దవత్॥ నౌశబ్దః గ్లౌశబ్దవత్॥ రాఃపుంవత్॥

ఇత్యజన్తస్త్రీలిఙ్గవిశేషశబ్దాః

అకారాన్తనపుంసకలిఙ్గో౽జరశబ్దః. (ముదిమిలేనిది.)

అజరమ్	అజరసీ అజరే	అజరాంసి అజరాణి	ప్ర॥
అజరసమ్ అజరమ్	అజరసీ అజరే	అజరాంసి అజరాణి	ద్వి॥

శేషంనిర్జరశబ్దవత్. (పు-56. శ్లో॥ 28.)

అకారాన్తనపుంసకలిఙ్గో హృదయశబ్దః (ఱొమ్ము.)

హృదయమ్	హృదయే	హృదయాని
హే హృదయ	హే హృదయే	హే హృదయాని
హృదయమ్	హృదయే	హృన్ది హృదయాని
హృదా హృదయేన	హృద్భ్యామ్ హృదయాభ్యామ్	హృద్భిః హృదయైః
హృదే హృదయాయ	హృద్భ్యామ్ హృదయాభ్యామ్	హృద్భ్యః హృదయేభ్యః
హృదః హృదయాత్	హృద్భ్యామ్ హృదయాభ్యామ్	హృద్భ్యః హృదయేభ్యః
హృదః హృదయస్య	హృదోః హృదయయోః	హృదామ్ హృదయానామ్
హృది హృదయే	హృదోః హృదయయోః	హృత్సు హృదయేషు

అకారాన్త నపుంసకలిఙ్గ ఆస్యశబ్దః (ముఖము.)

ఆస్యమ్	ఆస్యే	ఆస్యాని
హే ఆస్య	హే ఆస్యే	హే ఆస్యాని
ఆస్యమ్	ఆస్యే	ఆసాని, ఆస్యాని
ఆస్నా }	ఆసభ్యామ్ }	ఆసభిః
ఆస్యేన }	ఆస్యాభ్యామ్ }	ఆస్యైః
ఆస్నే }	ఆసభ్యామ్ }	ఆసభ్యః
ఆస్యాయ }	ఆస్యాభ్యామ్ }	ఆస్యేభ్యః
ఆస్నః }	ఆసభ్యామ్ }	ఆసభ్యః
ఆస్యాత్ }	ఆస్యాభ్యామ్ }	ఆస్యేభ్యః
ఆస్నః }	ఆస్నోః }	ఆస్నామ్
ఆస్యస్య }	ఆస్యయోః }	ఆస్యానామ్
ఆస్ని, ఆసని }	ఆస్నోః }	ఆససు
ఆస్యే }	ఆస్యయోః }	ఆస్యేషు.

అకారాన్తనపుంసకలిఙ్గ ఉదకశబ్దః (జలము.)

ఉదకమ్	ఉదకే	ఉదకాని
హే ఉదక	హే ఉదకే	హే ఉదకాని
ఉదకమ్	ఉదకే	ఉదాని, ఉదకాని
ఉద్నా }	ఉదభ్యామ్ }	ఉదభిః
ఉదకేన }	ఉదకాభ్యామ్ }	ఉదకైః
ఉద్నే }	ఉదభ్యామ్ }	ఉదభ్యః
ఉదకాయ }	ఉదకాభ్యామ్ }	ఉదకేభ్యః

అజన్తనపుంసకలిఙ్గవిశేషశబ్దాః

ఉద్నః ఉదకాత్	ఉదభ్యామ్ ఉదకాభ్యామ్	ఉదభ్యః ఉదకేభ్యః
ఉద్నః ఉదకస్య	ఉద్నోః ఉదకయోః	ఉద్నామ్ ఉదకానామ్
ఉద్ని, ఉదని ఉదకే	ఉద్నోః ఉదకయోః	ఉదసు ఉదకేషు

అకారాన్తో నపుంసకలిఙ్గో మాంసశబ్దః (మాంసము.)

మాంసమ్	మాంసే	మాంసాని
హే మాంస	హే మాంసే	హే మాంసాని
మాంసమ్	మాంసే	మాంసి, మాంసాని
మాంసా మాంసేన	మామ్భ్యామ్ మాంసాభ్యామ్	మామ్భిః మాంసైః
మాంసే మాంసాయ	మామ్భ్యామ్ మాంసాభ్యామ్	మామ్భ్యః మాంసేభ్యః
మాంసః మాంసాత్	మామ్భ్యామ్ మాంసాభ్యామ్	మామ్భ్యః మాంసేభ్యః
మాంసః మాంసస్య	మాంసోః మాంసయోః	మాంసామ్ మాంసానామ్
మాంసి మాంసే	మాంసోః మాంసయోః	మాంసు మాంసేషు

ప్రధిశబ్దో భాషితపుంస్కః- అత స్తస్య తృతీయామారభ్య అజాదివిభక్తౌ పుంవత్ క్లీబవచ్చ రూపం బోధ్యమ్.

ప్రధ్యా, ప్రధినా	ప్రధిభ్యామ్	ప్రధిభిః
ప్రధ్యై, ప్రధినే	ప్రధిభ్యామ్	ప్రధిభ్యః
ప్రధ్యః, ప్రధినః	ప్రధిభ్యామ్	ప్రధిభ్యః
ప్రధ్యః ప్రధినః	ప్రధ్యోః ప్రధినోః	ప్రధ్యామ్ ప్రధీనామ్
ప్రధ్యి ప్రధిని	ప్రధ్యోః ప్రధినోః	ప్రధిషు

ఇకారాన్తనపుంసకలిఙ్గస్సుధిశబ్దః (మంచిబుద్ధిగలది.)

సుధియా, సుధినా	సుధిభ్యామ్	సుధిభిః
సుధియే, సుధినే	సుధిభ్యామ్	సుధిభ్యః
సుధియః, సుధినః	సుధిభ్యామ్	సుధిభ్యః
సుధియః సుధినః	సుధియోః సుధినోః	సుధియామ్ సుధీనామ్
సుధియి సుధిని	సుధియోః సుధినోః	సుధిషు

ఇకారాన్తనపుంసకలిఙ్గోఽనాదిశబ్దః (మొదలులేనిది) (29)

అనాదయే అనాదినే	అనాదిభ్యామ్	అనాదిభ్యః చ॥
అనాదేః అనాదినః	అనాదిభ్యామ్	అనాదిభ్యః పం॥
అనాదేః అనాదినః	అనాద్యోః అనాదినోః	అనాదీనామ్ ష॥

అనాదౌ అనాదిని	అనాద్యోః అనాదినోః	అనాదిషు	స॥

శేషంవారివత్, ఏవంసఖిశబ్దః.

ద్విశబ్దస్త్రీలిఙ్గవత్, త్రిశబ్దస్తు, త్రీణి- త్రీణి- త్రిభిః- త్రిభ్యః, త్రిభ్యః- త్రయాణామ్- త్రిషు.

ఇకారాన్తనపుంసకలిఙ్గో దధిశబ్దః (పెరుగు) (30.)

దధి	దధినీ	దధీని
హేదధే హేదధి	హేదధినీ	హేదధీని
దధి	దధినీ	దధీని
దధ్నా	దధిభ్యామ్	దధిభిః
దధ్నే	దధిభ్యామ్	దధిభ్యః
దధ్నః	దధిభ్యామ్	దధిభ్యః
దధ్నః	దధ్నోః	దధ్నామ్
దధ్ని,దధని	దధ్నోః	దధిషు

ఏవంసక్థి, అక్షి, అస్థి ఇత్యాదయః. ఇతీదన్తాః.

ఉకారాన్తనపుంసకలిఙ్గస్సానుశబ్దః (కొండచరి.)

సాను	సానునీ	సానూని
హేసానో, హేసాను	హేసానునీ	హేసానూని
సాను	సానునీ	స్నూని సానూని

స్నునా సానునా	స్నుభ్యామ్ సానుభ్యామ్	స్నుభిః సానుభిః
స్నునే సానునే	స్నుభ్యామ్ సానుభ్యామ్	స్నుభ్యః సానుభ్యః
స్నునః సానునః	స్నుభ్యామ్ సానుభ్యామ్	స్నుభ్యః సానుభ్యః
స్నునః సానునః	స్నునోః సానునోః	స్నూనామ్ సానూనామ్
స్నుని సానుని	స్నునోః సానునోః	స్నుషు సానుషు

ఋకారాన్త నపుంసకలిఙ్గః కర్తృశబ్దః. (చేయునది) (౩౧౦)

కర్తృ	కర్తృణీ	కర్తౄణి
హేకర్తః హేకర్తృ	హేకర్తృణీ	హేకర్తౄణి
కర్తృ	కర్తృణీ	కర్తౄణి
కర్త్రా కర్తృణా	కర్తృభ్యామ్	కర్తృభిః
కర్త్రే కర్తృణే	కర్తృభ్యామ్	కర్తృభ్యః
కర్తుః కర్తృణః	కర్తృభ్యామ్	కర్తృభ్యః
కర్తుః కర్తృణః	కర్త్రోః కర్తృణోః	కర్తౄణామ్

హలన్తస్త్రీలిఙ్గ విశేషశబ్దాః

కర్తరి	కర్త్రోః	కర్తృషు
కర్తృణి	కర్తృణోః	ఏవంహర్త్రాదయః

ఇత్యృకారాన్త నపుంసకలిఙ్గ విశేషశబ్దాః

—:*:—

చకారాన్తపుల్లిఙ్గప్రాక్ఛబ్దః- (పూర్వీకుడు.)

*ప్రాఙ్	ప్రాఞ్చౌ	ప్రాఞ్చః
ప్రాఞ్చమ్	ప్రాఞ్చౌ	ప్రాచః
ప్రాచా	ప్రాగ్భ్యామ్	ప్రాగ్భిః
ప్రాచే	ప్రాగ్భ్యామ్	ప్రాగ్భ్యః
ప్రాచః	ప్రాగ్భ్యామ్	ప్రాగ్భ్యః
ప్రాచః	ప్రాచోః	ప్రాచామ్
ప్రాచి	ప్రాచోః	ప్రాక్షు

చకారాన్తపుల్లిఙ్గప్రత్యక్ఛబ్దః- జ్ఞానాత్మ. (40.)

*ప్రత్యఙ్	ప్రత్యఞ్చౌ	ప్రత్యఞ్చః
ప్రత్యఞ్చమ్	ప్రత్యఞ్చౌ	ప్రతీచః
ప్రతీచా	ప్రత్యగ్భ్యామ్	ప్రత్యగ్భిః
ప్రతీచే	ప్రత్యగ్భ్యామ్	ప్రత్యగ్భ్యః
ప్రతీచః	ప్రత్యగ్భ్యామ్	ప్రత్యగ్భ్యః
ప్రతీచః	ప్రతీచోః	ప్రతీచామ్
ప్రతీచి	ప్రతీచోః	ప్రత్యక్షు

ఏవంసమ్యఙ్, సధ్ర్యఙ్, విష్వద్ర్యఙ్, దేవద్ర్యఙ్, అద ద్ర్యఙ్, సర్వద్ర్యఙ్ ఇత్యాదయః.

చకారాన్తః పుల్లిఙ్గ ఉదక్ఛబ్దః.

ఉదఙ్	ఉదఞ్చౌ	ఉదఞ్చః	ప్ర.
ఉదఞ్చమ్	ఉదఞ్చౌ	ఉదీచః	ద్వి.
ఉదీచా	ఉదగ్భ్యామ్	ఉదగ్భిః	తృ.
ఉదీచి	ఉదీచోః	ఉదక్షు	స.

శేషం ప్రత్యక్ఛబ్దవత్.

చకారాన్తః పుల్లిఙ్గస్తిర్యక్ఛబ్దః - అడ్డముగానడుచువాడు.

* తిర్యఙ్	తిర్యఞ్చౌ	తిర్యఞ్చః
తిర్యఞ్చమ్	తిర్యఞ్చౌ	తిరశ్చః
తిరశ్చా	తిర్యగ్భ్యామ్	తిర్యగ్భిః
తిరశ్చే	తిర్యగ్భ్యామ్	తిర్యగ్భ్యః
తిరశ్చః	తిర్యగ్భ్యామ్	తిర్యగ్భ్యః
తిరశ్చః	తిరశ్చోః	తిరశ్చామ్
తిరశ్చి	తిరశ్చోః	తిర్యక్షు.

ఏషాం పూజార్థకాఞ్చుధాత్వన్తత్వేతు కతిపయ రూపాణి భిద్యన్తే. యథా.—

చకారాన్తపుల్లిఙ్గప్రాఙ్ శబ్దః.

* ప్రాఙ్	ప్రాఞ్చౌ	ప్రాఞ్చః

ప్రాఞ్చమ్	ప్రాఞ్చౌ	ప్రాఞ్చః
ప్రాఞ్చా	ప్రాఙ్భ్యామ్	ప్రాఙ్భిః
ప్రాఞ్చే	ప్రాఙ్భ్యామ్	ప్రాఙ్భ్యః
ప్రాఞ్చః	ప్రాఙ్భ్యామ్	ప్రాఙ్భ్యః
ప్రాఞ్చః	ప్రాఞ్చోః	ప్రాఞ్చామ్
ప్రాఞ్చి	ప్రాఞ్చోః	ప్రాఙ్క్షు

ఏవంపూజార్థే ప్రత్యఞ్చాదయః. [40.]

చకారాన్తః పుల్లిఙ్గస్సువృశ్చ్ఛబ్దః - ఛేదకుఁడు.

సువృట్ / *సువృడ్	సువృశ్చౌ	సువృశ్చః
సువృశ్చమ్	సువృశ్చౌ	సువృశ్చః
సువృశ్చా	సువృడ్భ్యామ్	సువృడ్భిః
సుపృశ్చే	సువృడ్భ్యామ్	సువృడ్భ్యః
సువృశ్చః	సువృడ్భ్యామ్	సువృడ్భ్యః
సువృశ్చః	సువృశ్చోః	సువృశ్చామ్
సువృశ్చి	సువృశ్చోః	సువృట్సు.

(చ- పుం- గ) అముముయఙ్ఛబ్దః- (వీనింబూజించువాఁడు.)

* అముముయఙ్ | అముముయఞ్చౌ | అముముయఞ్చః

అముముయఞ్చమ్ | అముముయఞ్చౌ | అముము-ఈచః

అముముఈచా | అముముయగ్భ్యామ్ | అముముయగ్భిః

అముముఈచే | అముముయగ్భ్యామ్ | అముముయగ్భ్యః
అముముఈచః | అముముయగ్భ్యామ్ | అముముయగ్భ్యః
అముముఈచః | అముముఈచోః | అముముఈచామ్
అముముఈచి | అముముఈచోః | అముముయక్షు

జకారాన్తః పుల్లిఙ్గో యుజ్ఛబ్దః. (కలసినవాడు)

*యుఙ్	యుఞ్జౌ	యుఞ్జః
యుఞ్జమ్	యుఞ్జౌ	యుజః
యుజా	యుగ్భ్యామ్	యుగ్భిః
యుజే	యుగ్భ్యామ్	యుగ్భ్యః
యుజః	యుగ్భ్యామ్	యుగ్భ్యః
యుజః	యుజోః	యుజామ్
యుజి	యుజోః	యుక్షు

జకారాన్తః పుల్లిఙ్గః పరివ్రాట్ఛబ్దః. యతి. (37.)

*పరివ్రాట్	పరివ్రాజౌ	పరివ్రాజః
పరివ్రాజమ్	పరివ్రాజౌ	పరివ్రాజః.
పరివ్రాజా	పరివ్రాడ్భ్యామ్	పరివ్రాడ్భిః.
పరివ్రాజే	పరివ్రాడ్భ్యామ్	పరివ్రాడ్భ్యః.
పరివ్రాజః	పరివ్రాడ్భ్యామ్	పరివ్రాడ్భ్యః.
పరివ్రాజః	పరివ్రాజోః	పరివ్రాజామ్
పరివ్రాజి	పరివ్రాజోః	పరివ్రాట్సు. / పరివ్రాట్త్సు.

ఏవం పరిసృడాదయః పఞ్చశబ్దాః.

జకారాన్తఃపుంల్లిఙ్గో విశ్వారాట్ఛబ్దః, (౬౮.)

*విశ్వారాట్	విశ్వరాజౌ	విశ్వరాజః.
విశ్వరాజమ్	విశ్వరాజౌ	విశ్వరాజః.
విశ్వరాజా	విశ్వారాడ్భ్యామ్	విశ్వారాడ్భిః.
విశ్వరాజే	విశ్వారాడ్భ్యామ్	విశ్వారాడ్భ్యః.
విశ్వరాజః	విశ్వారాడ్భ్యామ్	విశ్వారాడ్భ్యః.
విశ్వరాజః	విశ్వరాజోః	విశ్వరాజామ్.
విశ్వరాజి	విశ్వరాజోః	విశ్వారాట్సు.

జకారాన్తఃపుంల్లిఙ్గో భృట్ఛబ్దః-(వండువాడు.)

*భృట్ / భృడ్	భృజ్జౌ	భృజ్జః
భృజ్జమ్	భృజ్జౌ	భృజ్జః
భృజ్జా	భృడ్భ్యామ్	భృడ్భిః
భృజ్జే	భృడ్భ్యామ్	భృడ్భ్యః
భృజ్జః	భృడ్భ్యామ్	భృడ్భ్యః
భృజ్జః	భృజ్జోః	భృజ్జామ్
భృజ్జి	భృజ్జోః	భృట్సు

ణకారాన్తపదపుంల్లిఙ్గస్సుగణ్ఛబ్దః.

* సుగణ్	సుగణౌ	సుగణః	ప్ర.
సుగణమ్	సుగణౌ	సుగణః	ద్వి.

సుగణా	సుగణ్భ్యామ్	సుగణ్భిః	తృ.
సుగణే	సుగణ్భ్యామ్	సుగణ్భ్యః	చ.
సుగణః	సుగణ్భ్యామ్	సుగణ్భ్యః	పం.
సుగణః	సుగణోః	సుగణామ్	ష.
సుగణి	సుగణోః	సుగణ్ట్సు సుగణ్సు	స.

ఏవంసుగాణ్, (చక్కగలెక్కచేయువాడు.)

తకారాన్తఃపుల్లిఙ్గో మహచ్ఛబ్దః- (పూజ్యుడు.)

మహాన్	మహాన్తౌ	మహాన్తః
హేమహన్	హేమహాన్తౌ	హేమహాన్తః
మహాన్తమ్	మహాన్తౌ	మహతః
మహతా	మహద్భ్యామ్	మహద్భిః
మహతే	మహద్భ్యామ్	మహద్భ్యః
మహతః	మహద్భ్యామ్	మహద్భ్యః
మహతః	మహతోః	మహతామ్
మహతి	మహతోః	మహత్సు

తకారాన్తఃపుల్లిఙ్గో భవచ్ఛబ్దః. (41.)

* భవన్	భవన్తౌ	భవన్తః
భవన్తమ్	భవన్తౌ	భవతః
భవతా	భవద్భ్యామ్	భవద్భిః

శేషంమహద్వత్.

తకారాన్తపుల్లిఙ్గో ధీమచ్ఛబ్దః-మహద్వత్ (బుద్ధిమంతుడు)

ధీమాన్	ధీమన్తౌ	ధీమన్తః
హేధీమన్	హేధీమన్తౌ	హేధీమన్తః
ధీమన్తమ్	ధీమన్తౌ	ధీమతః

ఏవం మఘవాన్, భవాన్.

థకారాన్తపుల్లిఙ్గో ఽగ్నిమచ్ఛబ్దః - అగ్నిని చిలుకువాడు

*అగ్నిమత్ / అగ్నిమద్	అగ్నిమథౌ	అగ్నిమథః
అగ్నిమథమ్	అగ్నిమథౌ	అగ్నిమథః
అగ్నిమథా	అగ్నిమద్భ్యామ్	అగ్నిమద్భిః
అగ్నిమథే	అగ్నిమద్భ్యామ్	అగ్నిమద్భ్యః
అగ్నిమథః	అగ్నిమద్భ్యామ్	అగ్నిమద్భ్యః
అగ్నిమథః	అగ్నిమథోః	అగ్నిమథామ్
అగ్నిమథి	అగ్నిమథోః	అగ్నిమత్సు

దకారాన్తపుల్లిఙ్గ స్సుపాచ్ఛబ్దః.

సుపాత్ / *సుపాద్	సుపాదౌ	సుపాదః
సుపాదమ్	సుపాదౌ	సుపదః
సుపదా	సుపాద్భ్యామ్	సుపాద్భిః
సుపదే	సుపాద్భ్యామ్	సుపాద్భ్యః

సుపదః	సుపాద్భ్యామ్	సుపాద్భ్యః
సుపదః	సుపదోః	సుపదామ్
సుపది	సుపదోః	సుపాత్సు

ధకారాన్తః పుల్లిఙ్గో భుద్బుద్ధః, తెలిసినవాడు.

భుత్	బుధౌ	బుధః
బుధమ్	బుధౌ	బుధః
బుధా	భుద్భ్యామ్	భుద్భిః
బుధే	భుద్భ్యామ్	భుద్భ్యః
బుధః	భుద్భ్యామ్	భుద్భ్యః
బుధః	బుధోః	బుధామ్
బుధి	బుధోః	భుత్సు

నకారాన్తః పుల్లిఙ్గః ప్రతిదివన్ శబ్దః (34.)

ప్రతిదివా	ప్రతిదివానౌ	ప్రతిదివానః
ప్రతిదివానమ్	ప్రతిదివానౌ	ప్రతిదీవ్నః
ప్రతిదీవ్నా	ప్రతిదివభ్యామ్	ప్రతిదివభిః
ప్రతిదీవ్నే	ప్రతిదివభ్యామ్	ప్రతిదివభ్యః
ప్రతిదీవ్నః	ప్రతిదివభ్యామ్	ప్రతిదివభ్యః
ప్రతిదీవ్నః	ప్రతిదీవ్నోః	ప్రతిదీవ్నామ్
ప్రతిదీవ్ని	ప్రతిదీవ్నోః	ప్రతిదివసు.

నకారాన్తః పుల్లిఙ్గః పూషన్ శబ్దః- సూర్యుఁడు.

పూషా	పూషణౌ	పూషణః
హే పూషన్	హే పూషణౌ	హే పూషణః
పూషణమ్	పూషణౌ	పూష్ణః
పూష్ణా	పూషభ్యామ్	పూషభిః
పూష్ణే	పూషభ్యామ్	పూషభ్యః
పూష్ణః	పూషభ్యామ్	పూషభ్యః
పూష్ణః	పూష్ణోః	పూష్ణామ్
పూష్ణి పూషణి	పూష్ణోః	పూషసు

ఏవమర్యమా.

నకారాన్తః పుల్లిఙ్గో వృత్రహన్ శబ్దః (ఇంద్రుఁడు) (35.)

వృత్రహా	వృత్రహణౌ	వృత్రహణః
హే వృత్రహన్	హే వృత్రహణౌ	హే వృత్రహణః
వృత్రహణమ్	వృత్రహణౌ	వృత్రఘ్నః
వృత్రఘ్నా	వృత్రహభ్యామ్	వృత్రహభిః
వృత్రఘ్నే	వృత్రహభ్యామ్	వృత్రహభ్యః
వృత్రఘ్నః	వృత్రహభ్యామ్	వృత్రహభ్యః
వృత్రఘ్నః	వృత్రఘ్నోః	వృత్రఘ్నామ్
వృత్రఘ్ని వృత్రహణి	వృత్రఘ్నోః	వృత్రహసు

నకారాన్తపుల్లిఙ్గో మఘవచ్ఛబ్దః (ఇంద్రుడు.)

మఘవా	మఘవానౌ	మఘవానః
హేమఘవన్	హేమఘవానౌ	హేమఘవానః
మఘవానమ్	మఘవానౌ	మఘోనః
మఘోనా	మఘవభ్యామ్	మఘవభిః
మఘోనే	మఘవభ్యామ్	మఘవభ్యః
మఘోనః	మఘవభ్యామ్	మఘవభ్యః
మఘోనః	మఘోనోః	మఘోనామ్
మఘోని	మఘోనోః	మఘవసు

నకారాన్తపుల్లిఙ్గః శ్వన్శబ్దః- (కుక్క.) (ఊర.)

శ్వా	శ్వానౌ	శ్వానః
హేశ్వన్	హేశ్వానౌ	హేశ్వానః
శ్వానమ్	శ్వానౌ	శునః
శునా	శ్వభ్యామ్	శ్వభిః
శునే	శ్వభ్యామ్	శ్వభ్యః
శునః	శ్వభ్యామ్	శ్వభ్యః
శునః	శునోః	శునామ్
శుని	శునోః	శ్వసు

నకారాన్తపుల్లిఙ్గో ఽర్వన్శబ్దః (గుఱ్ఱము.)

అర్వా	అర్వన్తౌ	అర్వన్తః
హేఅర్వన్	హేఅర్వన్తౌ	హేఅర్వన్తః

అర్వన్తమ్	అర్వన్తౌ	అర్వతః
అర్వతా	అర్వద్భ్యామ్	అర్వద్భిః
అర్వతే	అర్వద్భ్యామ్	అర్వద్భ్యః
అర్వతః	అర్వద్భ్యామ్	అర్వద్భ్యః
అర్వతః	అర్వతోః	అర్వతామ్
అర్వతి	అర్వతోః	అర్వత్సు

నకారాన్తః పుల్లిఙ్గో యువన్ శబ్దః. (తరుణుడు.)

యువా	యువానౌ	యువానః
హే యువన్	హే యువానౌ	హే యువానః
యువానమ్	యువానౌ	యూనః
యూనా	యువభ్యామ్	యువభిః
యూనే	యువభ్యామ్	యువభ్యః
యూనః	యువభ్యామ్	యువభ్యః
యూనః	యూనోః	యూనామ్
యూని	యూనోః	యువసు

నకారాన్తః పుల్లిఙ్గః పథిన్ శబ్దః. (మార్గము.)

పన్థాః	పన్థానౌ	పన్థానః
హే పన్థాః	హే పన్థానౌ	హే పన్థానః
పన్థానమ్	పన్థానౌ	పథః
పథా	పథిభ్యామ్	పథిభిః

పథే	పథిభ్యామ్	పథిభ్యః
పథః	పథిభ్యామ్	పథిభ్యః
పథః	పథోః	పథామ్
పథి	పథోః	పథిషు

ఏవంమన్థాః. శబ్దము.

నకారాన్తః పుల్లిఙ్గ బుభుక్షిన్ శబ్దః - ఇంద్రుడు. (౩౫.)

బుభుక్షాః	బుభుక్షాణౌ	బుభుక్షాణః	ప్ర॥
హేబుభుక్షాః	హేబుభుక్షాణౌ	హేబుభుక్షాణఃసం॥	
బుభుక్షాణమ్	బుభుక్షాణౌ	బుభుక్షః	ద్వి॥
బుభుక్షా	బుభుక్షిభ్యామ్	బుభుక్షిభిః	తృ॥
బుభుక్షి	బుభుక్షోః	బుభుక్షిషు	స॥

ఇత్యాదిపథిన్ శబ్దవత్. నకారాన్తః పుల్లిఙ్గో నిత్యంబహువచనాన్తః పఞ్చన్ శబ్దః-పఞ్చ-పఞ్చ -పఞ్చభిః - పఞ్చభ్యః-పఞ్చభ్యః-పఞ్చానామ్- పఞ్చసు॥ ఏవంసప్తన్, నవన్, దశన్, శబ్దాబోధ్యాః- అష్టన్ శబ్దస్యతు పఞ్చన్ శబ్దవదేకం రూపమ్,అన్యత్తు - అష్టౌ అష్టౌ అష్టాభిః అష్టాభ్యః అష్టాభ్యః - అష్టానామ్ అష్టాసు (శ్లో॥36)

పకారాన్తః పుల్లిఙ్గో గుప్శబ్దః. (రక్షించువాడు.)

గుప్, గుబ్	గుపౌ	గుపః
గుపమ్	గుపౌ	గుపః

గుపౌ	గుబ్భ్యామ్	గుబ్భిః
గుపే	గుబ్భ్యామ్	గుబ్భ్యః
గుపః	గుబ్భ్యామ్	గుబ్భ్యః
గుపః	గుపోః	గుపామ్
గుపి	గుపోః	గుప్సు

మకారాన్తః పుల్లిఙ్గః ప్రశాన్ శబ్దః.

*ప్రశాన్	ప్రశామౌ	ప్రశామః
ప్రశామమ్	ప్రశామౌ	ప్రశామః.
ప్రశామా	ప్రశాన్భ్యామ్	ప్రశాన్భిః.
ప్రశామే	ప్రశాన్భ్యామ్	ప్రశాన్భ్యః.
ప్రశామః	ప్రశాన్భ్యామ్	ప్రశాన్భ్యః.
ప్రశామః	ప్రశామోః	ప్రశామామ్.
ప్రశామి	ప్రశామోః	ప్రశాన్సు / ప్రశాన్త్సు.

రేఫాన్తః పుల్లిఙ్గ శ్చతుర్ శబ్దో నిత్యంబహువచనాన్తః. (నలుగురు.) చత్వారః చతురః చతుర్భిః చతుర్భ్యః చతుర్భ్యః చతుర్ణామ్ చతుర్షు॥

వకారాన్తః పుల్లిఙ్గస్సుదివ్ శబ్దః. (మంచిస్వర్గముగలవాడు.)

*సుద్యౌః	సుదివౌ	సుదివః.
సుదివమ్	సుదివౌ	సుదివః.

సుదివా	సుద్యుభ్యామ్	సుద్యుభిః
సుదివే	సుద్యుభ్యామ్	సుద్యుభ్యః
సుదివః	సుద్యుభ్యామ్	సుద్యుభ్యః
సుదివః	సుదివోః	సుదివామ్.
సుదివి	సుదివోః	సుద్యుషు.

శకారాన్తః పుల్లిఙ్గ స్తాదృశ్శబ్దః- అట్టివాడు.

*తాదృక్, తాదృగ్	తాదృశౌ	తాదృశః
తాదృశమ్	తాదృశౌ	తాదృశః
తాదృశా	తాదృగ్భ్యామ్	తాదృగ్భిః
తాదృశే	తాదృగ్భ్యామ్	తాదృగ్భ్యః
తాదృశః	తాదృగ్భ్యామ్	తాదృగ్భ్యః
తాదృశః	తాదృశోః	తాదృశామ్
తాదృశి	తాదృశోః	తాదృక్షు

ఏవం ఘృతస్పృక్, స్పృక్ యాఽస్పృక్.

శకారాన్తః పుల్లిఙ్గో నశ్శబ్దః.

నక్, నగ్ / *నట్, నడ్	నశౌ	నశః
నశమ్	నశౌ	నశః
నశా	నగ్భ్యామ్ / నడ్భ్యామ్	నగ్భిః / నడ్భిః

నశే	నగ్భ్యామ్ / నడ్భ్యామ్	నగ్భ్యః / నడ్భ్యః
నశః	నగ్భ్యామ్ / నడ్భ్యామ్	నగ్భ్యః / నడ్భ్యః
నశః	నశోః	నశామ్
నశి	నశోః	నక్షు, నట్త్సు / నట్సు

షకారాన్తః పుంల్లిఙ్గో దధృక్శబ్దః

*దధృక్, దధృగ్	దధృషౌ	దధృషః
దధృషమ్	దధృషౌ	దధృషః
దధృషా	దధృగ్భ్యామ్	దధృగ్భిః
దధృషే	దధృగ్భ్యామ్	దధృగ్భ్యః
దధృషః	దధృగ్భ్యామ్	దధృగ్భ్యః
దధృషః	దధృషోః	దధృషామ్
దధృషి	దధృషోః	దధృక్షు

షకారాన్తః పుంల్లిఙ్గః షష్శబ్దో నిత్యం బహువచనాన్తః.

షట్ షట్ షడ్భిః షడ్భ్యః షడ్భ్యః- షణ్ణామ్ షట్సు.

షకారాన్తః పుంల్లిఙ్గో దోష్శబ్దః - బాహువు.

*దోః	దోషౌ	దోషః
దోషమ్	దోషౌ	దోష్ణః, దోషః

దోషా దోష్ణా	దోర్భ్యామ్ దోషభ్యామ్	దోర్భిః దోషభిః
దోషే దోష్ణే	దోర్భ్యామ్ దోషభ్యామ్	దోర్భ్యః దోషభ్యః
దోషః దోషః	దోర్భ్యామ్ దోషభ్యామ్	దోర్భ్యః దోషభ్యః
దోషః దోష్ణః	దోషోః దోష్ణోః	దోషామ్ దోష్ణామ్
దోషి దోష్ణి దోషణి	దోషోః దోష్ణోః	దోష్షు దోఃషు దోషసు

షకారాన్తః పుల్లిఙ్గః విపరీశ్శబ్దః.

*విపరీః	విపరిషౌ	విపరిషః
విపరిషమ్	విపరిషౌ	విపరిషః
విపరిషా	విపరీర్భ్యామ్	విపరీర్భిః
విపరిషే	విపరీర్భ్యామ్	విపరీర్భ్యః
విపరిషః	విపరీర్భ్యామ్	విపరీర్భ్యః
విపరిషః	విపరిషోః	విపరిషామ్
విపరిషి	విపరిషోః	విపరీఃషు, (ష్షు)

సకారాన్తపుల్లిఙ్గోఽనేహశ్శబ్దః. (కాలము.)

అనేహా	అనేహసౌ	అనేహసః
హేఅనేహః	హేఅనేహసౌ	హేఅనేహసః

ఇత్యాది. శేషం వేధశ్శబ్దవత్.

సకారాన్తపుల్లిఙ్గ ఉశనశ్శబ్దః. (శుక్రుడు.)

ఉశనా	ఉశనసౌ	ఉశనసః
హేఉశనన్ / హేఉశనః / హేఉశన	హేఉశనసౌ	హేఉశనసః

శేషం వేధశ్శబ్దవత్.

సకారాన్తపుల్లిఙ్గపుంస్ శబ్దః- (పురుషుడు.)

పుమాన్	పుమాంసౌ	పుమాంసః
హేపుమన్	హేపుమాంసౌ	హేపుమాంసః
పుమాంసమ్	పుమాంసౌ	పుంసః
పుంసా	పుమ్భ్యామ్	పుమ్భిః
పుంసే	పుమ్భ్యామ్	పుమ్భ్యః
పుంసః	పుమ్భ్యామ్	పుమ్భ్యః
పుంసః	పుంసోః	పుంసామ్
పుంసి	పుంసోః	పుంస్సు

హకారాన్తపుల్లిఙ్గోధుక్ఛబ్దః- (పాలుపితుకునది.)

ధుక్ (గ్)	దుహౌ	దుహః
హేధుక్	హేదుహౌ	హేదుహః

దుహమ్	దుహౌ	దుహః
దుహా	ధుగ్భ్యామ్	ధుగ్భిః
దుహే	ధుగ్భ్యామ్	ధుగ్భ్యః
దుహః	ధుగ్భ్యామ్	ధుగ్భ్యః
దుహః	దుహోః	దుహామ్
దుహి	దుహోః	ధుక్షు

హాన్తప్రల్లిఙ్గో ధ్రుక్ఛబ్దః. ద్రోహము చేయువాఁడు.

ధ్రుక్-ధ్రుగ్ *ధ్రుట్-ధ్రుడ్	ద్రుహౌ	ద్రుహః
ద్రుహమ్	ద్రుహౌ	ద్రుహః
ద్రుహా	ధ్రుగ్భ్యామ్ ధ్రుడ్భ్యామ్	ధ్రుగ్భిః ధ్రుడ్భిః
ద్రుహే	ధ్రుగ్భ్యామ్ ధ్రుడ్భ్యామ్	ధ్రుగ్భ్యః ధ్రుడ్భ్యః
ద్రుహః	ధ్రుగ్భ్యామ్ ధ్రుడ్భ్యామ్	ధ్రుగ్భ్యః ధ్రుడ్భ్యః
ద్రుహః	ద్రుహోః	ద్రుహామ్
ద్రుహి	ద్రుహోః	ధ్రుక్షు ధ్రుట్సు ధ్రుట్త్సు

హలన్తపుల్లిఙ్గ విశేషశబ్దాః

హ-పు-ఙ్గో విశ్వవాట్ఛబ్దః - జగమును వహించువాడు.

విశ్వవాట్ డ్	విశ్వవాహౌ	విశ్వవాహః.
విశ్వవాహమ్	విశ్వవాహౌ	విశ్వౌహః.
విశ్వౌహా	విశ్వవాడ్భ్యామ్	విశ్వవాడ్భిః.
విశ్వౌహే	విశ్వవాడ్భ్యామ్	విశ్వవాడ్భ్యః.
విశ్వౌహః	విశ్వవాడ్భ్యామ్	విశ్వవాడ్భ్యః.
విశ్వౌహః	విశ్వౌహోః	విశ్వౌహామ్.
విశ్వౌహి	విశ్వౌహోః	విశ్వవాట్సు. (ట్సు

హకారాన్తపుల్లిఙ్గోఽనడుచ్ఛబ్దః. ఎద్దు. (32)

అనడ్వాన్	అనడ్వాహౌ	అనడ్వాహః.
హే అనడ్వన్	హే అనడ్వాహౌ	హే అనడ్వాహః
అనడ్వాహమ్	అనడ్వాహౌ	అనడుహః.
అనడుహా	అనడుద్భ్యామ్	అనడుద్భిః.
అనడుహే	అనడుద్భ్యామ్	అనడుద్భ్యః.
అనడుహః	అనడుద్భ్యామ్	అనడుద్భ్యః.
అనడుహః	అనడుహోః	అనడుహామ్.
అనడుహి	అనడుహోః	అనడుత్సు.

హకారాన్తపుల్లిఙ్గస్తురాషాట్ఛబ్దః - ఇంద్రుడు.

తురాషాట్ డ్	తురాసాహౌ	తురాసాహః.
తురాసాహమ్	తురాసాహౌ	తురాసాహః.

తురాసాహౌ	తురాషాడ్భ్యామ్	తురాషాడ్భిః
తురాసాహౌ	తురాషాడ్భ్యామ్	తురాషాడ్భ్యః-
తురాసాహః	తురాషాడ్భ్యామ్	తురాషాడ్భ్యః-
తురాసాహః	తురాసాహోః	తురాసాహామ్.
తురాసాహి	తురాసాహోః	తురాషాట్సు(ట్సు)

॥*॥ ఇతిహాలన్తపుల్లిఙ్గవిశేషశబ్దాః ॥*॥

ప్రాఙ్ ప్రత్యఙ్ ఉదఙ్ సమ్యఙ్ సధ్ర్యఙ్ తిర్యఙ్ ఇత్యాదయ అఞ్చుధాత్వన్తాశ్శబ్దాః స్త్రీలిఙ్గే ప్రాచీ ప్రతీచీ ఉదీచీ సమీచీ సధ్రీచీ తిరశ్చీ ఇత్యేవం గౌరీశబ్ద వద్రూపాణి లభన్తే. శ్లో॥ (40.) ॥ ॥ ధకారాన్తాః వీరుత్ క్షుత్ క్రుత్ ఏతే ఘుచ్ఛబ్దవదోప్యేధ్యాః.(శ్లో॥47-పు-86.) ॥ ॥ నాన్తౌ సీమదామన్ శబ్దౌ రాజన్ఛబ్దవత్ । బహుయజ్వాతు పుమ్వత్ ॥ బహు రాజన్ శబ్దః స్త్రీలిఙ్గేనాన్త ఆకారాన్త ఈకారాన్తశ్చేతి త్రిధాభవతి. నాన్తః రాజన్వత్. బహు రాజేత్యాకారాన్తః రమావత్. బహురాజ్ఞీ ఇతీకారాన్తస్తు గౌరీవత్ బోధ్యః॥ ॥పకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గో నిత్యం బహువచనాన్త అప్ఛబ్దః. (నీళ్ళు) ప్ర॥ ఆపః. ద్వి॥ అపః. తృ॥ అద్భిః. చ॥ అద్భ్యః. పం॥ అద్భ్యః. ష॥ అపామ్. స॥ అప్సు॥ రేఫాన్తః స్త్రీలిఙ్గో నిత్యం బహువచనాన్తశ్చతుశ్శబ్దః. ప్ర॥ చతస్రః. ద్వి॥ చతస్రః. తృ॥ చతసృభిః. చ॥ చతసృభ్యః. పం॥ చతసృభ్యః. ష॥ చతసృణామ్. స॥ చత

హలన్తస్త్రీలిఙ్గ విశేషశబ్దాః.

సృషు॥ రేఫాన్తః స్త్రీలిఙ్గో ద్వార్శబ్దః(వాకిలి.) ద్వాః ద్వా రౌ ద్వారః। ద్వారమ్ ద్వారౌ ద్వారః। ద్వారా ద్వా ర్భ్యామ్ ద్వార్భిః। ద్వారే ద్వార్భ్యామ్ ద్వార్భ్యః। ద్వారః ద్వార్భ్యామ్ ద్వార్భ్యః। ద్వారః ద్వారోః ద్వా రామ్, ద్వారి ద్వారోః ద్వార్షు ద్వాఃషు। (శ్లో॥ ౪౭.)

షాన్తస్త్రీలిఙ్గ సజూశ్శబ్దః (కూడపొందినది.) 49.

సజూః	సజుషౌ	సజుషః
సజుషమ్	సజుషౌ	సజుషః
సజుషా	సజూర్భ్యామ్	సజూర్భిః
సజుషే	సజూర్భ్యామ్	సజూర్భ్యః
సజుషః	సజూర్భ్యామ్	సజూర్భ్యః
సజుషః	సజుషోః	సజుషామ్
సజుషి	సజుషోః	సజూఃషు, సజూష్షు

సాన్తస్త్రీలిఙ్గ ఆశీశ్శబ్దః (దీవెనలు) పిపఠీశ్శబ్దవత్. (పు-94.)

ఆశీః	ఆశిషౌ	ఆశిషః
ఆశిషమ్	ఆశిషౌ	ఆశిషః
ఆశిషా	ఆశీర్భ్యామ్	ఆశీర్భిః

హకారాన్తః స్త్రీలిఙ్గ ఉపానచ్ఛబ్దః - (పాదరక్షలు.)

ఉపానత్ (ద్)	ఉపానహౌ	ఉపానహః
ఉపానహమ్	ఉపానహౌ	ఉపానహః

ఉపానహౌ	ఉపానద్భ్యామ్	ఉపానద్భిః
ఉపానహే	ఉపానద్భ్యామ్	ఉపానద్భ్యః
ఉపానహః	ఉపానద్భ్యామ్	ఉపానద్భ్యః
ఉపానహః	ఉపానహోః	ఉపానహామ్
ఉపానహి	ఉపానహోః	ఉపానత్సు

హాన్తస్త్రీలిఙ్గ ఉష్ణిక్ఛబ్దః. (ఛందోభేదము) 45.

ప్ర ఉష్ణిక్ (గ్)	ఉష్ణిహౌ	ఉష్ణిహః
ఉష్ణిహమ్	ఉష్ణిహౌ	ఉష్ణిహః
ఉష్ణిహా	ఉష్ణిగ్భ్యామ్	ఉష్ణిగ్భిః
ఉష్ణిహే	ఉష్ణిగ్భ్యామ్	ఉష్ణిగ్భ్యః
ఉష్ణిహః	ఉష్ణిగ్భ్యామ్	ఉష్ణిగ్భ్యః
ఉష్ణిహః	ఉష్ణిహోః	ఉష్ణిహామ్
ఉష్ణిహి	ఉష్ణిహోః	ఉష్ణిక్షు

ఇతి హలన్తస్త్రీలిఙ్గవిశేషశబ్దాః.

చకారాన్తనపుంసకలిఙ్గ ప్రత్యక్ఛబ్దః. (వేత్రనది.)

ప్రత్యక్ ప్రతీచీ ప్రత్యఞ్చి. పునస్తద్వత్ శేషంపుమ్వత్. తిర్యక్. తిరశ్చీ, తిర్యఞ్చి; ఉదక్ ఉదీచీ ఉదఞ్చి. పునస్తద్వత్. శేషంపుమ్వత్. ఏవంసమ్యగాదయః.

చకారాన్తనపుంసకలిఙ్గో గవాక్ఛబ్దః (53-54.)

ప్ర॥ గవాక్, గవాగ్, గోఅక్, గోఅగ్, గోక్, గోగ్, గవాఙ్, గోఅఙ్, గోఙ్,। గోచీ, గవాఞ్చీ, గోఅ

ఙ్క్షు, గోఙ్క్షు,। గవాఙ్క్షు, గోఅఙ్క్షు, గోఙ్క్షు,॥పునస్తద్వద్ద్వితీయాయామ్॥తృ॥ గోచా, గవాఙ్చా, గోఅఙ్చా,గోఙ్చా గవాగ్భ్యామ్, గోఅగ్భ్యామ్, గోగ్భ్యామ్, గవాఙ్భ్యామ్ గోఅఙ్భ్యామ్, గోఙ్భ్యామ్,।గవాగ్భిః, గోఅగ్భిః,గోగ్భిః, గవాఙ్భిః, గోఅఙ్భిః, గోఙ్భిః॥చ॥గోచే,గవాఙ్చే, గోఅఙ్చే, గోఙ్చే। భ్యామ్వత్। గవాగ్భ్యః, గోఅగ్భ్యః, గోగ్భ్యః, గవాఙ్భ్యః,గోఅఙ్భ్యః,గోఙ్భ్యః॥పం॥ గోచః,గవాఙ్చః, గోఅఙ్చః, గోఙ్చః। భ్యామ్వత్। భ్యస్వత్॥ష॥ ఙసి ఙసివత్।గోచోః,గవాఙ్చోః,గోఅఙ్చోః,గోఙ్చోః। గోచామ్, గవాఙ్చామ్,గోఅఙ్చామ్,గోఙ్చామ్,॥స॥ గోచి, గవాఙ్చి, గోఅఙ్చి, గోఙ్చి। ఓస్వత్। గవాక్షు, గోఅక్షు, గోక్షు, గవాఙ్షు, గోఅఙ్షు, గోఙ్షు, గవాఙ్క్షు గోఅఙ్క్షు, గోఙ్క్షు॥

జాన్తనపుంసకలింగోఽసృక్ఛబ్దః- (రక్తము.) (52.)

అసృక్ ఽ	అసృజీ	అసృఞ్జి
అసృక్	అసృజీ	అసాని, అసృఞ్జి
అస్నా / అసృజా	అసభ్యామ్ / అసృగ్భ్యామ్	అసభిః / అసృగ్భిః
అస్నే / అసృజే	అసభ్యామ్ / అసృగ్భ్యామ్	అసభ్యః / అసృగ్భ్యః

అస్నః అసృజః	అసభ్యామ్ అసృగ్భ్యామ్	అసభ్యః అసృగ్భ్యః
అస్నః అసృజః	అస్నోః అసృజోః	అస్నామ్ అసృజామ్
అస్ని, అసని అసృజి	అస్నోః అసృజోః	అససు, అసృక్షు.

జాన్తనపుంసకలిఙ్గో బహూర్క్-శబ్దః (చాలాబలముగలది)

బహూర్క్ బహూర్గ్	బహూర్జీ	బహూన్ర్జి బహూర్జి

పునస్తద్వత్ శేషం స్రక్ ఛబ్దవత్.

తాన్తనపుంసకలిఙ్గో యకృచ్ఛబ్దః (రోగవిశేషము) (56.)

యకృత్	యకృతీ	యకృన్తి
యకృత్	యకృతీ	యకాని, యకృన్తి
యక్నా యకృతా	యకభ్యామ్ యకృద్భ్యామ్	యకభిః యకృద్భిః
యక్నే యకృతే	యకభ్యామ్ యకృద్భ్యామ్	యకభ్యః యకృద్భ్యః
యక్నః యకృతః	యకభ్యామ్ యకృద్భ్యామ్	యకభ్యః యకృద్భ్యః
యక్నః యకృతః	యక్నోః యకృతోః	యక్నామ్ యకృతామ్

యక్నీ, యకనీ	యక్నోః	యకసు
యకృతీ	యకృతోః	యకృత్సు

ఏవంశకృత్, శసమారభ్యరూపద్వయమ్ బోధ్యమ్.

నకారాన్తనపుంసకలిఙ్గో ఽహన్ శబ్దః (దినము.)

అహః	అహ్నీ, అహనీ	అహాని
అహః	అహ్నీ, అహనీ	అహాని
అహ్నా	అహోభ్యామ్	అహోభిః
అహ్నే	అహోభ్యామ్	అహోభ్యః
అహ్నః	అహోభ్యామ్	అహోభ్యః
అహ్నః	అహ్నోః	అహ్నామ్
అహ్ని, అహని	అహ్నోః	అహస్సు.

సాన్త నపుంసకలిఙ్గ స్వప్శబ్దః. (మంచినీళ్లుగలది.)

స్వప్	స్వపీ	స్వమ్పి, స్వామ్పి.	ప్ర॥ ద్వి॥
స్వపా	స్వద్భ్యామ్	స్వద్భిః	తృ॥
స్వపి	స్వపోః	స్వప్సు	స॥

రేఫాన్తనపుంసకలిఙ్గశ్చతుర్ శబ్దో నిత్యంబహువచనాన్తః. చత్వారి చత్వారి చతుర్భిః చతుర్భ్యః చతుర్భ్యః చతుర్ణామ్ చతుర్షు॥ రేఫాన్తనపుంసకలిఙ్గో వార్ శబ్దః (ఉదకము) వాః వారీ వారి పునస్తద్వత్ శేషంస్త్రీలిఙ్గోక్తద్వార్ శబ్దవత్. (పు-99.)

హాన్తనపుంసకలిఙ్గస్సుదివ్ శబ్దః (పు-91.)

సుద్యు	సుదివీ	సుదివి	ప్ర.	శేషంపుమ్వత్
సుద్యు	సుదివీ	సుదివి	ద్వి.	

సాన్తనపుంసకలిఙ్గో ధనుశ్శబ్దః (విల్లు.) (శ్లో॥ 57.)

ధనుః	ధనుషీ	ధనూంషి
ధనుః	ధనుషీ	ధనూంషి
ధనుషా	ధనుర్భ్యామ్	ధనుర్భిః
ధనుషె	ధనుర్భ్యామ్	ధనుర్భ్యః
ధనుషః	ధనుర్భ్యామ్	ధనుర్భ్యః
ధనుషః	ధనుషోః	ధనుషామ్
ధనుషి	ధనుషోః	ధనుఃషు- ధనుష్షు.

ఏవమ్ చక్షుర్హవిరాదయః.

హాకారాన్తనపుంసకలిఙ్గ స్స్వనడుచ్ఛబ్దః.

స్వనడుత్, స్వనడుద్ స్వనడుహీ స్వనడ్వాంహి

పునస్తద్వత్- శేషమనడుచ్ఛబ్దవత్. (శ్లో॥50. పు-97)

ఇతిహాలన్తనపుంసకలిఙ్గని శేషశబ్దాః

——:0:——

అథావ్యయాని నిరూప్యన్తే.

శ్లో॥సదృశంత్రిషులిఙ్గెషు సర్వాసుచవిభక్తిషు।

వచనేషుచసర్వేషుయన్నవ్యేతితదవ్యయమ్॥

విభక్తిప్రతిరూపాణి వక్ష్యేమోఽత్రావ్యయానితు। అ

స్త్యవ్యయఞ్చాస్తికార్థమహామర్థేఽస్మిచావ్యయమ్ ॥౧॥
ఆహోవాచబభూవాస వాంయువావేవ మూహ్యతామ్।
అస్త్యస్మ్యహఽసవామాది విభక్తిప్రతిరూపకమ్ ॥ ౨ ॥
క్త్వాల్యప్ప్రముణ్ణముల్ ముఖ్యాఅవ్యయాఖ్యాఃకృతన్
తాః॥ శ్రుత్వాస్పృష్ట్వాదృష్ట్వాజ్ఞాత్వాక్త్వాన్తావ్యయఙ్క
థితమ్ ॥ ౩ ॥ అధిగత్యవిహాస్య విధాయపరిత్యజ్య ల్యబన్తం
స్యాత్ । భణితుం యాతుం గన్తుం కర్తుం భోక్తుం తుము
న్నన్తమ్॥౪॥ ణములన్తావ్యయముక్తంస్మారంస్మారం కథఙ్కా
రమ్ । అథతద్ధితాన్తాన్యవ్యయామామన్తఙ్కథ్యతేసితరామ్॥౫॥
పచతితరాంపచతేతమాం సుతరాంసుతమాంస్మృతం నిత
మామ్। వత్యన్తంబ్రాహ్మణవన్మధురావచ్చైత్రవత్తద్వత్
౬॥ తసిలన్తావ్యయముక్తంయతఃకుతస్సర్వతోఽముతః। సర్వ
త్రయత్రకుత్రాన్యత్రపరత్రత్రలన్తంస్యాత్ ॥౭॥ క్వాదన్తం
హాన్తమిహస్యాద్దాన్తంసర్వదాయదేత్యాది । ఏతర్హితర్హి
యర్హికర్హిలన్తమధునాన్తమధునాస్యాత్॥౮॥దానీమన్తమి
దానీందృశన్తముక్తం సమేహ్యసద్యస్స్యాత్। పరుదిత్యద
న్తముక్తంపూర్వేద్యార్యాన్తమద్యాహ్నే ॥ ౯ ॥ అస్మిన్నర్థేస
మసణ్ణన్తంస్యాద్వైషమోఽవ్యయంసిద్ధమ్ । అబ్దేపూర్వతరే
స్యాదవ్యయమిహయత్పరారిచార్యన్తమ్ ॥ ౧౦ ॥ అపరేద్యు
రేద్యుసన్తంపూర్వేద్యుశ్చద్యుసన్తముభయద్యుః। థమ్వాన్తమి
త్థముక్తంచైద్యుర్వాన్తంపరేద్యవిప్రోక్తమ్ ॥ ౧౧॥ అస్యాన్తఞ్చ
పురోధస్థాలన్తంసర్వధాయధేత్యాది। దక్షిణతస్స్యాత్పర

తోఽవరతోఽతసుజన్తముత్తరతః॥౧౨॥ అస్తాతిలుగ్యథా ప్రాక్పశ్చాత్యగుదక్సాన్యద్రిలన్తముపరీతి। రిష్టాతిలన్తముపరిష్టాదాత్యన్తశ్చదక్షిణాదధరాత్ ॥ ౧౩ ॥ ఆజన్తముత్తరాస్స్యాద్ధాన్తంషోఢైకధాద్విధాబహుధా। ఆహ్యన్తముత్తరాహిధ్యముఞన్తం ప్రోక్తమైకధ్యమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఏధాజన్తంత్రేధాధముఞన్తంద్వైధమిత్యాది। కృత్వసుజన్తంప్రోక్తంషట్కృత్వఃపఞ్చకృత్వశ్చ ॥ ౧౫ ॥ ద్విస్త్రిస్సుజన్తమవ్యయముక్తం సకృదితిచసుజ్లుగన్తంస్యాత్ । బహుశోఽల్పశశ్శసన్తంతస్యన్తంవర్ణతస్స్వరతః॥౧౬॥ కృష్ణీతిచ్వ్యన్తంస్యాడ్డాజన్తంపటపటేత్యాది॥ కృష్ణీకరోతిగఙ్గీబభూవభద్రాకరోతీతి॥ ౧౭॥ విప్రత్రాదేవత్రా త్రాన్తావ్యయమగ్నిసాత్సాతిః॥ వివరణమేషాము పరిప్రదర్శ్యతే కారికోక్తమార్గేణ ॥౧౮॥

లిఙ్గవిభక్తివచనశూన్యాన్యవ్యయాని, తానిద్వేధా. ప్రతిపదోక్తానిలాక్షణికానిచేతి, తత్రసూత్రకృతాస్స్వరాదిచాద్యూర్యాది ప్రాదిసాక్షాత్ప్రభృత్యాదిరూపేణ స్వతో నిపాతితానిప్రతిపదోక్తాని, తాన్యమరకోశావ్యయవర్గేద్రష్టవ్యాని, తత్రకతిచిద్వ్యాఖ్యామః కారికోక్తప్రకారేణ.

అస్తి=ఆస్తికేఽర్థే, సత్తాయామ్॥ అస్మి=అహమర్థే, అహం వర్త్మిత్యర్థః॥ ఆహ=ఉవాచేత్యర్థః॥ ఆస=బభూవేత్యర్థః॥ వావ=యువామర్థే.॥

శాస్త్రసిద్ధాన్యవ్యయాని లాక్షణికాని-తానిత్రేధా, అవ్యయీభావావ్యయ కృదన్తావ్యయతద్ధితాన్తావ్యయానిచేతి,

తత్రావ్యయీభావా వ్యయానియథాశక్తి - పరోక్షమి త్యాదీన్యవ్య యీభావసమాసే ప్రదర్శయిష్యన్తే.

కృదన్తావ్యయానియథా

క్త్వాప్రత్యయా న్తాయథా } శ్రుత్వా, స్పృష్ట్వా, దృష్ట్వా, జ్ఞాత్వా గత్వా, భుక్త్వా ఇత్యాది

ల్యబన్తాయథా అధిగత్య, విహస్య, విధాయ, పరిత్యజ్య

తుమున్నన్తా యథా } భవితుమ్, యాతుమ్, గన్తుమ్, కర్తుమ్, శ్రోతుమ్-ద్రష్టుమ్ భోక్తుమ్.

ణముల్.— యావజ్జీవమ్, కథఙ్కారమ్, స్మారంస్మా [రమ్,

అథతద్ధితాన్తావ్యయాని.

ఆమ్యథా.—నితరామ్, పచతితరామ్, పచతితమామ్, సుతరామ్, సుతమామ్, ఇత్యాది॥ వతిర్యథా—బ్రాహ్మణవత్, తద్వత్॥ తసిల్యథా—యతః, కుతః, సర్వతః, మత్తః॥ త్రల్యథా—సర్వత్ర, యత్ర, కుత్ర, పరత్ర.॥ అదస్తమ్—క్వ. హన్తమ్—ఇహ, కుహ, ॥ దాన్తమ్—సర్వదా, యదా, కదా, తదా॥ హిః—ఏతర్హి, తర్హి, యర్హి.॥ అధునా—అధునా॥ దానీమ్—ఇదానీమ్ తదానీమ్॥ ద్యస్ * సద్యః—సమానే

* సద్యఃపరుత్పరార్యైషమః పరేద్యవ్యద్య పూర్వేద్యురన్యేద్యురన్యతరేద్యురితరేద్యురపరేద్యురధరేద్యురుభయేద్యురుత్తరేద్యుః॥ పా- ౫-౩-౨౨॥ ఏతే నిపాత్యన్తే.

హాని॥ ఉత్=పరుత్=పూర్వవత్సరే॥ ద్య=అద్య=అస్మిన్న హాని॥ సమసణ్=ఐషమః=అస్మిన్నబ్దే॥ ఆరి=పరారి=పూర్వతరవత్సరే॥ఏద్యుస్=అపరేద్యుః ఇత్యాది॥ ద్యుస్=ఉభయద్యుః॥ థముః=ఇత్థమ్, కథమ్॥ ఏద్యవి=పరేద్యవి=పరస్మిన్నహని॥ అసిః=పురః, అధః ఇత్యాది॥ థాల్=సర్వథా యథా తథా ఇత్యాది॥ అతసుచ్=దక్షిణతః, పరతః॥ అస్తాతిలుక్=ప్రాక్, ప్రత్యక్, ఉదక్॥ రిల్=ఉపరి॥రిష్టాతిల్=ఉపరిష్టాత్॥ ఆతిః=దక్షిణాత్, అధరాత్॥ ఆచ్=ఉత్తరా, దక్షిణా॥ ధా=షోఢా, ఏకధా, ద్విధా, బహుధా॥ ఆహి=ఉత్తరాహి, దక్షిణాహి॥ ధ్యముఞ్=ఐకధ్యమ్॥ ఏధాచ్=ద్వేధా త్రేధా॥ థముఞ్=ద్వైధమ్, త్రైధమ్॥ కృత్వసుచ్=షట్కృత్వః, పఞ్చకృత్వః॥ సుచ్=ద్విః, త్రిః, చతుః॥సుజ్లుక్=సకృత్॥శస్=బహుశః, అల్పశః, ద్విశః, మాషశః॥ తసిః = వర్ణతః, స్వరతః, ఆదితః,॥ చ్విః = కృష్ణీ కరోతి-గఙ్గీ భవతి.॥ డాచ్ = పటపటాకరోతి, సుఖాకరోతి॥ త్రా=విప్రత్రాకరోతి, దేవత్రాకరోతి॥ సాతిః = అగ్నిసాత్కరోతి॥ ఏనప్=ఉత్తరేణ, దక్షిణేన॥ *॥ఇత్యవ్యయాని॥*॥.

అథసమాసవృత్తిః

పరార్థాభిధానంవృత్తిః-వృత్త్యర్థావబోధకంవాక్యంవిగ్రహః. సమాసైకశేషతద్ధితకృత్సనాద్యన్తధాతురూపాః పఞ్చవృత్తయః.తత్రశిష్యమాణానేకపదవృత్తిస్సమాసవృత్తిః.

పదసఙ్ఘస్సమాసస్స్యాదైకపద్యముపాశ్రితః। తదర్థబోధకంవాక్యంవిగ్రహస్సద్విధామతః ॥౧॥ లౌకికోఽలౌకికశ్చేతి ప్రయోగార్హస్తులౌకికః । సమాసఃపఞ్చధాజ్ఞేయస్సామాన్యాదిప్రభేదతః॥౨॥సమాసఃపఞ్చవిధః-సామాన్యసమాసః అవ్యయీభావసమాసః, తత్పురుషసమాసః, బహువ్రీహిసమాసః, ద్వన్ద్వసమాసశ్చేతి ॥ తత్రఅవ్యయీభావాదిచతుష్టయభిన్నస్సామాన్యసమాసః, అవ్యయీభావాదీనాన్తుతత్తద్వైరేవసఞ్జ్ఞాబోధ్యాః॥ కేచిత్తు "పూర్వపదార్థప్రధానోఽవ్యయీభావః, ఉత్తరపదార్థప్రధానస్తత్పురుషః, అన్యపదార్థ ప్రధానోబహువ్రీహిః, ఉభయపదార్థప్రధానోద్వన్ద్వ" ఇత్యాహుః ఏతానిలక్షణానిప్రాయికాభిప్రాయాణి, ఉన్మత్తగఙ్గమ్, అర్ధపిప్పలీ, పఞ్చపాః, పాణిపాదమిత్యాదిష్వవ్య యీభావాదిషు తత్తల్లక్షణాభావాత్సమాసాన్తర లక్షణత్వాచ్చ॥

సామాన్యసమాసశ్చతుర్విధః, ఇవసమాసః, ఇవార్థసమాసః, గుణసమాసః, క్రియావిశేషణసమాసశ్చేతి॥ తత్ర॰ ఇవసమాసోయథా.—వాగర్థసదృశౌ వాగర్థావివ॥ ఇవార్థసమాసోయథా.—కాకాగమనమివతాళ పతనమివ కాకతాళమ్-కాకతాళమివకాకతాళీయమ్॥ గుణసమాసోయథా.—విస్పష్టంపటుఃవిస్పష్టపటుః॥క్రియావిశేషణసమాసోయథా—పూర్వంభూతోభూతపూర్వః. ॥॥ఇతిసామాన్యసమాసః. ॥ ॥

అథావ్యయీభావ సమాసస్త్రివిధః-అవ్యయరహితః, అవ్యయపూర్వపదః, అవ్యయోత్తరపదశ్చేతి। అవ్యయరహితావ్యయీభావసమాసోయథా.—గఙ్గాయాఃపారే పారేగఙ్గమ్, గఙ్గాయాఃమధ్యే మధ్యేగఙ్గమ్, ఉన్మత్తాగఙ్గాయస్మిన్దేశేతదున్మత్తగఙ్గమ్, ఆయాన్తిగావో యస్మిన్కాలేతదాయతీగవమ్ ॥ అవ్యయపూర్వపదావ్యయీభావసమాసోయథా - * దిశోర్మధ్యే అపదిశమ్. హరౌఅధిహరి, కృష్ణస్యసమీప ముపకృష్ణమ్, మద్రాణాంసమృద్ధిః సుమద్రమ్. యవనానాంవ్యృద్ధిః దుర్యవనమ్, మక్షికాణామభావోనిర్మక్షికమ్. హిమస్యాత్యయోఽతిహిమమ్, నిద్రాసమ్ప్రతినయుజ్యత ఇత్యతినిద్రమ్, హరిశబ్దస్యప్రకాశఃఇతిహరి, విష్ణోఃపశ్చాదనువిష్ణు, రూపస్యయోగ్యమనురూపమ్, వృక్షంవృక్షంప్రతివృక్షమ్, శక్తిమనతిక్రమ్యయథాశక్తి, హరేస్సాదృశ్యంసహరి, జ్యేష్ఠస్యానుపూర్వ్యేణేత్యనుజ్యేష్ఠమ్, చక్రేణయుగపత్ సచక్రమ్, సదృశస్సఖ్యాససఖి, క్షత్రాణాంసమ్పత్తిస్సక్షత్రమ్, బుద్ధేరాధిక్యం సమృద్ధిః, తృణమప్యపరిత్యజ్యసతృణమ్, రామాయణపర్యన్తంసరామాయణమ్, యావన్తశ్శ్లోకాః యావచ్ఛ్లోకమ్,

---

*అవ్యయం విభక్తిసమీపసమృద్ధివ్యృద్ధ్యర్థాభావాత్యయాసమ్ప్రతిశబ్దప్రాదుర్భావపశ్చాద్యథానుపూర్వ్యయౌగపద్యసాదృశ్యసమ్పత్తిసాకల్యాన్తవచనేషు. ॥సూ॥౨-౧-౬॥

వనాద్బహిర్బహిర్వనమ్, వనాత్ప్రాక్ప్రాగ్వనమ్, బాలాన భివ్యాప్య ఆబాలమ్. అగ్నిమ్ప్రతిప్రత్యగ్ని, అపశిష్టాఃఅప విష్ణు, పరవిష్ణాఃపరివిష్ణు, ముక్తింపినా ఆముక్తి- ఇత్యాదయ స్సూత్రక్రమాద్బోధ్యాః.

అవ్యయోత్తరపదోయథా — శాకస్యలేశః శాకప్రతి, అక్షేణవిపరీతం వృత్తమక్షపరీత్యాది|త్రివిధోఽప్యవ్యయీభావసమాసోఽవ్యయమేవ॥ ఇత్యవ్యయీభావసమాసః॥ * ॥

అథతత్పురుషః.

తత్పురుషో ద్వివిధః-వ్యధికరణస్స మానాధికరణశ్చేతి. తత్రవ్యధికరణసమాసస్త్వే కాదశవిధః - ప్రథమాతత్పురుషః, ద్వితీయాతత్పురుషః, తృతీయాతత్పురుషః, చతుర్థీతత్పురుషః, పఞ్చమీతత్పురుషః, షష్ఠీతత్పురుషః, సప్తమీతత్పురుషః, నఞ్తత్పురుషః, ప్రాదిసమాసః, ఉపపదసమాసః, మయూరవ్యంసకాదిసమాసశ్చేతి॥

ప్రథమాతత్పురుషోయథా-మాసోజాతస్యయస్య మాసజాతః, అర్ధంపిప్పల్యా అర్ధపిప్పలీ, ఋచోఽర్ధమర్ధర్చమ్. అయమేవ ఏకదేశి సమాస స్తత్పురుషప్రభేద ఇతి, ప్రథమాతత్పురుషోనాస్తీతిచ, ప్రామాణికాః. ప్రథమాపద ముద్దిశ్య ద్వితీయాదివత్తత్పురుష విధానాభావాత్.

ద్వితీ తత్పురుషోయథా.—కృష్ణం శ్రితః కృష్ణశ్రితః గ్రామంగతో గ్రామగతః. సందుఃఖాతీతః బుభుక్షుః

తృతీయాతత్పురుషోయథా- శఙ్కులయాఖణ్డః శఙ్కులాఖణ్డః, ధాన్యేనార్థో ధాన్యార్థః, మాసేనపూర్వో మాసపూర్వః. ఏవంపితృసదృశః, వాక్కలహః, మాసావరః.

చతుర్థీతత్పురుషోయథా - కుణ్డలాయహిరణ్యం కుణ్డలహిరణ్యమ్, ద్విజాయాయంద్విజార్థః. యూపదారు.

పఞ్చమీ తత్పురుషోయథా.—చోరాద్భయం చోరభయమ్, జలాజ్జాతం జలజాతమ్, సుఖాపేతః, స్వర్గపతితః.

షష్ఠీ తత్పురుషోయథా, రాజ్ఞః పురుషో రాజపురుషః, దేవానాంపూజకః, దేవపూజకః, సీతాపతిః.

సప్తమీ తత్పురుషోయథా, అక్షేషుశౌణ్డో అక్షశౌణ్డః, స్థాల్యాం పక్వః స్థాలీపక్వః.

నఞ్తత్పురుషోయథా. శ్లో॥ తత్సాదృశ్యమభావశ్చ తదన్యత్వ_న్తదల్పతా।అప్రాశస్త్యంవిరోధశ్చ నఞర్థా షట్ప్రకీర్తితాః(క్రమేణషణ్ణాముదాహరణాని)సాదృశ్యే-బ్రాహ్మణసదృశో౽బ్రాహ్మణః,అభావే-సన్దేహస్యాభావో౽సన్దేహః తదన్యత్వే - అశ్వభిన్నో౽నశ్వః, తదల్పతాయామ్- అల్పముదర మనుదరమ్, అప్రాశస్త్యే-అప్రశస్తాః పశవో౽పశవః, విరోధే-సురవిరోధినో౽సురాః.

ప్రాదిసమాసోయథా.—ప్రాదయ ఉదాహృతాః (సూ-4) ప్రగతఆచార్యః ప్రాచార్యః, అతిక్రాన్తోమాలామతి

మాలః, అవకృష్టఃకోకిలయా అవకోకిలః, పరిగ్లానోఽ ధ్యయనాయ పర్యధ్యయనః, నిష్క్రాన్తః కౌశామ్బ్యా నిష్కౌశామ్బిః, ప్రకర్షేణాచార్యః ఇత్యాప్రాచార్యః. శోభనః పురుషః సుపురుషః, కుత్సితో రాజా కింరాజా, కుత్సితః పురుషః కాపురుషః-ఇత్యాదయః.

ఉపపద సమాసోయథా.—కుమ్భంకరోతీతి కుమ్భకారః, సోమే నేష్టవాన్ సోమయాజీ, జలాజ్జాతం జలజమ్. మన్దురాయాం జాయత ఇతిమన్దురజః, స్వాదుంకృత్వా స్వాదుఙ్కారమ్, అగ్రేభుక్త్వా,అగ్రేభోజమ్,ఇత్యాదయః.

మయూరవ్యంసకాదిసమాసోద్వివిధః,సుబన్తసమాసస్తిఙ్తసమాసశ్చేతి॥ సుబన్తసమాసోయథా।వ్యంసకశ్చాసౌమయూరశ్చమయూరవ్యంసకః, ఉదక్చావాక్చ ఉచ్చావచమ్, నిశ్చింంచప్రచితంచ నిశ్చప్రచమ్, నాస్తికిఞ్చనయస్యసః అకిఞ్చనః, నాస్తికుతోభయం యస్యసఃఅకుతోభయః॥ తిఙ్తసమాసోద్వివిధః, క్రియాపూర్వపదః, క్రియోభయపదశ్చేతి॥ ఆద్యోయథా, జహిజోడంజహిజోడమితి అభీక్ష్ణ్యేనయ ఆహ సజహిజోడః। ద్వితీయోయథా,ఖాదతమోదతేతి యస్యాంక్రియాయాం సాఖాదతమోదత, ఏహీడ ఇతియస్మిన్కర్మణి తదేహీడమ్, ఇత్యాది॥ఇతివ్యధికరణ తత్పురుషః॥

అథసమానాధికరణ తత్పురుషోద్వివిధః-కర్మధారయో ద్విగుశ్చేతి. అథకర్మధారయసమాసః.

కర్మధారయో దశవిధః, విశేషణపూర్వపదః, విశేష్య పూర్వపదః, విశేషణోభయపదః, ఉపమానపూర్వపదః, ఉపమానోత్తరపదః, సమ్భావనా పూర్వపదః, అవధారణా పూర్వపదః, భిన్నపూర్వపదః, భిన్నోత్తరపదః, లుప్తమ ధ్యమ పదశ్చేతి॥

విశేషణ పూర్వపద కర్మధారయోయథా.—నీలశ్చా సౌఘటశ్చనీలఘటః, నీలౌచతౌఘటౌచ నీలఘటౌ, నీలాశ్చ తే ఘటాశ్చనీలఘటాః, రక్తాచసాపటీచ రక్తపటీ, రక్తేచ తే పట్యౌచరక్తపట్యౌ, రక్తాశ్చతాః పట్యశ్చరక్తపట్యః, నీలఞ్చతత్ ఉత్పలఞ్చ నీలోత్పలమ్,నీలేచ తే ఉత్పలేచనీలో త్పలే,నీలానిచ తాని ఉత్పలానిచ నీలోత్పలాని;ఏవముత్తరత్ర.

విశేష్య పూర్వపద కర్మధారయోయథా.—వైయాక రణశ్చాసౌఖసూచిశ్చవైయాకరణఖసూచిః, మీమాంసక శ్చాసౌ దుర్దురూటశ్చ మీమాంసకదుర్దురూటః॥ విశేషణో భయ పదోయథా-కృష్ణశ్చాసౌసారఙ్గశ్చకృష్ణసారఙ్గః,(వర్ణ విశేషావేతౌ)స్నాతశ్చాసౌ అనులిప్తశ్చస్నాతానులిప్తః.

ఉపమాన పూర్వపదోయథా.—చన్ద్ర ఇవ ముఖం చ న్ద్రముఖమ్, ఘనఇవశ్యామః ఘనశ్యామః.

ఉపమానోత్తరపదో యథా.—పురుషో వ్యాఘ్ర ఇవ పురుషవ్యాఘ్రః. నా సింహ ఇవ నృసింహః.

సమ్భావనా పూర్వపదో యథాః—గుణ ఇతిబుద్ధిః గుణబుద్ధిః- ముఖమితిపద్మం ముఖపద్మమ్, సహ్యానగః.

అవధారణా పూర్వపదో యథా.—ముఖమేవ చన్ద్రః ముఖచన్ద్రః, విద్యైవ ధనం విద్యాధనమ్.

భిన్నపూర్వపదో యథా.—అశ్రేణయః శ్రేణయః సమ్పద్యమానాః కృతాః శ్రేణీకృతాః, కృతఞ్చ తత్ అకృతఞ్చ కృతాకృతమ్, ఏవం శుక్లీభూతః. కృష్ణీకృతః.

భిన్నోత్తరపదో యథా.—అన్యో రాజా రాజాన్తరమ్ చిదేవ చిన్మాత్రమ్. ఏవం మార్గాన్తరమిత్యాది.

లుప్తమధ్యమ పదో యథా. శాకప్రియః పార్థివః శాకపార్థివః, దేవపూజకో బ్రాహ్మణః దేవబ్రాహ్మణః.

అథద్విగుసమాసః.

సఙ్ఖ్యాపూర్వస్తత్పురుషవిశేషో ద్విగురిత్యుచ్యతే, సత్రివిధః-తద్ధితార్థద్విగుః, ఉత్తరపదద్విగుః, సమాహారద్విగుశ్చేతి

తద్ధితార్థద్విగుర్యథా - పూర్వస్యాం శాలాయాం భవః పౌర్వశాలః, షణ్ణాం మాతౄణా మపత్యం పుమాన్ షాణ్మాతురః, ద్వయోర్మాత్రోరపత్యం పుమాన్ ద్వైమాతురః, అష్టసు కపాలేషు సంస్కృతః పురోడాశః అష్టాకపాలః ఇత్యాది.

ఉత్తరపదద్విగుర్యథా.—పఞ్చ గావో ధనం యస్య సః పఞ్చగవధనః, దశసు గృహేషు ప్రవిష్టః దశగృహప్రవిష్టః.

సమాహారద్విగుర్యథా.—త్రయాణాం లోకానాం సమాహారః త్రిలోకీ, పఞ్చానాం తక్ష్ణాం సమాహారః పఞ్చతక్షీ పఞ్చతక్షం| పఞ్చానాం పాత్రాణాం సమాహారః పఞ్చపాత్రమ్. ఏవం త్రిభువనమ్, చతుర్యుగమ్, పఞ్చగవమ్ ఇత్యాదయో బోధ్యాః॥ ఇతి తత్పురుషః. *

అథ బహువ్రీహిః.

బహువ్రీహిర్పఞ్చదశవిధః; ద్విపదబహువ్రీహిః, బహుపదబహువ్రీహిః, వ్యధికరణబహువ్రీహిః, వికారబహువ్రీహిః. అభ్యాసబహువ్రీహిః, వికల్పబహువ్రీహిః. సామీప్యబహువ్రీహిః, దిగన్తరాళ బహువ్రీహిః, వ్యతిహారలక్షణ బహువ్రీహిః, సమసమ్బన్ధబహువ్రీహిః, ఉపమానపూర్వపదబహువ్రీహిః, విశేష్యపూర్వపదబహువ్రీహిః, క్రియాపూర్వపదబహువ్రీహిః, నఞ్ బహువ్రీహిః, ప్రాదిబహువ్రీహిశ్చేతి॥ తత్ర. ద్విపదబహువ్రీహిస్సప్తవిధః, ద్వితీయాబహువ్రీహిః, తృతీయాబహువ్రీహిః, చతుర్థీబహువ్రీహిః, పఞ్చమీబహువ్రీహిః, షష్ఠీబహువ్రీహిః, సప్తమీ బహువ్రీహిః, క్రియావిశేషణబహువ్రీహిశ్చేతి.

ద్వితీయా బహువ్రీహిర్యథా.—ప్రాప్త ఆనన్దోయం సః ప్రాప్తానన్దః. ఏవం ప్రాప్తకామ ఇత్యాది.

తృతీయా బహువ్రీహిర్యథా.—ఊఢోరథో యేనసః ఊఢరథః (అనడ్వాన్.) కృతకృత్యః-ధృతవస్త్రః ఇత్యాది.

చతుర్థీబహువ్రీహిర్యథా.—ఉపహృతః పశుః యస్మై సః ఉపహృతపశుః, (రుద్రః),

పఞ్చమీ బహువ్రీహిర్యథా.—ఉద్ధృత ఓదనో యస్యాః సా ఉద్ధృతౌదనా (స్థాలీ) [మ్బరః

షష్ఠీబహువ్రీహిర్యథా.—పీతమమ్బరంయస్యసః పీతా

సప్తమీ బహువ్రీహిర్యథా.—వీరాః పురుషాః యస్మిన్ సః వీరపురుషః - (గ్రామః);

క్రియావిశేషణ బహువ్రీహిర్యథా - నిర్గతా శఙ్కాయస్మిన్ కర్మణితద్యథా భవతితథా నిశ్శఙ్కమ్ - (ఏవమగ్రేపి.)

బహుపద బహువ్రీహిర్యథా ॥ ప్రియాశ్చిత్రాగావో యస్యసః ప్రియచిత్రగుః. ఏవంచిత్ర జరద్గవీకః.

వ్యధికరణ బహువ్రీహిర్యథా - కణ్ఠేకాలో యస్యసః కణ్ఠేకాలః; దణ్డపాణిః. ఇత్యాదయః.

వికారబహువ్రీహిర్యథా.—సువర్ణవికారః ఆభరణం యస్యసః సువర్ణాభరణః;

అభ్యాస బహువ్రీహిర్యథా. -త్రిరావృత్తాదశ త్రిదశాః.

వికల్ప బహువ్రీహిర్యథా ద్వౌవాత్రయోవాద్విత్రాః- పఞ్చ షడ్వా - పఞ్చషాః.

సామీప్య బహువ్రీహిర్యథా । దశానాంసమీపేయేసన్తి తేఉపదశాః ।

దిగన్తరాళ బహువ్రీహిర్యథా - దక్షిణస్యాశ్చపూర్వస్యాశ్చ దిశోర్యదన్తరాళం సాదక్షిణపూర్వా-

వ్యతిహారలక్షణ బహువ్రీహిర్యథా.—కేశేషుకేశేషు గృహీత్వేదంయుద్ధంప్రవృత్తం కేశాకేశి- బాహుభిర్బాహుభిర్ప్రహృత్యేదం యుద్ధం ప్రవర్తత ఇతిబాహూబాహవి. ఏవం ముష్టీముష్టి - దణ్డాదణ్డి.

సమసమ్బన్ధబహువ్రీహిర్యథా - పుత్రేణసహావర్తతఇతి సపుత్రః. సధనః-సవిద్యః ఇత్యాది.

ఉపమానపూర్వపద బహువ్రీహిర్యథా - చన్ద్రఇవముఖంయస్యాస్సాచన్ద్రముఖీ - సూర్యస్యప్రభేవప్రభాయస్య సః సూర్యప్రభః.

విశేష్యపూర్వపదబహువ్రీహిర్యథా- గడుగ్గకణ్ఠేయస్య సఃగడుకణ్ఠః - చక్రంపాణౌయస్యసః - చక్రపాణిః.

క్రియాపూర్వపదహుబవ్రీహిర్యథా.—అస్తిక్షీరం యస్యాస్సాఅస్తిక్షీరా (గౌః).

నఞ్ బహువ్రీహిర్యథా—అవిద్యమానంధనంయస్యసః [అధనః.

ప్రాదిబహువ్రీహిర్యథా- ప్రపతితంపర్ణంయస్మాత్సఃప్రపర్ణః - ఇతిబహువ్రీహిః.

అథ ద్వన్ద్వః

ద్వన్ద్వోద్వివిధః। ఇతరేతరయోగద్వన్ద్వః - సమాహారద్వన్ద్వశ్చేతి॥ ॥ ఇతరేతరయోగద్వన్ద్వో యథా - రామశ్చలక్ష్మణశ్చ రామలక్ష్మణౌ - రమాచవాణీచరమావాణ్యౌ - సుఖఞ్చదుఃఖఞ్చమహత్త్వఞ్చ సుఖదుఃఖమహత్త్వాని - ఏవం అర్థధర్మౌ, ధర్మార్థౌ-దమ్పతీ, జమ్పతీ - హోతా పోతా నేష్టోద్గాతారః హోతృపోతృనేష్టోద్గాతారశ్చేత్యాది.

సమాహారద్వన్ద్వో యథా — పాణీచ పాదౌచఏషాం సమాహారః - పాణిపాదమ్ - భేర్యశ్చపటహాశ్చ ఏషాం సమాహారః భేరీపటహమ్ - హస్తినశ్చ అశ్వాశ్చరథాశ్చ పాదాతాశ్చఏషాంసమాహారః-హస్త్యశ్వరథ పాదాతమ్ గజాశ్చసింహాశ్చ ఏషాంసమాహారః గజసింహమ్. ఏవంగోవ్యాఘ్రమ్-అహినకులమ్-అశ్వమహిషమ్. శీతోష్ణమ్, శీతోష్ణే. ఇత్యాది. ※ ఇతిద్వన్ద్వః. ※ పునస్సచాయంసమాసో ద్వివిధః-లుక్సమాసః అలుక్సమాసశ్చేతి- నిరూపిత ఏవలుక్సమాసః. అలుక్సమాసష్షడ్విధః- ద్వితీయాలుక్సమాసః- తృతీయా లుక్సమాసః - చతుర్థ్య లుక్సమాసః - పఞ్చమ్య లుక్సమాసః - షష్ఠ్యలుక్సమాసః - సప్తమ్యలుక్సమాసశ్చేతి - అథక్రమేణోదాహరణాని - పురందధాతీతిపురన్ధ్రి) - ఓజసాకృతమ్ - ఓజసాకృతమ్ - ఆత్మనేపద్యతఇతి ఆత్మనేపదమ్-

ప్తోకాన్ముక్తః - ప్తోకాన్ముక్తః। పశ్యతోహరతీతిపశ్యతోహరః - సరసిజాయతఇతిసరసిజమ్ - యుధిస్థిరః-యుధిష్ఠిరః-కణ్ఠేకాలోయస్యసః కణ్ఠేకాలః-ఇత్యలుక్సమాసః.

అథైకశేషవృత్తిః

శిష్యమాణానేకపదార్థకైకపదవృత్తిరేకశేషవృత్తిః-ద్వన్ద్వాపవాద ఏకశేషః - సద్వివిధః-సరూపైకశేషోవిరూపైకశేషశ్చేతి - సరూపైకశేషోయథా - రామశ్చరామశ్చ రామౌ - రామశ్చరామశ్చ రామశ్చరామాః ॥ విరూపైకశేషోద్వివిధః - ఏకార్థవిరూపైక శేషోభిన్నార్థవిరూపైకశేషశ్చేతి॥ ఏకార్థ విరూపైక శేషోయథా-వక్రదణ్డశ్చకుటిలదణ్డశ్చవక్రదణ్డౌ-కుటిలదణ్డౌవా। భిన్నార్థవిరూపైకశేషోయథా-వత్సస్యగోత్రాపత్యంపుమాన్ వాత్స్యః - వత్సస్యయువాపత్యంపుమాన్ వాత్స్యాయనః వత్సశ్చవాత్స్యాయనశ్చ వాత్స్యౌ శివాచశివశ్చశివౌ; స్వసాచ భ్రాతాచ భ్రాతరౌ।దుహితాచపుత్రశ్చపుత్రౌ - మాతాచ పితాచపితరౌ-మాతాపితరౌవా; శ్వశ్రూశ్చశ్వశురశ్చ శ్వశురౌ సచదేవదత్తశ్చతౌ । సచయశ్చ, యౌ,తౌవా। సాచదేవదత్తశ్చ తౌ । తచ్చదేవదత్తశ్చతే। ఇమేచ ఇమాశ్చఇమాః (గావః) వీప్సాయామపి క్వచిద్ద్వన్ద్వః-అహానిచదివాచ అహర్దివమ్ అహర్నిశమ్ ఇత్యాదయః॥

ఇత్యేకశేషవృత్తిస్సమాప్తా ॥ * ॥

అథ తద్ధితవృత్తిః

ప్రాతిపదికాధికారోక్త ప్రత్యయాన్త ప్రాతిపదికవృత్తిస్తద్ధితవృత్తిః ॥ ॥ తత్రాపత్యార్థక తద్ధితో యథా- రఘోరపత్యం పుమాన్ రాఘవః - దశరథస్యాపత్యం పుమాన్దాశరథిః-దితేరపత్యం పుమాన్దైత్యః-వ్యాసస్యాపత్యం పు మాన్వైయాసకిః - కన్యాయా అపత్యం పుమాన్కానీనః - వినతాయా అపత్యం పుమాన్వైనతేయః - పితృష్వసురపత్యం పుమాన్ పైతృష్వసేయః, పైతృష్వస్రీయశ్చ- రాజ్ఞోఽపత్యం పుమాన్రాజన్యః-క్షత్రస్యాపత్యం పుమాన్ క్షత్రియః - కులస్యా పత్యం పుమాన్ కులీనః-కురోరపత్యం పుమాన్ రాజా చ కౌరవ్యః-ఏవమ్ ఇక్ష్వాకోరపత్యం పుమాన్రాజా చైక్ష్వాకః * రోహిణ్యా అపత్యం రౌహిణేయః-

---

* శ్లో॥ రూఢ్యా దేశస్య రాజ్ఞశ్చ కస్యచిద్వాచకా ఇమే। అఙ్గవఙ్గాదయో ద్వ్యచ్కాః కోసలాద్యాస్తు కీర్తితాః ॥ ౧ ॥ తస్య రాజన్యపత్యేఽపి సుజసోర్దృశ్యతే భిదా । తథావిధానాం శబ్దానాం రూపభేదోఽత్ర కథ్యతే ॥ ౨ ॥ అఙ్గస్య రాజా చాఙ్గస్యాప్యఙ్గాపత్యం పుమానపి । రాజానావఙ్గౌ త్వపత్యాని పుమాంసశ్చైవమూహ్యతామ్ ॥ ౩ ॥ అఙ్గ అఙ్గౌ జసి త్వఙ్గా బహుత్వే ప్రత్యయస్య లుక్। రాజాపత్యవివక్షాయాం న స్త్రియాం త్వేష నిర్ణయః ॥ ౪ ॥ వాఙ్గో వాఙ్గౌ వఙ్గాస్సైంహస్సైంహౌ స్మృతాస్సింహాః। కౌరవ్యః కౌరవ్యౌ కురవస్సన్తి చైవమన్యేఽపి ॥ ౫ ॥ మాత్స్యో మత్స్యా ఏవం పౌరవ్యః పూరవో ద్వ్యక్షి

ఉపగోరపత్యం పుమాన్ ఔపగవః। కులటాయా అపత్యం కౌల టినేయః. కౌలటేరః * గర్గస్యగోత్రాపత్యం పుమాన్ గార్గ్యః-అపత్యాని పుమాంసః గర్గాః-ఏవం వత్సా ఇత్యాదిః. గర్గస్యయువాపత్యం పుమాన్ గార్గ్యాయణ ఇత్యాదిః.

చాం-షు॥ శైద్యశ్చైదయ ఏవం పాణ్డవస్తు పాణ్డవాః ప్రోక్తాః ॥ ౬ ॥ తస్యాయమితిపక్షే ఏయామపి తే పాణ్డవాస్త్రయః। పాఞ్చాలస్తు పఞ్చాలాస్తే చాశ్మకస్త్వశ్మకాశ్చ ॥ ౭ ॥ అన్యేప్యేవం చ స్పష్టాస్సౌవీరస్త్వథ సౌవీరాః। నైషధో నిషధాస్తే సౌరమసో జనితు సూరమసాః ॥ ౮ ॥ ఆఙ్గాద్యశ్చాఙ్గాదాస్తే కౌసల్యస్తు కోసలా అపిచ। మాగధస్తే మగధాశ్చాప స్త్యేష్వేవ త్రయశ్చాపి ॥ ౯ ॥ ప్రాత్యగ్రథిరేకత్వే తేతు ప్రత్యగ్రథాజ్ఞేయాః ॥ ౧౦ ॥ స్యాత్కాలకూటిరేకస్తు కలకూటా ఏవమన్యేపి ॥ ౧౧॥

* శ్లో॥ అథగోత్రమపత్యస్య పౌత్రప్రభృతి కథ్యతే ॥ గర్గస్యగోత్రాపత్యస్య మనాగ్గార్గ్యో జనీరుచ్యతే ॥ ౧ ॥ తేగర్గా బైదా ఉర్వాశ్చ వాత్స్యోఽపత్యాని వత్సాస్స్మృతాః। బైదో బిదాశ్చ వాత్స్యో వత్సా ఏవ మహాహ్యతామ్ ॥ ౨ ॥ కౌణ్డాయనస్తు కుణ్డాయనాస్త్వద్రణాగా అత్రిస్యాత్స్త్రైమిత్రేయో మిత్రయవా ఆత్రేయశ్చాత్రయస్తథా ॥ ౩ ॥ భార్గవో భృగవస్తద్వత్కౌత్సస్తు కుత్సాః ప్రకీర్తితాః। ఆఙ్గిరసశ్చాఙ్గిరసో గౌతమో గోతమా అపి ॥ ౪ ॥ ఆగస్త్యోగస్త్యశ్చైవ కౌణ్డిన్యస్తు కుణ్డినాస్తథా। ఆర్జునిశ్చార్జునాయా ధిష్ఠిరిశ్చైవ యుధిష్ఠిరాః ॥ ౫ ॥ ఏష షవిధినా లోమ్నోపత్యాకారవత్ । అపత్యముడులోమ్న స్స్యాదౌడులోమిస్తు తేపునః ॥ ౬ ॥ ఉడులోమా బహుత్వే స్యురేవం కేచిద్విశేషగాః॥ యథా ఔడులోమిః ఔడులోమీ ఉడులోమాః హే ఔడులోమే హే ఔడులోమీ హే ఉడులోమాః। ఔడులోమిమ్ ఔడులోమీ ఉడులోమాన్। ఏవం రీత్యా రూపాణి బోధ్యాని.

అపత్యార్థకః = కపోతస్యాపత్యం కాపోతాయనః స్త్రీ -
ర్యార్థకం ... సూక్తార్థకః ఋగ్భ్యో ... స్వస్త్యేన
యుక్తం ... సౌక్తమ్ ... స్తోత్రార్థకః ... స్వస్తి
స్తోత్రార్థకః ... పశ్వోసదృశ్యం వా ... ఉశనస
సాదృశ్యం సామ ఔశనమ్, ఔశనసమ్ । పరివృతార్థ-
కః = వస్త్రైః పరివృతో వాస్త్రో రథః - శరావైః పరివృతః శా-
రావో రథః । శయనార్థకః = ప్రతిచే శేతే ప్రాతీచికః ।
సంస్కృతార్థకః = దధ్నా సంస్కృతం దాధికమ్ - ఉదశ్విత్
సంస్కృతం ఔదశ్వితమ్ - ఉదశ్విత్సంస్కృతా ... । అ-
ధికరణార్థకః = పౌషీ పౌర్ణమాసీ అస్మిన్నితి పౌషో
మాసః - ఫాల్గునీ పౌర్ణమాసీ అస్మిన్నితి ఫాల్గునికః, ఫా-
ల్గునో మాసః - ఏవం శ్రావణికః, శ్రావణః - కార్తికికః, కా-
ర్తికః - చైత్రికః, చైత్రః । దేవతార్థకః = ఇన్ద్రో దేవ-
తాఽస్యేతి ఐన్ద్రం హవిః । భ్రాత్రర్థకః = పితుర్భ్రాతా
పితృవ్యః - మాతుర్భ్రాతా మాతులః । పితుః పితా పితామహః -
మాతుః పితా మాతామహః । సమూహార్థకః = శుకానాం
సమూహః శౌకమ్ - గర్భిణీనాం సమూహః గార్భిణమ్ - యువ-
తీనాం సమూహః యౌవతమ్, యౌవనమ్ - జనానాం స-
మూహో జనతా - ఏవం గ్రామతా - బన్ధుతా - గజతా - సహా-
యతా - రాజన్యకమ్ - వార్ధకమ్ - బ్రాహ్మణానాం సమూ-
హః బ్రాహ్మణ్యమ్ - ఇత్యాది । అభ్యాసవిద్యార్థకః = వ్యాకర

ణమధీతే వేత్తివా, వైయాకరణః - ఏవంనైయాయికః. పౌరాణికఇత్యాది | సాధ్వర్థకః = శరణేసాధుఃశరణ్యః| శైషికార్థకోయథా-చక్షుషాగృహ్యతేచాక్షుషంరూపమ్- శ్రావణశ్శబ్దః - అశ్వైరుహ్యతే ఆశ్వోరథః - గ్రీవాయాం అలఙ్కారః గ్రైవేయకః - దివిభవందివ్యమ్- ప్రాచ్యమ్- అమా (సహ) తిష్ఠతీతిఅమాత్యః - ఏవంక్వత్యః - ఇహత్యః - తతస్త్యః - తత్రత్యః - నిత్యః - తస్యాయన్తదీయః భవతశ్ఛాత్రః భావత్కః - భవదీయః - భావతః - అరణ్యే భవ ఆరణ్యకః - పరస్యేదంపరకీయమ్ - జనకీయమ్ - రాజకీయంస్వకీయమిత్యాది - యువయోర్యుష్మాకంవా అయం యుష్మదీయః - అస్మదీయః - యౌష్మాకీణః - ఆస్మాకీనః- యౌష్మాకః - ఆస్మాకః - తవమమవా అయంతావకీనః- తావకః - మామకీనః - మామకః - త్వదీయః - మదీయః- మాసేభవం మాసికమ్- సాంవత్సరికమ్-ప్రావృషిభవఃప్రావృషేణ్యః- వర్షాసుసాధు వార్షికమ్- పథిజాతః పన్థకః- సైన్ధవః- కోశేసమ్భూతంకౌశేయమ్- మాసేదేయమృణం మాసికమ్-వనేభవఃవన్యః-దిశిభవందిశ్యమ్- గాంభీర్యమ్ - అధ్యాత్మేభవం ఆధ్యాత్మికమ్-ఆధిదైవికమ్. ఆధిభౌతికమ్-ఇహలౌకికమ్ పారలౌకికమ్|| తీర్థాదాగతస్తైర్థకః- పిత్ర్యమ్- పైతృకమ్-మక్షికాభిఃకృతంమాక్షికమ్-(మధు)|అధికృత్యకృతగ్రన్థార్థకః = శకున్తలామధికృత్యకృతోగ్రన్థశ్శాకున్త

లః । ప్రోక్తార్థకః=పాణినినా ప్రోక్తమధీతే వా పాణి
నీయమ్। సమ్బన్ధసామాన్యార్థకః=దశరథస్యాపత్యం దాశరథిః-
పృథాయా అపత్యం పార్థః. ఉపగోరిదమ్ ఔపగవమ్-వికా
రార్థకః=మయూరస్య వికారో అవయవో వా - మాయూ
రః మయూరమయశ్చ - గోర్గపురీషం గోమయమ్ - గోర్వి
కారః గవ్యమ్. పయసో వికారః పయస్యమ్ - జతునో వికా
రః జాతుషమ్, ఏవం త్రాపుషమ్।సోఽస్యేత్యర్థకః=భరతా
యోద్ధారోఽస్య సజ్గ్రామస్య భారతః-పఙ్క్తిరాదిరస్యేతి
పాఙ్క్తః ప్రగాథః । పృచ్ఛత్యర్థకః=సుస్నాతం పృచ్ఛతి
సౌస్నాతికః । తరణార్థకః = నావా తరతి నావికః । చర
త్యర్థకః= రథేన చరతి రథికః । జీవత్యర్థకః = ధనుషా జీవతి
ధానుష్కః । రక్షత్యర్థకః=సమాజం రక్షతి సామాజికః।ని
ర్వృత్తార్థకః = అక్షద్యూతేన నిర్వృత్తమాక్షద్యూతికం
వైరమ్- కృత్యా నిర్వృత్తం కృత్రిమమ్ - పక్త్యా నిర్వృ
త్తం పక్త్రిమమ్- పాకేన నిర్వృత్తం పాకిమమ్- త్యాగిమ
మ్- యాచితేన నిర్వృత్తం యాచితకమ్- అపమిత్య నిర్వృత్త
మాపమిత్యకమ్। శబ్దకర్త్రర్థకః=శబ్దం కరోతి శాబ్దికః । ధ
ర్మం చరతీత్యర్థకః = ధర్మం చరతి ధార్మికః, అధర్మం చరతి
ఆధర్మికః । ప్రహరణార్థకః=ధనుః ప్రహరణ మస్య ధాను
ష్కః, ఏవమాసికః, పారశ్వధికః, శాక్తీకః, యాష్టీకః,
అస్తీత్యాద్యర్థకః = అస్తి పరలోక ఇత్యేవం మతిర్యస్య స ఆ

స్తికః- నాస్తిపరలోక ఇత్యేవం మతిర్యస్య స నాస్తికః - దిష్టమితిమతిర్యస్య స దైష్టికః। శీలమిత్యర్థకః = అపూపభక్షణం శీలమస్య ఆపూపికః- కర్మశీలః కార్మ ఇత్యాది। నిర్మితాద్యర్థకః = ఉరసా నిర్మిత ఔరసః పుత్రః। గవేహితం గవ్యమ్, ఆత్మనేహితమాత్మనీనమ్, విశ్వజనీనమ్, రాజభోగీనః, సర్వస్మైహితం సార్వం సర్వీయమిత్యాది। తద్వహత్యాద్యర్థకః= రథం వహతి రథ్యః, యుగం వహతి యుగ్యః, ధురం వహతి ధుర్యః, ధౌరేయః, ధురీణశ్చ - శకటం వహతి శాకటః, నావా తార్యం నావ్యమ్, విషేణ వధ్యః విష్యః, తులయా సమ్మితం తుల్యమ్- ధర్మాదనపేతం ధర్మ్యమ్ ఏవం పథ్యమ్, అర్థ్యం, న్యాయ్యమిత్యాది॥ తస్యేశ్వర స్తత్రవిదిత ఇత్యర్థకః= సర్వభూమే రీశ్వర స్సార్వభౌమః, సర్వభూమౌ విదిత స్సార్వభౌమః। క్రీతార్థకః= నిష్కేణ క్రీతం నైష్కికమ్, శతేన క్రీతం శతికం, శత్యమ్, ద్విశతేన క్రీతం ద్విశతికమ్, పఞ్చభిః క్రీతః పఞ్చకః। అర్హార్థకః = దణ్డమర్హతి దణ్డ్యః, అర్ఘ్యః, వధ్యః। సతుల్యమిత్యర్థకః= బ్రాహ్మణేన తుల్యం బ్రాహ్మణవత్ (అధీతే)। తత్రేవ తస్యేవేత్యర్థకః= మథురాయామివ మథురావత్ (స్రుఘ్నే ప్రాకారః) చైత్రస్యేవ చైత్రవత్॥ తస్య భావ ఇత్యర్థక తద్ధితో యథా - గోర్భావః గోత్వం, గోతా- దృఢస్యభావః దార్ఢ్యం, ద్రఢిమా- బ్రాహ్మణస్యభావః బ్రాహ్మణ్యమ్- గురోర్భావః గౌరవమ్- గుర

త్వం, గరిమా- రాజ్ఞో భావః కర్మ వా రాజ్యమ్- శ్రోత్రియస్య భావః శ్రౌత్రమ్, అర్హతో భావః ఆర్హన్తీ- అయథాతథాభావః అయథాతథ్యమ్, అయాథాతథ్యమ్, పౌరోహిత్యమ్, దూత్యమ్- సఖ్యమ్, శౌచమ్, కౌశల్యమ్, కౌశల మిత్యాది॥ తదస్య సఞ్జాతమిత్యర్థకః = తారకాస్సఞ్జాతా అస్య తారకితం నభః। తదస్య ప్రమాణ మిత్యర్థకః = ఊరూ ప్రమాణమస్య ఊరుద్వయసమ్, ఊరుదఘ్నమ్, ఊరుమాత్రమ్। పరిమాణార్థకః = యత్పరిమాణమస్య యావాన్, ఏవం తావాన్, ఏతావాన్, కియాన్, ఇయాన్, సఙ్ఖ్యాయాస్తు కతి, కియన్తః। అవయవార్థకః = పఞ్చ అవయవా అస్య పఞ్చతయమ్, ఏవం ద్వితయం, ద్వయమిత్యాది। పూరణార్థకః = పఞ్చానాం పూరణః పఞ్చమః, ఏవం షష్ఠః, ద్వితీయః, వింశతితమ ఇత్యాది। తదస్యాస్త్యస్మిన్నిత్యర్థకః = లక్ష్మీరస్యాస్త్యస్మిన్వా స్తీతి లక్ష్మీవాన్, గోమాన్, దణ్డవాన్, దణ్డీ, ఏవం యశస్వీ, యశస్వాన్, కేశీ, కేశవాన్, కేశికః, కేశవః, తున్దిలః, వత్సలః, వాగ్మీ, అహంయు రిత్యాది। అతిశయార్థకః = అయమనయో రతిశయేన లఘుః లఘుతరః లఘీయాన్, అయమేషామతిశయేన లఘుః, లఘుతమః, లఘిష్ఠః, అతిశయేన విజయతే విజయతేతరామ్, విజయతేతమామ్, అతిశయేన ప్రశస్యః శ్రేయాన్, శ్రేష్ఠః, జ్యాయాంశ్చ, అతిశయేనాన్తికః నేదిష్ఠః, నేదీయాన్, అతిశయేన స్థూ

లః స్థవిష్ఠః స్థవీయాన్- అతిశయేన గురుః-గరిష్ఠః, గరీయాన్ అతిశయేన ప్రియః ప్రేష్ఠః-ప్రేయాన్ | ప్రశంసార్థకః=ప్రశస్తః పటుః పటురూపః, ప్రశస్తం పచతి పచతిరూపమ్, ప్రశస్తా మృత్, మృత్స్నా-మృత్సా| ఈషదసమాప్తావిత్యర్థకః= ఈషదూనో విద్వాన్, విద్వత్కల్పః, విద్వద్దేశ్యః, విద్వద్దేశీయః, ఈషదూనః పటుః బహుపటుః పటుకల్పః, పటుప్రకారః పటుజాతీయః | అజ్ఞాతార్థకః=కస్యాయమశ్వోఽశ్వకః| శీలార్థకః=తూష్ణీంశీలః తూష్ణీకః| అనుకమ్పాద్యర్థకః=అనుకమ్పితః పుత్రః పుత్రకః, కుత్సితోఽశ్వోఽశ్వకః, అశ్వేవ ప్రకృతిః అశ్వకః; ఏవం వ్యాఘ్రికః, శైలకః, స్థూలకః, అణుక ఇత్యాది| క్రియాభ్యావృత్త్యర్థకః=పఞ్చవారాన్ కురుతే పఞ్చకృత్వః బహుకృత్వ ఇత్యాది | తత్ప్రకృతవచనార్థకః = ప్రాచుర్యేణ ప్రస్తుత మన్నమన్నమయమ్- ఏవమపూపమయమ్ | తాదర్థ్యార్థకః = పితృదేవతాభ్యో పితృదేవత్యమ్, పాదార్థముదకం పాద్యమ్; ఏవమర్ఘ్యమ్, ఆతిథ్యమిత్యాది| స్వార్థకః = ప్రజ్ఞ ఏవ ప్రాజ్ఞః, మృదేవ మృత్తికా | అభూతతద్భావార్థకః= అకృష్ణః కృష్ణస్సమ్పద్యతే తం కరోతి కృష్ణీకరోతి. శుచీభవతి-శ్రేణీస్యాత్| బహ్వల్పార్థకః=బహూని దదాతి బహుశః, అల్పశః | పరివాపణార్థకః=ముణ్డనేన సంస్కరోతి మద్రాకరోతి, ఏవం భద్రాకరోతీత్యాదయో బోధ్యాః|| (ఇతి తద్ధితవృత్తి సఙ్గ్రహః.

—❊ అథకృద్వృత్తిః ❊—

తత్రధాత్వధికారోక్తప్రత్యయాన్తప్రాతిపదికవృత్తిర్గి కృద్వృత్తిః - ధాతోరేవ కర్తరి కర్మణి భావే చ కృత్ప్రత్యయాభవన్తిః తత్రసకర్మకేభ్యోధాతుభ్యః కర్మణికర్తరిచ- అకర్మకేభ్యోధాతుభ్యోభావేకర్తరిచేతిజ్ఞేయమ్॥

కృద్వృత్తిర్ద్వివిధా। కారకకృద్వృత్తిః-భావకృద్వృత్తిశ్చేతి॥ తత్రకారకకృద్వృత్తిష్షడ్విధా ॥ శ్లో॥ కర్తాచ కర్మ కరణంసమ్ప్రదానంతథైవచ । అపాదానాధికరణే ఇతి షట్కారకాణివై॥ క్రమేణోదాహరణాని-కర్తృకారకకృద్వృత్తిర్యథా. కరోతీతికర్తా - కుమ్భంకరోతీతి కుమ్భకారః . వసతీతివాస్తవ్యః - నర్తయతీతినర్తకః - ప్రతిష్ఠతఇతి ప్రష్ఠోగౌః- ఆత్మానంబిభర్తీతిఆత్మంభరిః- అనాఢ్యఆఢ్యోభవతీతి ఆఢ్యంభవిష్ణుః- శ్రయతీతిశ్రితః శ్రితవాన్ - పచతీతిపచన్ పచమానః-స్పృహయతీతి స్పృహయాలుః - ఏవందయాలుః - శయాలుః - కర్తుమిచ్ఛతీతి చికీర్షుః- వేత్తీతివిద్వాన్ - శాస్త్రంకరోతీతిశాస్త్రకృదిత్యాది.

కర్మకారకకృద్వృత్తిర్యథా,—రక్ష్యతఇతిరక్షణీయఃరక్షితవ్యః రక్ష్యః-త్వయావామయావా. ఏవంపచనీయగపక్తవ్యగపాక్యః- తారియతఇతితారితః. తారిణః- క్షేతుంశక్యం క్షయ్యం - జేతుంశక్యంజయ్యమ్ - దుఃఖేనాధిగన్తుమశక్యః దుర్గః- సుఖేనలభ్యత ఇతిసులభ ఇత్యాది.

కరణకారకకృదన్తప్రత్యయా— స్నాన్త్యనేనేతి స్నానీయమ్=చూర్ణమ్| వహన్త్యనేనేతి వహ్యం = శకటం | సఞ్చరన్త్యనేన సఞ్చరః=మార్గః| అపహ్రియన్తే౽నేన వ్యాధ్యాదిరిత్యపాహారః| ఆనీయన్తే మత్స్యాదయో౽నేనేత్యానాయః | స్తమ్బాన్హన్యతే ఇతి స్తమ్బఘ్నః స్తమ్బఘనః||

సమ్ప్రదానకారకకృదన్తప్రత్యయా -దీయతే౽స్మై దానీయో విప్రః| గాం హన్తి తస్మై గోఘ్నః (అతిథిః)

అపాదానకారకకృదన్తప్రత్యయా- బిభేత్యస్మాదితి భీమః- భీష్మః భయానకః వహ ఇత్యాది.

అధికరణకారకకృదన్తప్రత్యయా | జలాని ధీయన్తే౽స్మిన్నితి జలధిః- అధీయతే౽స్మిన్నిత్యధ్యాయః | గావో దుహ్యన్తే౽స్యామితి గోదోహనీ స్థాలీ- గావశ్చరన్త్యస్మిన్నితి గోచరః|

అథ భావకృదన్తప్రత్యయా ఉదాహ్రియన్తే|| భూయత ఇతి భవ్యం-భవనీయం-భవితవ్యం-భవనం-భూతిః - భావః- బ్రహ్మణో భావో బ్రహ్మభూయమ్- సన్నసం సన్నద్ధుః- స్నాతం జయః- స్తుతిః- శ్రుతిః- అన్వేషణా- శయనం శాయికా-దుష్కరః - సుకరః-భోజనా[illegible] భోక్తుమ్- ఏవం త్యక్తుం గన్తుం యాతుం - భోజనానోత్తేక[illegible] భుక్త్వా- త్యక్త్వా - గత్వా విధాయ-ఆగత్య- వి[illegible] ప్ర[illegible] వ్యాయమ్య- ఉత్థాయ శయ్యోత్థాయమ్ - అనుదంస[illegible] = స్మారంస్మారమ్ - శ్రావంశ్రావమ్ - స్వాదుంకృత్య స్వాదుంకారమ్ - ముష్టిం గృహీత్వా

ముష్టిగ్రాహమ్-ముష్టితోగృహీత్వాముష్టితోభావమ్ - నానాభూత్వానానాభూయ-నానాభావమ్ - తూష్ణీంశబ్దేపిపపదేష్వేవమ్॥ ఇతి కృదన్తవృత్తిసఙ్గ్రహః॥

—* అథ సనాద్యన్తధాతువృత్తిః *—

సనాదిప్రత్యయాన్తధాతువృత్తిః సనాద్యన్తధాతువృత్తిః। సా ద్వాదశధా ॥ శ్లో ॥ సన్క్యచ్కామ్యచ్క్యఙ్క్యషోథాచారక్విబ్ణిజ్యఙౌతథా । యగాయ ఈయఙ్ణిఙ్చేతి ద్వాదశామీసనాదయః ॥ తత్రసన్వృత్తిః - పఠితుమిచ్ఛతిపిపఠిషతి, భవితుమిచ్ఛతి బుభూషతి। కర్తుమిచ్ఛతిచికీర్షతి అత్తుమిచ్ఛతిజిఘత్సతి । ఏవందాతుమిచ్ఛతిదిత్సతి,దిత్సతే । గ్రహీతుంజిఘృక్షతి । గన్తుంజిగమిషతి । ఆప్తుంఈప్సతి । హాతుంజిహాసతి । రన్తుంరిరంసతే। శ్రోతుంశుశ్రూషతే। పతితుం పిపతిషతి, స్వార్థే-తు-కిత-చికిత్సతి । క్యజ్వృత్తిః పుత్రమాత్మన ఇచ్ఛతిపుత్రీయతి । రాజానమాత్మన ఇచ్ఛతిరాజీయతి। గిరమాత్మనఇచ్ఛతి గీర్యతి। ఏవంపూర్యతి, త్వద్యతి, యుష్మద్యతీత్యాది. కామ్యజ్వృత్తిః = పుత్రమాత్మన ఇచ్ఛతిపుత్రకామ్యతి - యశఆత్మన ఇచ్ఛతియశస్కామ్యతి , ఏవంసర్పిష్కామ్యతి , కిం కామ్యతీత్యాది ॥ క్యఙ్వృత్తిః—కృష్ణఇవాచరతికృష్ణాయతే_ కష్టాయ క్రమతేకష్టాయతే - తపశ్చరతి తపస్యతి సుఖంవేదయతె సుఖాయతె, విద్వానివాచరతివిద్వాయతె, విద్వస్యతె, కుమారీవాచరతి కుమారాయతే

హారిణీవాచరతిహారితాయతే- అప్సరాయతఇత్యాది॥ క్యష్ వృత్తిః—అలోహితఃలోహితఇవాచరతిలోహితాయతి-లోహితాయతే-పటుపటాయతి-తె॥ఆచారక్విబ్వృత్తిః—కృష్ణ ఇవాచరతికృష్ణతి- మాలేవాచరతిమాలాతి। కవిరివకవయతి రాజేవరాజానతి। పితేవపితరతి। భూరివభవతి॥ ణిజ్వృత్తిః—సత్యంకరోత్యాచష్టేవాసత్యాపయతి -(తె)। సేనయాభియాతి, అభిషేణయతి-(తె)।లోమాన్యనుమార్ష్టి అనులోమయతి- (తె)! అశ్వేనాతిక్రామతి అశ్వయతి - (తె)। కంసవధమాచష్టేకంసంఘాతయతి-(తె)। అసినాహన్తిఅసయతి - (తె)। భవన్తంప్రేరయతిభావయతి - (తె)॥ హస్తౌనిరస్యతిహస్తయతి - (తె)॥ స్వార్థేపిచోరయతి-(తె)। యఙ్వృత్తిః —పునఃపునఃఅతిశయేనవాభవతిబోభూయతే। ఏవంబెభిద్యతే। రోదీయతే। వరీవృశ్చ్యతె ఇత్యాది॥ యక్వృత్తిః—కణ్డూయతి - తె; ఏవంసుఖ్యతి, మహీయతె, తిరస్యతి, ఉపస్యతి, సమరయతీత్యాదయః॥ ఆయవృత్తిః.—గోపాయతి-ధూపాయతి(స్వార్థే)॥ ఈయఙ్వృత్తిః—ఋతీయతె (స్వార్థె)।ణిఙ్వృత్తిః—పుచ్ఛముదస్యతిఉత్పుచ్ఛయతే। భాణ్డానిసమాచినోతిసమ్భాణ్డయతే। చీవరాణ్యార్జయతిపరిధత్తేవాసఞ్చీవరయతె(భిక్షుః)। హస్తౌనిరస్యతిహస్తయతె।స్వార్థేతుకామయతె॥ ఇతిసనాద్యన్తధాతువృత్తిః॥

విభక్త్యర్థప్రబోధేన పణ్డితో జాయతే జనః । తస్మాత్తే ప్రతిపాద్యన్తే విభక్త్యర్థా ఇహాధునా ॥ విభక్తిర్ద్వివిధా, సుబ్విభక్తిస్తిఙ్విభక్తిశ్చేతి । తత్ర సుబ్విభక్తిరుదాహృతా (పు- ౨౦ - ౨౧) ౧-ఉక్తకర్మకర్త్రాదౌ స్వార్థే ప్రథమా, సమ్బోధనేపి ప్రథమా । ౨- అనుక్తే కర్మణి ద్వితీయా । ౩- అనుక్తే కర్తరి కరణే చ తృతీయా । ౪ - అనుక్తే సమ్ప్రదానే చతుర్థీ । ౫ - అనుక్తే అపాదానే పఞ్చమీ । ౬ - సమ్బన్ధార్థే షష్ఠీ । అనుక్తే అధికరణే సప్తమీ । ఆసామ్,, రామో జనార్ధ సైగకీర్త్యై దారిద్ర్యాన్నగరే పితుః । రక్షత్యాలోచ్య శాస్త్రార్థం ధర్మజ్ఞో రాజసత్తమ" ఇత్యత్ర క్రమేణోదాహరణాని వక్ష్యామః । తత్ర తావత్తిఙ్విభక్త్యర్థాః । క్రియావాచినో భ్వాదయో ధాతవః । (సర్వేపి సకర్తృకాః) తే ద్వివిధాః । సకర్మకా అకర్మకాశ్చ ॥ తత్ర సకర్మకేభ్యో ధాతుభ్యః కర్మణి కర్తరి చ, అకర్మకేభ్యో భావే కర్తరి చ, లడాదయస్స్యుః । తే తు దశవిధాః । లట్-లిట్-లుట్-లృట్-లేట్-లోట్ లఙ్-లిఙ్-లుఙ్-లృఙ్ ఇతి ॥ శ్లో॥ లడ్వర్తమానే లేడ్వేదే భూతే లుఙ్లఙ్లిటస్తథా । విధ్యాశిషోస్తు లిఙ్లోటౌ లృట్ లృఙ్ లుట్ చ భవిష్యతి ॥ ఏషాం దశ లకారాణామపి * తిఙాదేశో భవతి తిఙ్ తు ప్రత్యాహారేణ బోధ్యః. (సూ॥౨॥-పు-౨)

---

* తిప్తస్ఝిసిప్థస్థమిబ్వస్మస్తాతాంఝథాసాథాంధ్వమిడ్వహిమహిఙ్ ॥ పా-౩-౪-౭౮ ॥ ఏతేఽష్టాదశలాదేశాస్స్యుః. ఏషు షట్సు త్రిశః క్రమాదేకైకస్మిన్ త్రికే ఏకవచనద్వివచనబహువచనసంజ్ఞా జ్ఞేయా.

పురుషః.	ఏ.	ద్వి.	బ.	సఞ్జ్ఞా
ప్రథమః=	తిప్	తస్	ఝి.	ఇదన్త్రిబాదినవకం పరస్మైపదసఞ్జ్ఞకంభవతి.
మధ్యమః=	సిప్	థస్	థ.	
ఉత్తమః=	మిప్	వస్	మస్	
ప్రథమః=	త	ఆతాం	ఝ	ఇదన్తాదినవకమాత్మనెపదసఞ్జ్ఞకంభవతి.
మధ్యమః=	థాస్	ఆథామ్	ధ్వమ్	
ఉత్తమః=	ఇట్	వహి	మహిఙ్	

తిఙుక్తైకర్తరికర్మణిచ అస్మదిప్రయుజ్యమానే అప్రయుజ్యమానేఽపిఉత్తమః । తిఙుక్తైకర్తరికర్మణిచ యుష్మదిప్రయుజ్యమానేఽప్రయుజ్యమానేఽపిమధ్యమః । (శేషెప్రథమః) అస్మద్యుష్మద్భిన్నతిఙుక్తకర్తరికర్మణిచరామాదిరూపేప్రయుజ్యమానేఅప్రయుజ్యమానేచప్రథమః । యథారక్షపాలనఇత్యస్మాత్కర్తరితిఙ్ ॥ రక్షతిరామోజనాన్ - అత్రతిఙుక్తైకర్తరిరామె (ఉక్తకర్మకర్త్రాదౌస్వార్థేప్రథమా) ఇత్యనేన'రామ'ఇత్యత్రప్రథమావిభక్తిః ॥ జనానిత్యత్రరక్షతీతితిఙాకర్మణోఽనుక్తత్వాత్ (అనుక్తైకర్మణిద్వితీయా) ఇత్యనేనద్వితీయావిభక్తిః । ఏవంరామారక్షతః విప్రంవిప్రౌవిప్రాన్వా : రామారక్షన్తివిప్రంవిప్రౌ విప్రాన్వేత్యాదిబోధ్యమ్ ॥ ఇతికర్తరిప్రయోగః ** । రామేణరక్ష్యతే

** (౧) అకర్మకకర్తరిప్రయోగః । (౨) సకర్మకకర్తరిప్రయోగః । (౩) కర్మణిప్రయోగః । (౪) ద్వికర్మకకర్తరిప్రయోగః। (౫) ద్వికర్తృకకర్తరిప్రయోగః। (౬) ద్వికర్తృకకర్మణిప్రయోగః।

జనఇత్యత్రతిఙాకర్మణ ఉక్తత్వాత్ (ఉక్తేకర్మకర్త్రాదౌప్రా స్యార్థేప్రథమా) ఇత్యనేనజనఇత్యత్రప్రథమా। యదాకర్మ ఉక్తంతదాకర్తురనుక్తత్వాత్ (అనుక్తే కర్తరికరణేచ తృతీయా) అనేనరామేణేత్యత్ర తృతీయా- హేరామ త్వంరక్షసివిప్రంవిప్రౌవిప్రాన్- ఏవమ్ అహంరక్షామిః త్వాంరక్ష్యసేరామేణరామాభ్యాం రామైస్త్వయామయా వా- ఏవమ్ అహంరక్ష్యే ఇత్యత్రచక్రమేణతిఙాకర్తృకర్మణోరుక్తత్వాత్ (తిఙుక్తేకర్తృకర్మణి యుష్మదస్మదీ,, ప్రయుజ్యమానే- ప్రయుజ్యమానేపి ఇత్యనేనమధ్యమోత్తమపురుషౌభవతః అనుక్తేసఙ్ఖ్యాని యమానాస్త్రీతి ద్వివచన బహువచనాన్త్రప్రయోగఉపపద్యతే। "హేరామ" ఇత్యత్ర (సమ్బోధనేపిప్రథమా) ఇత్యనేనసమ్బోధన ప్రథమావిభక్తిః - ఇతి కర్మణి॥ రామేణత్వయా మయావాభూయతే, అత్రభా

---

(౭) ద్వికర్మకకర్మణిప్రయోగః। (౮) కర్మకర్తరిప్రయోగః। (౯) భావేప్రయోగ ఇతిప్రయోగానవ॥ ఏషాంక్రమేణోదాహరణానిబోధ్యాని. యథా.—(౧) రామోవిరాజతే (౨) రామోభూమణ్డలముపాలయత్ (౩) ఉపార్జితాచరామేణకీర్తిరన్యాదృశీభువి (౪) రామశ్చస్మోహదశగ్రీవం పరలోకమనీనయత్ (౫) బద్ధయామాసకపిభిస్సేతుంసీతాసరిత్పతియమ్ (౬) వాయుపుత్రేణరామేణలఙ్కాకాశిపతేః స్వసాత్ (౭) ప్రాప్యజానకీశేనత్రివిష్టపమనాయిచ (౮) వసుదేవేనదేవకీ స్సంస్మారితోగుణైః। పూజ్యతేచస్వయంరామో (౯) రామచన్ద్రేణభూయతే॥ ఏవంబాలప్రబోధార్థంప్రయోగానవకీర్తితాః॥

వేలకారః । భావోనామధాత్వర్థః । సఏవతిఙుక్తః । అత్ర యుష్మదస్మద్భ్యాం సామానాధి కరణ్యాభావాన్నమధ్య మోత్తమౌ।కింతుప్రథమపురుషఏవ(శేషేప్రథమ)ఇత్యత్రమ ధ్యమోత్తమయోరవిషయే ప్రథమఇతివ్యాఖ్యానాత్ “న కేవ లాప్రకృతిః ప్రయోక్తవ్యానాపి కేవలాః ప్రత్యయా” ఇతిప్ర థమ పురుషైకవచన మాత్రస్య సాధుత్వార్థత్వాచ్చేతి ॥ రామేణేత్యాదౌ (అనుక్తేకర్తరికరణేచేతి) కర్తరితృతీయా॥ పూర్వోక్త పద్యేధనైరి త్యత్రధనానాంరక్షణ సాధనత్వా త్కరణేతృతీయా॥ ఏవంరామోజనాన్ధనైరిత్యత్ర ప్రథమా దయోబోధ్యాః । కీర్త్యై-ఇత్యత్రక్రియయా యమభిప్రైతి ససమ్ప్రదాన మిత్యుక్తత్వాత్ (అనుక్తేసమ్ప్రదానేచతుర్థీ) ఇత్యనేనచతుర్థీవిభక్తిః । దారిద్ర్యాత్-ఇత్యత్రఅనుక్తే అపా దానేపఞ్చమీ, ఇత్యనేన పఞ్చమీవిభక్తిః । నగరేఇత్యత్ర(అ నుక్తేఅధికరణేసప్తమీ) ఇత్యనేన సప్తమీవిభక్తిః। పితురిత్య త్ర (సమ్బన్ధేషష్ఠీతి) షష్ఠీవిభక్తిః॥ ఇతికారకవిభక్తయః॥*॥ అథోపపదవిభక్తయః॥ “ఇత్యుదాహృత యోదత్తాస్స ప్తస్వపివిభక్తిషు ॥ కేనచిత్కారణేనా సామన్యత్రావ స్థితిర్యథా ॥౧॥ శీఙ్స్థా సామధిపూర్వాణామాధారస్స కర్మతద్యథా॥ అధిశేతేవనం రామోఽధ్యాస్తేచాప్యధి తిష్ఠతి ॥౨॥ అన్వధిప్రతిశబ్దానాం యోగేకర్మభవేద్యథా। అధిరామం రమేరామంప్రతిధావతిమేమనః ॥౩॥ అనురా

మం ప్రతిదినంమానసం మేప్రసీదతి।కాలాధ్వనోశ్చసంయో
గేదినం క్రోశంనిషీదతి ॥౪॥ అన్తరేణాన్తరా యోగే ద్వితీ
యాస్యాద్వినాపిచ।సముక్తిర్జాయతేరామమన్తరేణాన్తరా
వినా॥౫॥సమయానికషాహాధిగుపర్యధ్యధసామపి। అజశ్చ
యోగేచభవేద్ద్వితీయా తదుదాహృతిః॥౬॥కాననంసమయా
రామో భరతోనికషాపురమ్। హాసీతాంవిపినేశూన్యేరావ
ణంధిగ్జహారయః ॥౭॥ హరమూర్ధానముపరిగఙ్గాభాతిహరే
రపి। అధిపాదామ్బుజ మధోరామపాదావహంరమే॥౮॥ఆ
రామపాదమని శంప్రణతిఃక్రియతేమయా॥ రామమావసతి
స్వాన్తంమదీయం నావసీదతి॥౯॥క్రియావిశేషణం కర్మనపుం
సకమితీష్యతే।యథానిశ్శఙ్కమనిశంలఙ్కాంరామోవిలోక
తే॥౧౦॥తృతీయాజాయతేహేతావిత్థమ్భూతలక్షణే।రా
మభక్త్యాభవేన్ముక్తీ రామశ్చాపేనకాననే॥౧౧॥సహార్థే
పియథారామో లక్ష్మణేన సహాఞ్చతి।వినాయోగే యథా
రామో లక్ష్మణేనవినానహి ॥౧౨॥ తృతీయా సమ్ప్రదా
నార్థే నిన్దాచేత్తదుదాహృతిః ।మాలాందాస్యతిపాపీ
యాన్బ్రాహ్మణస్సమ్ప్రయచ్ఛతే ॥౧౩॥ చతుర్థీగమనా
ర్థస్యధాతోర్గ కర్మణివాయథా । జగామరామచన్ద్రోఽ
పి వనాయపితురాజ్ఞయా ॥౧౪॥ తాదర్థ్యేపియథాదారు
రామ యూపాయతిష్ఠతి । క్రియాయోగేయథా రామో
భోజనాయప్రవర్తతే ॥౧౫॥ నమస్స్వస్త్యాదియోగేచయి

ధా రామాయతేనమః । స్వస్తి రామాయదేవాయ స్వా
హాపిత్రేస్వధాసదా ॥౧౬॥ సీతావిరహ ఖిన్నోపిరామో
ఽలం రావణాయచ । వషట్కార్యైచతుర్థీ స్యాన్మన్య కర్మ
ణ్యనాదరే॥౧౭॥యథాత్వాహం తృణంమన్యే మన్యేహం
త్వాం తృణాయవా । తథాచతుర్థీ రుచ్యర్థధాతోఃప్రీ
తౌభవేద్యథా ॥౧౮॥ రామాయరోచతే నిత్యం రావణస్య
వధోద్యమః । ఈప్సితేస్పృహధాతోశ్చ రామాయస్పృహ
యామ్యహమ్ ॥౧౯॥ ఉత్తమర్ణేచధారేస్తు తుభ్యంస్వం
ధారయామ్యహమ్॥క్రోధాదికర్మణిస్యాత్సా రామగ్గకుప్యతి
శత్రవే ॥౨౦॥ క్రుధ్యత్యసూయతి ద్రుహ్య త్యలమీర్ష్యతిస
జ్జిరే । రామశ్శత్రుగణాయేతిచతుర్థీసముదాహృతా ॥౨౧॥
పఞ్చమీజాయతే హేతౌరామాన్ముక్తిః ప్రజాయతే । భ
యహేతౌయథారామా ద్బిభేతియుధిరావణః॥౨౨॥యత
స్త్రాణంతత్రయథారామత్రాయస్వ మాంభయాత్ ।య
తోఽధీతేయథాధీతే రామాత్సన్దేశమాజ్ఞినిః ॥౨౩॥ యతో
జన్మయథాగఙ్గాహరిపాదాత్ప్రజాయతే । యస్మాత్ప్ర
కర్షస్తత్రాపి యథారామోవరోన్యతః ॥౨౪॥ వార
ణంచయతస్తత్రయథాదుర్వినయాత్పితా । తనయంవార
యత్యేష రామోమాంనరకార్ణవాత్॥౨౫॥ అన్యార్థా
దిప్రయోగేచ యథాన్యోరామఈశ్వరాత్ । భిన్నాదిక్కృ
ష్టాత్ప్రజాస్సృష్టాభిన్నోరామాద్విభీషణః ॥౨౬॥ రామా

న్నైవేతరస్యైవ్యోనచ రామాదృతే సుఖమ్। దిగ్దేశకాల సం
యోగే గ్రామా త్పూర్వోఽస్తిత్రిక్రమ ॥౨౭॥ ఉత్కలాత్పశ్చి
మం క్షేత్రం పట్టణాద్రాజ్యముత్తమమ్ । రామోఽన్యో ల
క్ష్మణాజ్జ్యేష్ఠో వినా యోగేఽపిదృశ్యతే ॥౨౮॥ వినా రామా
న్నముక్తిస్స్యాద్భ్యతస్స్యాత్ప్రైతిక్షణంతతః। పఞ్చమీ స్యాద్య
థా రామస్ప్రాసాదాత్ప్రేక్షతేపురమ్ ॥౨౯॥ స్మరణార్థ
స్య ధాతోర్వా షష్ఠీకర్మణితద్యథా । స్మరామిరామ చన్ద్ర
స్య చరణామ్భోజయోరహమ్ ॥౩౦॥ హింసార్థస్యయ
థా రాస శ్శత్రోరుచ్చాట యత్యలమ్ । పినష్టిరుజతీత్యాదిక్షే
యంసర్వత్ర పణ్డితైః ॥౩౧॥ తృప్త్యర్థధాతోఃకరణేవా షష్ఠీ
జాయతేయథా । తృప్తోరామః ఫలైరేవ ఫలానాంవా
వనేవసన్ ॥౩౨॥ అనాదరేచషష్ఠీస్యాత్ సప్తమీచయథాతవ।
పశ్యతో హరతిద్రవ్యం తస్కరస్త్వయిపశ్యతి ॥౩౩॥ నిర్ధా
రణేచషష్ఠీస్యాత్సప్తమీచయథావరః । రామో నృపా
ణాంశూరాణాంనృపేష్వపిధనుర్ధరః ॥౩౪॥ కృత్యయో
గేఽథవా షష్ఠీభవేత్కర్తరితద్యథా। రావణస్య పురీలఙ్కా
గన్తవ్యా రామభూపతేః ॥౩౫॥ సప్తమీసతియోగేస్యాత్
సతిరామేకుతోభయమ్ । సత్యర్థయోగేఽపియథా రామేసరక్షి
ర్నహి ॥౩౬॥ నిమిత్తాత్కర్మసంయోగే శార్దూలంహన్తిచర్మ
ణి। నిమిత్తేపి యథాముక్తౌ రామోఽయం సేవ్యతేమయా
॥౩౭॥ క్రియయాచేత్క్రియాలక్ష్యా కత్రస్యాత్సప్తమీయథా

మయిఖాదతిరామోఽగాన్మయ్యాచామత్యుపాగతః ॥౩౮॥
ఏవంసర్వేషు లిఙ్గేషు విభక్తివచనేషు చ । ఉక్తానుసారివిజ్ఞే
య ముదాహరణముత్తమమ్" ॥౩౯॥ " అథషట్కారకాణీ
హకథ్యన్తేకథితాన్యపి । అర్థాయతో విభక్తీనాం కారకత్వే
నదర్శితాః ॥౪౦॥ కర్తాచకర్మకరణంసమ్ప్రదానంతథైవచ।
అపాదానంతథాధార ఇతిషట్కారకాణివై॥౪౧॥ సకర్తా
యఃక్రియాంసాక్షాదుత్పాదయతిసర్వశః । తత్కర్మక్రియ
యాయత్తు విషయీక్రియతేతరామ్ ॥౪౨॥ క్రియానిష్పాద్య
తేయేన కరణంతదుదాహృతమ్ । సమ్ప్రదానంతదాఖ్యాతం
యస్మైసమ్యక్ప్రదీయతే ॥౪౩॥ యదపాదీయతేనూనంతద
పాదానముచ్యతే । యత్రాధీయతేసర్వం సఏవాధార
ఇష్యతే॥౪౪॥స్వతన్త్రహేతుకర్మోక్తానుక్తకర్తేతిపఞ్చధా।
ఉదాహరణమేవైషాంరూపమావిర్భవిష్యతి ॥౪౫॥ స్వతన్త్ర
కర్తాసభవేన్నిరపేక్షఃక్రియాసుయః ।యథాభజామ్యహం
రామంభక్తేరామఃప్రసీదతి ॥౪౬॥ సహేతుకర్తాభవతికుర్వ
న్తంప్రేరయేత్తుయః।యథాయాతివనంరామఃపితాతంయా
పయత్యదః ॥౪౭॥ గతిబుద్ధ్యవసానార్థశబ్దకర్మస్వకర్మసు ।
అహేతౌయోభవేత్కర్తాసహేతౌకర్మజాయతే ॥౪౮॥ గ
మనార్థేయథారామోవనంగచ్ఛతిధార్మికః । రామందశర
థోరాజావిపినంగమయత్యముమ్ ॥౪౯॥ నీవహ్యోర్గమనా
ర్థేతుప్రతిషేధోభవేద్యథా।జానకీంనయతిశ్రీమానయోధ్యాం

రఘునన్దనః ॥౫౦॥ జనకోనాయయత్యేనాంసీతాంరామేణధీ
మతా । ఏవంవహేరుదాహార్యమథబుధ్యర్థధాతుషు ॥౫౧॥
లక్ష్మణోబుధ్యతేకార్యంరామస్తంబోధయత్యదః । భక్షణా
ర్థేయథారామోభక్తంభుఙ్క్తేక్షుధాకులః ॥౫౨॥ రామం
భోజయతిప్రీతాసీతాసఘృతమోదనమ్ । భక్షణార్థేనిషేధ
స్స్యాదదిఖాదోర్యస్తుతద్యథా ॥౫౩॥ రామోన్నమత్తిసీతా
న్నంరామేణాదయతీప్సితమ్ । ఏవంఖాదతిరామోన్నంతే
నఖాదయతిప్రియా ॥౫౪॥ శబ్దకర్మసురామోసౌశాస్త్రం
పఠతినిత్యశః । తంగురుఃపాఠయత్యేనం నిషేధోహ్వాయ
తేర్యథా॥౫౫॥ రావణంహ్వాయతేశ్రీమాన్ రామస్తంరావ
ణంరిపుమ్। రామేణహ్వాయయత్యేషమహాబలవిభీషణః॥౫౬॥
అకర్మసుయథారామశ్శేతేతంశాయయత్యసౌ । సీతా ని
షేధఃక్రన్దేశ్చతథాశబ్దాయతేరపి ॥౫౭॥ యథాసాక్రన్ద
తేసీతా సీతయాక్రన్దయత్యసౌ । రామచన్ద్రస్యవిరహోదేవం
శబ్దాయతేరపి॥౫౮॥హరతేశ్చకరోతేరప్యభివాదదృశోరపి ।
వికల్పఃకథితఃప్రాజ్ఞైస్తదుదాహ్రియతేమయా ॥౫౯॥ పా
థేయంరామచన్ద్రస్యలక్ష్మణోహరతిస్వయమ్ ।హారయత్యే
షపాథేయంలక్ష్మణంలక్ష్మణేనవా ॥౬౦॥ కరోతిలక్ష్మణఃకా
ర్యంరామఃకారయతిద్రుతమ్ । లక్ష్మణంకార్యమధునాలక్ష్మ
ణేనేతివాభవేత్॥౬౧॥అభివాదయతేరామోగురుంహేతాత

ధాపునః। అభివాదయతే రామం గురుం రామేణ వా పితా ౬౨॥
లజ్జాం పశ్యతి రామో౽యం రామం దర్శయతే కపిః । ల
జ్జాం రామేణ చేత్యేవముదాహరణమూహ్యతామ్ ॥౬౩॥
ఉక్తాదన్యత్ర నాస్త్యేవ హేతౌ కర్తుశ్చ కర్మతా । పాచకాశ్చ
పచన్త్యన్నం పాచకైః పాచయత్యసౌ ॥౬౪॥ ప్రాపయ
త్యేష శూద్రేణ దాపయత్యేష తేన వై । ఇత్యేవమాది బోద్ధ
వ్యమనుక్తమపి బాలకైః ॥౬౫॥ కర్మకర్త్రా యథా రామేణో
దనః పచ్యతే స్వయమ్ । ఉక్తకర్త్రా యథా రామో రావణం
హన్తి సాయకైః ॥౬౬॥ అనుక్తకర్త్రా చ యథా రామేణాపహ
న్యతే రిపుః । సర్వత్ర చోక్తైః ప్రథమా తృతీయానుక్తకర్మణి
॥౬౭॥ నిర్వర్త్యఞ్చ వికార్యఞ్చ ప్రాప్యఞ్చేతి త్రిధా భవేత్ ।
కర్మ తత్సప్తధా జ్ఞేయమీప్సితానీప్సితాదినా ॥౬౮॥ అనిర్వృ
త్తం హి యత్పూర్వం తన్నిర్వర్త్యముదాహృతమ్। యథా రా
మః పటం తన్తూన్ తన్తువాయః కరోత్యసౌ ॥౬౯॥ ఘటయా
మాసు వర్ణాని రామచన్ద్రస్య కుణ్డలే । ఇత్యాది నిర్వర్త్యమిదమ
నుక్తమపి చేప్సితమ్ ॥౭౦॥ ప్రకృతం క్రియతే యత్తు తద్వికార్య
ముదాహృతమ్ । రామః కాష్ఠం లునాత్యేష కాష్ఠకారో౽తి
కౌశలీ ॥౭౧॥ సిద్ధమేవాన్యతో యత్తు ప్రాప్యతే ప్రాప్యమీ
దృశమ్ । యథా స్మరామి రామఞ్చ రామచన్ద్రం నమామ్య
హమ్ ॥౭౨॥ కన్దర్పశరమూఢాత్మా సీతాం హరతి రావణః।
క్రోధాన్ధః ఖాదతి విషమిణి ప్రాప్యమనీప్సితమ్ ॥౭౩॥ ఈప్సి

తానీప్సితంప్రాప్యం యథాబాలశ్శుధాకులః । భునక్తిసర
జసాకాన్నంఫలం ధూళిమలీమసమ్ ॥౭౪॥ కృష్ణేనదుహ్యతే
దుగ్ధంగాశ్శేషాస్త్రీప్రపయస్వినీ । ఇదమ్వాకథితం ప్రాప్యముక్త
శ్చేత్యవగమ్యతామ్ ॥౭౫॥ ఉపయోగనిమిత్తం యత్తదేవా
కథితంమతమ్ । కర్తృకర్మయథారామస్సీతాం కారయ
తీప్సితమ్ ॥౭౬॥ కరణంద్వివిధం ప్రోక్తం బాహ్యమాభ్యన్త
రంతథా । శరీరావయవంయత్తదాభ్యన్తరముదాహృతమ్
॥౭౭॥ తద్భిన్నం బాహ్యమాఖ్యాతం తయోర్బాహ్యంనిగ
ద్యతే । రామోరావణమూర్ధానం నికృన్తతిశితైశ్శరైః ॥౭౮॥
అయోధ్యాండోలయా యాతిజానక్యాసహరాఘవః । ఆ
భ్యన్తరంయథారామం మానసేనభజామ్యహమ్ ॥౭౯॥ సీ
తావలోకతేరామం నయనాన్తేనసస్మితమ్ । సానురాగక
టాక్షేణరామస్సీతాం విలోకతే ॥౮౦॥ సమ్ప్రదానంత్రిధా
ప్రోక్తం ప్రేరకఞ్చానుమన్త్రికమ్ । అనిరాకర్తృకఞ్చేతిత
త్రప్రేరకముచ్యతె ॥౮౧॥ ముక్తింభక్తాయరామోఽసౌద
దాతికరుణాన్వితః । మహ్యంముక్తిం ప్రదేహీతిప్రేరణా
త్ప్రేరకంమతమ్ ॥౮౨॥ అథానుమన్త్రికంకిఞ్చిదుచ్యతేతాప
సోవనే । రామాయాతిథయేదత్తేఫలమూలేయథావిధి ॥౮౩॥
అప్రేరణాత్ప్రదత్తస్య చానుమన్త్రణకర్మణా । అనుమన్త్రి
కమేతత్స్యాదనిరాకర్తృకర్మకమ్ ॥౮౪॥ పఞ్చోపచారంరా
మాయభక్తలోకఃప్రయచ్ఛతి । అనిరాకరణాదేతదనిరాక

ర్త్రకర్మకమ్॥౮౫॥అపాదానం ద్విధాప్రోక్తంచలఞ్చాచల మేవచ।చలాదపాఙ్గా న్నారీణాంనిర్యాతివిషమంవిషమ్॥౮౬ అచలాచ్చయథా వృక్షాత్పత్రం రామేపతత్యధః । హిమా ద్రేరాగతాగఙ్గా సముద్రాద్రత్నముత్థితమ్ ॥౮౭॥చతుర్థా చాధికరణం తత్రాభివ్యాపకంయథా।రామభక్తౌభవేన్ముక్తి స్సీతాయాఞ్చపతివ్రతమ్ ॥౮౮॥ తదౌపశ్లేషికంరామశ్శ్రీ మాన్ సింహాసనేస్థితః । సస్మితం వీక్షతేభూవో వైదే హీంసవనేస్థితామ్ ॥౮౯॥ అథవైషయికం రామోఽయో ధ్యాయాం వసతిస్వయమ్ ।వనేవసతిశార్దూలస్సింహస్తుగిరి గహ్వరే ॥౯౦॥ అథసామీపకంరామః కపిసైన్యసమన్వితః। అవాత్సీత్సాగరేఘోరే గఙ్గాయాం వసతిస్వయమ్ ॥౯౧॥ ననుసమ్బన్ధస్య కిన్నకారకత్వమిహోచ్యతే। కారకంహి క్రియాహేతుసమ్బన్ధం స్యాత్ప్రధానతః ॥౯౨॥ సాక్షాత్క్రి యాభిసమ్బన్ధం కారకంహివిదుర్బుధాః । స్వాతన్త్ర్యస్య వివక్షాయాం స్థాలీంపచతిసేవకః ॥౯౩॥ పాచకస్త్వపచతీ త్యాదౌయథాచ స్యాత్స్వతన్త్రతా ।నతథాక్వాపిసమ్బన్ధే యథారామస్య సేవకః ॥౯౪॥ ॥త్యాదిభిస్తద్ధితైః కృద్భిస్సమాసైశ్చ విధీయతే । తదేవకారకం తత్రప్రథమై వనచాన్యతః ॥౯౫॥ ఉక్తానాంహిపదార్థానాంత్యాద్యైస్స ఙ్ఖ్యైవగృహ్యతే । కృత్తద్ధితసమాసైశ్చలిఙ్గసఙ్ఖ్యావిభక్తయః ॥౯౬॥ యథారహసిరామేణ సానురాగేణసాదరమ్ । ప్రీ

యత్త్రైప్రేయసీవాచస్సుధా రససహోదరాః ॥౯౭॥ రిపుం
జయతిరామోఽయంరామైర్వ్యాజీయతేరిపుః । సీతాముఖే
నజీయేతేపూర్ణేన్దు వికచామ్బుజే ॥౯౮॥ రామోఽసౌకా
రకస్సీతాకారికాకారకంకులమ్ ।అత్రకృత్కర్తరీత్యస్యలిఙ్గా
దిం భజతేతరామ్ ॥౯౯॥ రామశ్చవైయాకరణస్సావైయా
కరణీవధూః । తద్వైయాకరణం సైన్యమిత్థంభవతి తద్ధితః
॥౧౦౦॥ కృతప్రణామో రామోఽయం కృతప్రణతి త
త్కులమ్ ।సీతాకృతప్రణామైషా సమాసగకారకేకృతః ॥౧॥
ప్రకృతిర్వికృతిశ్చాపి స్యాదుక్తాచేద్యదాతదా । వాచకైర్గి
ప్రకృతేస్సఙ్ఖ్యాగృహ్యతే వికృతేర్నహి ॥౨॥ ఊయత్రైతత్ర
వోరామ పటస్స్వర్ణానికుణ్డలే । క్రియాత్రైరామచన్ద్రస్య ప
చ్యన్తేనవతణ్డులాః ॥౩॥ తత్రవోరామచన్ద్రస్య పటోభూతా
శ్చతణ్డులాః ।కృతౌదనమిత్యాదౌ లిఙ్గాదికమపీష్యతే ॥౪॥
అయోధ్యాం నీయతేసీతారామేణ గురుకర్మణా । రామో
యాంయాచ్యతే ముక్తింమయాసంసారభీరుణా ॥౫॥ ప్రధా
నేకర్మణి భవేద్వాచకోహిద్వికర్మణామ్ । అప్రధానేదు
హాదీనాం హేతౌకర్తుశ్చకర్మణి ॥౬॥ రామోఽయాంయా
చ్యతే పిత్రావనంసత్యవశాత్మనా । గురుణాభాష్యతేశివ్య
శ్శాస్త్రం వాభోజ్యతేపయః ॥౭॥ వ్యవచ్ఛేద్యం విశేష్యం
స్యాద్వ్యవచ్ఛేదక మత్రతు । తద్విశేషణమాఖ్యాతం రా
మో దాశరథిర్యథా ॥౮॥ విశేష్యస్యచయల్లిఙ్గం విభక్తివచ

నేచయే। తానికార్యాణియోజ్యాని విశేషణపదేష్వపి॥౯॥
యథా దాశరథీ రామోమాంరక్షతుసమన్తతః। కౌసల్యాన
న్దనంవన్దే రామచన్ద్రం కృపార్ణవమ్ ॥౧౦॥ శరణ్యేనచ
రామేణ దుర్జయో రావణోజితః। జనకేనసుతాదత్తా రా
మాయబలశాలినే ॥౧౧॥ రామాద్ధిధృతకోదణ్డాద్బిభేతియు
ధి రావణః।రామస్య రావణానీక కాలస్యయుధివిక్రమః॥౧౨॥
రామేవిహరతిస్మితా విజయశ్రీరహర్నిశమ్। జానకీవదనా
మ్భోజమధుపానమధువ్రతే ॥౧౩॥ యత్రోద్దేశ్యవిధేయత్వం
తత్రాయంనియమోనవా। స్యాత్తదస్యాజహల్లిఙ్గమజహద్వ
చనఞ్చయత్ ॥౧౪॥ రామభక్తిగ్ప్రమాణంస్యాత్కరుణా
భాజనంహరిః।ముక్తిక్షేత్రమియంకాశీ త్యజహల్లిఙ్గమీదృశ
మ్॥౧౫॥రామదారాశ్చసీతేయం స్త్రీయమప్సరసగ్ఖలు।రా
మభక్తిర్ముక్తిగృహా అజహద్వచనంయథా॥౧౬॥బహువ్రీహి
సమాసోహిస్వలిఙ్గానిజహాత్యసౌ।సర్వాదయోవిశేష్యస్య
లిఙ్గాదికముపాసతే ॥౧౭॥ అఙ్గీకృత ప్రణామోయంరా
మావీక్షితదారకః।అనాదృతాప్సరాస్సేయమిత్యాద్య మవ
గమ్యతామ్ ॥౧౮॥ ఉపమానోపమేయత్వం స్యాద్భేదాల్లిఙ్గ
సఙ్ఖ్యయోః। అభిన్నైవవిభక్తిస్స్యాదుపమానోపమేయ
యోః ॥౧౯॥ లిఙ్గభేదేయథా రామ పత్నీమన్దగతిగపరమ్।
మత్తమాతఙ్గవత్సీతామఞ్జువాగ్వరపుష్పవత్ ॥౨౦॥ యథా
వచనభేదేచ కన్దర్పఇవసున్దరాః। యూయంయువానో రా

మస్యభక్తా అహమిహో త్తమాః ॥౨౧॥ త్వాం రామమివప
శ్యామిరామేణేవ త్వయాజితాః । దుర్జయాశ్శత్రవస్సర్వేరా
మాయేవనమోఽస్తు తే॥౨౨॥ త్వత్తో రామాదివా శేషారణే
బిభ్యతిశత్రవః । రామస్యేవతవహ్యేషాకీర్తిస్త్రైలోక్యగా
మినీ ॥౨౩॥ త్వయిరామఇవప్రీతిం భజన్తేసకలాజనాః । ఏ
వం లిఙ్గత్రయేపిస్యాద్వచనత్రితయేపిచ ॥౨౪॥ వింశత్యా
ద్యాస్సదైకత్వేసఙ్ఖ్యాస్సఙ్ఖ్యేయ సఙ్ఖ్యయోః । సఙ్ఖ్యాయ
న్తేయదాసఙ్ఖ్యా స్తదాద్విత్వాదికం భవేత్ ॥౨౫॥ వింశ
తీరామభక్తాస్స్యుర్వింశతీ రామభక్తయః । సహస్రం రా
మభక్తాస్స్యుశ్శతం రామస్యభక్తయః ॥౨౬॥ లక్షఞ్చరామ
భక్తాస్స్యుగ్కోటీరామస్యభక్తయః । సఙ్ఖ్యాయన్తేయదా
ద్విత్వాత్తదాద్విత్వాదికం భవేత్ ॥౨౭॥ యథావింశత
యస్తిస్రో రామభక్తాశ్శతానిచ । చత్వారిభక్తయస్తిస్రస్తి
స్రస్సైన్యానికోటయః ॥౨౮॥ సముచ్చయేనవాక్యశ్చేద్బహూ
నాం వాద్వయోశ్చవా । లిఙ్గఞ్చయాశ్రితాసఙ్ఖ్యావాచకా
నాం వికల్పతః ॥౨౯॥ శ్రీమాన్రామశ్చసీతాచ వనంగచ్ఛతి
గచ్ఛతః। రామశ్చలక్ష్మణశ్చాపిభరతశ్చ ప్రయాతిహి ॥౩౦॥
ప్రయాన్తివాపురీంస్వీయాం జేతాజేతారఏవవా । తేజస్వి
నశ్చతేజస్వీ గుణీగుణినఏవచ ॥౩౧॥ పురుషేషుత్రిషుభవేద్య
ఏవపురుషఃపరః । సముచ్చయేసఏవస్యాత్సఙ్ఖ్యాచాపితే
దాశ్రితా ॥౩౨॥ యథారామశ్చసీతేత్వం గచ్ఛథోవిజనంవ

నమ్ । రామ స్త్వమహామప్యాశుగచ్ఛామోగురుశాసనాత్ ॥౩౩॥అహంఙ్చత్వఙ్చరామశ్చగచ్ఛామోనిర్జనంవనమ్ । ప్రథమాదిక్రమాదేవప్రతీపోచ్చరితేపిచ॥౩౪॥ముఖ్యోగౌణోలాక్షణికస్త్రప్రయోగస్త్రిధాభవేత్ ।ముఖ్యస్స్వార్థేనసమ్బద్ధోయథాత్త్యన్నరఘూద్వహః ॥౩౫॥ గుణయోగాద్భవేద్గౌణోరామక్రోధోవిషం మహత్ । రావణం ప్రత్యయంరామోసింహశ్చకరిణం ప్రతి ॥౩౬॥ స్వార్థాన్వయస్యబాధేన తాత్పర్యస్యా నురోధతః । లక్షణాకల్ప్యతేసాపి ద్వివిధాస్యాత్ప్రయోగతః॥౩౭॥జహత్స్వార్థాఽజహత్స్వార్థాతత్రాద్యాకథ్యతేమయా । స్వార్థత్యాగోభవేద్యత్రజహత్స్వార్థేతిసాయథా ॥౩౮॥ రామోవసతిపాథోధౌయమునాయాంజనార్దనః । యష్టీర్భోజయఖడ్గాంశ్చఖట్వావదతిసంసది॥౩౯॥యత్రస్వార్థాపరిత్యాగోఽజహత్స్వార్థాచసాయథా । ఛత్రిణోయాన్త్యమీకాశీం కాకేభ్యోదధిరక్ష్యతామ్ ॥౪౦॥ పదార్థేప్యపదార్థేఽపితాత్పర్యాల్లక్షణాన్వయః । ఏవంసర్వత్ర బోద్ధవ్యమనుక్తమపి బాలకైః ॥౪౧॥ అత్రైకత్వమతన్త్రంస్యాద్భోజనే నాతిమానతా।బ్రాహ్మణాన్భోజయేత్యుక్తేశ్రోతాత్రీన్ భోజయత్యసౌ ॥౪౨॥ జాతివ్యక్తిపరత్వేనద్వివిధాశబ్దప్రవర్తనమ్ । తత్రజాతిపరత్వేన యథాత్వంభోజయాతిథిమ్ ॥౪౩॥ జాత్యాభోజయితుంనైవశక్యోనీత్యవధార్యతామ్ ॥ త్రీనేవభోజయిత్వాతుతా

త్పర్యానవధారణే ॥౪౪॥ తాత్పర్యవిషయేశబ్దః ప్రమాణ
మితినిశ్చితః । శ్లో॥ తాత్తదనుసారేణశాబ్దబోధేప్రవర్తతే॥
౪౫॥ విశేష్యక్రియయాయత్స్యాదుక్తం కర్మాదికం పునః ।
విశేషణక్రియాప్యాహతదేవేతివినిశ్చితమ్ ॥౪౬॥ యథా
భుక్త్వావనం రామః ప్రయాతి సహభార్యయా । రామేణ
గమ్యతేఽయోధ్యావనాద్భుక్త్వాఫలానిచ ॥౪౭॥ ఉక్తమే
వోక్తతాంయాతిక్వచిదుక్తమనుక్తతామ్ । అనుక్తమపిచో
క్తంస్యాత్క్వచిదేవపదాన్తరైః ॥౪౮॥ ఓదనఃపచ్యతేదృ
ష్టోమయా సత్పురుషోపమమ్ । ఆరూఢవానరోవృక్షశ్ఛి
ద్యతేదృశ్యతేపిచ ॥౪౯॥ పటోయంశితికోభాతి రామేణపరి
ధీయతే । కృదాదిభిర్యదేవోక్తంత్యాద్యైరపితదేవహి॥
౫౦॥ నృత్యన్తఞ్చనటంరామః విలోకయతికౌతుకీ । ఛాత్ర
శ్చవైయాకరణఃశబ్దాన్ పృచ్ఛతిలక్ష్మణః ॥౫౧॥ ఆరూఢ
వానరంవృక్షంరామఃపశ్యతిసాదరమ్ । కృదాదినోక్తమేవై
తదనుక్తంత్యాదినాభవేత్ ॥౫౨॥ నృత్యతేగీయతేరఙ్గేనటే
నస్త్రీయతేక్వచిత్ । భోక్తుంపచతిరామోయమోదనంక్షు
ద్వశంగతః ॥౫౩॥ రామభక్తస్సమానీయరామంపూజయ
తిస్వయమ్ । ఇత్యాద్యనుక్తమేవస్యాదనుక్తమితిబుధ్యతామ్
॥౫౪॥ కర్మజప్రత్యయోనాన్యత్క్వచిదప్యుచ్యతేయథా ।
కృష్ణేనదుహ్యతేగోభ్యః గవాంగోష్వథవాపయః ॥౫౫॥
మయాప్రయాచ్యతేముక్తి[illegible]నుకే । పా

చ్యతేగావచన్నైనపాచకేనోదనోఽద్భుతః ॥౫౬॥ క్వచి త్కాలాదికేచ్చైవసత్వేచాన్యస్యకర్మణః । రామేణశూయ తేధర్మోమాసంగీతఞ్చగీయతే ॥౫౭॥ కాన్తోఽనుగమ్యతే కోశంకాన్తయాస్నిగ్ధచేతసా । అనన్యకర్మణోఽసత్వేకా లాద్యంపాహకర్మజః ॥౫౮॥ కుమ్భకర్ణేనసుప్యన్తేషణ్మా సారామభూభుజా । వనేద్వాదశవర్షాణిస్థీయన్తేగురుశా సనాత్ ॥౫౯॥ ఇత్యాదయోవిశేషాశ్చబోద్ధవ్యాబాలకైః స్సదా । కారికాద్యస్యకర్ణస్థాస్సభాయాంమోదతేచసః॥ ౬౦॥ ఇతివిభక్త్యర్థప్రకరణమ్॥

అథతిఙ్జన్తప్రకరణమ్.

పూర్వోక్తాధాతవోదశవిధాః. (పు॥133) శ్లో॥ భ్వాద్య దాదీజుహోత్యాదిర్దివాది స్స్వాదిరేవచ । తుదాదిశ్చరు ధాదిశ్చతనక్ర్యాది చురాదయః॥ ఏభ్యః పరతః కర్త్రర్థకే సార్వధాతుకే క్రమేణ వక్ష్యమాణా వికరణప్రత్యయాః సంయోజ్యాః ॥ యథా.—భ్వాదిభ్యః పరతః శప్ (అ), ఇతిశిష్యతే-అదాదిభ్యః శపఃలుక్ (౦), జుహోత్యాదిభ్యః శపః శ్లుః (౦), దివాభ్యః శ్యన్ (య), స్వాదిభ్యః శ్నుః (ను), తుదాదిభ్యః శః (అ), రుధాదిభ్యః శ్నమ్ (న), తనా దిభ్యః ఉః (ఉ), క్ర్యాదిభ్యః శ్నా(నా), చురాదిభ్యోణిచ్ తతశ్శప్ (ఇ+అ=అయ), ఇతి॥ తేభ్యోదశవిధ ధాతుభ్యోపి లడాదయస్స్యుస్తే పూర్వమే వోక్తాః (పు. 133-134) ॥అను

దాత్తేత్సంజ్ఞకేభ్యః, ఙకారేత్సంజ్ఞకేభ్యశ్చ, పరస్య లస్య స్థానే ఆత్మనేపదమ్. యథా - ముద, ఏధ - అత్ర అకార అనుదాత్తః - తతః మోదతే, ఏధతే ఇతి। సూఙ్ - సూతే॥ స్వరితేతో ఞితశ్చ, పరస్య లస్య క్రియాఫలే కర్తృగామిని ఆత్మనేపదమ్. పరగామిని తు పరస్మైపదమ్. యాచృ - యాచతి యాచతే, డుదాఞ్ - దదాతి - దత్తే.॥ ఆత్మనేపదనిమిత్తరహితాద్ధాతోః పరస్మైపదమ్. భూ - భవతి ఇత్యాది.

తత్ర లట్, లోట్, లఙ్, విధిలిఙ్షు సామాన్యతో రూపతోల్యం వర్తత ఇతి ఆదౌ తాని (సార్వధాతుకరూపాణి) లిఖిత్వా, తతః లిట్, లుట్, లృట్, ఆశీర్లిఙ్, లుఙ్, లృఙ్, (ఆర్ధధాతుక) రూపాణి ప్రదర్శయిష్యన్తే. తత్రైవ దశగణీధాతుషు ప్రథమ చతుర్థ షష్ఠ దశమ గణీయాః పూర్వం, ద్వితీయ తృతీయ పఞ్చమ సప్తమాష్టమ నవమ గణీయాశ్చ తదనన్తరం వక్ష్యన్తే తత్రాపి ప్రసిద్ధాః సామాన్యధాతవః ప్రథమం; తతో విశేషధాతవశ్చ పరస్మైపద్యాత్మనేపద్యుభయపదిక్రమేణ బోధ్యాః.

భూ=సత్తాయామ్. (ఉండుట) అకర్మకః * పరస్మైపదీ. సేట్. కర్త్రర్థే సార్వధాతుకే పరే ధాతోః శప్. అ ఇతి శిష్యతే. యథా - భూ + అ + తి = భవతీత్యాది.

---

* శ్లో॥ వృద్ధిక్షయ భయజీవితమరణం లజ్జాసత్తాస్థితి జాగరణమ్ శయనక్రీడారుచిదీప్త్యర్థం ధాతుగణం తమకర్మకమాహుః॥ ఏతదిన్నార్థకా ధాతవః ప్రాయేణ సకర్మకా ఇతి జ్ఞేయమ్.

వర్తమానక్రియావృత్తేర్ధాతోర్లటి.

	ఏ.	ద్వి.	బ.	కర్తరిరూపాణి.		
ప్ర॥	తి -	తః -	అన్తి	భవతి	భవతః	భవన్తి **
మ॥	సి -	థః -	థ	భవసి	భవథః	భవథ
ఉ॥	మి -	వః -	మః	భవామి ‡	భవావః	భవామః

విధ్యాశీరాదిషు-లోటి.

తు,తాత్ -	తామ్ -	అన్తు	భవతు, భవతాత్ -	భవతామ్	భవన్తు.
హి,తాత్ -	తమ్ -	త	భవ § భవతాత్ -	భవతమ్	భవత.
ఆని, -	ఆవ -	ఆమ	భవాని	భవావ	భవామ.

అనద్యతనభూతే లఙి.

త్ -	తామ్ -	అన్	అభవత్	అభవతామ్	అభవన్.
స్ (ః) -	తమ్ -	త	అభవః	అభవతమ్	అభవత.
అమ్ -	వ -	మ	అభవమ్	అభవావ	అభవామ.

విధ్యాదిషు లిఙి.

ఇత్ -	ఇతామ్ -	ఇయుః	భవేత్	భవేతామ్	భవేయుః.
ఇః -	ఇతమ్ -	ఇత.	భవేః	భవేతమ్	భవేత.
ఇయమ్ -	ఇవ -	ఇమ.	భవేయమ్	భవేవ	భవేమ.

** అన్తి,అన్తు,అన్, ఏ, ఇత్యాదిషుపరతః పరరూపమ్. "అతో గుణే" ఇతిసూత్రేణ॥ ‡ యఞాదౌ సార్వధాతుకే పరే అకారాన్తాఙ్గస్య దీర్ఘః. "అతో దీర్ఘో యఞి" ఇత్యనేన మిప్, వస్, మస్, వహి, మహి, ఇత్యాదిషు పరేషు (సార్వధాతుకే) పూర్వస్యహ్రస్వాకారస్య ఆకారః

§ హి. ఇత్యేతత్ అవర్ణాన్తాత్, అసంయోగపూర్వకోవర్ణాన్తాచ్చపరశ్చేల్లుప్యతే, అన్యత్రన; ఝలన్తాద్ధాతోః, హుధాతోశ్చ పరస్య 'హి' ఇత్యస్యస్థానే 'ధి' ఇత్యాదేశః యథా.— భవ వద, కురు శృణు; యాహి స్తుహి, విద్ధి,రున్ధి, జుహుధి. ఏవంబోధ్యమ్.

భూతానద్యతనపరోక్షత్వ వివక్షాయాంలిట్.

అ	అతుః	ఉః	బభూవ	బభూవతుః	బభూవుః.
థ	అథుః	అ	బభూవిథ	బభూవథుః	బభూవ
అ	వ	మ	బభూవ	బభూవివ	బభూవిమ

అనద్యతనభవిష్యతివివక్షేలుట్.

తా	తారౌ	తారః	భవితా	భవితారౌ	భవితారః
తాసి	తాస్థః	తాస్థ	భవితాసి	భవితాస్థః	భవితాస్థ
తాస్మి	తాస్వః	తాస్మః	భవితాస్మి	భవితాస్వః	భవితాస్మః

క్రియార్థాయాంక్రియాయామసత్యాంసత్యాంచ భవిష్యతి. లృట్.

స్యతి	స్యతః	స్యన్తి	భవిష్యతి.§	భవిష్యతః	భవిష్యన్తి.
స్యసి	స్యథః	స్యథ *	భవిష్యసి	భవిష్యథః	భవిష్యథ.
స్యామి	స్యావః	స్యామః	భవిష్యామి	భవిష్యావః	భవిష్యామః

ఆశిషిలిఙ్ *

యాత్	యాస్తాం	యాసుః	భూయాత్	భూయాస్తామ్	భూయాసుః
యాః	యాస్తమ్	యాస్త	భూయాః	భూయాస్తమ్	భూయాస్త
యాసమ్	యాస్వ	యాస్మ	భూయాసమ్	భూయాస్వ	భూయాస్మ

---

§ ఇణ్ప్రత్యాహారఘటితవర్ణేభ్యః, కవర్గాచ్చపరస్య ఆదేశావయవస్య, ప్రత్యయావయవస్య చ సకారస్యషకారాదేశః. భవిష్యతీత్యాది. అత్ర ఇకారస్తు ఇడాగమేనవిహితః. సచవలాద్యార్ధధాతుకస్య ఆద్యవయవోభవతి॥ అనిట్కాస్తుఇయన్తఏవేతి వక్ష్యన్తే.

* విధినిమన్త్రణామన్త్రణాధీష్టసమ్ప్రశ్నప్రార్థనాశీష్షు లిఙ్లోటౌ స్తః.

భూతత్వమాత్రే వివక్షితే లుజ్.

త్	తామ్	అన్	}	అభూత్ †	అభూతామ్	అభూవన్.
స్ (ః	తమ్	త	}	అభూః	అభూతమ్	అభూత.
అమ్	వ	మ	}	అభూవమ్	అభూవ	అభూమ.

హేతుహేతుమద్భావాదిలిఙ్నిమిత్తే భవిష్యతి క్రియానుత్పత్తౌ లృజ్.

స్యత్	స్యతామ్	స్యన్	}	అభవిష్యత్	అభవిష్యతామ్	అభవిష్యన్
స్యః	స్యతమ్	స్యత	}	అభవిష్యః	అభవిష్యతమ్	అభవిష్యత.
స్యమ్	స్యావ	స్యామ	}	అభవిష్యమ్	అభవిష్యావ	అభవిష్యామ.

ఏవమూకారాన్తాః పరస్మైపదినః. సామాన్యధాతవః.

ముదహర్షే. (సంతోషించుట) ఆత్మనేపదీ. అక॥ సేట్.

లటిప్రత్యయరూపాణి. లటిధాతురూపాణి.

ప్ర॥	తే	ఇతే	అన్తే	}	మోదతే	మోదేతే	మోదన్తే.
మ॥	సే	ఇథే	ధ్వే	}	మోదసే	మోదేథే	మోదధ్వే.
ఉ॥	ఏ	వహే	మహే	}	మోదే	మోదావహే	మోదామహే

లోటి.

తామ్	ఇతామ్	అన్తామ్	}	మోదతామ్	మోదేతామ్	మోదన్తామ్
స్వ	ఇథామ్	ధ్వమ్	}	మోదస్వ	మోదేథామ్	మోదధ్వమ్
ఐ	వహై	మహై	}	మోదై	మోదావహై	మోదామహై

లఙ్.

త	ఇతామ్	అన్త	}	అమోదత	అమోదేతామ్	అమోదన్త
థాః	ఇథామ్	ధ్వమ్	}	అమోదథాః	అమోదేథామ్	అమోదధ్వమ్.
ఇ	వహి	మహి	}	అమోదే	అమోదావహి	అమోదామహి.

---

† లఙ్, లుఙ్, లృఙ్షు, పరేషు హలాదిధాతూనామాదౌ అకారాగమః, అజాదీనాంధాతూనామాదౌ ఆకారాగమః వృద్ధిశ్చ భవతి యథా - అభవత్, అభూత్, అభవిష్యత్ ; అవ్-ఆవత్, ఆవీత్ ఆవిష్యత్ ఏధ్-ఐధత ఐధిష్ట. ఐధిష్యత, ఇత్యాది.

విధిలిఙ్.—	ఈత	ఈయాతామ్	ఈరన్	}	మోదేత	మోదేయాతామ్	మోదేరన్.
	ఈథాః	ఈయాథామ్	ఈధ్వమ్	}	మోదేథాః	మోదేయాథామ్	మోదేధ్వమ్.
	ఈయ	ఈవహి	ఈమహి	}	మోదేయ	మోదేవహి	మోదేమహి.
లిట్.—	ఏ	ఆతే	ఇరే	}	ముముదే	ముముదాతే	ముముదిరే.
	సే	ఆథే	ధ్వే (ఢ్వే)	}	ముముదిషే	ముముదాథే	ముముదిధ్వే
	ఏ	వహే	మహే	}	ముముదే	ముముదివహే	ముముదిమహే
లుట్.—	తా	తారౌ	తారః	}	మోదితా	మోదితారౌ	మోదితారః
	తాసే	తాసాథే	తాధ్వే	}	మోదితాసే	మోదితాసాథే	మోదితాధ్వే
	తాహే	తాస్వహే	తాస్మహే	}	మోదితాహే	మోదితాస్వహే	మోదితాస్మహే
లృట్.—	స్యతే	స్యేతే	స్యన్తే	}	మోదిష్యతే	మోదిష్యేతే	మోదిష్యన్తే
	స్యసే	స్యేథే	స్యధ్వే	}	మోదిష్యసే	మోదిష్యేథే	మోదిష్యధ్వే
	స్యే	స్యావహే	స్యామహే	}	మోదిష్యే	మోదిష్యావహే	మోదిష్యామహే
ఆశీర్లిఙ్.—	సీష్ట	సీయాస్తామ్	సీరన్	}	మోదిషీష్ట	మోదిషీయాస్తామ్	మోదిషీరన్,
	సీష్ఠాః	సీయాస్థామ్	సీధ్వమ్	}	మోదిషీష్ఠాః	మోదిషీయాస్థామ్	మోదిషీధ్వమ్.
	సీయ	సీవహి	సీమహి	}	మోదిషీయ	మోదిషీవహి	మోదిషీమహి.

లుఙి —	ఇష్ట	ఇషాతామ్	ఇషత	అమోదిష్ట	అమోదిషాతామ్	అమోదిషత
	ఇష్ఠాః	ఇషాథామ్	ఇఢ్వమ్(ఢ్వమ్)	అమోదిష్ఠాః	అమోదిషాథామ్	అమోదిఢ్వమ్(ఢ్వమ్)
	ఇషి	ఇష్వహి	ఇష్మహి	అమోదిషి	అమోదిష్వహి	అమోదిష్మహి
లృఙి. —	స్యత	స్యేతామ్	స్యన్త	అమోదిష్యత	అమోదిష్యేతామ్	అమోదిష్యన్త.
	స్యథాః	స్యేథామ్	స్యధ్వమ్	అమోదిష్యథాః	అమోదిష్యేథామ్	అమోదిష్యధ్వమ్
	స్యే	స్యావహి	స్యామహి	అమోదిష్యే	అమోదిష్యావహి	అమోదిష్యామహి

ఏవం రుచ బుధ కుక స్తుభాదయ ఆత్మనేపదినః. సాధారణధాతవః.

టు యాచృ=యాచ్ఞాయామ్. (వేడుట) ఉభయపదీ. ద్వికర్మకః. సేట్.

పరస్మైపదరూపాణి — ఆత్మనేపదరూపాణి.

లటి. —	యాచతి	యాచతః	యాచన్తి	యాచతే	యాచేతే	యాచన్తే
	యాచసి	యాచథః	యాచథ	యాచసే	యాచేథే	యాచధ్వే
	యాచామి	యాచావః	యాచామః	యాచే	యాచావహే	యాచామహే
లోటి. —	యాచతు, యాచతాత్	యాచతామ్	యాచన్తు	యాచతామ్	యాచేతామ్	యాచన్తామ్
	యాచ, యాచతాత్	యాచతమ్	యాచత	యాచస్వ	యాచేథామ్	యాచధ్వమ్
	యాచాని	యాచావ	యాచామ	యాచై	యాచావహై	యాచామహై

లఙ్.—	అయాచత్	అయాచతామ్	అయాచన్	అయాచత	అయాచేతామ్	అయాచన్త
	అయాచః	అయాచతమ్	అయాచత	అయాచథాః	అయాచేథామ్	అయాచధ్వమ్
	అయాచమ్	అయాచావ	అయాచామ	అయాచే	అయాచావహి	అయాచామహి

విధిలిఙ్.—	యాచేత్	యాచేతామ్	యాచేయుః	యాచేత	యాచేయాతామ్	యాచేరన్
	యాచేః	యాచేతమ్	యాచేత	యాచేథాః	యాచేయాథామ్	యాచేధ్వమ్
	యాచేయమ్	యాచేవ	యాచేమ	యాచేయ	యాచేవహి	యాచేమహి

లిట్.—	యయాచ	యయాచతుః	యయాచుః	యయాచే	యయాచాతే	యయాచిరే
	యయాచిథ	యయాచథుః	యయాచ	యయాచిషే	యయాచాథే	యయాచిధ్వే
	యయాచ	యయాచివ	యయాచిమ	యయాచే	యయాచివహే	యయాచిమహే

లుట్.—	యాచితా	యాచితారౌ	యాచితారః	యాచితా	యాచితారౌ	యాచితారః
	యాచితాసి	యాచితాస్థః	యాచితాస్థ	యాచితాసే	యాచితాసాథే	యాచితాధ్వే
	యాచితాస్మి	యాచితాస్వః	యాచితాస్మః	యాచితాహే	యాచితాస్వహే	యాచితాస్మహే

లృట్.—	యాచిష్యతి	యాచిష్యతః	యాచిష్యన్తి	యాచిష్యతే	యాచిష్యేతే	యాచిష్యన్తే
	యాచిష్యసి	యాచిష్యథః	యాచిష్యథ	యాచిష్యసే	యాచిష్యేథే	యాచిష్యధ్వే
	యాచిష్యామి	యాచిష్యావః	యాచిష్యామః	యాచిష్యే	యాచిష్యావహే	యాచిష్యామహే

ఆశీర్లిఙ్.—	యాచ్యాత్	యాచ్యాస్తామ్	యాచ్యాసుః	యాచిషీష్ట	యాచిషీయాస్తామ్	యాచిషీరన్
	యాచ్యాః	యాచ్యాస్తమ్	యాచ్యాస్త	యాచిషీష్ఠాః	యాచిషీయాస్థామ్	యాచిషీధ్వమ్
	యాచ్యాసమ్	యాచ్యాస్వ	యాచ్యాస్మ	యాచిషీయ	యాచిషీవహి	యాచిషీమహి
లుఙ్.—	అయాచీత్	అయాచిష్టామ్	అయాచిషుః	అయాచిష్ట	అయాచిషాతామ్	అయాచిషత
	అయాచీః	అయాచిష్టమ్	అయాచిష్ట	అయాచిష్ఠాః	అయాచిషాథామ్	అయాచిఢ్వమ్
	అయాచిషమ్	అయాచిష్వ	అయాచిష్మ	అయాచిషి	అయాచిష్వహి	అయాచిష్మహి

లృఙ్.—పర॥	అయాచిష్యత్	అయాచిష్యతామ్	అయాచిష్యన్
	అయాచిష్యః	అయాచిష్యతమ్	అయాచిష్యత
	అయాచిష్యమ్	అయాచిష్యావ	అయాచిష్యామ
,,—ఆత్మ॥	అయాచిష్యత	అయాచిష్యేతామ్	అయాచిష్యన్త
	అయాచిష్యథాః	అయాచిష్యేథామ్	అయాచిష్యధ్వమ్
	అయాచిష్యే	అయాచిష్యావహి	అయాచిష్యామహి

ఏవముభయపదినః। విశేషధాతుషు వక్ష్యమాణరూపాణి వినా అన్యత్సర్వం సాధారణధాతువదూహ్యమ్ ఏవం సర్వగణేష్వపి.

ఇతి భ్వాది సాధారణధాతవః.*॥

అథ దివాది ధాతు ప్రకరణ ప్రారంభః.

దివ్ = క్రీడా విజిగీషా వ్యవహార ద్యుతి స్తుతి మోద మద స్వప్న కాంతి గతిషు. యఙాదేశమకర్మకం, సకర్మకం చ, పరస్మైపది సేట్. శ్యన్వికరణః. దివ్+య+తి = దీవ్యతీత్యాది జ్ఞేయమ్. (ఆడుట వెలయుట మొదలైనవి.)

లటి.—	దీవ్యతి	దీవ్యతః	దీవ్యన్తి	ప్రథమ పురుషః
	దీవ్యసి	దీవ్యథః	దీవ్యథ	మధ్యమ పురుషః
	దీవ్యామి	దీవ్యావః	దీవ్యామః	ఉత్తమ పురుషః

లోటి.—	దీవ్యతు, దీవ్యతాత్	దీవ్యతామ్	దీవ్యన్తు	ప్ర.
	దీవ్య, దీవ్యతాత్	దీవ్యతమ్	దీవ్యత	మ.
	దీవ్యాని	దీవ్యావ	దీవ్యామ	ఉ.

లఙి.—	అదీవ్యత్	అదీవ్యతామ్	అదీవ్యన్	ప్ర.
	అదీవ్యః	అదీవ్యతమ్	అదీవ్యత	మ.
	అదీవ్యమ్	అదీవ్యావ	అదీవ్యామ	ఉ.

విధిలిఙి.—	దీవ్యేత్	దీవ్యేతామ్	దీవ్యేయుః	ప్ర.
	దీవ్యేః	దీవ్యేతమ్	దీవ్యేత	మ.
	దీవ్యేయమ్	దీవ్యేవ	దీవ్యేమ	ఉ.

లిటి.—	దిదేవ	దిదివతుః	దిదివుః	ప్ర.
	దిదేవిథ	దిదివథుః	దిదివ	మ.
	దిదేవ	దిదివివ	దిదివిమ	ఉ.

లుటి.—	దేవితా	దేవితారౌ	దేవితారః	ప్ర.
	దేవితాసి	దేవితాస్థః	దేవితాస్థ	మ.
	దేవితాస్మి	దేవితాస్వః	దేవితాస్మః	ఉ.
లృటి.—	దేవిష్యతి	దేవిష్యతః	దేవిష్యన్తి	ప్ర.
	దేవిష్యసి	దేవిష్యథః	దేవిష్యథ	మ.
	దేవిష్యామి	దేవిష్యావః	దేవిష్యామః	ఉ.
ఆశీర్లిజి.	దీవ్యాత్	దీవ్యాస్తామ్	దీవ్యాసుః	ప్ర.
	దీవ్యాః	దీవ్యాస్తమ్	దీవ్యాస్త	మ.
	దీవ్యాసమ్	దీవ్యాస్వ	దీవ్యాస్మ	ఉ.
లుజి.—	అదేవీత్	అదేవిష్టామ్	అదేవిషుః	ప్ర.
	అదేవీః	అదేవిష్టమ్	అదేవిష్ట	మ.
	అదేవిషమ్	అదేవిష్వ	అదేవిష్మ	ఉ.
లృజి.—	అదేవిష్యత్	అదేవిష్యతామ్	అదేవిష్యన్	ప్ర.
	అదేవిష్యః	అదేవిష్యతమ్	అదేవిష్యత	మ.
	అదేవిష్యమ్	అదేవిష్యావ	అదేవిష్యామ	ఉ.

ఏవం షివు ష్ఠివు ఇత్యాదయశ్శ్యన్వికరణాః పరస్మైపదినః

విద = సత్తాయామ్ (ఉండుట) ఆత్మనేపదీ. అక॥ అనిట్.

లటి.—	విద్యతే	విద్యేతే	విద్యన్తే	ప్ర.
	విద్యసే	విద్యేథే	విద్యధ్వే	మ.
	విద్యే	విద్యావహే	విద్యామహే	ఉ.
లోటి.—	విద్యతామ్	విద్యేతామ్	విద్యన్తామ్	ప్ర.
	విద్యస్వ	విద్యేథామ్	విద్యధ్వమ్	మ.
	విద్యై	విద్యావహై	విద్యామహై	ఉ.

లఙ్.—	అవిద్యత	అవిద్యేతామ్	అవిద్యన్త	ప్ర.
	అవిద్యథాః	అవిద్యేథామ్	అవిద్యధ్వమ్	మ.
	అవిద్యే	అవిద్యావహి	అవిద్యామహి	ఉ.
విధిలిఙ్.-	విద్యేత	విద్యేయాతామ్	విద్యేరన్	ప్ర.
	విద్యేథాః	విద్యేయాథామ్	విద్యేధ్వమ్	మ.
	విద్యేయ	విద్యేవహి	విద్యేమహి	ఉ.
లిట్.—	వివిదే	వివిదాతే	వివిదిరే	ప్ర.
	వివిదిషే	వివిదాథే	వివిదిఢ్వే	మ.
	వివిదే	వివిదివహే	వివిదిమహే	ఉ.
లుట్.—	వేత్తా	వేత్తారౌ	వేత్తారః	ప్ర.
	వేత్తాసే	వేత్తాసాథే	వేత్తాధ్వే	మ.
	వేత్తాహే	వేత్తాస్వహే	వేత్తాస్మహే	ఉ.
లృట్.—	వేత్స్యతే	వేత్స్యేతే	వేత్స్యన్తే	ప్ర.
	వేత్స్యసే	వేత్స్యేథే	వేత్స్యధ్వే	మ.
	వేత్స్యే	వేత్స్యావహే	వేత్స్యామహే	ఉ.
ఆశీర్లిఙ్.	విత్సీష్ట	విత్సీయాస్తామ్	విత్సీరన్	ప్ర.
	విత్సీష్ఠాః	విత్సీయాస్థామ్	విత్సీధ్వమ్	మ.
	విత్సీయ	విత్సీవహి	విత్సీమహి	ఉ.

లుఙ్.- త	సాతామ్	సత	}	అవిత్త	అవిత్సాతామ్	అవిత్సత
థాః	సాథామ్	ధ్వమ్	}	అవిత్థాః	అవిత్సాథామ్	అవిద్ధ్వమ్
సి	స్వహి	స్మహి	}	అవిత్సి	అవిత్స్వహి	అవిత్స్మహి

లృఙ్.—అవేత్స్యత అవేత్స్యేతామ్ అవేత్స్యన్త ప్ర
అవేత్స్యథాః అవేత్స్యేథామ్ అవేత్స్యధ్వమ్ మ.
అవేత్స్యే అవేత్స్యావహి అవేత్స్యామహి ఉ.

ఏవంబుధ్, ఖిద్, యుజ్, యుధ్, పద్, మన్, ఇత్యాదయ
ఆత్మనేపదినః శ్యన్వికరణాబోధ్యాః.

ఈశుచిర్=పూతీభావే, (శుచియగుట, తడియుట) ఉభయ
పదీ. అక॥ సేట్. లటి-పర॥శుచ్యతి శుచ్యతః శుచ్యన్తి- ఆత్మ॥
శుచ్యతే శుచ్యేతే శుచ్యన్తే। లోటి - శుచ్యతు - శుచ్యతామ్।
లఙి - అశుచ్యత్ - అశుచ్యత। విధిలిఙి - శుచ్యేత్ - శుచ్యేత।
లిటి - శుశోచ - శుశుచే। లుటి - శోచితాసి - శోచితాసే।
లృటి - శోచిష్యతి - శోచిష్యతే। ఆశీర్లిఙి.— శుచ్యాత్-శోచి
షీష్ట। లుఙి - పరస్మైపదేరూపద్వయమ్ అశుచత్-అశుచతామ్
అశుచన్, అశోచీత్ అశోచిష్టామ్ అశోచిషుః;ఆత్మ- అశోచిష్ట
అశోచిషాతామ్ అశోచిషత। లృఙి- అశోచిష్యత్ - అశోచి
ష్యత। శేషం యాచ్ ధాతువదూహ్యమ్॥

ఇతి శ్యన్వికరణ సాధారణ ధాతవః.

తుద=వ్యధనే. (హింసించుట=పొడుచుట) సక॥ ఉభ
యపదీ - అనిట్ - శవికరణః - తుద్+శ+తి=తుద్+అ+
తి=తుదతీత్యాది.శస్యఙిత్త్వాద్గుణాభావః.

లటి.—పర॥ తుదతి	తుదతః	తుదన్తి
తుదసి	తుదథః	తుదథ
తుదామి	తుదావః	తుదామః

,,—ఆత్మ॥ తుదతే తుదేతే తుదన్తే
తుదసే తుదేథే తుదధ్వే
తుదే తుదావహే తుదామహే

లోట్.—పర॥ తుదతు, తుదతాత్ తుదతామ్ తుదన్తు
తుద, తుదతాత్ తుదతమ్ తుదత
తుదాని తుదావ తుదామ

,,—ఆత్మ॥ తుదతామ్ తుదేతామ్ తుదన్తామ్
తుదస్వ తుదేథామ్ తుదధ్వమ్
తుదై తుదావహై తుదామహై

లఙ్.—పర॥ అతుదత్ అతుదతామ్ అతుదన్
అతుదః అతుదతమ్ అతుదత
అతుదమ్ అతుదావ అతుదామ

,,—ఆత్మ॥ అతుదత అతుదేతామ్ అతుదన్త
అతుదథాః అతుదేథామ్ అతుదధ్వమ్
అతుదే అతుదావహి అతుదామహి

విధిలిఙ్.—పర॥ తుదేత్ తుదేతామ్ తుదేయుః
తుదేః తుదేతమ్ తుదేత
తుదేయమ్ తుదేవ తుదేమ

,,—ఆత్మ॥ తుదేత తుదేయాతామ్ తుదేరన్
తుదేథాః తుదేయాథామ్ తుదేధ్వమ్
తుదేయ తుదేవహి తుదేమహి

లిట్.—పర. తుతోద తుతుదతుః తుతుదుః
తుతోదిథ తుతుదథుః తుతుద

	తుతోద	తుతుదివ	తుతుదిమ
,,—ఆత్మ॥	తుతుదే	తుతుదాతే	తుతుదిరే
	తుతుదిషే	తుతుదాథే	తుతుదిధ్వే(ఢ్వే)
	తుతుదే	తుతుదివహే	తుతుదిమహే
లుటి.—ప॥	తోత్తా	తోత్తారౌ	తోత్తారః
	తోత్తాసి	తోత్తాస్థః	తోత్తాస్థ
	తోత్తాస్మి	తోత్తాస్వః	తోత్తాస్మః
,,—ఆత్మ॥	తోత్తా	తోత్తారౌ	తోత్తారః
	తోత్తాసే	తోత్తాసాథే	తోత్తాధ్వే
	తోత్తాహే	తోత్తాస్వహే	తోత్తాస్మహే
ఌటి.—ప॥	తోత్స్యతి	తోత్స్యతః	తోత్స్యన్తి
	తోత్స్యసి	తోత్స్యథః	తోత్స్యథ
	తోత్స్యామి	తోత్స్యావః	తోత్స్యామః
,,—ఆత్మ॥	తోత్స్యతే	తోత్స్యేతే	తోత్స్యన్తే
	తోత్స్యసే	తోత్స్యేథే	తోత్స్యధ్వే
	తోత్స్యే	తోత్స్యావహే	తోత్స్యామహే
ఆశీర్లిఙి.—పర॥	తుద్యాత్	తుద్యాస్తామ్	తుద్యాసుః
	తుద్యాః	తుద్యాస్తమ్	తుద్యాస్త
	తుద్యాసమ్	తుద్యాస్వ	తుద్యాస్మ
,,—ఆత్మ॥	తుత్సీష్ట	తుత్సీయాస్తామ్	తుత్సీరన్
	తుత్సీష్ఠాః	తుత్సీయాస్థామ్	తుత్సీధ్వమ్
	తుత్సీయ	తుత్సీవహి	తుత్సీమహి

లుఙి.-పర॥ అతౌత్సీత్ అతౌత్తామ్ అతౌత్సుః
అతౌత్సీః అతౌత్తమ్ అతౌత్త
అతౌత్సమ్ అతౌత్స్వ అతౌత్స్మ

,,-ఆత్మ॥ అతుత్త అతుత్సాతామ్ అతుత్సత
అతుత్థాః అతుత్సాథామ్ అతుద్ధ్వమ్
అతుత్సి అతుత్స్వహి అతుత్స్మహి

లృఙి.— పర. అతోత్స్యత్ అతోత్స్యతామ్ అతోత్స్యన్
అతోత్స్యః అతోత్స్యతమ్ అతోత్స్యత
అతోత్స్యమ్ అతోత్స్యావ అతోత్స్యామ

,,-ఆత్మ॥ అతోత్స్యత అతోత్స్యేతామ్ అతోత్స్యన్త
అతోత్స్యథాః అతోత్స్యేథామ్ అతోత్స్యధ్వమ్
అతోత్స్యే అతోత్స్యావహి అతోత్స్యామహి

ఏవం నుద్ క్షిప ఇత్యాదయః శవికరణాః సాధారణధాతవః.

అథచురాదయః సాధారణధాతవః.

చుర=స్తేయే (దొంగలించుట) సక ॥ సేట్. చురాదిభ్యః స్వార్థేణిచ్. 'ఇ' ఇతిశిష్యతే. చురి= (గుణే) 'చోరి' ఇత్య స్యధాతుత్వాల్లడాదయః (పు133) కర్త్రర్థేసార్వధాతుకే పరే ణిజన్తాద్ధాతోఃశప్. చోరి+అ+తి=గుణాయాదేశయోః స్పృతోః చోరయతీత్యాద్యూహ్యమ్. ణిజన్తాత్ క్రియాఫలే కర్తృగామిని సతి ఆత్మనేపదమ్ పరగామినిసతిపరస్మైపదమితి చ.

లటి —పర॥	చోరయతి	చోరయతః	చోరయన్తి
	చోరయసి	చోరయథః	చోరయథ
	చోరయామి	చోరయావః	చోరయామః
,, —ఆత్మ॥	చోరయతే	చోరయేతే	చోరయన్తే
	చోరయసే	చోరయేథే	చోరయధ్వే
	చోరయే	చోరయావహే	చోరయామహే
లోటి.—పర॥	చోరయతు(తాత్)	చోరయతామ్	చోరయన్తు
	చోరయ(తాత్)	చోరయతమ్	చోరయత
	చోరయాణి	చోరయావ	చోరయామ.
,,—ఆత్మ॥	చోరయతామ్	చోరయేతామ్	చోరయన్తామ్
	చోరయస్వ	చోరయేథామ్	చోరయధ్వమ్
	చోరయై	చోరయావహై	చోరయామహై
లఙి.—పర॥	అచోరయత్	అచోరయతామ్	అచోరయన్
	అచోరయః	అచోరయతమ్	అచోరయత
	అచోరయమ్	అచోరయావ	అచోరయామ
—ఆత్మ॥	అచోరయత	అచోరయేతామ్	అచోరయన్త
	అచోరయథాః	అచోరయేథామ్	అచోరయధ్వమ్
	అచోరయే	అచోరయావహి	అచోరయామహి
విధిలిఙి - పర॥	చోరయేత్	చోరయేతామ్	చోరయేయుః
	చోరయేః	చోరయేతమ్	చోరయేత
	చోరయేయమ్	చోరయేవ	చోరయేమ.

,,—ఆత్మ॥ చోరయేత చోరయేయాతామ్ చోరయేరన్
చోరయేథాః చోరయేయాథామ్ చోరయేధ్వమ్
చోరయేయ చోరయేవహి చోరయేమహి

లిటి.ప॥ చోరయాఞ్చకార చోరయాఞ్చక్రతుః చోరయాఞ్చక్రుః
చోరయాఞ్చకర్థ చోరయాఞ్చక్రథుః చోరయాఞ్చక్ర
చోరయాఞ్చకార / చోరయాఞ్చకర } చోరయాఞ్చకృవ చోరయాఞ్చకృమ

రూపాన్తరమ్.

చోరయామ్బభూవ చోరయామ్బభూవతుః చోరయామ్బభూవుః
చోరయామ్బభూవిథ చోరయామ్బభూవథుః చోరయామ్బభూవ
చోరయామ్బభూవ చోరయామ్బభూవివ చోరయామ్బభూవిమ

రూపాన్తరమ్.

చోరయామాస చోరయామాసతుః చోరయామాసుః
చోరయామాసిథ చోరయామాసథుః చోరయామాస
చోరయామాస చోరయామాసివ చోరయామాసిమ

లిటి.— ఆత్మ॥

చోరయాఞ్చక్రే చోరయాఞ్చక్రాతే చోరయాఞ్చక్రిరే
చోరయాఞ్చకృషే చోరయాఞ్చక్రాథే చోరయాఞ్చకృఢ్వే
చోరయాఞ్చక్రే చోరయాఞ్చకృవహే చోరయాఞ్చకృమహే

రూపాన్తరమ్ - ఆత్మ.

చోరయామ్బభూవ; చోరయామాసేతి పూర్వవత్

లుటి—పర॥ చోరయితాసి; ఆత్మ॥ చోరయితాసే. } యాచితాయా
లృటి—పర॥ చోరయిష్యతి; ఆత్మ॥ చోరయిష్యతే } చిష్యతీతివత్

ఆశీర్లిఙ్.—పర॥ చోర్యాత్ చోర్యాస్తామ్ చోర్యాసుః
చోర్యాః చోర్యాస్తమ్ చోర్యాస్త
చోర్యాసమ్ చోర్యాస్వ చోర్యాస్మ

,,-ఆత్మ॥ చోరయిషీష్ట చోరయిషీయాస్తామ్ చోరయిషీరన్
చోరయిషీష్ఠాః చోరయిషీయాస్థామ్ చోరయిషీఢ్వమ్
చోరయిషీయ చోరయిషీవహి చోరయిషీమహి

లుఙ్.-పర॥ అచూచురత్ అచూచురతామ్ అచూచురన్
అచూచురః అచూచురతమ్ అచూచురత
అచూచురమ్ అచూచురావ అచూచురామ

,,—ఆత్మ॥ అచూచురత అచూచురేతామ్ అచూచురన్త
అచూచురథాః అచూచురేథామ్ అచూచురధ్వమ్
అచూచురే అచూచురావహి అచూచురామహి

లృఙ్.—పర॥ అచోరయిష్యత్, ఆత్మ॥ అచోరయిష్యత. శేషం యాచ్వత్. ఏవంతుల్య, ఘుష, ముటాదయః.

అథఅదాదయః

అద = భక్షణే. (తినుట) సక॥ పరస్మైపదీ. అనిట్. అదాదిభ్యః 'పరస్య శపః లుక్ (అదర్శనమ్.)

(సార్వధాతుకరూపాణి)

లట్				లోట్.		
అత్తి	అత్తః	అదన్తి	}	అత్తు, అత్తాత్	అత్తామ్	అదన్తు
అత్సి	అత్థః	అత్థ		అద్ధి, అత్తాత్	అత్తమ్	అత్త
అద్మి	అద్వః	అద్మః		అదాని	అదావ	అదామ

లఙ్.—			విధిలిఙ్.—		
ఆదత్	ఆత్తామ్	ఆదన్	అద్యాత్	అద్యాతామ్	అద్యుః
ఆదః	ఆత్తమ్	ఆత్త	అద్యాః	అద్యాతమ్	అద్యాత
ఆదమ్	ఆద్వ	ఆద్మ	అద్యామ్	అద్యావ	అద్యామ

లిట్.—			రూపాన్తరమ్.		
ఆద	ఆదతుః	ఆదుః	జఘాస	జక్షతుః	జక్షుః
ఆదిథ	ఆదథుః	ఆద	జఘసిథ	జక్షథుః	జక్ష
ఆద	ఆదివ	ఆదిమ	జఘా(ఘ)స	జక్షివ	జక్షిమ

లుట్.			ఌట్.		
అత్తా	అత్తారౌ	అత్తారః	అత్స్యతి	అత్స్యతః	అత్స్యన్తి
అత్తాసి	అత్తాస్థః	అత్తాస్థ	అత్స్యసి	అత్స్యథః	అత్స్యథ
అత్తాస్మి	అత్తాస్వః	అత్తాస్మః	అత్స్యామి	అత్స్యావః	అత్స్యామః

ఆశీర్లిఙ్.—	అద్యాత్	అద్యాస్తామ్	అద్యాసుః
	అద్యాః	అద్యాస్తమ్	అద్యాస్త
	అద్యాసమ్	అద్యాస్వ	అద్యాస్మ
లుఙ్.—	అఘసత్	అఘసతామ్	అఘసన్
	అఘసః	అఘసతమ్	అఘసత
	అఘసమ్	అఘసావ	అఘసామ

ఌఙ్ - ఆత్స్యత్ ఆత్స్యతామ్ ఆత్స్యన్ - ఆత్స్యః
ఆత్స్యతమ్ ఆత్స్యత - ఆత్స్యమ్ ఆత్స్యావ ఆత్స్యామ
ఆస = ఉపవేశనే. (కూర్చుండుట) ఆత్మనేపదీ. అక॥ సేట్

ప్రత్యయరూపాణి.	లట్.		ధాతురూపాణి		
తే	ఆతే	అతే	ఆస్తే	ఆసాతే	ఆసతే
సే	ఆథే	ధ్వే	ఆస్సే	ఆసాథే	ఆధ్వే
ఏ	వహే	మహే	ఆసే	ఆస్వహే	ఆస్మహే

లోట్.

తామ్ ఆతామ్ అతామ్ } ఆస్తామ్ ఆసాతామ్ ఆసతామ్
స్వ ఆథామ్ ధ్వమ్ } ఆస్స్వ ఆసాథామ్ ఆధ్వమ్
ఐ ఆవహై ఆమహై } ఆసై ఆసావహై ఆసామహై

లఙ్.

త ఆతామ్ అత } ఆస్త ఆసాతామ్ ఆసత
థాః ఆథామ్ ధ్వమ్ } ఆస్థాః ఆసాథామ్ ఆధ్వమ్
ఇ వహి మహి } ఆసి ఆస్వహి ఆస్మహి

విధిలిఙాదౌ ముదధాతావివ ప్రత్యయరూపాణి యోజనీయాని ఏవమేవ- 2-3-5-7-8-9 గణేషు సర్వత్రాత్మనేపదిషూహ్యాః

విధిలిఙ్.— ఆసీత ఆసీయాతామ్ ఆసీరన్
ఆసీథాః ఆసీయాథామ్ ఆసీధ్వమ్
ఆసీయ ఆసీవహి ఆసీమహి

లిటి —ఆసాఞ్చక్రే, ఆసామ్బభూవ, ఆసామాస (చురవత్-[illegible]) లుటి - ఆసితా । లృటి - ఆసిష్యతే । ఆశీర్లిఙి - ఆసిషీష్ట లుఙి - ఆసిష్ట । లృఙి - ఆసిష్యత । శిష్టం ముదవత్ ఏవం వస్తే ఆశాస్తే ఇత్యాది. లిటి - వవసే, ఆశశాసే ఇతి విశేషః.

ద్విష = అప్రీతౌ (పగపెట్టుట) ఉభయపదీ. సక॥ అనిట్.

పర॥ లట్ ఆత్మ॥

ద్వేష్టి ద్విష్టః ద్విషన్తి } ద్విష్టే ద్విషాతే ద్విషతే
ద్వేక్షి ద్విష్ఠః ద్విష్ఠ } ద్విక్షే ద్విషాథే ద్విడ్ఢ్వే
ద్వేష్మి ద్విష్వః ద్విష్మః } ద్విషే ద్విష్వహే ద్విష్మహే

లోట్.—పర। ద్వేష్టు, ద్విష్టాత్ ద్విష్టామ్ ద్విషన్తు
ద్విడ్ఢి, ద్విష్టాత్ ద్విష్టమ్ ద్విష్ట
ద్వేషాణి ద్వేషావ ద్వేషామ

,,—ఆత్మ	ద్విషాతే	ద్విషాతాత్	ద్విషతామ్
	ద్విష్వ	ద్విషాథామ్	ద్విడ్ఢ్వమ్
	ద్వేషై	ద్వేషావహై	ద్వేషామహై
లఙ.—పర॥ అద్వేట్, అద్వేడ్		అద్విష్టామ్	అద్విషుః, అద్విషన్
	అద్వేట్, (డ్)	అద్విష్టమ్	అద్విష్ట
	అద్వేషమ్	అద్విష్వ	అద్విష్మ
,,—ఆత్మ॥	అద్విష్ట	అద్విషాతామ్	అద్విషత
	అద్విష్ఠాః	అద్విషాథామ్	అద్విడ్ఢ్వమ్
	అద్విషి	అద్విష్వహి	అద్విష్మహి

పర॥ ధాతురూ॥ విధిలిఙ. ప్ర॥ రూ॥

ద్విష్యాత్	ద్విష్యాతామ్	ద్విష్యుః	యాత్ యాతామ్ యుః- యాః యాతమ్ యాత-యామ్ యావ యామ. ఏవమ్ 2, 3, 5, 7, 8, 9, గణేషు పరస్మై పదిషు యోజనీయమ్
ద్విష్యాః	ద్విష్యాతమ్	ద్విష్యాత	
ద్విష్యామ్	ద్విష్యావ	ద్విష్యామ	
	ఆత్మ॥		
ద్విషీత	ద్విషీయాతామ్	ద్విషీరన్	
ద్విషీథాః	ద్విషీయాథామ్	ద్విషీధ్వమ్	
ద్విషీయ	ద్విషీవహి	ద్విషీమహి	

లిటి - పర॥ దిద్వేష దిద్విషతుః దిద్విషుః - దిద్వేషిథ- దిద్విషివ ఆత్మ॥ దిద్విషే దిద్విషాతే దిద్విషిరే- దిద్విషిషే॥ లుటి- ద్వేష్టాసి- ద్వేష్టాసే। ల్పటి - ద్వేక్ష్యతి - ద్వేక్ష్యతే। ఆశీర్లిఙ- ద్విష్యాత్ - ద్విష్యాస్తామ్ - ద్విష్యాసుః। ఆ॥ ద్విక్షీష్ట - ద్విక్షీయాస్తామ్ - ద్విక్షీరన్ - ద్విక్షీష్ఠాః - ద్విక్షీయ.

లుఙి.— పర॥ అద్విక్షత్ అద్విక్షతామ్ అద్విక్షన్
అద్విక్షః అద్విక్షతమ్ అద్విక్షత
అద్విక్షమ్ అద్విక్షావ అద్విక్షామ

,,— ఆ॥ అద్విక్షత అద్విక్షాతామ్ అద్విక్షన్త
అద్విక్షథాః అద్విక్షాథామ్ అద్విక్షధ్వమ్
అద్విక్షి అద్విక్షావహి అద్విక్షామహి

లృఙి.— పర॥ అద్వేక్ష్యత్ అద్వేక్ష్యతామ్ అద్వేక్ష్యన్
,,— ఆ॥ అద్వేక్ష్యత అద్వేక్ష్యేతామ్ అద్వేక్ష్యన్త

ఏవం సామాన్యతః షాన్తాః శాన్తాశ్చ సిద్ధాతవః.

అథ జుహోత్యాదయః.

హు = దానాదనయోః. (వెల్చుట-తినుట.) అక॥ సక॥ అనిట్. పరస్మైపదీ. జుహోత్యాదిభ్యశ్శపః శ్లుః (అదర్శనమ్) శ్లౌ సతి ద్విత్వాది కార్యమవగన్తవ్యమ్. అస్మిన్ గణే సర్వత్ర ఝస్య 'అత్' ఇత్యాదేశః; జితి (లఙాదౌ) 'ఉస్' ఇత్యాదేశః ఉసిపరతః గుణావయశ్చబోధ్యాః.

లటి.— జుహోతి జుహుతః జుహ్వతి
జుహోషి జుహుథః జుహుథ
జుహోమి జుహువః జుహుమః

లోటి.— జుహోతు, జుహుతాత్ జుహుతామ్ జుహ్వతు
జుహుధి, జుహుతాత్ జుహుతమ్ జుహుత
జుహవాని జుహవావ జుహవామ

లఙి.— అజుహోత్ అజుహుతామ్ అజుహవుః
అజుహోః అజుహుతమ్ అజుహుత
అజుహవమ్ అజుహువ అజుహుమ

విధిలిఙ్.—	జుహుయాత్	జుహుయాతామ్	జుహుయుః
	జుహుయాః	జుహుయాతమ్	జుహుయాత
	జుహుయామ్	జుహుయావ	జుహుయామ
లిట్.—	జుహావ	జుహువతుః	జుహువుః
	జుహవిథ, జుహోథ	జుహువథుః	జుహువ
	జుహవ, జుహావ	జుహువివ	జుహువిమ
రూపాన్తరమ్	జుహవాఞ్చకార	జుహవాఞ్చక్రతుః	జుహవాఞ్చక్రుః
	జుహవాఞ్చకర్థ	జుహవాఞ్చక్రథుః	జుహవాఞ్చక్ర
	జుహవాఞ్చకార, జుహవాఞ్చకర	జుహవాఞ్చకృవ	జుహవాఞ్చకృమ

జుహవామ్బభూవ, జుహవామాస, ఇతి చ లిటిరూపచతుష్టయమ్.

లుట్.—	హోతా	హోతారౌ	హోతారః
	హోతాసి	హోతాస్థః	హోతాస్థ
	హోతాస్మి	హోతాస్వః	హోతాస్మః
లృట్.—	హోష్యతి	హోష్యతః	హోష్యన్తి
	హోష్యసి	హోష్యథః	హోష్యథ
	హోష్యామి	హోష్యావః	హోష్యామః
ఆశీర్లిఙ్.—	హూయాత్	హూయాస్తామ్	హూయాసుః
	హూయాః	హూయాస్తమ్	హూయాస్త
	హూయాసమ్	హూయాస్వ	హూయాస్మ
లుఙ్.—	అహౌషీత్	అహౌష్టామ్	అహౌషుః
	అహౌషీః	అహౌష్టమ్	అహౌష్ట
	అహౌషమ్	అహౌష్వ	అహౌష్మ

లృఙ్. — అహోష్యత్ అహోష్యతామ్ అహోష్యన్
అహోష్యః అహోష్యతమ్ అహోష్యత
అహోష్యమ్ అహోష్యావ అహోష్యామ

ఏవమ్ భీ, హ్రీ, భృ, ధాతూనాం రూపాణి. విశేషస్తువక్ష్యతే

మాఙ్ = మానే శబ్దేచ. (కొలుచుట, శబ్దించుట) ఆత్మనేపదీ.

లట్.—	మిమీతే	మిమాతే	మిమతే
	మిమీషే	మిమాథే	మిమీధ్వే
	మిమే	మిమీవహే	మిమీమహే
లోట్.—	మిమీతామ్	మిమాతామ్	మిమతామ్
	మిమీష్వ	మిమాథామ్	మిమీధ్వమ్
	మిమై	మిమావహై	మిమామహై
లఙ్ —	అమిమీత	అమిమాతామ్	అమిమత
	అమిమీథాః	అమిమాథామ్	అమిమీధ్వమ్
	అమిమి	అమిమీవహి	అమిమీమహి
విధిలిఙ్ —	మిమీత	మిమీయాతామ్	మిమీరన్
	మిమీథాః	మిమీయాథామ్	మిమీధ్వమ్
	మిమీయ	మిమీవహి	మిమీమహి
లిట్.—	మమే	మమాతే	మమిరే
	మమిషే	మమాథే	మమిధ్వే
	మమే	మమివహే	మమిమహే

లుట్ - మాతా - మాతాసే । లృట్ - మాస్యతే । ఆశీర్లిఙ్ - మాసీష్ట మాసీయాస్తామ్ మాసీరన్ - మాసీష్ఠాః - మాసీయ॥ లుఙ్ —

స్త	సాతామ్	సత	అమాస్త	అమాసాతామ్	అమాసత
స్థాః	సాథామ్	ధ్వమ్	అమాస్థాః	అమాసాథామ్	అమాధ్వమ్
సి	స్వహి	స్మహి	అమాసి	అమాస్వహి	అమాస్మహి

లృఙ్- అమాస్యత । శేషం పునవత్ (పు-173). ఏవమ్ ఓహాఙ్,
(హు) డుదాఞ్=దానే. (ఇచ్చుట) ఉభయపది. సక. అనిట్

పర॥			లట్	ఆత్మ॥	
దదాతి	దత్తః	దదతి	దత్తే	దదాతే	దదతే
దదాసి	దత్థః	దత్థ	దత్సే	దదాథే	దద్ధ్వే
దదామి	దద్వః	దద్మః	దదే	దద్వహే	దద్మహే

లోట్ —పర॥	దదాతు దత్తాత్	దత్తామ్	దదతు
	దేహి దత్తాత్	దత్తమ్	దత్త
	దదాని	దదావ	దదామ
,,—ఆత్మ॥	దత్తామ్	దదాతామ్	దదతామ్
	దత్స్వ	దదాథామ్	దద్ధ్వమ్
	దదై	దదావహై	దదామహై
లఙ్.—పర॥	అదదాత్	అదత్తామ్	అదదుః
	అదదాః	అదత్తమ్	అదత్త
	అదదామ్	అదద్వ	అదద్మ
,,—ఆత్మ॥	అదత్త	అదదాతామ్	అదదత
	అదత్థాః	అదదాథామ్	అదద్ధ్వమ్
	అదది	అదద్వహి	అదద్మహి
విధిలిఙ్.పర॥	దద్యాత్	దద్యాతామ్	దద్యుః
	దద్యాః	దద్యాతమ్	దద్యాత
	దద్యామ్	దద్యావ	దద్యామ
,,— ఆత్మ॥	దదీత	దదీయాతామ్	దదీరన్
	దదీథాః	దదీయాథామ్	దదీధ్వమ్
	దదీయ	దదీవహి	దదీమహి

లిటి.—పర॥ దదౌ	దదతుః	దదుః
దదిథ, దదాథ	దదథుః	దద
దదౌ	దదివ	దదిమ

,,—ఆత్మ॥ దదే	దదాతే	దదిరే
దదిషే	దదాథే	దదిఢ్వే, (ధ్వే)
దదే	దదివహే	దదిమహే

లుటి. దాతాసి - దాతాసే। లృటి - దాస్యతి - దాస్యతే। ఆశీర్లిజి - దేయాత్ దేయాస్తామ్ దేయాసుః. దేయాః - దేయాసమ ; దాసీష్ట దాసీయాస్తామ్ దాసీరన్ - దాసీష్ఠాః - దాసీయ

లుజి —పర॥ అదాత్	అదాతామ్	అదుః
అదాః	అదాతమ్	అదాత
అదామ్	అదావ	అదామ

,,—ఆత్మ॥ అదిత	అదిషాతామ్	అదిషత
అదిథాః	అదిషాథామ్	అదిఢ్వమ్
అదిషి	అదిష్వహి	అదిష్మహి

లృజి - అదాస్యత్ - అదాస్యత. ఏవం ధాఞ్ ధాతోరూపాణి

అథ స్వాదిసామాన్యధాతవః.

* షుఞ్ = అభిషవే (మునుగుట, మధించుట) ఇతి. ఉభయపదీ అ॥ సక॥ అనిట్. స్వాదిభ్యశ్శ్నుః. తస్యతిపి నిపి మిపిగుణః.

---

* ధాత్వోరాదిభూతయోః షకారణకారయోః సకారనకారౌ క్రమాత్ ష్ఠః - స్థా - స్థా. ష్ణా - స్నా ణీ - నీ ణు - ను షద - సద. ఇత్యాదయః.

లటి.—ప॥ సునోతి సునుతః సున్వన్తి
సునోషి సునుథః సునుథ
సునోమి సున్వః, సునువః సున్మః, సునుమః
,,—ఆ॥ సునుతే సున్వాతే సున్వతే
సునుషే సున్వాథే సునుధ్వే
సున్వే సున్వహే, సునువహే సున్మహే, సునుమహే
లోటి.-ప॥ సునోతు, సునుతాత్ సునుతామ్ సున్వన్తు
సును, సునుతాత్ సునుతమ్ సునుత
సునవాని సునవావ సునవామ
,,—ఆ॥ సునుతామ్ సున్వాతామ్ సున్వతామ్
సునుష్వ సున్వాథామ్ సునుధ్వమ్
సునవై సునవావహై సునవామహై
లఙి.-ప॥ అసునోత్ అసునుతామ్ అసున్వన్
అసునోః అసునుతమ్ అసునుత
అసునవమ్ అసునువ, అసున్వ అసునుమ, అసున్మ
,,—ఆ॥ అసునుత అసున్వాతామ్ అసున్వత
అసునుథాః అసున్వాథామ్ అసునుధ్వమ్
అసున్వి అసునువహి, అసున్వహి అసునుమహి, అసున్మహి
విధిలిఙి.-ప॥ సునుయాత్ సునుయాతామ్ సునుయుః
సునుయాః సునుయాతమ్ సునుయాత
సునుయామ్ సునుయావ సునుయామ
,,—ఆ॥ సున్వీత సున్వీయాతామ్ సున్వీరన్
సున్వీథాః సున్వీయాథామ్ సున్వీధ్వమ్
సున్వీయ సున్వీవహి సున్వీమహి

లిటి — ప॥ సుషావ సుషువతుః సుషువుః

సుషవిథ. సుషోథ సుషువథుః సుషువ

సుషావ, సుషవ సుషువివ సుషువిమ

,,—ఆ॥ సుషువే సుషువాతే సుషువిరే

సుషువిషే సుషువాథే సుషువిధ్వే (ఢ్వే)

సుషువే సుషువివహే సుషువిమహే

లుటి - ప॥ సోతా సోతారౌ సోతారః-సోతాసి- ఆ॥ సోతాసే

లృటి- ప॥ సోష్యతి సోష్యతః సోష్యన్తి- ఆ॥ సోష్యతే సోష్యేతే

ఆశీర్లిఙి.— ప॥ సూయాత్ సూయాస్తామ్ సూయాసుః

,,— ఆ॥ సోషీష్ట సోషీయాస్తామ్ సోషీరన్

సోషీష్ఠాః సోషీయాస్థామ్ సోషీధ్వమ్

సోషీయ సోషీవహి సోషీమహి

లుఙి.—పర॥ అసావీత్ అసావిష్టామ్ అసావిషుః

అసావీః అసావిష్టమ్ అసావిష్ట

అసావిషమ్ అసావిష్వ అసావిష్మ

,,—ఆ॥ అసోష్ట అసోషాతామ్ అసోషత

అసోష్ఠాః అసోషాథామ్ అసోఢ్వమ్

అసోషి అసోష్వహి అసోష్మహి

లృఙి. అసోష్యత్ - అసోష్యత. శేషం హువత్, ముద వచ్చ (పు - 154 - 173.) ఏవమ్ శిఞ్, షిఞ్ కృఞ్, చిఞ్ ఇత్యాదయః శ్నువికరణాః

అథ రుధాది సాధారణధాతవః.

రుధిర్ = ఆవరణే. (అడ్డగించుట - ఆగుట.) ఇరిత్ స్వరితేత్. ఉభయపదీ. సక॥ రుధాదిభ్యః శ్నమ్

మిత్త్వా దన్త్యాదచః పరః - రేఫా త్పరత్వాన్నస్య ణత్వమ్ ఝషః పరయోః తథయోః ధకారా దేశః క్ఙిత్సార్వధాతుకే పరే శ్నమః అకారస్య లోపశ్చ బోధ్యః.

లటి.—ప॥	రుణద్ధి	రుద్ధః	రున్ధన్తి
	రుణత్సి	రుద్ధః	రుద్ధ
	రుణధ్మి	రున్ధ్వః	రున్ధ్మః
,,— ఆ॥	రుద్ధే	రున్ధాతే	రున్ధతే
	రున్త్సే	రున్ధాథే	రున్ధ్వే
	రున్ధే	రున్ధ్వహే	రున్ధ్మహే
లోటి —ప॥	రుణద్ధు, రుద్ధాత్	రుద్ధామ్	రున్ధన్తు
	రున్ద్ధి, రుద్ధాత్	రుద్ధమ్	రుద్ధ
	రుణధాని	రుణధావ	రుణధామ
,,— ఆ॥	రుద్ధామ్	రున్ధాతామ్	రున్ధతామ్
	రున్త్స్వ	రున్ధాథామ్	రున్ధ్వమ్
	రుణధై	రుణధావహై	రుణధామహై
లఙి.—ప॥	అరుణత్ (ద్)	అరుద్ధామ్	అరున్ధన్
	అరుణః, అరుణత్	అరుద్ధమ్	అరుద్ధ
	అరుణధమ్	అరున్ధ్వ	అరున్ధ్మ
,,— ఆ॥	అరుద్ధ	అరున్ధాతామ్	అరున్ధత
	అరుద్ధాః	అరున్ధాథామ్	అరున్ధ్వమ్
	అరున్ధి	అరున్ధ్వహి	అరున్ధ్మహి
విధిలిఙి.—ప॥	రున్ధ్యాత్	రున్ధ్యాతామ్	రున్ధ్యుః
	రున్ధ్యాః	రున్ధ్యాతమ్	రున్ధ్యాత
	రున్ధ్యామ్	రున్ధ్యావ	రున్ధ్యామ

— ఆ॥	రున్ధీత	రున్ధీయాతామ్	రున్ధీరన్
	రున్ధీథాః	రున్ధీయాథామ్	రున్ధీధ్వమ్
	రున్ధీయ	రున్ధీవహి	రున్ధీమహి

లిటి-ప॥ రురోధ రురుధతుః । ఆ॥ రురుధే - రురుధిషే.

లుటి ప॥ రోద్ధా రోద్ధారౌ రోద్ధారః రోద్ధాసి। ఆ॥ రోద్ధాసే। లృటి. ప॥ రోత్స్యతి। ఆ॥ రోత్స్యతే। ఆశీర్లిఙి- ప॥ రుధ్యాత్ ఆ॥ రుత్సీష్ట। లుఙి- ప॥ అరౌత్సీత్ అరౌద్ధామ్ అరౌత్సుః - అరౌత్సీః అరౌద్ధమ్ అరౌద్ధ - అరౌత్సమ్ అరౌత్స్వ అరౌత్స్మ, రూపాన్తరమ్ - అరుధత్ అరుధతామ్ అరుధన్ - అరుధః అరుధతమ్ అరుధత - అరుధమ్ అరుధావ అరుధామ॥ ఆ॥ అరుద్ధ అరుత్సాతామ్ అరుత్సత। లృఙి - ప॥ అరోత్స్యత్। ఆ॥ అరోత్స్యత॥ శేషం తుదధాతువత్ (పు-164.) ఏవం భిది ఛిది ఖిదిర్ ఇత్యాది

అథ తనాదయః

తను = విస్తారే (విస్తరించుట - వెల్లడిచేయుట) స్వరితేత్ - ఉభయపదీ. సక॥ సేట్. తనాదిభ్య ఉః - తస్యపిత్త్వ గుణః - తన్ + ఉ + తి = తనోతీత్యాది.

లటి ప॥	తనోతి	తనుతః	తన్వన్తి
	తనోషి	తనుథః	తనుథ
	తనోమి	తన్వః, తనువః	తన్మః, తనుమః
— ఆ॥	తనుతే	తన్వాతే	తన్వతే
	తనుషే	తన్వాథే	తనుధ్వే
	తన్వే	తన్వహే, తనువహే	తన్మహే, తనుమహే

లోటి. ప॥ తనోతు, తనుతాత్ తనుతామ్ తన్వన్తు
తను, తనుతాత్ తనుతమ్ తనుత
తనవాని తనవావ తనవామ

,,— ఆ॥ తనుతామ్ తన్వాతామ్ తన్వతామ్
తనుష్వ తన్వాథామ్ తనుధ్వమ్
తనవై తనవావహై తనవామహై

లజ్.—ప॥ అతనోత్ అతనుతామ్ అతన్వన్
అతనోః అతనుతమ్ అతనుత
అతనవమ్ అతన్వ, అతనువ అతన్మ, అతనుమ

,,- ఆ॥ అతనుత అతన్వాతామ్ అతన్వత
అతనుథాః అతన్వాథామ్ అతనుధ్వమ్
అతన్వి అతన్వహి, అతనువహి అతన్మహి, అతనుమహి.

విధిలిజ్—ప॥ తనుయాత్. ఆ॥ తన్వీత. షుఞ్వత్.(పు-177.)

లిటి.—ప॥ తతాన తేనతుః తేనుః
తేనిథ తేనథుః తేన
తతాన, తతన తేనివ తేనిమ

,,— ఆ॥ తేనే తేనాతే తేనిరే
తేనిషే తేనాథే తేనిధ్వే
తేనే తేనివహే తేనిమహే

లుటి - తనితాసి - తనితాసే। లృటి - తనిష్యతి - తనిష్యతే.

ఆశీర్లిజి - తన్యాత్ తన్యాస్తామ్ - తనిషీష్ట తనిషీయాస్తామ్.

లుజ్.—ప॥ అతానీత్, } అతానిష్టామ్, } అతానిషుః, }
అతనీత్ } అతనిష్టామ్ } అతనిషుః }
అతానీః } అతానిష్టమ్ } అతానిష్ట }
అతనీః } అతనిష్టమ్ } అతనిష్ట }

అతానిషత్ }	అతానిష్వ }	అతానిష్మ }
అతనిషత్	అతనిష్వ	అతనిష్మ

ఉశీ.—ఆ॥ అతనిష్ట, అతత అతనిషాతామ్ అతనిషత
అతనిష్ఠాః,అతథాః అతనిషాథామ్ అతనిఢ్వమ్(ధ్వం)
అతనిషి అతనిష్వహి అతనిష్మహి

లృఙ్-॥అతనిష్యత్-అతనిష్యత-శేషంయాచ్వత్-ఏవంసను తుణు క్షిణు ఋణు తృణు ఘృణు ధాతవః-విశేషస్తువక్ష్యతే.

అథక్ర్యాదిసామాన్యధాతవః.

డు క్రీఞ్ = ద్రవ్యవినిమయే (కొనుట.) ఞిత్ - ఉభయపదీ. సక॥ అనిట్ క్ర్యాదిభ్యఃశ్నాప్రత్యయః - నాఇతిశిష్యతే. సశరషాభ్యాంపరశ్చే ణత్వంప్రాప్నోతి. శ్నాప్రత్యయాకారస్య హలాదికిఙ్జిత్సార్వధాతుకే పరే ఈకారః. అజాదౌతులోపః. క్రీ+నా+తి=క్రీణాతి.

లట్.—ప॥	క్రీణాతి	క్రీణీతః	క్రీణన్తి
	క్రీణాసి	క్రీణీథః	క్రీణీథ
	క్రీణామి	క్రీణీవః	క్రీణీమః
,,—ఆ॥	క్రీణీతే	క్రీణాతే	క్రీణతే
	క్రీణీషే	క్రీణాథే	క్రీణీధ్వే
	క్రీణే	క్రీణీవహే	క్రీణీమహే
లోట్.—ప॥	క్రీణాతు, క్రీణీతాత్	క్రీణీతామ్	క్రీణన్తు
	క్రీణీహి, క్రీణీతాత్	క్రీణీతమ్	క్రీణీత
	క్రీణాని	క్రీణావ	క్రీణామ
,,—ఆ॥	క్రీణీతామ్	క్రీణాతామ్	క్రీణతామ్
	క్రీణీష్వ	క్రీణాథామ్	క్రీణీధ్వమ్
	క్రీణై	క్రీణావహై	క్రీణామహై

లఙ్.—ప॥	అక్రీణాత్	అక్రీణీతామ్	అక్రీణన్
	అక్రీణాః	అక్రీణీతమ్	అక్రీణీత
	అక్రీణామ్	అక్రీణీవ	అక్రీణీమ
,,—ఆ॥	అక్రీణీత	అక్రీణాతామ్	అక్రీణత
	అక్రీణీథాః	అక్రీణాథామ్	అక్రీణీధ్వమ్
	అక్రీణి	అక్రీణీవహి	అక్రీణీమహి
విధిలిఙ్.—ప॥	క్రీణీయాత్	క్రీణీయాతామ్	క్రీణీయుః
	క్రీణీయాః	క్రీణీయాతమ్	క్రీణీయాత
	క్రీణీయామ్	క్రీణీయావ	క్రీణీయామ
,,—ఆ॥	క్రీణీత	క్రీణీయాతామ్	క్రీణీరన్
	క్రీణీథాః	క్రీణీయాథామ్	క్రీణీధ్వమ్
	క్రీణీయ	క్రీణీవహి	క్రీణీమహి
లిట్.—ప॥	చిక్రాయ	చిక్రియతుః	చిక్రియుః
	చిక్రయిథ, చిక్రేథ	చిక్రియథుః	చిక్రియ
	చిక్రాయ, చిక్రయ	చిక్రియివ	చిక్రియిమ
,,—ఆ॥	చిక్రియే	చిక్రియాతే	చిక్రియిరే
	చిక్రియిషే	చిక్రియాథే	చిక్రియిధ్వే(ఢ్వే)
	చిక్రియే	చిక్రియివహే	చిక్రియిమహే

లుట్.—ప॥ క్రేతా క్రేతారౌ - క్రేతాసి - ఆ॥ క్రేతాసే।

లృట్.—ప॥ క్రేష్యతి క్రేష్యతః-ఆ॥ క్రేష్యతే క్రేష్యేతే.

ఆశీర్లిఙ్.—ప॥	క్రీయాత్	క్రీయాస్తామ్	క్రీయాసుః
,, —ఆ॥	క్రేషీష్ట	క్రేషీయాస్తామ్	క్రేషీరన్
లుఙ్.—ప॥	అక్రైషీత్	అక్రైష్టామ్	అక్రైషుః
	అక్రైషీః	అక్రైష్టమ్	అక్రైష్ట
	అక్రైషమ్	అక్రైష్వ	అక్రైష్మ

,,—ఆ॥ అక్రేష్ట అక్రేషాతామ్ అక్రేషత
అక్రేష్ఠాః అక్రేషాథామ్ అక్రేఢ్వమ్
అక్రేషి అక్రేష్వహి అక్రేష్మహి
లృఙ్.—ప॥ అక్రేష్యత్ అక్రేష్యతామ్ అక్రేష్యన్
,,—ఆ॥ అక్రేష్యత అక్రేష్యేతామ్ అక్రేష్యన్త

శిష్టంయాచ్వత్. ఏవంప్రీఙ్-శ్రీఙ్-మీఙ్-ఇత్యాదయః.

॥ * ॥ ఇతిసామాన్యధాతవః॥ * ॥

అథ విశేషాః.

చితీ = సఞ్జ్ఞానే. (తెలియుట) ఈదిత్. భ్వాదిః. పర॥ సక॥ సేట్. చేతతి। చేతతు। అచేతత్। చేతేత్। చిచేత। చేతితా। చేతిష్యతి। చిత్యాత్। అచేతీత్। అచేతిష్యత్। ఏవం నిథ్, కిట్, చిట్, శిల్. ఇత్యాదయ ఇకారోపధాః.

బుధ = అవగమనే. (ఎఱుగుట.) బోధతి। బోధతు। అబోధత్। బోధేత్। బుబోధ బుబుధతుః బుబుధుః - బుబోధిథ బుబుధథుః బుబుధ- బుబోధ బుబుధివ బుబుధిమ। బోధితా। బోధిష్యతి। బుధ్యాత్। అబోధీత్ అబోధిషామ్ అబోధిషుః। అబోధిష్యత్॥ ఏవంశుష్, ప్రుష్,రుష్, కుచ్, కుజ్,చ్యుత్ ఇత్యాదయ ఉకారోపధా ధాతవః.

చ్యుతిర్ = క్షరణే. (స్రవించుట) ఇరిత్. అక॥ చ్యోతతి। లుఙ్=అచ్యుతత్ అచ్యుతతామ్ అచ్యుతన్, అచ్యోతీత్ అచ్యోతిష్టామ్ అచ్యోతిషుః ఇత్యాదిరూపద్వయంబోధ్యమ్. శేషంబుధ్వత్, ఏవం శ్చ్యుతిర్, శ్చుతిర్, ఉపిర్, తుపిర్, దుహిర్, బుధిర్, బృహిర్, ఘుషిర్, శుచిర్, బున్దిర్, క్షుదిర్, ఇత్యాదయ ఇరిత్సఞ్జ్ఞకా ధాతవః.

వృషు = సేచనే. (తడియుట) ఉదిత్. అక॥ సేట్. వర్షతి। వర్షతు। అవర్షత్। వర్షేత్। వవర్ష వవృషతుః వవృషుః వవర్షిథ వవృషథుః వవృష - వవర్ష వవృషివ - మ। వర్షితా వర్షిష్యతి। వృష్యాత్। అవర్షీత్। అవర్షిష్యత్ - ఏవం ఘృష, హృష ఇత్యాదీనాం ఋకారోపధానాం ధాతూనాం రూపాణి.

గద = వ్యక్తాయాం వాచి (చెప్పుట) సక॥ సేట్. *గదతి। గదతు। అగదత్। గదేత్। జగాద జగదతుః జగదుః - జగదిథ జగదథుః జగద - జగాద, జగద జగదివ జగదిమ॥ గదితా। గదిష్యతి। గద్యాత్। అగాదీత్ అగాదిష్టామ్ అగాదిషుః, అగదీత్ అగదిష్టామ్ అగదిషుః। అగదిష్యత్। ఏవమ్ ఖద, గజ, హస, పఠ, వద, బద, భణాదయః.

* ణిది = కుత్సాయామ్ (నిందించుట, దూఱుట) ఇదిత్. నుమాగమః - సక॥ సేట్. నిన్దతి। నిన్దతు। అనిన్దత్। నిన్దేత్। నినిన్ద నినిన్దతుః। నిన్దితా। నిన్దిష్యతి। నిన్ద్యాత్। అనిన్దీత్। అనిన్దిష్యత్। ఏవం నది టుది కాక్షి ఇత్యాదయః ఇదితః.

శంసు = స్తుతౌ. (పొగడుట) సక॥ సేట్. శంసతి। ఆశిషి నలోపః. శస్యాత్ శస్యాస్తామ్ శస్యాసుః। ఏవం మన్థ - మథ్యాత్, దంశ దశ్యాత్ ఇత్యాదయ నకారోపధాః హలన్తా

---

* నేర్గదనదపతపదఘుమాస్యతిహన్తియాతివాతిద్రాతిప్సాతివపతివహతిశామ్యతిచినోతిదేగ్ధిషు చ॥ ౮-౪-౧౭ ఉపసర్గస్థాభ్యాం రేఫషకారాభ్యాం పరస్య నేః నస్య ణత్వం స్యాత్ గదాదిషు పరేషు। ణోపదేశ ధాతునకారస్య చ పృథక్. ప్ర + ని + గద = ప్రణిగదతి, ప్రణినదతీత్యాది। ప్రణిన్దతి, ప్రణదతి, ప్రణమతి.

అనిదిద్ధాతవః అఞ్చుధాతోస్తు పూజార్థే నకారలోపేన - అఞ్చ్యాత్. గతౌతు అచ్యాత్ ఇతి విశేషః.

అర్చ = పూజాయామ్ (పూజించుట) సక॥ సేట్ అర్చతి ॥ లిటి. ఆనర్చ ఆనర్చతుః ఆనర్చుః - ఆనర్చిథ ఆనర్చథుః ఆనర్చ - ఆనర్చ ఆనర్చివ- ఆనర్చిమ । ఏవమ్ అర్ద అర్హ అర్ఘ అఞ్జ్ ఇత్యాదయః అజాదికాః ద్విహల్క-ధాతవః

ధేట్ = పానే (త్రాగుట) సక॥ అనిట్. ధే+అ+తి= అయాదేశే-ధయతి ధయతః ధయన్తి - ధయసి ధయథః ధయథ - దయామి ధయావః ధయామః । ధయతు । అధయత్ । ధయేత్ । * దధౌ దధతుః దధుః - దధిథ, దధాథ దధథుః దధ - దధౌ దధివ దధిమ । ధాతా । ధాస్యతి । ధేయాత్ ధేయాస్తామ్ । అధాత్ అధాతామ్ అధుః; అదధత్ అదధతామ్ అదధన్ ; అధాసీత్ అధాసిష్టామ్ అధాసిషుః ఇత్యాది లుఙి త్రిరూప్యమ్ । అధాస్యత్. ఏవమేకారాన్తాః (కతి).

ధ్యై = చిన్తాయామ్ (తలచుట) అనిట్. సక॥ ధ్యాయతి, ధ్యాయతు । అధ్యాయత్। ధ్యాయేత్ । దధ్యౌ దధ్యతుః దధ్యుః దధ్యిథ, దధ్యాథ- దధ్యివ। ధ్యాతా । ధ్యాస్యతి । ధ్యాయాత్ ధ్యాయాస్తామ్ ధ్యాయాసుః-ధ్యాయాః; ధ్యేయాత్ ధ్యేయా

---

* ఉపదేశే ఏకారాన్తా ఓకారాన్తా ఐకారాన్తా శ్చధాతవః శిద్భిన్నే ప్రత్యయేపరే (ఆర్ధధాతుకస్థలే) ఆకారాన్తాభవన్తి। ఆశీర్లిఙి ధారూపాణాం, దాప్దైప్ భిన్నదారూపాణాం, స్థా, మా, గై, పానార్థకపా, ఓహాక్, షో, ఏషామ్చధాతూనామ్ ఆకారస్య నిత్యమేకారాదేశః, తద్భిన్నానాం సంయుక్తాదికానాం ధ్యా గ్లా ఇత్యాదీకృతాకారాన్తానామ్చవికల్పేన ఏకార ఇతిజ్ఞేయమ్.

ష్టామ్ । అధ్యాసీత్ అధ్యాసిష్టామ్ । అధ్యాస్యత్॥ ఏవంమ్నా - మ్లై - గ్లై - క్షై - ఇత్యాదయః.

పా = పానే (త్రాగుట) అనిట్ సక॥ ఇతి 'పిబ' ఇత్యాదేశః * పిబతి పిబతః పిబన్తి। పిబతు । అపిబత్ । పిబేత్। పపౌ పపతుః పపుః-పపిథ, పపాథ - పపివ । పాతా । పాస్యతి। పేయాత్ । అపాత్ అపాతామ్ అపుః । అపాస్యత్.

ఘ్రా = గన్ధోపాదానే (గన్ధమును గ్రహించుట) సక॥ అనిట్. జిఘ్రతి । జిఘ్రతు । అజిఘ్రత్ । జిఘ్రేత్ । లుజి - అఘ్రాత్ అఘ్రాతామ్ అఘ్రుః; అఘ్రాసీత్ అఘ్రాసిష్టామ్ ఇతి రూపద్వయమ్. శేషం ధ్యైవత్.

ధ్మా = శబ్దాగ్ని సంయోగయోః (మ్రోయుట, ఊదుట) అక॥ సక॥ ధమతి । దధ్మౌ ఇత్యాది ధ్యైవత్

ష్ఠా = గతినివృత్తౌ (నిలుచుట) అక॥ తిష్ఠతి । ఆశీర్లిజి- స్థేయాత్ । లుజి అస్థాత్ అస్థాతామ్ అస్థుః । శేషం ధ్యైవత్॥

సమ్, అవ, ప్ర, వి ఏభిర్యోగే ఆత్మ॥ సన్తిష్ఠతే సన్తిష్ఠేతే సన్తిష్ఠన్తే । సన్తిష్ఠతామ్ । సమతిష్ఠత । సన్తిష్ఠేత । సన్తస్థే సన్తస్థాతే సన్తస్థిరే సన్తస్థిషే। సంస్థాతానే। సంస్థాస్యతే ।సంస్థాసీష్ట । సమస్థిత సమస్థిషాతామ్ సమస్థిషత (దావత్-పు-175)। సమస్థాస్యత. ఏవమవాది యోగేపి.

---

* పాఘ్రాధ్మాస్థామ్నాదాణ్ దృశ్యర్తి సర్తిశదసదాం పిబజిఘ్రధమతిష్ఠ మనయచ్ఛ పశ్యర్ఛధౌశీయసీదాః॥ ౭ - ౩ - ౭౮॥ పాదీనాం పిబాదయ ఆదేశాస్స్యు రిత్సంజ్ఞక శకారాదౌప్రత్యయే పరే॥ ¶ సమవప్రవిభ్యః స్థః ॥ ౧ - ౩ - ౨౨ ॥ తజ్॥ దాధాఘ్వదాప్ ॥ ౧ - ౧ - ౨౦ ॥ స్థాఘ్వోరిచ్చ॥౧ -౨ - ౧౭॥

దాణ్ = దానే. (ఇచ్చుట) సక॥ అనిట్. యచ్ఛతి। యచ్ఛతు।అయచ్ఛత్।యచ్ఛేత్। దదౌ। ఇత్యాది। శేషంపావత్.

దృశిర్ = ప్రేక్షణే. (చూచుట) ఇరిత్. సక॥ అనిట్. పశ్యతి। పశ్యతు। అపశ్యత్। పశ్యేత్। దదర్శ దదృశతుః దదృశుః - దదర్శిథ, దద్రష్ఠ దదృశథుః దదృశ-దదర్శ దదృశివ దదృశిమ। ద్రష్టా। ద్రక్ష్యతి। దృశ్యాత్। అద్రాక్షీత్ అద్రాష్టామ్ అద్రాక్షుః - అద్రాక్షీః - అద్రాక్షమ్, అదర్శత్ అదర్శతామ్ అదర్శన్ - అదర్శః - అదర్శమ్। అద్రక్ష్యత్.

ఋ = గతిప్రాపణయోః (పోవుట- పొందుట) అనిట్. సక॥ ఋచ్ఛతి। ఋచ్ఛతు। ఆర్ఛత్। ఋచ్ఛేత్। ఆర ఆరతుః ఆరుః- ఆరిథ - ఆరివ। అర్తా। అరిష్యతి। అర్యాత్ అర్యాస్తామ్। ఆర్షీత్ ఆర్ష్టామ్ ఆర్షుః। ఆరిష్యత్,

సృ = గతౌ. (వెళ్ళుట. పరిగెత్తుటయందు అక॥) అనిట్. శీఘ్రగమనార్థే 'ధా' ఇత్యాదేశః.ధావతి।ధావతు।అధావత్। ధావేత్॥ కేవలం గతౌతు - సరతి। సరతు। అసరత్। సరేత్। ససార సస్రతుః సస్రుః - ససర్థ సస్రథుః సస్ర - ససార, ససర ససృవ ససృమ। సర్తా। సరిష్యతి। స్రియాత్। అసార్షీత్।అసరిష్యత్.ఏవంహృ, గృ, ఘృ, ఇత్యాదయః.

శద్లు = శాతనే. (వాడియగుట) అనిట్. ల్రుదిత్. సార్వధాతుకే ఆత్మనే పదమ్. శీయతే। శీయతామ్। అశీయత। శీయేత। శశాద శేదతుః శేదుః- శేదిథ, శశత్థ- శేదివ। శత్తా। శత్స్యతి। శద్యాత్। అశదత్। అశత్స్యత్.

షద్లు = విశరణగత్యవసాదనేషు. (చీల్చుట - పొందుట) అనిట్. సీదతి। సీదతు। అసీదత్। సీదేత్। ససాద సేదతుః సేదుః- శేషంశద్లువత్.

వస = నివాసే. (నివసించుట) అక ॥ అనిట్. వసతి వసతు । అవసత్ । వసేత్ । ఉవాస ఊషతుః ఊషుః - ఉవసిథ, ఉవస్థ ఊషథుః ఊష - ఉవాస, ఉవస ఊషివ -ఊషిమ వస్తా । వత్స్యతి । ఉష్యాత్ । అవాత్సీత్ అవాత్తామ్ అవాత్సుః-అవాత్సీః అవాత్తమ్ అవాత్త -అవాత్సమ్ అవాత్స్వఅవాత్స్మ । అవత్స్యత్,

వద = వ్యక్తాయాంవాచి. (పలుకుట.) సేట్. సక - వదతి । లిటి - ఉవాద ఊదతుః ఊదుః-ఉవదిథ - ఉవదివ । వదితా । వదిష్యతి ।ఉద్యాత్। అవాదీత్, అవదీత్। అవదిష్యత్.

పత్ ౢ = గతౌ. (పడుట.) అక ॥ సేట్. పతతి । పపాత పేతతుః పేతుః-పేతిథ-పేతివ । పతితా। పతిష్యతి । పత్యాత్ । అపప్తత్ అపప్తతామ్ అపప్తన్- అపప్తః అపప్తతమ్ అపప్తత - అపప్తమ్ అపప్తావ అపప్తామ । అపతిష్యత్.

గమ్ ౢ = గతౌ. (వెళ్ళుట,పొందుట) అక॥ సక॥ అనిట్ గచ్ఛతి । గచ్ఛతు । అగచ్ఛత్ । గచ్ఛేత్ । జగామ జగ్మతుః జగ్ముః - జగమిథ, జగన్థ జగ్మథుః జగ్మ - జగామ, జగమ జగ్మివ జగ్మిమ । గన్తా । గమిష్యతి। గమ్యాత్। అగమత్ । అగమిష్యత్

యమ = ఉపరమే. (చాలించుట) అనిట్. యచ్ఛతి । యచ్ఛతు । అయచ్ఛత్ । యచ్ఛేత్ । యయామ యేమతుః యేముః - యేమిథ, యయన్థ - యేమివ యేమిమ । యన్తా । యంస్యతి । యమ్యాత్ । అయంసీత్ అయంసిష్టామ్ అయంసిషుః - అయంసీః - అయంసిషమ్ । అయంస్యత్. ఏవంనమ్.

ణమ = ప్రహ్వత్వే శబ్దేచ (మ్రొక్కుట) అనిట్. సక॥ నమతి । నమతు । అనమత్ । నమేత్ । ననామ । నన్తేత్యాది.

క్రము = పాదవిక్షేపే. (అడుగుబెట్టుట) సేట్. అక। క్రామ్యతి, క్రామతి। క్రామ్యతు, క్రామతు। అక్రామ్యత్॥ అక్రామత్। క్రామ్యేత్, క్రామేత్। చక్రామ। క్రమితా, క్రమిష్యతి। క్రమ్యాత్। అక్రమీత్। అక్రమిష్యత్. ఏవం భ్రమ్, క్లమ్, భ్రాశ్, భ్లాశ్, త్రస్, త్రుట్, లష్, ఏషాం ద్విరూపద్వయమ్ బోధ్యమ్

సృప్లృ=గతౌ. (ప్రాకుట - జరుగుట) అనిట్. ఋదిత్. సర్పతి। ససర్ప। స్రప్తా, సర్ప్తా॥ స్రప్స్యతి, సర్ప్స్యతి। సృప్యాత్। అసృపత్। అస్రప్స్యత్, అసర్ప్స్యత్। శేషం వృష్వత్. ఏవంకృష్, తృప్, దృపాదయః.

క్షి = క్షయే. (సమయుట) అనిట్. అక॥ క్షయతి। క్షయతు। అక్షయత్। క్షయేత్। చిక్షాయ చిక్షియతుః చిక్షియుః-చిక్షయిథ, చిక్షేథ చిక్షియథుః చిక్షియ- చిక్షాయ, చిక్షయ చిక్షియివ - మ। క్షేతా। క్షేష్యతి। క్షీయాత్। అక్షైషీత్ అక్షైష్టామ్ అక్షైషుః। అక్షేష్యత్। ఏవంజి, జ్రి. ఇత్యాదయ ఇకారాన్తాః - విశేషస్తు.

జి=జయే (శ్రేష్ఠుడగుట, గెలుచుట.) అనిట్. జయతి।లిటి_ జిగాయ జిగ్యతుః జిగ్యుః - జిగయిథ, జిగేథ జిగ్యథుః జిగ్య - జిగాయ, జిగయ జిగ్యివ జిగ్యిమ। శేషంక్షివత్.

దు = గతౌ. అనిట్. దవతి। దవతు। అదవత్। దవేత్। దుదావ దుదువతుః దుదువుః-దుదవిథ, దుదోథ - దుదువివ - మ। దోతా। దోష్యతి। దూయాత్। అదౌషీత్। అదోష్యత్। ఏవం షు, ద్రు, స్రు, శ్రు, ఇత్యాదయ ఉకారాన్తాః - విశేషస్తు.—లుఙి - అసావీత్ అసావిష్టామ్ అసావిషుః; అసౌషీత్

అస్రౌష్టామ్ అస్రౌషుః । ద్రు, స్రుధాత్వోః లిటి.— దుద్రోథ - దు ద్రువ, సుస్రోథ- సుస్రువ । లుఙి - అదుద్రువత్ అసుస్రువత్.

శ్రు = శ్రవణే. (వినుట) అనిట్. సార్వధాతుకే 'శృ' ఇత్యాదేశః శ్నుప్రత్యయశ్చ । శృణోతి - శృణోషి-శృణోమి । శృణోతు।అశృణోత్।శృణుయాత్॥ శుశ్రావ- శుశ్రోథ-శుశ్రువ। శ్రోతేత్యాది దువత్. సార్వధాతుకే ము ఇత్వత్ పు-175.

స్మృ = చిన్తాయామ్ (తలచుట) అనిట్. స్మరతి । లిటి - సస్మార సస్మరతుః సస్మరుః- సస్మర్థ - సస్మరివ - మ । ఆశీర్లిఙి - స్మర్యాత్ । శేషంస్మృవత్ పు-188. ఏవం హ్వృ,స్వృ ఇత్యాదయస్సం యోగాదికాఋుదన్తాః, స్వృధాతోస్తు.—లిటి సస్వర్థ, సస్వరిథ । స్వర్తా, స్వరితా । స్వరిష్యతి । లుఙి - అస్వార్షీత్, ఇతివిశేషః.

తౄ = ప్లవన తరణయోః - (ఈదుట, తేలుట, దాటుట) సేట్ - తరతి । తరతు । అతరత్ । తతార తేరతుః తేరుః- తేరిథ తేరథుః తేర- తతార, తతర తేరివ - మ । తరితా, తరీతా। తరిష్యతి, తరీష్యతి। తీర్యాత్ । అతారీత్ అతారిష్టామ్ అతారిషుః । అతరిష్యత్, అతరీష్యత్ । ఏవమౄదన్తాః.

తప = సన్తాపే. (తపించుట) అనిట్. తపతి । తతాప తేపతుః తేపుః - తేపిథ, తతప్థ । తప్తా । తప్స్యతి । తప్యాత్। అతాప్సీత్ అతాప్తామ్ అతాప్సుః । అతప్స్యత్ - ఏవంహలన్తా అనిటః.

త్యజ = హానౌ. (విడుచుట) అనిట్. త్యజతి । తత్యాజ తత్యజతుః - తత్యజిథ, తత్యక్థ - తత్యజివ । త్యక్తా । త్యక్ష్యతి । త్యజ్యాత్ । అత్యాక్షీత్ అత్యాక్తామ్ అత్యాక్షుః-

అత్యాక్షీః - అత్యాక్షమ్। అత్యక్ష్యత్, ఏవంజాన్తా శ్చాన్తాశ్చ అనిడ్ధాతవః.

గుపూ = రక్షణే. (కాపాడుట) వేట్. అస్మాత్ స్వార్థే ఆయప్రత్యయః. ఆర్ధధాతుకేవా. గోపాయతీత్యాది. ప॥ చుర్ వత్. లిటి - గోపాయాఞ్చకార (బభూవ - ఆస) గోపాయితా, గోపితా; గోప్తా। గోపాయిష్యతి, గోపిష్యతి; గోప్స్యతి। గోపాయ్యాత్; గుప్యాత్, అగోపాయీత్, అగోపీత్; అగౌప్సీత్। అగోపాయిష్యత్, అగోప్స్యత్.

షఞ్జ = సఙ్గే. (కలియుట) అనిట్. శపినలోపః. సజతి। సజతు। అసజత్। సజేత్। ససఞ్జ ససఞ్జతుః ససఞ్జుః- ససఞ్జిథ, ససఙ్క్థ - ససఞ్జివ। సఙ్క్తా। సఙ్క్ష్యతి। సజ్యాత్। అసాఙ్క్షీత్। అసఙ్క్ష్యత్। ఏవంరఞ్జ్, స్వఞ్జ్ దంశ్.

దహ = భస్మీకరణే. (కాల్చుట) అనిట్. దహతి। దదాహ దేహతుః దేహుః దేహిథ, దదగ్ధ - దేహివ। దగ్ధా దగ్ధారౌ దగ్ధారః। ధక్ష్యతి। దహ్యాత్। అధాక్షీత్ అదాగ్ధామ్ అధాక్షుః-అధాక్షీః అదాగ్ధమ్ అదాగ్ధ-అధాక్షమ్ అధాక్ష్వ అధాక్ష్మ। అధక్ష్యత్.

మిహ = సేచనే. (తడుపుట) అనిట్. మేహతి। మిమేహ - మిమేహిథ। మేఢా మేఢారౌ మేఢారః। మేక్ష్యతి। మిహ్యాత్। అమిక్షత్ అమిక్షతామ్। అమేక్ష్యత్. ఏవంరుహ.

స్కన్దిర్ = గతిశోషణయోః. (జరుగుట - ఎండుట) అనిట్. స్కన్దతి చస్కన్ద। స్కన్తా। స్కన్త్స్యతి। స్కద్యాత్। అస్కదత్; అస్కాన్త్సీత్ అస్కాన్తామ్ అస్కాన్త్సుః- అస్కాన్త్సీః అస్కాన్తమ్ అస్కాన్త-అస్కాన్త్సమ్ అస్కాన్త్స్వ అస్కాన్త్స్మ। అస్కన్త్స్యత్। పు-184.

(టుఓ) శ్వి = గతివృద్ధ్యోః (నడచుట, పెరుగుట) సేట్ శ్వయతి । లిటి - శుశావ శుశువతుః - శుశవిథ, శుశువివ - మ, శిశ్వాయ శిశ్వియతుః - శిశ్వయిథ - శిశ్వియివ । శ్వయితా । శ్వయిష్యతి । శూయాత్ శూయాస్తామ్ శూయాసుః । లుఙిరూపత్రయమ్ అశ్వత్ అశ్వతామ్, అశిశ్వియత్ అశిశ్వియతామ్, అశ్వయీత్ అశ్వయిష్టామ్ । అశ్వయిష్యత్.

ఇతిభ్వాదౌపరస్మైపదినః

ఏధ = వృద్ధౌ (పెరుగుట) ఆత్మనేపదీ అక ॥ సేట్ ఏధతే । ఏధతామ్ । ఐధత । ఏధేత । ఏధాఞ్చక్రే, ఏధామ్బభూవ, ఏధామాస । ఏధితా । ఏధిష్యతే । ఏధిషీష్ట । ఐధిష్ట । ఐధిష్యత । ముద్వత్ (పు 154 - 155) ఏవమ్ ఏజృ, ఈజ, ఊహ ఇత్యాదీనా మజాది ధాతూనాం రూపాణి

స్పర్ధ=సఙ్ఘర్షే (చర్చచేయుట) సేట్. స్పర్ధతే। స్పర్ధతామ్। అస్పర్ధత । స్పర్ధేత । పస్పర్ధే- పస్పర్ధిషే । స్పర్ధితా । స్పర్ధిష్యతే । స్పర్ధిషీష్ట । అస్పర్ధిష్ట । అస్పర్ధిష్యత

దధ= ధారణే, (ధరించుట) సేట్ దధతే। దేధే దేధాతే దేధిరే - దేధిషే । దధితా । లుఙి - అదధిష్ట । శేషం ముద్వత్

దద = దానే (ఇచ్చుట) సేట్ దదతే । దదదే దదదాతే దదదిరే- దదదిషే - దదదిమహే । శేషం స్పర్ధవత్.

తిపృ=క్షరణే (స్రవించుట) అనిట్ తేపతే । తితిపే- తితిపిషే । తేప్తా । తేప్స్యతే । తిప్సీష్ట తిప్సీయాస్తామ్ తిప్సీరన్ - తిప్సీస్థాః - తిప్సీయ । అతిప్త అతిప్సాతామ్ అతిప్సత- అతిప్థాః - అతిప్సి । అతేప్స్యత

త్రపూష్ = లజ్జాయామ్ (సిగ్గుపడుట) సేట్ త్రపతే ।

త్రేపే త్రేపాతే త్రేపిరే - త్రేపిషే, త్రేప్సే । త్రపితా, త్రప్తా । త్రపిష్యతే, త్రప్స్యతే । త్రపిషీష్ట, త్రప్సీష్ట । అత్రపిష్ట, అత్రపిషాతామ్, అత్రప్త అత్రప్సాతామ్ । అత్రపిష్యత, అత్రప్స్యత ఏవమూాదితః కృపూ,స్యన్దూ, క్షమూ, గాహూ, ఇత్యాదయః

కృపూ= సామర్థ్యే (సమర్థుడగుట) అస్యఋకారస్య ౣకారః, రేఫస్యలకారః. కల్పతే । కల్పతామ్ । చక్లృపే చక్లృపాతే చక్లృపిరే - చక్లృపిషే, చక్లృప్సే । కల్పితాసే, కల్ప్తాసే, కల్ప్తాసి । కల్పిష్యతే, కల్ప్స్యతే, కల్ప్స్యతి । కల్పిషీష్ట, క్లృప్సీష్ట । అకల్పిష్ట అకల్పిషాతామ్, అక్లృప్త అక్లృప్సాతామ్, అక్లృపత్ అక్లృపతామ్ । అకల్పిష్యత, అకల్ప్స్యత అకల్ప్స్యత్.

స్యన్దూ = ప్రస్రవణే (కారుట) వేట్ స్యన్దతే । సస్యన్దే - సస్యన్దిషే, సస్యన్త్సే సస్యన్దాథే సస్యన్దిధ్వే, సస్యన్ధ్వే - సస్యన్దివహే, సస్యన్ద్వహే । స్యన్దితా, స్యన్తా । స్యన్దిష్యతే, స్యన్త్స్యతే, స్యన్త్స్యతి । స్యన్దిషీష్ట, స్యన్త్సీష్ట । అస్యన్దిష్ట అస్యన్దిషాతామ్, అస్యన్త అస్యన్త్సాతామ్, అస్యదత్ అస్యదతామ్ । అస్యన్దిష్యత, అస్యన్త్స్యత-త్

క్షమూష్ = సహనే (ఓర్చుట) వేట్ క్షమతే। చక్షమే- చక్షమిషే, చక్షంసే- చక్షమిధ్వే, చక్షన్ధ్వే- చక్షమివహే, చక్షణ్వహే । క్షమితా, క్షన్తా । క్షమిష్యతే, క్షంస్యతే క్షమిషీష్ట, క్షంసీష్ట।అక్షమిష్ట, అక్షంస్త। అక్షమిష్యత, అక్షంస్యత

గాహూ = విలోడనే (చొచ్చుట - కలియబెట్టుట) వేట్. గాహతే । జగాహే - జగాహిషే, జఘాక్షే - జగాహిధ్వే(ఢ్వే), జఘాఢ్వే । గాహితా, గాఢా । గాహిష్యతే, ఘాక్ష్య

తే । గాహిషీష్ట, ఘాక్షీష్ట । అగాహిష్ట ; అగాఢ, అఘాక్షాతామ్ అఘాక్షత-అగాఢాః అఘాక్షాథామ్ అఘాఢ్వమ్- అఘాక్షి అఘాక్ష్వహి అఘాక్ష్మహి । అగాహిష్యత, అఘాక్ష్యత

గృహూ = గర్హణే (నిందించుట) వేట్ గర్హతే । జగృహే జగృహాతే జగృహిరే - జగృహిషే, జఘృక్షే జగృహాదే జగృహిఢ్వే (ధ్వే) జఘృఢ్వే - జగృహివహే, జగృహ్వహే । గర్హితా, గర్ఢా । గర్హిష్యతే, ఘర్క్ష్యతే । గర్హిషీష్ట, ఘృక్షీష్ట । అగర్హిష్ట, అఘృక్షత అఘృక్షాతామ్ అఘృక్షన్త - అఘృక్షథాః అఘృక్షాథామ్ అఘృక్షధ్వమ్ - అఘృక్షి అఘృక్షావహి - మహి । అగర్హిష్యత, అఘర్క్ష్యత

కము= కాన్తౌ (కోరుట) సేట్ అస్మాత్ స్వార్థేణిఙ్ - సార్వధాతుకే నిత్యమ్ - ఆర్ధధాతుకే వా తతఃశప్ కమ్ + ఇ + అ + త = కామయతే । కామయతామ్। అకామయత । కామయేత । కామయాఞ్చక్రే. (బభూవ - ఆస), చకమే । కామయితా, కమితా । కామయిష్యతే, కమిష్యతే కామయిషీష్ట, కమిషీష్ట । అచీకమత, అచకమత । అకామయిష్యత, అకమిష్యత ఆత్మనే॥ చురవత్.

అయ = గతౌ - సేట్ అయతే । పరా + అయ్ = పలాయతే - నిర్ + అయ్ = నిలయతే॥ అయాఞ్చక్రే (బభూవ - ఆస)। ఆశీర్లిఙి - అయిషీఢ్వమ్, అయిషీధ్వమ్ । లుఙి- అయిష్ట - అయిఢ్వమ్ (ధ్వమ్) ఏవందయ్

ద్యుత=దీప్తౌ (వెలుగుట) అక ॥ సేట్ ద్యోతతే । లుఙి-రూపద్వయమ్ - అద్యోతిష్ట, అద్యుతత్ అద్యుతతామ్ అద్యుతన్ । శేషంముద్వత్. ఏవం శ్విత్, మిద్, స్విద్, క్ష్విద్, రుచ్, ఘుట్, రుట్, లుఠ్, శుభ్, క్షుభ్, నభ్, తుభ్, ధాతవః

స్రంసు=అవస్రంసనే. (జారుట) అక॥ సేట్. స్రంసతే। లుజి రూపద్వయమ్. అస్రంసిష్ట; అస్రసత్ అస్రసతామ్ అస్రసన్। ఏవం ధ్వంస్, భ్రంస్, భ్రంశ్, స్రమ్భ్ధాతవః.

వృతు = వర్తనే. (ఉండుట) అక ॥ సేట్. వర్తతే। వవృతే। వర్తితా। వర్తిష్యతే; వర్త్స్యతి। లుజి - అవర్తిష్ట; అవృతత్ అవృతతామ్ అవృతన్। అవర్తిష్యత; అవర్త్స్యత్ ఏవంవృధ్, శృధ్ ధాతూజ్ఞేయా.

(టు). భ్రాజృ=దీప్తౌ. సేట్. భ్రాజతే। భ్రేజే,బభ్రాజే। ఏవం భ్రాశ్, భ్లాశ్; తయోః శితి- భ్రాశ్యతే; భ్రాశతే,భ్లాశ్యతే, భ్లాశతే। ఇతిచవిశేషః.

షహ= మర్షణే. (ఓర్చుట) సేట్. సహతే। సేహే। సహితా; సోఢా సోఢారౌ సోఢారః। శేషంముద్వత్.

రమ = క్రీడాయామ్ (ఆడుట) అనిట్. అక॥ రమతే। రేమే - రేమిషే। రన్తా। రంస్యతే। రంసీష్ట। అరంస్త అరంసాతామ్ అరంసత - అరంస్థాః - అరంసి। అరంస్యత.

రభ్=రాభస్యే. (తొడగుట, త్వరబడుట) అనిట్. ప్రాయేణాఙ్పూర్వః. ఆరభతే। ఆరేభే - ఆరేభిషే। ఆరబ్ధా। ఆరప్స్యతే। ఆరప్సీష్ట। ఆరబ్ధ ఆరప్సాతామ్ ఆరప్సత - ఆరబ్ధాః - ఆరప్సి। ఆరప్స్యత। ఏవం లభ్ధాతో రూపాణి.

వ్యథ=భయసఞ్చలనయోః (వెఱచుట, కదలుట) సేట్. అక॥ వ్యథతే। వివ్యథే- వివ్యథిషే। వ్యథితా। శేషంముద్వత్.

ష్మిఙ్ = ఈషద్ధసనే. (కొంచమునవ్వుట) అనిట్, అక॥ స్మయతే। సిష్మియే - సిష్మియిషే - సిష్మియిధ్వే (ఢ్వే)। స్మేతా। స్మేష్యతే। స్మేషీష్ట। అస్మేష్ట। అస్మేష్యత। ఏవంచ్యుఙ్, ఇత్యాది.

డీఙ్ = విహాయసాంగతౌ. (ఎగురుట) అక॥ సేట్. డయతే । డిడ్యే - డిడ్యిషే । డయితా। డయిష్యతే । డయిషీష్ట । అడయిష్ట । అడయిష్యత । ఏవం ప్రూ, మూ, ఇత్యాది సేటాశ్చ.

మేఙ్ = మయతే - ప్రణిమయతే । మమే - మమిషే - మాతా । మాస్యతే । మాసీష్ట । అమాస్త । అమాస్యత । ఏవం త్రైఙ్ - శ్యైఙ్ - ప్యైఙ్. త్రాయతే ఇత్యాది. దేఙ్ - దయతే। దిగ్యే - దిగ్యిషే । లుఙి - అదిత అదిషాతామ్ (పు-176) ఇతివిశేషః.

ఇత్యాత్మనేపదినః.

రాజృ = దీప్తౌ (మెఱయుట) స్వరితేత్ - ఉభయపదీ. అక ॥ సేట్. రాజతి - రాజతే । రాజతు - రాజతామ్॥ అరాజత్ - అరాజత । రాజేత్ - రాజేత । రరాజ రరాజతుః, రేజతుః రరాజుః, రేజుః - రరాజిథ, రేజిథ రరాజథుః, రేజథుః రరాజ, రేజ - రరాజ రరాజివ, రేజివ రరాజిమ, రేజిమ - రరాజే రరాజాతే రరాజిరే - రరాజిషే. రేజే రేజాతే రేజిరే ; రేజిషే ఇతిరూపద్వయమ్ । రాజితాసి- సే । రాజిష్యతి - తే । రాజ్యాత్ - రాజిషీష్ట । అరాజీత్ - అరాజిష్ట । అరాజిష్యత్ - త । శేషం యాచ్ వత్ (పు - 156 - 157.)

గుహూ = సంవరణే. (దాచుట) సక ॥ వేట్. గూహతి- తే । గూహతు - తామ్ । అగూహత్ - త । గూహేత్. త । జుగూహ జుగుహతుః జుగుహుః - జుగూహిథ, జుగోఢ జుగుహథుః జుగుహ - జుగూహ జుగుహివ, జుగుహ్వ జుగుహిమ, జుగుహ్మ ; జుగుహే - జుగుహిషే, జుఘుక్షే - జుగుహిఢ్వే (ధ్వే), జుఘూఢ్వే - జుగుహివహే, జుగుహ్వహే । గూహితాసి - సే, గోఢాసి - సే । గూహిష్యతి - తే; ఘోక్ష్యతి - తే । గుహ్యాత్ - గూహిషీష్ట, ఘుక్షీష్ట । అగూహీత్, అఘుక్షత్ (పు-194) అగూఢ,

అఘుక్షత అఘుక్షాతామ్ అఘుక్షన్త - అగూఢాః, అఘుక్షథాః అఘుక్షాథామ్ అఘుక్షధ్వమ్, అఘూఢ్వమ్ - అఘుక్షి అఘుక్షావహి, అగుహ్వహి అఘుక్షామహి; అగూహిష్ట। అగూహిష్యత్ - త; అఘోక్ష్యత్ - త. ఏవం దుహ్ దిహ్ లిహాం లుఙి రూపాణి.

శ్రిఞ్ = సేవాయామ్ (పొందుట.) సేట్. శ్రయతి - శ్రయతే। శిశ్రాయ - శిశ్రియే। శ్రయితాసి - సే। శ్రయిష్యతి - తే। శ్రీయాత్ - శ్రయిషీష్ట। అశిశ్రియత్ - త। అశ్రయిష్యత్ - త. శేషంయాచ్ వత్.

ధృఞ్ = ధారణే. (ధరించుట) సక॥ అనిట్. ధరతి - ధరతే। దధార దధ్రతుః దధ్రుః - దధర్థ - దధ్రివ - మ, దధ్రే - దధ్రిషే। ధర్తాసి - సే। ధరిష్యతి - తే। ధ్రియాత్ - ధృషీష్ట। అధార్షీత్; అధృత అధృషాతామ్ అధృషత। అధరిష్యత్ - త. ఏవం హృ, భృ, ఇత్యాదయః. భృధాతోర్లిటి - బభృవ - మ, బభృషే - బభృవహే - మహే - ఇతివిశేషః.

(డు) పచష్ = పాకే (వండుట) ద్వికః॥ అనిట్. పచతి - తే। పపాచ పేచతుః పేచుః. పేచిథ, పపక్థ - పేచివ - మ; పేచే - పేచిషె। పక్తాసి - సే। పక్ష్యతి - తే। పచ్యాత్ - పక్షీష్ట। అపాక్షీత్ అపాక్తామ్ అపాక్షుః - అపక్త అపక్షాతామ్ అపక్షత। అపక్ష్యత్ - త। ఏవంభజ్, శప్, రఞ్జ్, ఇత్యాదయః. రఞ్జ్ధాతోః (పు-192.) రజతి। రరఞ్జ - రరఞ్జే। రఙ్క్తా। రఙ్క్ష్యతి - తే। రజ్యాత్ - రఙ్క్షీష్ట। అరాఙ్క్షీత్ - అరఙ్క్త। అరఙ్క్ష్యత్ - త। ఇతివిశేషః.

త్విష = దీప్తౌ (వెలుగుట) అక॥ అనిట్. త్వేషతి-తే। తిత్వేష - తిత్విషె ఇత్యాది। శేషంద్విష్వత్. ఏవంయజ్ - సృజాదయః. (పు - 170, 171, 172.)

యజ్ - ధాతోః లిటి - ఇయాజ ఈజతుః ఈజుః - ఇయజిథ, ఇయష్ఠ - ఈజివ ఈజే - ఈజిషె। ఆశీర్లిఙి - ఇజ్యాత్ - యక్షీష్ట। అయాక్షీత్ అయాష్టామ్ అయాక్షుః - అయష్ట, అయక్షాతామ్ అయక్షత। ఇతివిశేషః. ఏవం వప్ వహాదయః.

వప్ - వపతి - తే। లిటి - ఉవాప ఊపతుః - ఉవపిథ, ఉవప్థ - ఊపివ; ఊపే - ఊపిషె। ఆశీర్లిఙి, ఉప్యాత్ - వప్సీష్ట। అవాప్సీత్, అవప్త। అవప్స్యత్ - త.

వహ = ప్రాపణే. (మోయుట, పొందుట) అనిట్. వహతి-తే। ఉవాహ- ఉవహిథ, ఉవోఢ- ఊహివ; ఊహే - ఊహిషె। వోఢాసి - సే। వక్ష్యతి - తే। ఉహ్యాత్ - వక్షీష్ట। అవాక్షీత్ అవోఢామ్ అవాక్షుః - అవాక్షీః అవోఢమ్ అవోఢ - అవాక్షమ్ అవాక్ష్వ అవాక్ష్మ - అవోఢ అవక్షాతామ్ అవక్షత - అవోఢాః అవక్షాథామ్ అవోఢ్వమ్ - అవక్షి అవక్ష్వహి అవక్ష్మహి.

వేఞ్ = తన్తుసన్తానే. (నేయుట.) వయతి-తే। ఉవాయ ఊయతుః; ఊయే; వవౌ; వవే। ఊయాత్। శేషందావత్.

హ్వేఞ్ = స్పర్ధాయాంశబ్దేచ. ఆఙ్ పూర్వఆహ్వానే-సక॥ (పిలుచుట) ఆహ్వయతి - తే। జుహావ - జుహువే। హ్వాతా। హ్వాస్యతి - తే। హూయాత్ - హ్వాసీష్ట। అహ్వత్ - త; అహ్వాస్త అహ్వాసాతామ్ అహ్వాసత। అహ్వాస్యత్ - త॥ ఇత్యుభయపది సోభ్వాదయః॥

అథదివాదివిశేషధాతవః.

నృతీ = గాత్రవిక్షేపే. (ఆడుట, కుణియుట) దివాదిః. పరస్మైపదీ. అక॥ సేట్. నృత్యతి। నృత్యతు। అనృత్యత్। నృత్యేత్। ననర్త। నర్తితా। నర్తిష్యతి, నర్త్స్యతి। నృత్యా

త్ । అనర్తిత్ । అనర్తిష్యత్, అనర్త్స్యత్ ఏవంకృత్, చృత్, ఛృద్, తృద్, ధాతవః. తత్రాపివిశేషస్తు వక్ష్యతే.

త్రసీ=ఉద్వేగే. (భయపడుట) అక ॥ సేట్ త్రస్యతి, త్రసతి । తత్రాస తత్రసరుః, త్రేసతుః - తత్రసిథ, త్రేసిథ లుజి - అత్రాసీత్, అత్రసీత్. ఏవంలష్.

జౄష్=వయోహానౌ. (ముదిమియగుట) అక ॥ సేట్. జీర్యతి జీర్యతః జీర్యన్తి । జీర్యతు । అజీర్యత్।జీర్యేత్ । జజార జజరతుః,జేరతుః జజరుః,జేరుః-జజరిథ -జేరిథ-లుజి-అజరత్, అజారీత్ । శేషంతృావత్. ఏవంఝౄధాతుః - లిటి - జఝరతుః । లుజి - అఝారీత్ ఇత్యేవ విశేషః.

శో = తనూకరణే. అనిట్, శ్యతి శ్యతః శ్యన్తి । శ్యతు । అశ్యత్ । శ్యేత్ । శశౌ । శాతా । శాస్యతి । శాయాత్ । అశాత్, అశాసీత్ । శేషందావత్, ఏవంఛో, సో, దో, ధాతవః. దోఇత్యస్య - ఆశీర్లిజి దేయాత్ । లుజి - అదాదితి.

వ్యధ = తాడనే. (కొట్టుట) సక ॥ అనిట్. విధ్యతి । విధ్యతు । అవిధ్యత్ । విధ్యేత్ । వివ్యాధ వివిధతుః - వివ్యద్ధ, వివ్యధిథ - వివిధివ । వ్యద్ధా। వ్యత్స్యతి।విధ్యాత్।అవ్యాత్సీత్ అవ్యాద్ధామ్ అవ్యాత్సుః । అవ్యత్స్యత్.

పుష = పుష్టౌ. (కాపాడుట). అనిట్. పుష్యతి । లుజి । అపుషత్ అపుషతామ్ అపుషన్. శేషం ద్విష్వత్. ఏవం ^శుష దుష హృష తుషాదయః.

శ్లిష = ఆలిఙ్గనే. (కౌగలించుట) అనిట్। శ్లిష్యతి। లుజి-అశ్లిక్షత్ - అనాలిఙ్గనార్థేతు అశ్లిషత్.

(ఞి) ష్విదా = గాత్రప్రక్షరణే. (చమర్చుట) అక ॥

అనిట్. స్విద్యతి । సిష్వేద । స్వేత్తా । స్వేత్స్యతి । స్విద్యాత్ । అస్విదత్. ఏవంసిధ్, శుధ్, క్షుధ్, క్రుధః.

రధ = హింసాసంరాద్ధ్యోః (హింసించుట, సిద్ధించుట) వేట్. రధ్యతి । రరన్ధ - రరన్ధిథ, రరద్ధ - రరన్ధివ, రేధ్వ - రరన్ధిమ, రేధ్మ । రధితా, రద్ధా । రధిష్యతి, రత్స్యతి । రధ్యాత్ । అరధత్ । అరధిష్యత్, అరత్స్యత్. ఏవం నశ్, తృప్, దృప్, ద్రుహ్, ముహ్, స్నుహ్, స్నిహః. తత్ర - తృప దృపౌ సృపవత్.

ణశ = అదర్శనే. (నశించుట). అక॥ వేట్. నశ్యతి-ప్రణశ్యతి । ననాశ నేశతుః నేశుః - నేశిథ, ననంష్ఠ - నేశివ, నేశ్వ । నశితా, నంష్టా । నశిష్యతి, నఙ్క్ష్యతి । నశ్యాత్ । అనశత్ । అనఙ్క్ష్యత్

ద్రుహ = జిఘాంసాయామ్. (అపకరించుట). సక॥ వేట్. ద్రుహ్యతి । దుద్రోహ దుద్రుహతుః - దుద్రోహిథ, దుద్రోగ్ధ, దుద్రోఢ దుద్రుహివ, దుద్రుహ్వ । ద్రోహితా; ద్రోగ్ధా, ద్రోఢా । ద్రోహిష్యతి, ధ్రోక్ష్యతి। ద్రుహ్యాత్ । అద్రుహత్ । అద్రోహిష్యత్, అధ్రోక్ష్యత్. ఏవంముహ్, స్నుహ్, స్నిహః.

శము = ఉపశమే. (అణగుట) అక॥ సేట్. శామ్యతి। శామ్యతు । అశామ్యత్ । శామ్యేత్ । శశామ శేమతుః । శమితా । శమిష్యతి । శమ్యాత్ । అశమత్ । అశమిష్యత్ । ఏవం తమ్, దమ్, శ్రమ్, భ్రమ్, క్షమ్, క్లమ్, మద్; తత్ర - భ్రమ్, క్లమా, క్రమ్వత్. పు-190. క్షమ్-పూర్వవత్. లుఙి- అక్షమత్.

అసు = క్షేపణే. (వేయుట) సేట్. అస్యతి । లుఙి - ఆస్థత్ ఆస్థతామ్ ఆస్థన్ - ఆస్థః ఆస్థతమ్ ఆస్థత - ఆస్థమ్ ఆస్థావ ఆస్థామ। ఆసిష్యత్.

భ్రంశు = అధః పతనే - (క్రిందపడుట) అక॥ సేట్. భ్రశ్యతి । భ్రశ్యతు । అభ్రశ్యత్ । భ్రశ్యేత్ । బభ్రంశ । భ్రంశితా । భ్రంశిష్యతి । భ్రశ్యాత్ । అభ్రశత్ । అభ్రంశిష్యత్.

లుభ = గార్ధ్న్యే. (మిక్కిలికోరుట) సేట్. లుభ్యతి । లుటి - లోభితా, లోబ్ధా । లోభిష్యతి । లుభ్యాత్ । అలుభత్ । ఏవం రుషరిషౌ. శిష్టం దివ్వవత్॥ ఇతిపరస్మైపదినః॥

షూఙ్ = ప్రాణి ప్రసవే। (కనుట) జిత్. ఆత్మనేపదీ - సక॥ వేట్. సూయతే । సూయతామ్ । అసూయత। సూయేత । సుషువే సుషువాతే సుషువిరే - సుషువిషే - సుషువిషే। సవితా, సోతా । సవిష్యతే, సోష్యతే । సవిషీష్ట, సోషీష్ట। అసవిష్ట, అసోష్ట । అసవిష్యత, అసోష్యత । శేషంషూఙ్వత్.

ప్రీఙ్ = ప్రీతౌ. (అలరుట) అక ॥ అనిట్. ప్రీయతే । పిప్రియే - పిప్రియిషే । ప్రేతా । ప్రేష్యతే । ప్రేషీష్ట । అప్రేష్ట.

లీఙ్ = శ్లేషణే. (చేరుట.) అక ॥ అనిట్, లీయతే । లిల్యే । లాతా, లేతా । లాస్యతే, లేష్యతే । లాసీష్ట, లేషీష్ట । అలాస్యత, అలేష్యత ॥ డీఙ్ - డీయతే। అర్ధధాతుకే భ్వాదికవత్ ఏవం ఓఙ్. మీఙ్.

జనీ = ప్రాదుర్భావే. (పుట్టుట) అక ॥ సేట్. జాయతే జాయతామ్ । అజాయత । జాయేత । జజ్ఞే జజ్ఞాతే జజ్ఞిరే - జజ్ఞిషే । జనితా । జనిష్యతే । జనిషీష్ట । అజనిష్ట, అజని -అజనిషాతామ్ అజనిషత - అజనిష్ఠాః - అజనిషి । అజనిష్యత.

పద = గతౌ. (పొందుట) సక ॥ అనిట్. పద్యతే । పేదే పేదాతే పేదిరే-పేదిషే। పత్తా । పత్స్యతే । పత్సీష్ట । అపాది అపత్సాతామ్ అపత్సత- అపత్థాః అపత్సాథామ్ అపద్ధ్వమ్- అపత్సి అపత్స్వహి అపత్స్మహి।అపత్స్యత. ఏవంఖిద్ విదాదయః.

సృజి = విసర్గే. (సమ్బంధించుట) అక। అనిట్. సృజ్యతే। ససృజే - ససృజిషే। స్రష్టా। స్రక్ష్యతే। సృక్షీష్ట। అసృష్ట అసృక్షాతామ్। అస్రక్ష్యత॥ ఇత్యాత్మనే పదినః॥

ణహ = బన్ధనే. (కట్టుట) ఉభయపదీ. సక॥ అనిట్. నహ్యతి, నహ్యతే। ననాహ నేహతుః - నేహిథ, ననద్ధ - నేహివ; నేహే - నేహిషే। నద్ధా। నత్స్యతి- తే। నహ్యాత్; నత్సీష్ట। అనాత్సీత్, అనద్ధ। అనత్స్యత్- త। ఏవం శక్తకుశపః.

రఞ్జ = రాగే. (సంతోషపెట్టుట, ఎఱ్ఱనగుట) అనిట్. రజ్యతి - తే। రజ్యతు - తామ్। అరజ్యత్ - త। రజ్యేత్ - త। శేషం భౌవాదికవత్. (పు-192) ఇత్యుభయపదినః.*,

అథతుదాదివిశేషధాతవః

(ఓ) వ్రశ్చూ = ఛేదనే. (కత్తరించుట.) పరస్మైపదీ సక॥ వేట్. వృశ్చతి। వృశ్చతు। అవృశ్చత్। వృశ్చేత్। వవ్రశ్చ - వవ్రశ్చిథ, వవ్రష్ఠ - వవ్రశ్చివ, వవ్రశ్చ్వ। వ్రశ్చితా, వ్రష్టా। వ్రశ్చిష్యతి, వ్రక్ష్యతి। వృశ్చ్యాత్। అవ్రశ్చీత్, అవ్రాక్షీత్। అవ్రశ్చిష్యత్, అవ్రక్ష్యత్.

ప్రచ్ఛ = జ్ఞీప్సాయామ్ (అడుగుట) సక॥ అనిట్. పృచ్ఛతి। పృచ్ఛతు। అపృచ్ఛత్। పృచ్ఛేత్। పప్రచ్ఛ - పప్రచ్ఛిథ, పప్రష్ఠ - పప్రచ్ఛివ। ప్రష్టా। ప్రక్ష్యతి। పృచ్ఛ్యాత్। అప్రాక్షీత్ అప్రాష్టామ్ అప్రాక్షుః। అప్రక్ష్యత్.

కౄ = విక్షేపే. (వెదచల్లుట.) సక॥ సేట్. కిరతి కిరతః కిరన్తి। కిరతు। అకిరత్। కిరేత్। చకార చకరతుః - చకరిథ। కరితా, కరీతేత్యాది. తౄవత్. ఏవం గౄధాతుః.

(టు) మస్జో = శుద్ధౌ. (మునుగుట) అక॥ అనిట్. మ

జ్జతి । మజ్జతు । అమజ్జత్ । మజ్జేత్ । మమజ్జ - మమజ్జిథ, మమ ఙ్క్థ । మఙ్క్తా । మఙ్క్ష్యతి । మజ్జ్యాత్ । అమాఙ్క్షీత్ - అమాఙ్క్తామ్ అమాఙ్క్షుః । అమఙ్క్ష్యత్.

కృతీ = ఛేదనే. (నఱుకుట) సక ॥ సేట్ .*. కృన్తతి । కృన్తతు । అకృన్తత్ ।చకర్తేత్యాది-శేషం నృతీవత్.

ఖిద = పరిఘాతే. అనిట్. ఖిన్దతి చిఖేద । ఖేత్తా । ఖేత్స్యతి । ఖిద్యాత్ । అఖైత్సీత్ । అఖేత్స్యత్. పిశ = అవయవే. సేట్. పింశతి । పిపేశేత్యాది ॥ ఇతి పరస్మైపదినః ॥

దృఙ్ = ఆదరే. (ఆదరించుట) ఙిత్. ఆత్మనేపదీ. సక॥ సేట్. ప్రాయేణాఙ్పూర్వః. ఆద్రియతే। ఆద్రియతామ్ । ఆద్రియత । ఆద్రియేత । ఆదద్రే । ఆదర్తా । ఆదరిష్యతే । ఆదృషీష । ఆదృత । ఆదరిష్యత్ । ఏవం ధృఙ్, మృఙ్, పృఙ్, ధాతవః. మృఙ్ధాతోః లిటి, లుటి, లృటి, లృఙి, చ-పరస్మైపదమ్.

(ఓ) విజీ = భయచలనయోః (భయపడుట, కదలుట) అక॥ సేట్. ఉత్పూర్వః. ఉద్విజతే । ఉద్విజతామ్ । ఉదవిజత ఉద్విజేత । ఉద్వివిజే । ఉద్విజితా । ఉద్విజిష్యతే । ఉద్విజిషీష్ట । ఉదవిజిష్ట । ఉదవిజిష్యత.

(ఓ) లజ్జ = వ్రీడాయామ్ (సిగ్గుపడుట) అక ॥ సేట్. లజ్జతే । లలజ్జే। లజ్జితా ఇత్యాది స్పర్ధవత్॥ ఇత్యాత్మనేపదిన

దిశ = అతిసర్జనే. (ఇచ్చుట) ఉభయపదీ. సక ॥ అనిట్. దిశతి- తే।దిశతు- తామ్ । అదిశత్-త।దిశేత్-త (171)

భ్రస్జ = పాకే. (వేచుట, వండుట) సక॥ అనిట్.

* శేముచాదీనామ్ ॥ ౭-౧-౫౯ ॥ ముచ్, లుప్, విద్. లిప్, సిచ్, కృత్, ఖిద్, పిశ్, ఏషాం నుమ్ స్యాత్ శేపరతః (సార్వధాతుకే).

విధిలిఙ్.— వచ్యాత్ వచ్యాతామ్ వచ్యుః । లిట్.— ఉవాచ ఊచతుః ఊచుః - ఉవచిథ, ఉవక్థ ఊచథుః ఊచ । - ఉవాచ, ఉవచ ఊచివ ఊచిమ । లుట్.— వక్తా - వక్తాసి - వక్తాస్మి । లృట్.— వక్ష్యతి - వక్ష్యసి - వక్ష్యామి । ఆశీర్లిఙ్.—ఉచ్యాత్ ఉచ్యాస్తామ్ ఉచ్యాసుః । లుఙ్.— అవోచత్ అవోచతామ్ అవోచన్ - అవోచః అవోచతమ్ అవోచత - అవోచమ్ అవోచావ అవోచామ । లృఙ్ - అవక్ష్యత్. శేషమ్ అద్వత్.

విద=జ్ఞానే. (తెలియుట) సక॥ సేట్. లట్.—వేత్తి విత్తః విదన్తి- వేత్సి విత్థః విత్థ - వేద్మి విద్వః విద్మః; రూపాన్తరమ్.— వేద విదతుః విదుః - వేత్థ విదథుః విద- వేద విద్వ విద్మ । లోట్.— వేత్తు, విత్తాత్ విత్తామ్ విదన్తు-విద్ధి, విత్తాత్ విత్తమ్ విత్త- వేదాని వేదావ వేదామ; విదాఙ్కరోతు, విదాఙ్కురుతాత్ విదాఙ్కురుతామ్ విదాఙ్కుర్వన్తు - విదాఙ్కురు, విదాఙ్కురుతాత్ విదాఙ్కురుతమ్ విదాఙ్కురుత- విదాఙ్కరవాణి విదాఙ్కరవావ విదాఙ్కరవామ । లఙ్.— అవేత్ అవిత్తామ్ అవిదుః- అవేః, అవేత్ అవిత్తమ్ అవిత్త - అవేదమ్ అవిద్వ అవిద్మ । విధిలిఙ్.— విద్యాత్ - విద్యాః- విద్యామ్ । లిట్.— వివేద; విదాఞ్చకార, విదామ్బభూవ, విదామాస । వేదితా । వేదిష్యతి । విద్యాత్ విద్యాస్తామ్ । అవేదీత్ అవేదిష్టామ్ । అవేదిష్యత్.

అస = భువి (ఉండుట) లట్.— అస్తి స్తః సన్తి-అసి స్థః స్థ- అస్మి స్వః స్మః । లోట్.— అస్తు, స్తాత్ స్తామ్ సన్తు - ఏధి, స్తాత్ స్తమ్ స్త - అసాని అసావ అసామ । లఙ్.— ఆసీత్ ఆస్తామ్ ఆసన్ - ఆసీః ఆస్తమ్ ఆస్త- ఆసమ్ ఆస్వ ఆస్మ । విధిలిఙ్.—స్యాత్ స్యాతామ్ స్యుః - స్యాః స్యాతమ్ స్యాత -

స్యామ్ స్యావ స్యామ. ఆర్ధధాతుకే 'భూ' ఇత్యాదేశః బభూవ-భవితే త్యాది. (వు - 153).

మృజూ= శుద్ధౌ. (శుద్ధిచేయుట) వేట్॥ మార్ష్టి, మృష్టః మృజన్తి, మార్జ్మి-మార్క్షి మృష్ఠః మృష్ఠ-మార్జ్మి మృజ్వః మృజ్మః ।లోటి- మార్ష్టు,మృష్టాత్ మృష్టామ్ మృజన్తు,మార్జన్తు-మృడ్ఢి, మృష్టాత్ మృష్టమ్ మృష్ట- మార్జాని మార్జావ మార్జామ లజి.— అమార్ట్(డ్)అమృష్టామ్ అమార్జన్, అమృజన్. అమార్ట్(డ్) అమృష్టమ్ అమృష్ట - అమార్జమ్ అమృజ్వ అమృజ్మ। లిజి-మృజ్యాత్ మృజ్యాతామ్ లిటి.—మమార్జ మమృజతుః, మమార్జతుః మమృజుః, మమార్జుః - మమార్జిథ, మమార్ష్ఠ మమృజథుః,మమార్జథుః మమృజ, మమార్జ - మమార్జ మమార్జివ, మమృజివ, మమృజ్వ-మమార్జిమ, మమృజిమ, మమృజ్మ । లుటి- మార్జితా, మార్ష్టా। లృటి - మార్జిష్యతి, మార్క్ష్యతి । అశీర్లిజి.—మృజ్యాత్ మృజ్యాస్తామ్ ।లుజి —అమార్జీత్ అమార్జిష్టామ్, అమార్క్షీత్ అమార్ష్టామ్ అమార్క్షుః । లృజి.— అమార్జిష్యత్ ; అమార్క్ష్యత్.

రుదిర్=అశ్రువిమోచనే. (కన్నీరొలుకుట) అక॥ సేట్. లటి - రోదితి రుదితః రుదన్తి - రోదిషి రుదిథః రుదిథ - రోదిమి రుదివః రుదిమః । లోటి - రోదితు, రుదితాత్ రుదితామ్ రుదన్తు - రుదిహి, రుదితాత్ రుదితమ్ రుదిత - రోదాని రోదావ రోదామ; లజి.— అరోదీత్,అరోదత్ అరుదితామ్ అరుదన్ - అరోదీః, అరోదః అరుదితమ్ అరుదిత - అరోదమ్ అరుదివ అరుదిమ విధిలిజి - రుద్యాత్ రుద్యాతామ్ । రురోద । రోది

§ మృజేర్వృద్ధిః, ౭-౨-౧౧౪. మృజేరికోవృద్ధి స్స్యాత్-కిజ్జిత్యజాది వేష్యతే.

తా । రోదిష్యతి । రుద్యాత్ రుద్యాస్తామ్ । అరోదీత్ అరోదిష్టామ్; అరుదత్ అరుదతామ్ । అరోదిష్యత్. ఏవంస్వప్, శ్వస్, అన్, జక్ష్. ధాతవః విశేషస్తు.—

(ఞి) ష్వప్ = శయే. (పరుండుట) అనిట్ స్వపితి । స్వపితు । అస్వపీత్, అస్వపత్ । స్వప్యాత్ । సుష్వాప సుషుపతుః సుషుపుః- సుష్వపిథ,సుష్వప్థ సుషుపథుః సుషుప- సుష్వాప,సుష్వప సుషుపివ - మ । స్వప్తా । స్వప్స్యతి । సుప్యాత్ । అస్వాప్సీత్ అస్వాప్తామ్ అస్వాప్సుః - అస్వాప్సీః - అస్వాప్సమ్ । అస్వప్స్యత్.

జాగృ = నిద్రాక్షయే. (మేలుకొనుట) అక॥ సేట్.లట్- జాగర్తి జాగృతః జాగ్రతి - జాగర్షి జాగృథః జాగృథ - జాగర్మి జాగృవః జాగృమః । లోట్ - జాగర్తు, జాగృతాత్ జాగృతామ్ జాగ్రతు - జాగృహి, జాగృతాత్ జాగృతమ్ జాగృత - జాగరాణి జాగరావ జాగరామ । లఙ్.—అజాగః అజాగృతామ్ అజాగరుః - అజాగః అజాగృతమ్ అజాగృత - అజాగరమ్ అజాగృవ అజాగృమ। విధిలిఙ్.—జాగృయాత్ జాగృయాతామ్ । లిట్.— జాగరాఞ్చకార, జాగరాంబభూవ, జాగరామాస జజాగార జజాగరతుః । జాగరితా । జాగరిష్యతి । జాగర్యాత్। అజాగరీత్ అజాగరిషామ్ । అజాగరిష్యత్.

దరిద్రా = దుర్గతౌ. (చెడిపోవుట) అక ॥ సేట్. దరిద్రాతి దరిద్రితః దరిద్రతి - దరిద్రాసి దరిద్రిథః దరిద్రిథ - దరిద్రామి దరిద్రివః - మః । దరిద్రాతు, దరిద్రితాత్ దరిద్రితామ్ దరిద్రతు - దరిద్రిహి, దరిద్రితాత్ దరిద్రితమ్ దరిద్రిత - దరిద్రాణి దరిద్రావ - దరిద్రామ । అదరిద్రాత్ అదరిద్రితామ్

అదరిద్రుః - అదరిద్రాః అదరిద్రితమ్ అదరిద్రిత - అదరిద్రామ్ అదరిద్రివ - మ। దరిద్రియాత్। దరిద్రాఞ్చకార, బభూవ, ఆస దదరిద్రౌ దదరిద్రతుః। దరిద్రితా। దరిద్రిష్యతి।దరిద్ర్యాత్। అదరిద్రీత్:అదరిద్రాసీత్ (పు-186)। అదరిద్రిష్యత్.

చకాసృ = దీప్తౌ. (వెలుగుట) అక॥ సేట్. లటి— చకాస్తి చకాస్తః చకాసతి - చకాస్సి - చకాస్మి। లోటి - చకాస్తు, చకాస్తాత్ చకాస్తామ్ చకాసతు - చకాస్తై, చకాధి, చకాస్తాత్ చకాస్తమ్ చకాస్త - చకాసాని చకాసావ - మ। లఙి.— అచకాత్, (ద్) అచకాస్తామ్ అచకాసుః-అచకాః, అచకాత్ (ద్) అచకాస్తమ్ - స్త - అచకాసమ్ అచకాస్వ - స్మ। చకాస్యాత్ చకాస్యాతామ్। చకాసాఞ్చకార, బభూవ, ఆస। చకాసితా। చకాసిష్యతి। చకాస్యాత్ చకాస్యాస్తామ్। అచకాసీత్। అచకాసిష్యత్.

శాసు = అనుశిష్టౌ. (శిక్షించుట) సక॥ సేట్. శాస్తి శిష్టః శాసతి-శాస్సి శిష్ఠః శిష్ఠ - శాస్మి శిష్వః శిష్మః। శాస్తు, శిష్టాత్ శిష్టామ్ శాసతు - శాధి, శిష్టాత్ శిష్టమ్ శిష్ట- శాసాని శాసావ శాసామ। అశాత్ అశిష్టామ్ అశాసుః - అశాః, అశాత్-(ద్) అశిష్టమ్ అశిష్ట - అశాసమ్ అశిష్వ అశిష్మ। శిష్యాత్ శిష్యాతామ్। శశాస। శాసితా। శాసిష్యతి। శిష్యాత్ శిష్యాస్తామ్।అశిషత్ అశిషతామ్ అశిషన్ - అశిషః- అశిషమ్। అశాసిష్యత్. ఆఙ్పూర్వశ్చేదాత్మనేపదీ. ఆస్తే. (పు-170)

యా = ప్రాపణే. (పోవుట) సక॥ అనిట్. యాతి యాతః యాన్తి - యాసి యాథః యాథ - యామి యావః- మః॥ యాతు, యాతాత్ యాతామ్ యాన్తు - యాహి, యా

తాత్ యాతమ్ యాత - యాని యావ యామ । అయాత్। అయాతామ్ అయుః, అయాన్- అయాః అయాతమ్ అయాత - అయామ్ అయావ - మ । యాయాత్ యాయాతామ్ । యయౌ । యాతా । యాస్యతి ॥ యాయాత్ యాయాస్తామ్ అయాసీత్। అయాస్యత్. శేషం పావత్. ఏవంవా, భా, స్నా, పా, శ్రా, రా, లా, దా, ద్రా,ప్సా,మా,ఇత్యాద్యాకారాన్తాః

వీ = గతివ్యాప్తిప్రజనకాన్త్యసనఖాదనేషు. సక ॥ అక ॥ అనిట్. వేతి వీతః వియన్తి - వేషి - వేమి । లోటి— వేతు, వీతాత్ - వీహి, వీతాత్ - వయాని । లజి.— అవేత్ అవీతామ్ అవియన్, అవ్యన్-అవేః - అవయమ్ । వీయాత్ । వివాయ । వేతా । వేష్యతి । వీయాత్ । వీయాస్తామ్ । అవైషీత్ । అవేష్యత్. శేషమిణ్వత్.

ఇణ్ = గతౌ. (పోవుట) సక ॥ అనిట్. ఏతి ఇతః యన్తి - ఏషి ఇథః ఇథ - ఏమి ఇవః ఇమః । లోటి— ఏతు, ఇతాత్ ఇతామ్ యన్తు - ఇహి, ఇతాత్ ఇతమ్ ఇత - అయాని అయావ అయామ, లజి - ఐత్ ఐతామ్ ఆయన్ - ఐః ఐతమ్ ఐత - ఆయమ్ ఐవ ఐమ । విధిలిజి.— ఇయాత్ ఇయాతామ్ ఇయుః - ఇయాః ఇయాతమ్ ఇయాత-ఇయామ్ ఇయావ ఇయామ । లిటి - ఇయాయ ఈయతుః ఈయుః - ఇయయిథ, ఇయేథ ఈయథుః ఈయ-ఇయాయ, ఇయయ ఈయివ ఈయిమ । ఏతా । ఏష్యతి । ఈయాత్ ఈయాస్తామ్ । లుజి.—అగాత్ అగాతామ్ అగుః - అగాః - అగామ్ । ఐష్యత్ ఐష్యతామ్ ఐష్యన్ ఏవమ్ ఇక్. అధిపూర్వః.

ణు = స్తుతౌ. (పొగడుట) సక ॥ సేట్. నౌతి నుతః నువన్తి-నౌషి నుథః నుథ-నౌమి నువః నుమః।నౌతు, నుతాత్,ను

తామ్ నువన్తు - నుహి, నుతాత్ నుతమ్ నుత-నవాని నవావ నవామ। అనౌత్ అనుతామ్ అనువన్ - అనౌః అనుతమ్ అనుత-అనవమ్ అనువ అనుమ। నుయాత్ నుయాతామ్ నుయుః। నునావ నునువతుః నునువుః- నునవిథ-నునువివ,నవితా।నవిష్యతి నూయాత్ నూయాస్తామ్।అనావీత్ అనావిష్టామ్ అనావిషుః। అనావిష్యత్।ఏవంయు,షు,క్ష్ణు,ష్ణు,రు,తు,స్తుధాతవః-విశేషస్తు —

రు = శబ్దే. (కూయుట) సేట్. లటి— రవీతి, రౌతి రువీతః, రుతః రువన్తి - రవీషి, రౌషి రువీథః, రుథః రువీథ, రుథ - రవీమి, రౌమి రువీవః, రువః రువీమః, రుమః। లోటి— రవీతు, రౌతు; రువీతాత్, రుతాత్ రువీతామ్,రుతామ్ రువన్తు-రువీహి, రుహి ; రువీతాత్, రుతాత్ రువీతం, రుతం రువీత, రుత - రవాణి రవావ రవాము। లఙ్.— అరవీత్, అరౌత్ అరువీతామ్, అరుతామ్ అరువన్ - అరవీః,అరౌః అరువీతమ్. అరుతమ్ అసువీత, అరుత - అరవమ్ అరువీవ, అరువ అరువీమ, అరుమ। విధిలిఙి— రువీయాత్, రుయాత్ రువీయాతామ్,రుయాతామ్। శేషంనువత్ ఏవంతుధాతోరూపాణి॥ఇతిపరస్మైపదినః

చక్షిఙ్ = వ్యక్తాయాంవాచి. (వక్కాణించుట) ఙిత్-ఆత్మనేపదీ. లటి.— చష్టే చక్షాతే చక్షతే - చక్షే చక్షాథే చడ్ఢ్వే - చక్షే చక్ష్వహే చక్ష్మహే। లోటి.— చష్టామ్ చక్షాతామ్ చక్షతామ్ - చక్ష్వ చక్షాథామ్ చడ్ఢ్వమ్ - చక్షై చక్షావహై చక్షామహై। లఙి.— అచష్ట అచక్షాతామ్ అచక్షత - అచష్ఠాః అచక్షాథామ్ అచడ్ఢ్వమ్-అచక్షి అచక్ష్వహి అచక్ష్మహి, విధిలిఙి.— చక్షీత చక్షీయాతామ్ చక్షీరన్ - చక్షీథాః చక్షీయాథామ్ చక్షీధ్వమ్ - చక్షీయ చక్షీవహి చక్షీమహి।

లిటి.— చఖ్యే * చఖ్యాతే చఖ్యిరే, చక్శే చక్శాతే చక్శిరే, చచక్షే చచక్షాతే చచక్షిరే; చఖ్యౌ, చక్శౌ। లుటి- ఖ్యాతాసి - సే, క్శాతాసి - సే। లృటి.— ఖ్యాస్యతి - తే; క్శాస్యతి - తే। ఆశీర్లిజి.— ఖ్యాయాత్, ఖ్యేయాత్; క్శాయాత్, క్శేయాత్, ఖ్యాసీష్ట, క్శాసీష్ట। లుజి — అఖ్యత్-త, అక్శాసీత్, అక్శాస్త। లృజి.— అఖ్యాస్యత్ - త; అక్శాస్యత్-త.

ఈడ = స్తుతౌ. (పొగడుట) సేట్. లటి - ఈట్టే ఈడాతే ఈడతే - ఈడిషే ఈడాథే ఈఢిధ్వే - ఈడే ఈడ్వహే ఈడ్మహే। లోటి - ఈట్టామ్ ఈడాతామ్ ఈడతామ్ ఈడిష్వ ఈడాథామ్ ఈడిధ్వమ్ -ఈడై ఈడావహై ఈడామహై। లజి. ఐట్ట ఐడాతామ్ ఐడత - ఐట్ఠాః ఐడాథామ్ ఐడ్ఢ్వమ్ - ఐడి ఐడ్వహి ఐడ్మహి। విధిలిజి.—ఈడీత। ఈడాఞ్చక్రే - బభూవ - ఆస। ఈడితా। ఈడిష్యతే। ఈడిషీష్ట। ఐడిష్ట।ఐడిష్యత.
ఏవమీశ్ - ఈష్టే - ఈశిషే - ఈశిధ్వే ఇత్యాది.

షూఙ్ = ప్రాణిగర్భవిమోచనే. (కనుట) సక॥ వేట్ లటి - సూతే సువాతే సువతే - సూషే సువాథే సూధ్వే - సువే సూవహే సూమహే। లోటి. సూతామ్ సువాతామ్ సువతామ్ - సూష్వ సువాథామ్ సూధ్వమ్- సువై సువావహై సువామహై। లజి - అసూత అసువాతామ్ అసువత - అసూథాః అసువాథామ్ అసూధ్వమ్-అసువి అసూవహి అసూమహి। విధిలిజి - సువీత। లిటి. సుషువే - సుషువిషే। లుటి

* చక్షిఙః ఖ్యాఞ్; వాలిటి ॥ ౨- ౪ - ౫౪, ౫౫॥ భాష్యమతే ఖ్యాదేశః. ఖిత్త్వాత్పదద్వయమ్ ॥ వర్జనే ఖ్యాఞ్ నేష్టః ॥ సమచక్షిష్ట ఇత్యాది.

సోతా, సవితా । లృటి - సవిష్యతే, సోష్యతే । సోషీష్ట, సవిషీష్ట । అసవిష్ట, అసోష్ట । అసవిష్యత, అసోష్యత॥

శీఙ్ = స్వప్నే (నిద్రించుట) అక॥ సేట్. లటి - శేతే శయాతే శేరతే - శేషే శయాథే శేధ్వే-శయే శేవహే శేమహే । లోటి - శేతామ్ శయాతామ్ శేరతామ్-శేష్వ శయాథామ్ శేధ్వమ్-శయై శయావహై శయామహై । లజి - అశేత అశయాతామ్ అశేరత - అశేథాః అశయాథామ్ అశేధ్వమ్ - అశయి అశేవహి అశేమహి। విధిలిజి-శయీత- శయీథాః- శయీయ।లిటి-శిశ్యే-శిశ్యిషే।శయితాసే। శయిష్యతే ।శయిషీష్ట। అశయిష్ట - అశయిష్ఠాః - అశయిషి । అశయిష్యత.

ఇఙ్ = అధ్యయనే. (చదువుట) అధిపూర్వః. సక॥ అనిట్. లటి - అధీతే అధీయాతే అధీయతే - అధీషే అధీయాథే అధీధ్వే - అధీయే అధీవహే అధీమహే । లోటి - అధీతామ్ అధీయాతామ్ అధీయతామ్- అధీష్వ అధీయాథామ్ అధీధ్వమ్- అధ్యయై అధ్యయావహై అధ్యయామహై । లజి - అధ్యైత అధ్యైయాతామ్ అధ్యైయత - అధ్యైథాః అధ్యైయాథామ్ అధ్యైధ్వమ్-అధ్యైయి అధ్యైవహి అధ్యైమహి । విధిలిజి. అధీయీత అధీయీయాతామ్ అధీయీరన్-అధీయీథాః అధీయీయాథామ్ అధీయీధ్వమ్- అధీయీయ అధీయీవహి అధీయీమహి । లిటి - అధిజగే-అధిజగిషే । అధ్యేతాసే । అధ్యేష్యతే। ఆశీర్లిజి.—అధ్యేషీష్ట అధ్యేషీయాస్తామ్। లుజి.—అధ్యగీష్ట అధ్యగీషాతామ్ అధ్యగీషత; అధ్యైష్ట అధ్యైషాతామ్ అధ్యైషత। లృజి. అధ్యగీష్యత, అధ్యైష్యత.

॥ ఇత్యాత్మనేపదినః॥

దుహ = ప్రపూరణే. (పిదుకుట) స్వరితేత్ - ఉభయపదీ ద్వికర్మకః - అనిట్. లటి. ప॥ దోగ్ధి దుగ్ధః దుహన్తి - ధోక్షి దుగ్ధః దుగ్ధ - దోహ్మి దుహ్వః దుహ్మః - ఆ॥ దుగ్ధే దుహాతే దుహతే - ధుక్షే దుహాథే ధుగ్ధ్వే - దుహే దుహ్వహే దుహ్మహే । లోటి ప॥ దోగ్ధు, దుగ్ధాత్ దుగ్ధామ్ దుహన్తు - దుగ్ధి, దుగ్ధాత్ దుగ్ధమ్ దుగ్ధ - దోహాని దోహావ దోహామ ; ఆ॥ దుగ్ధామ్ దుహాతామ్ దుహతామ్ - ధుక్ష్వ దుహాథామ్ ధుగ్ధ్వమ్ - దోహై దోహావహై దోహామహై, లఙి—. ప॥ అధోక్(గ్)అదుగ్ధామ్ అదుహన్ - అధోక్(గ్)అదుగ్ధమ్ అదుగ్ధ - అదోహమ్ అదుహ్వ అదుహ్మ; ఆ॥ అదుగ్ధ అదుహాతామ్ అదుహత - అదుగ్ధాః అదుహాథామ్ అధుగ్ధ్వమ్ - అదుహి అదుహ్వహి అదుహ్మహి । విధిలిఙి.—దుహ్యాత్ దుహ్యాతామ్ - ఆ॥ దుహీత దుహీయాతామ్ । దుదోహ - దుదుహే । దోగ్ధాసి - సే । ధోక్ష్యతి - తే । దుహ్యాత్ - ధుక్షీష్ట । అధుక్షత్ - ఆ॥ అదుగ్ధ, అధుక్షత అధుక్షాతామ్ అధుక్షన్త - అదుగ్ధాః, అధుక్షథాః అధుక్షాథామ్ అధుక్షధ్వమ్, అధుగ్ధ్వమ్ - అధుక్షి అధుక్షావహి, అదుహ్వహి అధుక్షామహి । అధోక్ష్యత్ - త. ఏవం దిహ లిహ. (పు- 198.)

లిహ = ఆస్వాదనే. (రుచిజూచుట) లటి.— లేఢి లీఢః లిహన్తి - లేక్షి లీఢః లీఢ - లేహ్మి లిహ్వః లిహ్మః; ఆ॥ లీఢే లిహాతే లిహతే - లిక్షే లిహాథే లీఢ్వే - లిహే లిహ్వహే లిహ్మహే, లోటి — లేఢు, లీఢాత్ లీఢామ్ లిహన్తు - లీఢి, లీఢాత్ లీఢమ్ లీఢ - లేహాని లేహావ - మ, ఆ లీఢామ్ లిహాతామ్ లిహతామ్ - లిక్ష్వ - లేహై । లఙి - అలేట్ (డ్) అలీఢామ్ అలిహన్ - అలేట్ (డ్) అలీఢమ్ అలీఢ - అలేహమ్ అలిహ్వ అలిహ్మ; ఆ॥ అలీఢ అలిహాతామ్ అలిహత - అలీఢాః - అలిహి । విధిలిఙి — లిహ్యాత్; లిహీత । లిలేహ; లిలిహే ।

లేఢాసి-సే ॥ లేక్ష్యతి - తే । లిహ్యాత్, లిక్షీష్ట। అలిక్షత్; అలీఢ, అలిక్షత. శేషంగాహ్వత్. (పు - 198.)

ష్టుఞ్ = స్తుతౌ. (పొగడుట) అనిట్. లటి.— స్తవీతి' స్తౌతి స్తువీతః, స్తుతః స్తువన్తి - స్తవీషి, స్తౌషి స్తువీథః, స్తుథః స్తువీథ, స్తుథ - స్తవీమి, స్తౌమి స్తువీవః, స్తువః స్తువీమః, స్తుమః' ఆ॥ స్తువీతే, స్తుతే స్తువాతే, స్తువతే- స్తువీషే, స్తుషే స్తువాథే స్తువీధ్వే, స్తుధ్వే- స్తువే స్తువీవహే, స్తువహే స్తువీమహే, స్తుమహే. ఏవముత్తరత్రాపి రువద్రూపాణ్యూహ్యాని. ఆర్ధధాతుకే ష్టుఞ్వత్

బ్రూఞ్ = వ్యక్తాయాంవాచి. (పలుకుట) ద్వికః ॥ అనిట్. లటి — ప॥ బ్రవీతి, ఆహ బ్రూతః, ఆహతుః బ్రువన్తి, ఆహుః- బ్రవీషి, ఆత్థ బ్రూథః, ఆహథుః బ్రూథ - బ్రవీమి బ్రూవః బ్రూమః; ఆ॥ బ్రూతే బ్రువాతే బ్రువతే- బ్రూషే బ్రువాథే బ్రూధ్వే- బ్రువే బ్రూవహే బ్రూమహే। లోటి. ప॥ బ్రవీతు, బ్రూతాత్ బ్రూతామ్ బ్రువన్తు-బ్రూహి బ్రూతాత్ బ్రూతమ్ బ్రూత- బ్రవాణి బ్రవావ బ్రవామ, ఆ॥ బ్రూతామ్ బ్రువాతామ్ బ్రువతామ్-బ్రూష్వ బ్రువాథామ్ బ్రూధ్వమ్-బ్రవై బ్రవావహై బ్రవామహై. । లఙి. అబ్రవీత్ అబ్రూతామ్ అబ్రువన్-అబ్రవీః అబ్రూతమ్ అబ్రూత - అబ్రవమ్ అబ్రూవ అబ్రూమ, ఆ॥ అబ్రూత అబ్రువాతామ్ అబ్రువత-అబ్రూథాః అబ్రువాథామ్ అబ్రూధ్వమ్-అబ్రువి అబ్రూవహి అబ్రూమహి । విధిలిఙి.—బ్రూయాత్ బ్రూయాతామ్ బ్రూయుః; ఆ॥ బ్రువీత బ్రువీయాతామ్ బ్రువీరన్ ఆర్ధధాతుకే వచాదేశః. ఉవాచ, ఊచే । వక్తాసి- సే । వక్ష్యతి - తే । ఉచ్యాత్; వక్షీష్ట । అవోచత్ - త । అవక్ష్యత్ త. (పు - 206) * ॥ ఇత్యాది విశేషధాతవః ॥ *

(౩) భీ = భయే. (భయపడుట) అక॥ అనిట్. పరస్మైపదీ. లట్.—బిభేతి బిభితః, బిభీతః బిభ్యతి - బిభేషి బిభిథః, బిభీథః బిభిథ, బిభీథ - బిభేమి బిభివః, బిభీవః బిభిమః, బిభీమః. లోట్.—బిభేతు, బిభితాత్, బిభీతాత్ బిభితామ్, బిభీతామ్ బిభ్యతు - బిభిహి, బిభీహి, బిభితాత్, బిభీతాత్ బిభితమ్, బిభీతమ్ బిభిత, బిభీత - బిభయాని బిభయావ - మ । లఙ్.— అబిభేత్ అబిభితామ్, అబిభీతామ్ అబిభయుః- అబిభేః - అబిభయమ్ । విధిలిఙ్.—బిభియాత్ బిభియాతామ్ బిభియుః, బిభీయాత్ బిభీయాతామ్ బిభీయుః । లిట్. బిభయాఞ్చకార, బభూవ, ఆస, బిభాయ బిభ్యతుః బిభ్యుః - బిభయిథ, బిభేథ - బిభ్యివ - మ భేతా। భేష్యతి। భీయాత్ । అభైషీత్।అభేష్యత్. శేషంహువత్.

హ్రీ=లజ్జాయామ్ (సిగ్గుపడుట) అక॥ అనిట్. జిహ్రేతి జిహ్రీతః జిహ్రియతి - జిహ్రేషి - జిహ్రేమి । జిహ్రేతు, జిహ్రీతాత్ జిహ్రీతామ్ జిహ్రియతు - జిహ్రీహి - జిహ్రయాణి । అజిహ్రేత్ అజిహ్రీతామ్ అజిహ్రయుః - అజిహ్రేః - అజిహ్రయమ్ । జిహ్రీయాత్ । జిహ్రయాఞ్చకార ; జిహ్రాయ జిహ్రియతుః । శేషం హువత్.

(౪) హాక్ = త్యాగే. (వదలుట) సక॥ అనిట్. జహాతి జహితః, జహీతః జహతి - జహాసి జహిథః, జహీథః జహిథ జహీథ - జహామి జహివః, జహీవః జహిమః జహీమః । లోట్. జహాతు, జహితాత్, జహీతాత్ జహితామ్, జహీతామ్ జహతు - జహాహి, జహిహి, జహీహి జహితాత్, జహీతాత్ జహితమ్, జహీతమ్ జహిత, జహీత - జహాని జహావ జహామ । లఙ్. అజహాత్ అజహితామ్, అజహీతామ్ అజహుః- అజహాః - అజహామ్।

జహ్యాత్ జహ్యాతామ్ । జహా । హాతా । హాస్యతి । హేయాత్ అహాసీత్ । అహాస్యత్. శేషంధావత్ ॥ ఇతిపరస్మైపదినః ॥ *

(డు) భృఞ్ = ధారణపోషణయోః. (మోయుట, పోషించుట) అనిట్. లటి.— ప॥ బిభర్తి బిభృతః బిభ్రతి - బిభర్షి బిభృథః బిభృథ - బిభర్మి బిభృవః - మః; ఆ॥ బిభృతే బిభ్రాతే బిభ్రతే - బిభృషే బిభ్రాథే బిభృధ్వే - బిభ్రే బిభృవహే-మహే । లోటి.—ప॥బిభర్తు, బిభృతాత్ బిభృతామ్ బిభ్రతు-బిభృహి, బిభృతాత్-బిభరాణి, ఆ॥ బిభృతామ్ బిభ్రాతామ్ బిభ్రతామ్ - బిభృష్వ- బిభరై బిభరావహై । లఙి.— ప॥ అబిభః అబిభృతామ్ అబిభరుః - అబిభః అబిభృతమ్ అబిభృత - అబిభరమ్ అబిభృవ - మ; ఆ ॥ అబిభృత అబిభ్రాతామ్ అబిభ్రత అబిభృథాః - అబిభ్రి।విధిలిఙి.— బిభృయాత్ బిభృయాతామ్; ఆ॥ బిభ్రీత బిభ్రీయాతామ్। లిటి.— ప॥ బిభరాఞ్చకార, బిభరామ్బభూవ, బిభరామాస, బభార - బభర్థ - బభృవ; ఆ॥ బిభరాఞ్చక్రే - బభూవ - ఆస, బభ్రే - బభృషే ॥ భర్తా ఇత్యాదిశేషం ధృఞ్వత్. (పు - 198.).

విజిర్ = పృథగ్భావే. (వేఱగుట) అక॥ అనిట్. లటి.— ప॥ వేవేక్తి వేవిక్తః వేవిజతి - వేవేక్షి వేవిక్థః వేవిక్థ - వేవేజ్మి వేవిజ్వః వేవిజ్మః, ఆ॥ వేవిక్తే వేవిజాతే వేవిజతే - వేవిక్షే వేవిజాథే వేవిగ్ధ్వే వేవిజే వేవిజ్వహే వేవిజ్మహే । లోటి — ప॥ వేవేక్తు, వేవిక్తాత్ వేవిక్తామ్ వేవిజతు - వేవిగ్ధి, వేవిక్తాత్ - వేవిజాని వేవిజావ - మ ; ఆ॥ వేవిక్తామ్ వేవిజాతామ్ వేవిజతామ్ - వేవిక్ష్వ - వేవిజై। లఙి. ప॥ అవేవేక్ (గ్) అవేవిక్తామ్ అవేవిజుః- అవేవేః - అవేవిజమ్ ; ఆ॥ అవేవిక్త - అవేవిక్థాః

అవేవిజి। విధిలిజ్.—ప॥ వేవిజ్యాత్ వేవిజ్యాతామ్; ఆ॥ వేవిజీత వేవిజీయాతామ్। వేక్తాసి - సే। వేక్ష్యతి - తే। విజ్యాత్; విక్షీష్ట। అవిజత్, అవైక్షీత్, అవిక్త అవిక్షాతామ్ అవిక్షత। అవేక్ష్యత్ - త. శేషంరుధిర్వత్. ఏవంణిజిర్,విష్ణ్ధాతూ.— విష్ - వేవేష్టి - వేవిష్టే। వేవేష్టు - వేవిష్టామ్। అవేవేట్, అవేవిషమ్। ఏవంద్విష్వత్. లుఙ్ - ప॥ అవిషత్. ఇతివిశేషః ఇతి జుహోత్యాదివిశేషధాతవః. *

అథస్వాది విశేషధాతవః.

ఆప్ౢ = వ్యాప్తౌ, (పొందుట) సక॥ అనిట్. స్వాదిః। పరస్మైపదీ. లట్.—ఆప్నోతి ఆప్నుతః ఆప్నువన్తి - ఆప్నోషి ఆప్నుథః ఆప్నుథ-ఆప్నోమి ఆప్నువః ఆప్నుమః। లోట్.— ఆప్నోతు, ఆప్నుతాత్ ఆప్నుతామ్ ఆప్నువన్తు - ఆప్నుహి, ఆప్నుతాత్ ఆప్నుతమ్ ఆప్నుత - ఆప్నవాని ఆప్నవావ - మ। లఙ్.— ఆప్నోత్ ఆప్నుతామ్ ఆప్నువన్ - ఆప్నోః ఆప్నుతమ్ ఆప్నుత - ఆప్నవమ్ ఆప్నువ - మ। విధిలిఙ్.— ఆప్నుయాత్ ఆప్నుయాతామ్। లిట్.— ఆప ఆపతుః ఆపుః - ఆపిథ - ఆపిన। ఆప్తా। ఆప్స్యతి। ఆప్యాత్ ఆప్యాస్తామ్। ఆపత్ ఆపతామ్ ఆపన్- ఆపః- ఆపమ్। ఆప్స్యత్.

శక్ౢ=శక్తౌ. (సమర్థుడగుట) అక॥ అనిట్. శక్నోతి శక్నుతః శక్నువన్తి - శక్నోషి - శక్నోమి। శక్నోతు - శక్నుహి- శక్నవాని। అశక్నోత్ - అశక్నోః - అశక్నవమ్। శక్నుయాత్। శశాక శేకతుః శేకుః- శేకిథ, శశక్థ - శేకివ। శక్తా

శక్ష్యతి । శక్యాత్ । అశకత్ । అశక్ష్యత్. ఏవంరాధసాధౌ.
లుఙి.— అరాత్సీత్, అసాత్సీత్ ఇతివిశేషః.

హి = గతౌవృద్ధౌచ (పోవుట, పెరుగుట) అనిట్. హి
నోతి * హినుతః హిన్వన్తి - హినోషి - హినోమి । హినో
తు ।అహినోత్ । హినుయాత్ । జిఘాయ జిఘ్యతుః । హేతా ।
హేష్యతి । హీయాత్ । అహైషీత్ । అహేష్యత్ ॥ ప్రాదిపూ
ర్వశ్చేణ్ణత్వమ్ ప్రహిణోతి ప్రహిణుతః ప్రహిణ్వన్తీత్యాది.
* ఇతిపరస్మైపదినః. *

అశూ = వ్యాప్తౌ. (వ్యాపించుట) ఆత్మనేపదీ. సక॥ వే
ట్. అశ్నుతే అశ్నువాతే అశ్నువతే - అశ్నుషే - అశ్నువే -
అశ్నుతామ్- అశ్నుష్వ- అశ్నవై । ఆశ్నుత । అశ్నువీత । ఆ
నశే - ఆనశిషే, ఆనక్షే ఆనశివహే, ఆనశ్వహే । అశితా, అ
ష్టా। అశిష్యతే, అక్ష్యతే। అశిషీష్ట, అక్షీష్ట। ఆశిష్ట, ఆశిషాతామ్;
ఆష్ట, ఆక్షాతామ్ । ఆశిష్యత, ఆక్ష్యత ॥ ఏవమాత్మనేపదినః॥.

చిఞ్ = చయనే. (పేర్చుట) ఞిత్ - ఉభయపదీ.
అనిట్. చినోతి - చినుతే । చినోతు - చినుతామ్ । అచినో
త్ - అచినుత । చినుయాత్ - చిన్వీత । చికాయ చిక్యతుః,
చిచాయ చిచ్యతుః; చిక్యే, చిచ్యే । చేతాసి - సే। చేష్యతి -
తే । చీయాత్ - చేషీష్ట । అచైషీత్- అచేష్ట। శేషం పూర్వవత్.

వృఞ్=వరణే. (వరించుట) సేట్. వృణోతి వృణుతః
వృణ్వన్తి; వృణుతే । వవార - వవరిథ - వవృవ; వవ్రే-వవృ
షే । వరితాసి - సే; వరీతాసి - సే । వరిష్యతి-తే, వరీష్యతి
తే । వ్రియాత్ ; వరిషీష్ట, వృషీష్ట । అవారీత్ ; అవరిష్ట,
అవరీష్ట, అవృత అవృషాతామ్ । శేషం పూర్వవత్.

స్తృఞ్ = ఆచ్ఛాదనే. (కప్పుట) అనిట్. స్తృణోతి - స్తృణుతే। తస్తార - తస్తరే। స్తర్తాసి - సే। స్తరిష్యతి- తే। స్తర్యాత్, స్తరిషీష్ట, స్తృషీష్ట। అస్తార్షీత్ ; అస్తరిష్ట, అస్తృత। శేషం ధృఞ్వత్ ॥ * ॥ ఇతిస్వాదివిశేషధాతవః ॥ *

అథరుధాదివిశేషధాతవః.

పిష్ఌ = సఞ్చూర్ణనే (నూఱుట) పరస్మైపదీ. సక॥ అనిట్ పినష్టి పింష్టః పింషన్తి - పినక్షి పింష్ఠః పింష్ఠ - పినష్మి పింష్వః పింష్మః। పినష్టు, పింష్టాత్ - పిణ్ఢి, పింష్టాత్ - పినషాణి। అపినట్ అపింష్టామ్ అపింషన్ - అపినట్ - అపినషమ్। పింష్యాత్। పిపేష। పేష్టా। పేక్ష్యతి। పిష్యాత్। అపిషత్। అపేక్ష్యత్। ఏవం శిష.

కృతీ = ఛేదనే. కృణత్తి కృన్తః కృన్తన్తీత్యాది రుధ్వత్ ఆర్ధధాతుకే (పు - 204.) తౌదాదికవత్.

తృహ, హిసి, = హింసాయామ్. (చంపుట) సేట్ తృణేఢి తృణ్ఢః తృంహన్తి - తృణేక్షి తృణ్ఢః తృణ్ఢ - తృణేహ్మి తృంహ్వః తృంహ్మః। తృణేఢు, తృణ్ఢాత్ - తృణ్ఢి - తృణహాని। అతృణేట్ అతృణ్ఢామ్ అతృంహన్ - అతృణేట్-అతృణహమ్। తృంహ్యాత్। తతర్హేత్యాది వృహ్వత్॥ హిస్ - హినస్తి హింస్తః హింసన్తి। హినస్తు - హిన్ధి - హినసాని। అహినః ౨ - అహినసమ్। హింస్యాత్ హింస్యాతామ్। హింస్యాస్తామ్। జిహింసేత్యాది ణిదివత్॥ (పు - 185.)

భుజ=పాలనాభ్యవహారయోః. అనిట్. పాలనార్థే పర॥ భక్షణార్థేతు ఆత్మ॥ భునక్తి భుఙ్క్తః భుఞ్జన్తి-భుఙ్క్తే భుఞ్జాతే భుఞ్జతే ఇత్యాది యుజ్వత్.

అభాస్త్వః - అభాస్త్వః అభాన్దమ్ అభాన్థ - అభాన్త్వమ్ అభా
స్త్వ అభాణ్త్మ । అభన్త్వ త్. ఏవం శ్రన్థగ్రన్థ మన్థాద
యః - శ్రన్థితేత్యాదిట్కార్యం విశేషః.

అశ = భోజనే (తినుట) అశ్నాతి అశ్నీతః అశ్నన్తి ।
అశ్నాతు । ఆశ్నాత్ । అశ్నీయాత్ । ఆశ । అశితేత్యాది ఏ
వంపుష్ - పుష్ణాతి, ముష్ - ముష్ణాతీత్యాదిచ. శేషంబన్ధవత్.

జ్ఞా = అవబోధనే. (ఎఱుగుట) అనిట్. జానాతి జా
నీతః జానన్తి - జానాసి - జానామి । జానాతు, జానీతాత్ జా
నీతామ్ జానన్తు - జానీహి. జానీతాత్ - జానాని జానావ- మ।
అజానాత్ అజానీతామ్ అజానన్ - అజానాః - అజానామ్ ।
జానీయాత్ । జజ్ఞౌ । జ్ఞాతేత్యాది ధ్యైవత్. (పు - 186.)

జ్యా=వయోహానౌ. జినాతి । జినాతు । అజినాత్ । జినీ
యాత్ । ఆశీర్లిజి.— జీయాత్. శేషం జ్ఞావత్.

శౄ = హింసాయామ్. సేట్ శృణాతి । శృణాతు ।
అశృణాత్ । శృణీయాత్ । శశార శశ్రతుః, శశరతుః - శశ
రివ, శశ్రివ । శేషంతౄవత్. ఏవందౄ, పౄ; గౄ, మౄ
ఇత్యాదయఋూకారాన్తాః శితి ॥ ఇతిపరస్మైపదినః ॥

పూఞ్ = పవనే (శుద్ధిచేయుట) సేట్. (శితిపరేప్వా
దీనాంహ్రస్వః) లటి - ప॥ పునాతి పునీతః పునన్తి - పునా
సి - పునామి ; ఆ॥ పునీతే పునాతే పునతే - పునీషే-పునే।
లోటి —. ప॥ పునాతు, పునీతాత్ - పునీహి - పునాని; పు
నీతామ్ - పునీష్వ - పునై । లజి.— అపునాత్ - అపునీత।
పునీయాత్ - పునీత । పుపావ - పుపువే । పవితా । పవి

ష్యతి - తే । పూయాత్ , పవిషీష్ట । అపావీత్ - అపవిష్ట అపవిష్యత్ - త । శేషం క్రీఞ్వత్. ఏవం లూ, ధూ, ఇత్యాది.

గ్రహ — ఉపాదానే. (కైగొనుట) సక॥ సేట్. * లటి.— ప॥ గృహ్ణాతి గృహ్ణీతః గృహ్ణన్తి - గృహ్ణాసి - గృహ్ణామి ; గృహ్ణీతే గృహ్ణాతే గృహ్ణతే - గృహ్ణీషే - గృహ్ణే । లోటి.— ప॥ గృహ్ణాతు, గృహ్ణీతాత్ - గృహాణ, గృహ్ణీతాత్ - గృహ్ణాని ; గృహ్ణీతామ్ గృహ్ణాతామ్ గృహ్ణతామ్ - గృహ్ణీష్వ గృహ్ణీధ్వమ్ గృహ్ణై । అగృహ్ణాత్, అగృహ్ణీత । గృహ్ణీయాత్; గృహ్ణీత । జగ్రాహ జగృహతుః జగృహుః- జగ్రహిథ జగృహథుః జగృహ- జగ్రాహ, జగ్రహ జగృహివ - మ; జగృహే - జగృహిషే । గ్రహీతాసి - సే । గ్రహీష్యతి - తే । గృహ్యాత్; గ్రహీషీష్ట । అగ్రహీత్ అగ్రహీష్టామ్ అగ్రహీషుః - అగ్రహీః- అగ్రహీషమ్; అగ్రహీష్ట అగ్రహీషాతామ్ అగ్రహీషత - అగ్రహీష్ఠాః - అగ్రహీషి । అగ్రహీష్యత్ - త ॥ ఇత్యుభయపదినః ॥

ఇతిక్ర్యాది విశేషధాతవః.

ఏవం కర్తరి దిఙ్మాత్ర మత్ర ప్రాయశః ప్రసిద్ధానాం రూపభేదవతాం ధాతూనాం విశేషరూపాణ్యేవ ప్రాదర్శిషత. అనుక్తాని తు సామాన్య ధాతువ దూహ్యాని. కర్మాద్యర్థేషు సనాది

---

* గ్రహి జ్యా వయి వ్యధి వష్టి విచతి వృశ్చతి పృచ్ఛతి భృజ్జతీనాం ఙితిచ । లిట్యభ్యాసస్యోభయేషామ్ ॥ ౬ - ౧ - ౧౬, ౧౭ ॥ కిఙితి చ సమ్ప్రసారణంస్యాత్ ॥ గ్రహోఽలిటిదీర్ఘః ॥ ౭ - ౨ - ౩౭ ॥ ఏకాచోగ్రహేర్విహితస్య ఇటోదీర్ఘః స్యాత్ నతులిటి ॥ ఇత్యాదయః తత్తదుపయోగి విధయః గ్రన్థగౌరవభియోపేక్షితాః ధాతురత్నావళ్యాం సప్రపఞ్చం న్యరూపయిషత.

ముచ సర్వేషాం ధాతూనాం రూపాణ్యన్యత్ర యథాశాస్త్రం
సవిధి ప్రపఞ్చితానీతి శివమ్.

ఇతి తిఙ్న్త ప్రకరణమ్.

సుబన్తానాం తిఙన్తానాం దిఙ్మాత్ర మిహదర్శితమ్।
ధాతురత్నావళిగ్రన్థే విస్తరో దర్శితో మయా॥
గరణీతిమ్మణాచార్య పుత్రకృష్ణార్య నిర్మితా।
శబ్దరత్నావళిర్జియా ద్వేజక్షేశ సమర్పితా॥

ఇతి శబ్దరత్నావళిస్సమాప్తా.

ఓమ్ శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

INDEX.

పుటాఙ్కైస్సహ అకారాది వర్ణక్రమేణ

శబ్దానుక్రమణికా.

ఉత్తరః = inferior, other, North 47
ఉదకమ్ = water 74
ఉదక్ = Northern 80
ఉద్గాతా = a domestic chaplain learnt in Sama 30
ఉన్నీః = one lifting up 63
ఉపానత్ = a slipper 99
ఉపేయివాన్ = going near to 39
ఉభయః = both 46
ఉభా = both 46
ఉల్లసత్ = shining 43
ఉశనా = the regent of the planet venus 95
ఉష్ణిక్ = a metre of the vedas 100
ఊర్జ్ = strong 24 ర్క్ 33
ఋత్విక్ = a domestic chaplin 35
ఋభుక్షాః = Indra 90
ఏకః = one 47, 51, 54
ఏకతరమ్ = one of the two 45
ఏతత్ = this 48, 52, 54
ఏతాదృక్ = such 44
కకుభ్ = space or a point of the compass 41
కణ్డూతిః = an itching 32
కతమః = which of many ? 45, 54
కతరః = which of two ? 45, 54
కతి = how many ? 60
కతిపయః = same 55
కరీ = elephant 37
కరేణుః = a female elephant 32
కర్తృ = an agent 78
కర్మ = an act 43
కవిః = Poet 29
కాకుః = change of voice in fear, grief &c 32
కిమ్ = who, what ? 49,52,54
కుమారీ = a daughter 63
కృష్ణః = a name of Vishnu 26
క్రవ్యాత్ = a giant feeding on raw flesh 36
క్రోష్టుః = a jackal 64
క్రుత్ = anger 98
క్షుత్ = hunger 93
ఖలపూః = a sweeper 22,65
గవాఙ్ = a worshipper of cows 100
గిర్ = speech 41
గుణీ = a good man 37
గుహా = concealing 90
గురుః = teacher 49
గోపాః = a cowherdess
గౌః = a cow 30
గౌరీ = the wife of Siva

గ్రామణీః = head of a village 65
గ్లౌః = the moon 67
ఘృణిః = brightness 31
ఘృతస్పృక్ = who touches clarified butter 92
చకాసత్ = shining 36, 40
చక్షుః = an eye 104
చతుర్ = four 91, 98, 103
చన్ద్రమాః = the moon 38
చమూః = army 32
చరమః = last 55
జక్షత్ = eating 36 42
జత్రు = the clavicle 34
జరా = decrepitude 68
జలముక్ = cloud 35
జాగ్రత్ = waking 35, 42
జామాతా = a son-in-law 66
జ్ఞానమ్ = knowledge 33
తత్ = he, she, it 48, 52, 54
తనుః = body 32
తనుత్యక్ = one that left the body 35
తనూః = body 32
తస్థివాన్ = existing 39
తాదృక్ = such 92, 44.
తిర్యఙ్ = moving crookedly 80, 100
తుదత్ = paining 40,42
తురాషాట్ = name of India 97
తృతీయః = the third 55, 63
త్యత్ = he, she, it or that 48, 52, 54
త్రయః = three 61,77
త్వః = other 45
త్వక్ = the skin 40
త్విట్ = light 41
దక్షిణః = south, right 47
దణ్డి = having a staff 25
శ్లో 51
దదత్ = giving 40, 42, 35
దధత్ = having, protecting 40, 42, 35
దధి = a curdled milk 77
దధృక్ = arrogant 93
దన్తః = tooth 57
దరిద్రత్ = poor 40, 42
దశ = ten 90
దామలిట్ = he who licks the string 39
దామా = garland 98
దిక్ = space 41
దివ్ = sky 92
దివిషత్ = demi-gods 36
దీవ్యత్ = sporting 42

దుర్గా = goddess 31
దుహితా = daughter 33
దృక్ = sight 41
దేవద్ర్యఙ్ = worshipper of gods 80
దేవేట్ = a worshipper of gods 81
దోః = shoulder 93
ద్యౌః = heaven 72
ద్వాః = gate 99
ద్విట్ = an enemy 83
ద్వితయః = second 55
ద్వితీయః = second 55
ద్వా, ద్వే = two 47, 51
ద్వ్యహ్నః = existing in two days 59
ధనమ్ = wealth 33
ధనుః = a bow 104
ధాతా = the cherisher, Brahma 29
ధామ = brightness or house 43
ధీమాన్ = an intelligent man 85
ధుక్ = who milks 39
ధూః = heaviness 41
ధేనుః = a milch cow 32
ధ్రుక్ = deceiver 96
నట్ = destroying 92
నదీ = river 32
ననాందా = husband's sister 33
నప్తా = grandson 30
నర్మ = sport 43
నవ = nine 90
నా = a man 66
నాసికా = nose 62
నిర్జరః = imperishable 55
నిశా = night 70
నీః = leader 72
నుదత్ = inducing 43
నేమః = half 46
నౌః = a ship 72
పచత్ = cooking 42
పఞ్చ = five 90
పతిః = protector 60
పత్నీ = wife 32
పన్థాః = a path 89
పఫీః = sun 62
పయః = water or milk 44
పయోముక్ = cloud 34
పరః = after 47
పరమసఖా = dear friend 61
పరిమృట్ = washer 82
పరివ్రాట్ = wandering mendicant 82
పాదః = foot 56

పార్వతీ = wife of Siva 32

పితా = father 66

పిపఠిషుః = one who wishes to read 94

పునర్భూః = a virgin widow remarried 65

పుమాన్ = male 95

పూః = city 41

పూషా = sun 87

పూర్వః = prior, East 47

పూర్వోత్తరా = a woman that has mistaken North for East 68

పృతనా = army 70

ప్రతిదివా = one that plays in return 86

ప్రత్యఙ్ = western 79, 80

ప్రథమః = first 55

ప్రధీః = man of superior understanding 63, 76

ప్రశాన్ = tranquil 91

ప్రాఙ్ = eastern-worshipper 79, 80

ప్రావృట్ = rainy season 41

ఫలం = fruit 33

బహుయజ్వా = who has performed many sacrifices 98

బహుశ్రేయసీ = a man who has many excellent qualities 62

బహూర్జ్ = very strong 102

బుద్ధిః = intellect 31

బ్రహ్మ = the supreme 43

భర్మ = gold 43

భవన్ = being 84

భవాన్ = your honour, your excellency 85

భాత్ = shining 43

భానుః = the sun 29

భిషక్ = physician 35

భీః = fear 72

భుత్ = the learned 86

భూః = the earth 23, శ్లో. 25, భ్రూవత్. 72

భృట్ = cook 83

భ్రాట్ = shining 82

భ్రాతా = brother 66

భ్రూః = the eyebrow 72

మఘవా = name of Indra 88, 85

మతిః = sagacity 31

మధు = honey 34

మనః = mind 44

మన్థాః = a churning-stick 90

మరుత్ = air 35

మహాన్ = a great man 84
మహిమా = greatness 36
మహీరుట్ = a tree 39
మాతా = mother 72
మాసః = month 53
మాంసమ్ = flesh 75
ముత్ = joy 41
యకృత్ = the liver 102
యజ్వా = a sacrificer 36
యత్ = who, which, what 48, 52, 54
యయూః = a path 62
యశస్వీ = famous man 37
యాదృక్ = which like 92
యుజ్ = one who joins 52
యువా = a young man 89
యుష్మత్ = your (త్వం = you) 48
యూషః = the churner 58
రత్నముట్ = a stealer of gems 38
రమా = a name of Lakshmi 30
రవిః = the sun 29
రాః = the wealth 66
రాజా = a king 36
రాట్ = a ruler 82
రామః = one of the incarnations of Vishnu 26, 27
రుచిః = ray of light 31
లక్ష్మీః = Vishnu's wife 71
లిట్ = one who licks 39
లూః = one who cuts 65
వచః = speech 44
వచనమ్ = a word 33
వదనమ్ = face 33
వధూః = a woman 32
వనమ్ = a wood 33
వయః = age 44
వర్మ = armour 43
వర్షాభూః = a frog, rain-born 65
వాక్ = speech 40
వాణీ = speech (Sarasvati) 32
వాతప్రమీః = an antelope 61
వాయుః = the air 29
వార్ = water 103
వారి = water 33
విట్ = who enters 37
విద్వాన్ = a wise man 39
విధుః = the moon 29
విపాట్ = the name of a river 41

విశ్వః = all 45
విశ్వపాః =preserver of all 59
విశ్వవాట్ = all sustaining 97
విశ్వసృట్ = the creator of the universe 82
విశ్వరాట్ =a ruler of the universe 83
విష్ణుః =the name of a God 29
విష్వద్ర్యఙ్ = a worshipper of all 80
వీరుత్ = creeper 98
వృత్రహా = the destroyer of Vritra (Indra) 87
వేధాః = Brahma 38
వ్యహ్నః = happaning on seperate days 59
వ్యోమ = the sky 43
శంస్తా = prayer 30
శకృత్ = ordure 103
శమ్భుః = name of Siva 2
శర్మ=name, happiness 43
శార్ఙ్గీ=name of Vishnu37
శాసత్ = ruling 36
శాస్త్రి = philosopher 37
శుద్ధధీః = one whose thoughts are pure 64
శ్మశ్రు = whiskers 34
శ్రీః = prosperity 71
శ్రీపతిః = the lord of Lacksmi 29
శ్రుతిః =the ear, Védás 37
శ్వా = dog 88
షట్ = six 93
సక్థి = the thigh 77
సఖా = a friend 60
సఖీ = a female friend 32
సజూః = a friend 99
సధ్ర్యఙ్ =moving with 80
సప్త = seven 90
సమః = all 45
సమ్యఙ్ = moving eqally right 80
సమ్పత్ = prosperity 41
సర్వః = all 45
సర్వద్ర్యఙ్ = possessing all 80
సాను = the level part of a mountain 77
సాయాహ్నః= the evening 59
సిమః = which 45
సీమా = boundary 98
సుగణ్ } = a good accountant 84
సుగాణ్ }

సుద్యౌః = possessed of good heaven 104

సుద్యాః = passing pleasant days 91

సుధీః = intelligent person 63

సుపాత్ = having handsome feet 85

సుమనాః = a diety 38

సుయుక్ = one who applies himself well 38

సులూః = one who cuts well 65.

సువాక్ = an eloquent man 38

సువృట్ = one that cuts well 81

సుశ్రీః = possessing good wealth 64

సుసఖా = a good friend 61

సేః = one with cupid 66

సేదివాన్ = possessor 39

సేనానీః = a general (Shanmukha) 63

సోమపాః = one who drinks the juice of the asclepias 59

స్త్రీ = woman 71

స్పృక్ = he who touches 92

స్మృతిః = recollection 31

స్మృతేః = one that has thought of cupid 66

స్మృతోః = one by whom Siva has been thought 30

స్రక్ = a garland 40

స్వః = own, selves 47

స్వప్ = a lake of fresh water 103

స్వనడుత్ = having good cattle 104

స్వభూః = the self existent 65

స్వయంభూః = the self existent 65

స్వసా = a sister 33

హరిః = a name of Vishnu 29

హవిః = clarified butter 20

హర్తృ = destroying 78

హాహాః = a Gandharva 60

హూహూః = a Gandharva 64

హృదయం = chest, heart 73

హ్రీః = modesty 72

LIST OF VERBS.

అకారాది వర్ణక్రమేణ పుటాఙ్కైర్గణాద్యఙ్కైస్సహ ధాత్వనుక్రమణికా.

అత్ర సఙ్కేతార్థవివరణమ్.— ౧. భ్వాదిః, ౨. అదాదిః, 3 జుహోత్యాదిః, ౪. దివాదిః, ౫. స్వాదిః, ౬. తుదాదిః, ౭. రుధాదిః, ౮. తనాదిః, ౯. క్ర్యాదిః, ౧౦. చురాదిః, ప॥ పరస్మైపదీ. ఆ॥ ఆత్మనేపదీ. ఉ॥ ఉభయపదీ ఇతి జ్ఞేయమ్. ఏవమగ్రేపి.

కృ ౮ ఉ॥ to do 222,223
కృత్ ౬ ప॥ to cut 200, 204 221
క్లృప్ ౧ ఆ॥ to be able 194
కృష్ ౬ ఉ॥ to draw or make furrows, to plough 190 205
కౄ ౬ ప॥ to throw 203
క్రమ్ ౧ ప॥ to go 190
క్రీ ౯ ఉ॥ to buy 182
క్రుధ్ ౪ ప॥ to be angry 201
క్లమ్ ౪ ప॥ to be weary 190, 201
క్షణ్ ౮ ఉ॥ to kill 182
క్షమ్ ౧ ఆ॥ to endure 194 201
క్షి ౧ ప॥ to wane 190
క్షిణ్ ౮ ఉ॥ to kill 182
క్షిప్ ౪,౬ ప॥ to throw 165
క్షు ౨ ప॥ to send 212
క్షుద్ ౭ ఉ॥ to pound 180, 184
క్షుధ్ ౪ ప॥ to be hungry 201
క్షుభ్ ౯,౪ ప ఆ॥ to tremble 195
క్షై ౧ ప॥ to waster, decline 187
క్ష్ణు ౨ ప। to sharhon 212
క్ష్వేద్ ౧ ప॥ to sound inarticuletely, to be unctuous, to liberate 195
ఖద్ ౧ ప॥ to be steady to kill : to eat 185
ఖిద్ ౬ ప॥ tc strike ; to offlict 204
ఖిద్ ౪,౭ ఆ॥ to be distressed, to suffer misery 162 202
గణ్ ౧౦ ఉ॥ to count 205
గజ్ ౧ ప॥ to sound 185
గద్ ౧ ప॥ to speak 185,205
గమ్ ౧ ప॥ to go 189
గాహ్ ౧ ఆ॥ to churn : so penetrate 194
గు ౬ ప॥ to stool 196
గుప్ ౧,౪ ప॥ to protect, to be confused 192
గుహ్ ౧ ఉ॥ to cover 197
గృహ్ ౧ ఆ॥ to take 195
గౄ ౬,౯ ప॥ to swallow to sound 224
గ్రన్థ్ ౯ ప॥ to put together 224
గ్రహ్ ౯ ఉ॥ to take 225
గ్లై ౧ ప॥ to be languid. 187

ఘుష్ ౧౦ ఉ॥ to aver, to manifest sentiment by sound 168,184

ఘృణ్ ౮ ఉ॥ to shine 182 222

ఘృష్ ౧ ప॥ to grind 184

ఘ్రా ౧ ప॥ to smell 187

చకాస్ ౨ ప॥ to shine 210

చక్ష్ ౨ ఆ॥ to speak, tell, to see 212

చి ౫ ఉ॥ to collect 220

చిట్ ౧ ప॥ to serve 184

చిత్ ౧ ప॥ to think, 184

చిన్త్ ౧౦ ఉ॥ to think to remember 205

చుర్ ౧౦ ఉ॥ to steel 165

చృత్ ౬ ప॥ to kill : to connect together 200

చ్యు ౧ ఆ॥ te go 196

చ్యుత్ ౧ ప॥ to wet thoroughly : to sprinkle 184

ఛిద్ ౭ ఉ॥ to cut 180

ఛృద్ ౭ ఉ॥ to shine. to play 200

ఛో ౪ ప॥ to cut 200

జక్ష్ ౨ ప॥ to eat : to laugh 209

జన్ ౪ ఆ॥ to be born or produced 202

జాగృ ౨ ప ॥ to be awake 209

జి ౧ ప॥ to conquer 190

జ్యా ౪ ప॥ to grow old 200

జ్ఞా ౯ ఉ ॥to know 224

జౄ ౯ ప॥ to be old 224

జ్రి ౧ ప॥ to neglect 190

ఝౄ ౪, ౯ ప to become old 200

డీ ౧, ౪ ఆ॥ to fly 197

తన్ ౮ ఉ॥ to spread 180

తప్ ౧ ప॥ to heat or burn 19, 205

తప్ ౪ ఆ॥ rule 203

తమ్ ౪ ప॥ to desire: to be exhausted 201

తిప్ ౧ ఆ॥ to sprinkle 193

తిక్ ౧ ప॥ to go 184

తు ౨ ప॥ to grow, to go, to kill 212

తుడ్ ౬ ఉ॥ to pain wound 162

తుభ్ ౧,౪,౯ ఉ॥to kill 195

తుల్ ౧౦ఉ॥ to weigh 168

తుష్ ౪ ప॥ to be pleased 200

దృ ౯ ఆ॥ to revere, to res, pect 204

దృప్ ४ ప॥ to be glad, to be proud 190

దృశ్ ౧ ప॥ to see 188

దౄ ౯ ప॥ to tear 224

దే ౧ ఆ॥ to protect 197

దో ४ ప॥ to cut 200

ద్యుత్ ౧ ఆ॥ to shine 195

ద్రై ౧ ప॥ to refuse 187

ద్రా ౨ ప॥ to abuse 211

ద్రు ౧ ప॥ to go, to drop, to ooze 190

ద్రుహ్ ४ ప॥ to seek, to hu - rt, to bear hatred 201

ద్విష్ ౨ ఉ॥ to hate 170

ధా 3 ఉ॥ to hold, to nurt- ure, to maintain, to give 176

ధావ్ ౧ ఉ॥ to go, run, to cleanse, to be clean 188

ధూ ౫,౯ ఉ॥ to shake, to make tremble 225

ధృ ౧ ఉ॥ to hold, to keep 178

ధే ౧ ప॥ to drink 186

ధ్మా ౧ ప॥ to apply fire 871

ధ్యై ౧ ప॥ to recollect, to think 186

ధ్వంస్ ౧ ఆ॥ to fall down, to reduce to powder, to go 196

నద్ ४ప॥ to sound inarti- culately, to roar 185

నన్ద్ ౧ ప॥ to thrive, to be happy 185

నభ్ ౧ఆ॥ To kill, to be em- pty 195

నమ్ ౧ ప॥ to salute with reverence, to bow 189

నశ్ ४ ప ॥ to disappear, to perish 201

నహ్ ४ ఉ॥ to bind 203

నిజ్ 3 ఉ ॥ to cleanse, to nurture 219

నిన్ద్ ౧ ప॥ to blame 185

ను ౨ ప॥ to praise 211

నుద్ ౬ ఉ॥ to throw, to direct 165

నృత్ ४ ప॥ to dance, ges- ticulate 199

పచ్ ౧ ఉ॥ to cook 198

పఠ్ ౧ ప॥ to recite or read 135

పత్ ౧ ప॥ to fall 139

పద్ ౪ ఆ॥ to go 162, 202

పా ౧ ప॥ to drink 187

పా ౨ ప॥ to protect 211

పిశ్ ౬ ప॥ to form, to light

పిష్ ౭ ప॥ to pound 221

పీ ౪ ఆ॥ to drink 202

పుష్ ౧,౪, ౯ ప॥ to nourish, to bring up 184, 200, 224

పూ ౧ ఆ॥ to purify 197

పూ ౯ ఉ॥ to purify 224

పృ ౬ ఆ॥ to be busy ; to labour 204

ప్యై ౧ఆ॥ to grow or incr-ease 197

ప్రచ్ఛ్ ౬ ప ॥ to ask, to desire to know 203

ప్రీ ౯,౧,౯ఉ॥౪ఆ॥ to please, to desire or love 184, 202

ప్రుష్ ౪,౧ ప॥ to burn 184

ప్సా ౨ ప॥ to eat 211

బద్ ౧ ప॥ to be eternal or everlasting 185

బన్ధ్ ౯ ప॥ to bind 223

బుధ్ ౧ ఉ॥ to know 155, 184

బుధ్ ౪ ఆ ॥ to be con-scious 162

బున్ద్ ౧ ఉ॥ to see, to rem-ember 184

బృంహ్ ౧ ప॥ to sound 184

బ్రూ ౨ఉ॥ to speak or tell 216

భజ్ ౧ ఉ॥ to serve, wors-hip ; to possess 193

భణ్ ౧ ప॥ to speak 185

భా ౨ ప॥ to shine 211

భిద్ ౭ ఉ॥ to break 180

భీ ౩ ప॥ to fear 174, 217

భుజ్ ౭ ఉ॥ to protect ఆ॥ to eat 221

భూ ౧ ప॥ to be 152

భృ ౩ ఉ॥ to hold ; to sup port, foster 218, 174

భ్రమ్ ౧, ౪ ప॥ to be unstea dy ; to wander 120, 201

భ్రంశ్ ౪ ప॥ to-fall down 196, 201

భ్రస్జ్ ౬ ఉ॥ to fry, to cook 204

భ్రాజ్ ౧ ఆ॥, భ్రాశ్ ,, భ్లాశ్ ,, } to shine 190, 196

మద్ ౪ ప॥ to rejoice, to weary 201

మన్ ౪, ౮ ఆ॥ to know 162

మన్థ్ ౧, ౯ ప॥ to churn, to afflict 185, 224

మస్జ్ ౬ ప॥ to plunge, bathe, purify 203

మా ౨ ప॥ ౩, ౪ ఆ॥ to measure 174, 211,

మిద్ ౧ ఆ॥ to be oily, to mealt, to be soft 195

మిహ్ ౧ ప॥ to sprinkle 192

మీ ౯ ఉ॥ to kill, to injure 184, 201

ముచ్ ౬ ఉ॥ to release 206

ముణ్ట్ ౧౦ ఉ॥ to chop off 168

ముద్ ౧ ఆ॥ rejoice 154

ముష్ ౯ ప॥ to steal 224

ముహ్ ౪ ప॥ to lose consciousness; to err, to be foolish 201

మూఙ్ ౧ ఆ॥ to tie 197

మృ ౬ ఆ॥ to die 204

మృజ్ ౨ ప॥ to cleanse 208

మృశ్ ౬ ప॥ to touch, to consider 205

మే ౧ ఆ॥ to return; to exchange 197

మ్నా ౧ ప॥ to study 187

మ్లై ౧ ప॥ to be languid, to fade 187

యజ్ ౧ ఉ॥ to worship : to associate with : to sacrifice to give 199

యమ్ ౧ ప॥ to stop . refrain 189

యా ౨ ప॥ to go 210

యాచ్ ౧ ఉ॥ to beg 156

యు ౨ ప॥ to mix. to separate, to bend 212

యుజ్ ౪ ఉ॥ to meditate 162

యుజ్ ౭ ఉ॥ to join, mix 222

యుధ్ ౪ ఆ॥ to fight 162

రచ్ ౧౦ ఉ॥ to endeavour 205

రఞ్జ్ ౧, ౪ ఉ॥ to dye, to be attached to 198, 203

రధ్ ౪ ప॥ to kill : to injure

to finish, &c. 201
రభ్ ౧ ఆ॥ to begin 196
రమ్ ౧ ఆ॥ to sport 196
రా ౨ ప॥ to give, to take 211
రాజ్ ౧ ఉ॥ to shine 197
రాధ్ ౪,౫ ప॥ to grow 220,
రిచ్ ౭ ఉ॥ to purge 222
రిష్ ౧,౪ ప॥ to kill 202
రు ౨ ప॥ to sound 212
రుచ్ ౧ ఆ॥ to shine : to please : 156, 195
రుట్ ౧ ఆ॥ to strike 195
రుద్ ౨ ప॥ to weep 208
రుధ్ ౭ ఉ॥ to oppose to besiege to enclose 178
రుష్ ౧, ౪ ప॥ to kill 184, 202
రుహ్ ౧ ప॥ to grow from seed . to be born 192
లభ్ ౧ ఆ॥ to obtain 196
లష్ ౧, ౪ ఉ॥ to desire : to love 190
లజ్జ ౬ ఆ॥ to be modest or ashamed 204
లా ౨ ప॥ to take 211

లిప్ ౬ ఉ॥ to increase : to anoint, smear 205
లిహ్ ౨ ఉ॥ to taste : to lick 215, 198
లీ ౪ ఆ॥ ౯ ప॥ to adhere o cling to 202
లుఠ్ ౧ ఆ॥ to oppose 195
లుప్ ౬ ఉ॥ ౪ ప॥ to cut to suppress . to cause to disappear, to perplex 205
లుభ్ ౪ ప॥ to covet 202
వచ్ ౨ ప॥ to speak : to read 205, 206
వద్ ౧ ఉ॥ to inform 185 189, 205
వన్ ౮ ఆ॥ to beg 222
వన్ద్ ౧ ఆ॥ to salute with respect · to praise 185
వప్ ౧ ఉ॥ to sow, to shave to weave 199
వస్ ౧ ప॥ to dwell ఆ॥ ౨ to cover with dress 189
వహ్ ౧ ఉ॥ to bear. flow as a stream 199
వా ౨ ప॥ to go ; to blow &c. 211

విచ్ ౭ఉ॥ to separate 222

విజ్ ౬ఆ ౭ ప॥ to fear, to shake 204

విజ్ ౬ ఆ ౭ ప॥ to tremble with fear 218

విద్ ౨ ప॥ to know ౬ ఉ॥ to obtain 207

విద్ ౪,౭ఆ॥ to be, to exist 160, 222

విష్ ౩ ఉ॥ to pervade 219

వీ ౨ప॥ to go, to pervade &c. 211

వృ ౯ ఆ॥౫ ఉ॥ to serve, to worship, to choose, to ask for, to cover 220

వృత్ ౧ ఆ॥ to be 196

వృధ్ ౧ఆ॥ to increase 196

వృష్ ౧ ప॥ to sprinkle 185

వే ౧ ఉ॥ to weave 199

వ్యథ్ ౧ఆ ॥to fear; to move 196

వ్యధ్ ౪ ప॥ to strike, to pierce 200

వ్రశ్చ్ ౬ ప॥ to cut 203

శక్ ౪ ఉ॥ to endure 203

శక్ ౫ ప॥ to be powerful 19

శద్ ౧, ౬ ప॥ to be sharp 188

శంస్ ౧ ప॥ to praise 185

శప్ ౧, ౪ ఉ॥ to curse, to swear 198, 203

శమ్ ౪ ప॥ to be pacified, to calm 201

శాస్ ౨ ప॥ to instruct, to order, to enact, to rule 210

శి ౫ ఉ॥ to be sharp 178

శిష్ ౭ ప॥ to distinguish, to assign 221

శీ ౨ఆ॥ to sleep 214

శుచ్ ౪ ఉ॥ to be wet, to be clean 162

శుభ్ ౧ ఆ॥ to shine. 195

శుష్ ౪ ప॥ to dry 200

శృధ్ ౧ ఆ॥ to fart 196

శౄ ౯ ప॥ to kill, to hurt 224

శో ౪ ప॥ to pare 200

శ్చుత్ ౧ ప॥ } to ooze, drop or, distil 184
శ్చ్యుత్ ,, }

శ్యై ౧ ఆ॥ to go 197

శ్రమ్ ౪ప॥ to perform acts

of austere devotion, to be wearied 201

శ్రా ౨ ప॥ to boil 211

శ్రి ౧ ఉ॥ to serve 198

శ్రీ ౯ ఉ॥ to cook 184

శ్రు ౧ ప॥ to hear 191

శ్లిష్ ౪ ప॥ to embrace 200

శ్వస్ ౨ ప॥ to breathe, to live. 209

శ్వి ౧ ప॥ to go, to grow 193

శ్విత్ ౧ ఆ॥ to colour 195

ష్ఠివ్ ౪ ప॥ to split 160

ష్వఞ్జ్ ౧ప॥ to embrace 192

షద్ ౬,౧ ప॥ to divide, to go. &c, 188

షన్ ౧ ప॥ ౮ఉ॥to serve. to give 222, 182

షహ్ ౧ ఆ॥ to suffer 196

సాధ్ ౫ ప॥ to finish, accomplish 220

షి ౫, ౯ ఉ॥ to bind 178

షిచ్ ౬ ఉ॥ to sprinkle 205

షిధ్ ౪ ప॥ to effect completely 184, 201

షివ్ ౪ ప॥ to sew, to stitch 160

షు ౫ఉ॥ to cause to bathe, to churn &c. 176

షూ ౨, ౪ ఆ॥ to bring forth as a child 201, 213

సృ ౧ ప॥ to go 188

సృజ్ ౬ ప ॥ to leave, to create 203

సృప్ ౧ ప॥ to go 190

షో ౪ ప॥ to perish 200

స్కన్ద్ ౧ ప॥ to go, to be dry 192

స్తు ౨ ఉ॥ to praise 212, 216

స్తుభ్ ౧ఆ॥ to obstruct 156

స్తృ ౫ ఉ॥ to cover 221

స్థా ౧ ప॥ to stand, to be 187

స్నా ౧ ప॥ to bathe 211

స్నిహ్ ౪ ప॥ to love 201

స్నుహ్ ౪ప॥ to vomit 201

స్ను ౨ ప॥ to flow 212

స్పర్ధ్ ౧ఆ॥ to vie, envy 193

స్పృశ్ ౬ ప॥ to touch 205

స్మి ౧ ఆ॥ to smile 196

స్మృ ౧ప॥ to remember 191

స్యన్ద్ ౧ ఆ॥ to ooze, to go 194

స్రమ్భ్ ౧ ఆ॥ to trust 196
స్రంస్ ౧ ఆ॥ to fall down 196
స్వఞ్జ్ ౧ ఆ॥ to embrace 192
స్వప్ ౨ ప॥ to sleep 209,
స్విద్ ౪ ప॥ to perspire 195 200
స్వృ ౧ ప॥ to sound, to pain. 191
హన్ ౨ ప॥ to kill, to go 206
హస్ ౧ ప॥ to laugh 185
హా ౩ ఆ॥ to go 175
హా ౩ ప॥ to abandon 217
హి ౫ ప॥ to go, to grow 220
హింస్ ౭ ప॥ to kill 221
హు ౩ ప॥ to eat, to take, to sacrifice 172
హృ ౧ ఉ॥ to carry, to take to destroy, to steal 188
హృష్ ౪ ప॥ to rejoice 200
హృష్ ౧ ప॥ to lie 185
హ్రీ ౩ ప॥ to be ashamed 174, 217
హ్వృ ౧ ప॥ to become crooked 191
హ్వే ౧ ఉ॥ to vie with, to struggle, to challenge, sound. 199

అనిట్కారికాః.

ఊదృదన్తైర్యౌతి రు క్ష్ణు శీఙ్ స్ను ను క్షు శ్వి డీఙ్ శ్రిభిః।
వృఙ్ వృఞ్భ్యాం చ వినైకాచోఽజన్తేషు నిహతాః స్మృతాః॥౧॥
శక్లృ పచ్ ముచి రిచ్ వచ్ విచ్, సిచ్ ప్రచ్ఛి త్యజి నిజిర్ భజః।
భఞ్జ్ భుజ్ భ్రస్జ్ మస్జి యజ్ యుజ్ రుజ్ రఞ్జ్ విజిర్ స్వఞ్జి సఞ్జ్ సృజః॥౨॥
అద్ క్షుద్ ఖిద్ ఛిద్ తుది నుదః, పద్య భిద్ విద్యతి ర్వినద్।
శద్ సదీ స్విద్యతిః స్కన్ది, హదీ క్రుధ్ క్షుధి బుధ్యతీ॥౩॥
బన్ధిర్యుధిరుధీ రాధి, వ్యధ్ శుధః సాధిసిధ్యతీ।
మన్యహన్నాప్ క్షిప్ ఛుపి తప్, తిపస్తృప్యతి దృప్యతీ।౪॥
లిప్ లుప్ వప్ శప్ స్వప్ సృపి యభ్, రభ్ లభ్ గమ్ నమ్ యమో రమిః।
క్రుశిర్దంశి దిశీ దృశ్ మృశ్, రిశ్ రుశ్ లిశ్ విశ్ స్పృశ్ కృషిః॥౫॥
త్విష్ తుష్ ద్విష్ దుష్ పుష్య పిష్ విష్, శిష్ శుష్ శ్లిష్యతయో ఘసిః।
వసతిర్దహ్ దిహి దుహో, నహ్ మిహ్ రుహ్ లిహ్ వహిస్తథా॥౬॥
అనుదాత్తా హలన్తేషు ధాతవో ద్వ్యధికం శతమ్॥౬½॥*॥
అజన్తోఽకారవాన్ వా యస్తాస్యనిట్థలి వేడయమ్॥
బుద్ధిస్త ఊదృజ్ఞిత్యానిట్ క్రాద్యన్యో లిటి నేడ్భవేత్॥**॥

అనిట్కా ధాతవః అజన్తా హలన్తాశ్చ.

అద్-౨	క్షై-౧	జ్యా-౯	దో-౪	పిష్-౭	ముచ్ ౧,౬
ఆప్-౫	ఖిద్-౪	జ్రి-౧	ద్యు-౨	పీ-౪	మృ-౬
ఇ-౧.	,,౬, ౭	జ్రీ-౯	ద్యై-౧	పుష్-౪	మృశ్-౬
ఇక్-౨	ఖుజ్-౧	జ్యు-౧	ద్రా-౨	పృ-౩,	మేజ్-౧
ఇఙ్-౨	ఖై-౧	తప్-౪,౧	ద్రు-౧	పృ-౫,౬	మ్నా-౧
ఇణ్-౨	ఖ్యా-౨	తిపృ-౧	ద్రై-౧	ప్యై-౧	మ్లై-౧
ఈ-౧,౨	గమ్-౧	తు-౨	ద్విష్-౨	ప్రచ్ఛ్-౬	యజ్-౧
ఉజ్-౧	గా-౩	తుద్-౬	ధాఞ్-౩	ప్రీఞ్ ౪,౯	యభ్-౧
ఋ-౧	గాఙ్-౧	తుష్-౪	ధి-౫	ప్రు-౧	యమ్-౧
ఋ-౩	గు-౬	తృప్-౪	ధి-౬	బ్లీ-౯	యా-౨
ఋ-౫	గుజ్-౧	త్రై-౧	ధీ-౪	ప్లు-౧	యుఞ్-౯
కి-౩	గృ-౯	త్యజ్-౧	ధు ౫,౧,౬	ప్సా-౨	యుజ్-౪
కు-౨	గై-౧	త్విష్-౧	ధృ-౧,౬	బన్ధ్-౯	యుజ్-౭
కుజ్-౧,౬	గ్లై-౧	దంశ్-౧	ధేట్-౧	బుధ్-౪	యుధ్-౪
కృఞ్-౫,	ఘస్-౧	దహ్-౧	ధ్మా-౧	బ్రూ-౨	రఞ్జ్-౧ ౪
కృఞ్ ౮.	ఘుజ్-౧	దా-౨	ధ్యై-౧	భజ్-౧	రభ్-౧
కృష్-౧, ౬	ఘృ-౩,౧	దాఞ్-౩	ధ్రు-౬	భఞ్జ్-౭	రమ్-౧
క్రీఞ్-౯	ఘ్రా-౧	దాణ్-౧	ధ్రై-౧	భిద్-౭	రా-౨
క్రుధ్-౪	జుఙ్-౧	దిశ్-౬	ధ్వృ-౧	భుజ్-౬,౭	రాధ్ ౪,౫
క్రుశ్-౧	చిఞ్-౫	దిహ్-౨	నమ్-౧	భృ-౧,౩	రి-౫,౬
క్లుజ్-౧	చిఞ్-౧	దీప్-౪	నహ్-౪	భ్రస్జ్-౬	రిచ్-౧,౭
క్రు-౬	చ్యుఙ్ ౧-దు-౧,౫		నిజ్-౩	భ్రీ-౯	రిశ్-౭
క్షి-౧	ఛిద్-౭	దుష్-౪	నీ-౧	మన్-౪	రీ-౪,౬
క్షి-౫	ఛుప్-౬	దుహ్-౨	నుద్-౬	మస్జ్-౬	రుజ్-౬
క్షి-౬,౯	జి-౧	దృజ్-౬	పచ్-౧	మా-౨,౩	రుధ్-౭
క్షిప్-౪,౬	జు-౧	దృప్-౪	పద్-౪	మా-౪	రుశ్-౬
క్షై-౧	జృ-౧	దృశ్-౧	పా-౧,౨	మిఞ్-౫	రుహ్-౧
క్షుదిర్-౭	జై-౧	దేఙ్-౧	పి-౬	మిహ్-౧	రై-౧
క్షుధ్-౪	జ్ఞా-౯	దై-౧	పిష్-౧	మీ-౪,౯	లభ్-౧

లా-౨	విద్-౪,౭శద్-౧	శ్లిష్-౪	స్యన్ద్౧	స్రై-౧	
లిప్-౬	విద్-౬	శప్-౧,౪	సఞ్జ్-౧	స్తు-౨	స్వఞ్జ్ ౧
లిశ్-౪,౬	విశ్-౬	శి-౫	సద్-౧,౬	స్తృ-౧	స్వప్-౨
లిహ్-౨	విష్-౩,౯	శిష్-౭	సాధ్-౫	స్తృ-౯	స్విద్-౪
లీ-౪,౯	వీ-౨	శుధ్-౪	సి-౫,౯	స్త్యై-౧	స్వృ-౧
లుప్-౪,౬	వేఞ్-౧	శుష్-౪	సిచ్-౬	స్థా-౧	హద్-౧
వచ్ ౧, ౨వై-౧		శ్రై-౧	సిధ్-౪	స్నా-౨	హన్ ౨హా౩
వప్-౧	వ్యధ్-౪	శో-౪	సు-౨,౫	స్ను-౨	హి-౫
వస్-౧	వ్యేఞ్-౧	శ్యై-౧	సృ-౧,౩	స్పృ-౫	హు-౩
					హృ-౧,౩
వహ్ ౧	వ్రీ-౪	శ్రా-౧,౨	సృజ్ ౪,౬	స్పృశ్-౬	హ్ను-౨
వా-౨	వ్రీ-౯	శ్రీ-౯	సృప్-౧	స్మి-౧	హ్రీ-౩
విచ్-౭	వ్లీ-౯	శ్రు-౧	స్నై-౧	స్మృ-౧	హ్వృ-౧
విజ్-౩	శక్-౫	శ్రై-౧	సో-౪	స్రు-౧	హ్వే-౧

ఏతఏవ అనిటః (ఆర్ధధాతుకే ఇడాగమం న ప్రాప్నువన్తి.)

అథ వేటః = పాక్షికేటః = వికల్పితేటః

అక్షూ-౧	గాహూ-౧	తృహూ౬	నశ్-౪	సూ-౨
అఞ్జూ-౭	గుపూ-౧	తృంహూ౯	బృహూ౬	సూ-౪
అశూ-౩	గుహూ-౧	త్రపూ-౧	ముహ్-౪	స్తృహూ౬
కౢపూ-౪	గృహూ౧	త్వక్షూ-౧	మృజూ-౨	స్నిహ్-౪
క్లిదూ-౫	తక్షూ-౧	దృప్-౪	రధ్-౪	స్నుహ్.౪
క్లిశూ-౬	తఞ్చూ-౭	ద్రుహ్-౪	వృహూ౬	స్యన్దూ-౧
క్షమూ-౧	తఞ్జూ-౭	ధూ-౫	వ్రశ్చూ-౬	స్వృ-౧
క్షమూ-౪	తృప్-౪	ధూ-౯	సిధూ-౧	

ఏతఏవ వేటః-అనిటః వేడ్భిన్నాస్సర్వేపి
ధాతవః నిత్యమిడాగమవన్త ఇతి బోధ్యమ్.

GLOSSARY OF TERMS.

అకర్మకః = Intransitive

అక్షరవివరణమ్ = Orthography

అచ్ = Vowel

అధికరణమ్ = Locative

అనద్యతనః = Tense which is not applicable to the current day

అనుక్రమణికా = Index

అనుదాత్తః = Not raised

అనునాసికః = Nasal

అనుస్వారః = The nasal character (o)

అన్తస్థః = Semivowels

అపాదానమ్ = Ablative

అల్పప్రాణః = Week aspiration

అవ్యయమ్ = Indeclinable word

అవ్యయీభావః = Adverbial Compound

ఆగమః = Augment

ఆత్మనేపదమ్ = Verbs ending in nine "తాది" terminations

ఆదేశః = Change or Permutation

అభ్యన్తరమ్ = Interior

ఆమ్రేడితమ్ Reduplication

ఆశీర్లిఙ్ = Benedective or Optative Mood

ఉత్తమపురుషః = 1st Person

ఉదాహరణమ్ = An example or Illustration

ఉదాత్తః = The accute accent

ఉపసర్గః = Prefix

ఉపధ్మానీయః = The aspirate Visarga before the letter P, Ph.

ఊష్మాణః = Sibilants and Aspirate

ఏకవచనమ్ = Singular Number

ఏకశేషః = The remainder of one only

ఓష్ఠ్యాః = Labials
కణ్ఠ్యాః = Gutturals
కరణమ్ = Instrumental Case
కర్మ = Object
కర్త్రర్థకః = Active Voice
కర్తా = Agent
కర్మధారయః = Descriptive compounds
కర్మార్థకః = Passive Voice
కారకమ్ = Cases which express the relation of the Noun to the Verb
క్రియా = Verb
కృదన్తాః = Verbal Nouns
క్త్వాన్తమ్=Gerund
గుణవాచకః = Qualifying word
గురు = A long vowel taken alone or a short vowel before two consonants
చతుర్థీవిభక్తిః= Dative Case
జిహ్వామూలీయః= (Belonging to or uttered from the root of the tongue),the visarga before K.KH.
జహత్స్వార్థా = An uncommon meaning of one word
తత్పురుషః = Determinable Compound
తద్ధితాన్తః = Nominal Derivative
తమ (ప్రత్యయార్థః) = Superlative
తర (ప్రత్యయార్థః) = Comparative
తాలవ్యాః = Palatals
తిఙన్తమ్ =Conjugation of verbs
తుమున్నన్తః =Infinitive
తృతీయావిభక్తిః =Instrumental Case
దన్త్యాః = Dentals
= Long vowel

ద్వన్ద్వః = Copulative Compound
ద్విగుః = Numeral Compound
ద్వితీయావిభక్తిః = Accusative Case
ద్వివచనమ్ = Dual Number
ధాతుః = Root
నపుంసకలిఙ్గమ్ = Neuter Gender
పఞ్చమీవిభక్తిః = Ablative Case
పరస్మైపదమ్ = Verbs ending in nine "తిబాది" Thibadi [terminations
పుల్లిఙ్గమ్ = Masculine Gender
ప్రకరణమ్ = Chapter
ప్రకృతిభావః = State of being uninflected
ప్రత్యయః = Affix
ప్రత్యాహారః = Groups of letters
ప్రథమావిభక్తిః = Nominative Case
ప్రయత్నః = Effort
ప్రథమపురుషః = 3rd Person
ప్రయోగః = Usual form
ప్రాతిపదికమ్ (నామ) = Uninflected Noun
ప్లుతః = The long accent vowel lengthened to three Matras
బహువచనమ్ = Plural Number
బహువ్రీహిః = Attributive Compound
బాహ్యమ్ = External
భవిష్యత్కాలః = Future Tense
భావార్థకః = Impersonal Voice
భూతకాలః = Past Tense
మధ్యమపురుషః = 2nd Person
మహాప్రాణః = Strong aspiration
మాత్రా = Quantity in metre
మూర్ధన్యః = The head, of the cerebrals
యోగః = Derivative meaning

సంయోగః = Intimate union of consonants

సంహితా = Junction of letters

సకర్మకః = Transitive

సఙ్ఖ్యా = Number

సన్ధిః = Euphony

సఞ్జ్ఞా = Sign, Terms

సన్నన్తః = Desideratives

సప్తమీవిభక్తిః = Locative Case

సమానాధికరణః = Same Governament

సమాసః = Compound

సమ్ప్రదానమ్ = Dative Case

సమ్బోధనమ్ = Vocative Case, Nominative of Address

సర్వనామ = Pronoun

సవర్ణః = Homogeneous letter

సాధారణః = General

సుబన్తమ్ = Inflexion of nouns

సూత్రమ్ = Rule

స్త్రీలిఙ్గమ్ = Feminine Gender

స్థానమ్ = Place of origin

స్పర్శః = Touch

స్వరితః = Circumflex accent

హల్ = Consonant

హ్రస్వః = Short vowel

ఇతి శబ్దరత్నావళ్యనుబన్ధ విశేషః.

ఓమ్.